

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NİYAZÎ-İ MISRÎ DIVÂNI ÜZERİNE
BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN
Çınar AYDOĞMUŞ

ELAZIĞ-2016

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NİYAZÎ-İ MISRÎ DİVÂNİ ÜZERİNE
BİR DİL İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

HAZIRLAYAN
Çınar AYDOĞMUŞ

Jürimiz, .../.../2016 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/ oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Ahmet BURAN
2. Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
3. Doç. Dr. Nesrin SİS

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih vesayılı kararı ile bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Niyazî-i Mısrî Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi

Çınar AYDOĞMUŞ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Dili Bilim Dalı

Elazığ – 2016; Sayfa: XIII+275

Bu çalışmada 17. Yüzyılın etkili şahsiyetlerinden mutasavvıf, şair Niyazî-i Mısrî'nin divanında görülen dil özellikleri incelenmiştir. Hem aruz ve hem hece vezni ile dinî, tasavvufî içerikli şiirler kaleme alan Niyazî-i Mısrî'nin şiirlerinde hem klasik edebiyatın dil özelliklerine, hem de âşık edebiyatı dil özellikleri taşıyan sade bir dile rastlanmaktadır. Şairin en kapsamlı ve en çok sevilerek okunan eseri divanıdır. Bu araştırma divanının mevcut nüshalarından en çok güvenilen sekiz nüshasının karşılaştırılmasıyla oluşturularak yayımlanan tenkitli metin esas alınarak yapılmıştır.

17. yüzyıl, Türkiye Türkçesine geçiş sürecinde ilk değişmelerin başladığı yüzyıl olarak düşünülür. Türkiye Türkçesine has bazı ses ve şekil özelliklerinin ilk defa bu dönem metinlerinde başlamış olduğu tahmin edilmektedir.

Çalışmamızda Niyazî-i Mısrî'nin divanındaki dil özellikleri “Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Kelime Grupları, Sözcük Türleri” başlıklı dört bölüm halinde ele alınmıştır. Sonuçta eserin ses özellikleri, ses uyumları, yapım ve çekim ekleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlı Türkçesi dil özelliklerini taşıdığı; Türkiye Türkçesinin Eski Anadolu Türkçesinden farklı özelliklerine benzer her hangi bir değişmenin bu eserde yer almadığı anlaşılmaktadır. 17. yüzyıldan itibaren Türkiye Türkçesi doğrultusunda bu dönem metinlerinde görülmesi muhtemel değişmeler, imlanın klasikleşmesi dolayısıyla yazıya yansıtılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Niyazî-i Mısrî, 17. yy., Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi

ABSTRACT**Master Thesis****A Language Study Upon Niyazî-i Mısrî Dewan****Çınar AYDOĞMUŞ****The University of Firat****The Institute of Social Sciences****Turkish Language and Literature Department****Old Turkish Language Department****Elazığ – 2016; Page: Sayfa: XIII+275**

In this study, linguistic characteristics of sufi and poet Niyazi Misri, one of the most important personalities of 17th century, has been researched. In his poems, in which both prozody and syllabic meter is used with religion and sufizm content, we can see the plain language consisting linguistic characteristics of both classical literature and minstrel literature. The most favoured and extensive work of the poet is his dewan. This study is based on the review of the text which has been done by comparing 8 copies of his most reliable and present copies.

It has been accepted that in 17th century, the early changes in transition to Turkey-Turkish started to appear. It is assumed that some phonetic and morphology characteristics of Turkey-Turkish appeared for the first time in this period.

In this study, linguistic characteristics of Niyazi Misri's dewan has been researched in 4 main titles; Phonology, morphology, Phrases, Types of Words. In conclusion, the literal work has Ancient Ottoman Turkish linguistic characteristics in terms of phonology, phonetic rhymes, derivational and inflectional suffixes; it has been found any changes which are similar to the differences of Ancient Anatolian Turkish and Classical Ottoman Turkish. Potential changes based on Turkey-Turkish that are supposed to appear in this period since 17 th century, couldn't be projected on the text because of classicization of orthography.

Key Words: Niyazî-i Mısrî, 17th century, Old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish, Turkey Turkish

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ.....	XI
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ	30
1.1. Ünlüler	30
1.1.1. Normal Süreli Ünlüler.....	30
1.1.2. Uzun Ünlüler.....	31
1.1.3. Ünlü Uyumları	32
1.1.3.1. Kalınlık–İncelik Uyumu	32
1.1.3.2. Düzlük–Yuvarlaklık Uyumu.....	33
1.1.3.2.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma.....	35
1.1.3.2.2. Eklerde Yuvarlaklaşma.....	39
1.1.3.2.3. Düz Ünlü Taşıyan Ekler.....	48
1.1.3.3. Ünlü Değişmeleri	57
1.1.3.3.1. e / i Değişmeleri (i > e, e > i, é)	57
1.1.3.3.1.1. Eserde “i” İmlâsıyla Olanlar	58
1.1.3.3.1.2. Eserde “e” İmlâsıyla Olanlar.....	59
1.1.3.3.2. o > u ve ö > ü Değişmeleri.....	59
1.1.3.3.3. ö, ü, u > i Değişmeleri.....	60
1.1.3.3.4. ı > u, i > ü Değişmeleri	60
1.1.3.3.5. ı > a Değişmeleri	60
1.1.3.4. Ünlü Türemesi.....	61
1.1.3.5. Ünlü Düşmesi.....	61
1.1.3.5.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi	62
1.1.3.5.2. Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi	62
1.1.3.5.2.1. Kelime Bünyesinde Ünlü Düşmesi	62

1.1.3.5.2.2. Eklerde Ünlü Düşmesi	63
1.1.3.5.2.3. i- Fiili Düşmesi.....	63
1.1.3.5.2.4. Yardımcı Fiillerin Getirilmesiyle Meydana Gelen	
Düşmeler	64
1.1.3.6. Ünlü Birleşmesi.....	64
1.1.2. Ünsüzler	66
1.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri	67
1.1.2.1.1. k > h Değişikliği.....	67
1.1.2.2.2. k- > g- Değişikliği	68
1.1.2.2.3. ğ ve g Seslerinin Gelişmesi	71
1.1.2.2.3.1. Birden Fazla Hece Taşıyan Kelimelerin Sonunda	71
1.1.2.2.3.2. Yapım Eklerinde ve Hece Başlarında	72
1.1.2.2.3.3. Çekim Eklerinin Başında	73
1.1.2.2.4. g / ğ > y Değişmesi	74
1.1.2.2.4.1. Kelime Ortasında ve Hece Başında	74
1.1.2.2.4.2. Hece Sonunda	74
1.1.2.2.5. b > v Değişmesi	75
1.1.2.2.5.1. Kelime Başında	75
1.1.2.2.5.2. Kelime Arasında ve Sonunda.....	76
1.1.2.2.6. t > d Değişmesi	76
1.1.2.2.7. d > y Değişmesi	80
1.1.2.3. Ünsüz Benzeşmesi	80
1.1.2.3.1. İmlâsı Kalıplaşmış Ekler	81
1.1.2.3.2. Kelime İçindeki Sedâlılaşma	83
1.1.2.4. Ünsüz Türemesi	83
1.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi	85
1.1.2.6. Ünsüz Düşmesi	86
1.1.2.6.1. I Düşmesi	86
1.1.2.6.2. v Düşmesi.....	87
1.1.2.6.3. y düşmesi.....	87
1.1.2.7. Hece Düşmesi	88

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	89
2.1. Yapım Ekleri.....	89
2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri	89
2.1.1.1. -lık / -lik / -luk / -lük:	89
2.1.1.2. -lu / -lü:.....	89
2.1.1.3. -ge:	90
2.1.1.4. -suz / -süz:	90
2.1.1.5. -cı / -ci; -çı / -çi:	91
2.1.1.6. -daş / -deş:	91
2.1.1.7. -ra / -re eki:.....	91
2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	92
2.1.2.1. la- / le-:	92
2.1.2.2. a- / e-:	92
2.1.2.3. et-:	93
2.1.2.4. te- :	93
2.1.2.5. (a)r-:	93
2.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	93
2.1.3.1. -(ı)k / (ü)k:.....	93
2.1.3.2. -ı / -i / -u / -ü:.....	93
2.1.3.3. -ak / -ek:	94
2.1.3.4. -ce:	94
2.1.3.5. -ş:	94
2.1.3.6. -t:	94
2.1.3.7. -mur:	94
2.1.3.8. -ıcı / -ici:.....	94
2.1.3.9. Fiilimsi Ekleri	94
2.1.3.9.1. İsim fiil ekleri.....	94
2.1.3.9.2. Sıfat Fiil Ekleri.....	96
2.1.3.9.3. Zarf Fiil Ekleri	98
2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	102
2.1.4.1. -ma- / -me-:	102
2.1.4.2. -y-:.....	103

VII

2.1.4.3. -şur-:	103
2.1.4.4. Çatı Ekleri	103
2.1.4.4.1. Geçişli-Ettirgenlik Ekleri	103
2.1.4.4.2. Edilgenlik Eki	104
2.1.4.4.3. Dönüşlülük Eki	105
2.1.4.4.4. İşteşlik Eki.....	106
2.2. Çekim Ekleri	106
2.2.1. İsim Çekim Ekleri	106
2.2.1.1. Çokluk Ekleri (+lar / +ler)	106
2.2.1.2. İyelik Ekleri.....	109
2.2.1.3. Hâl Ekleri	115
2.2.1.3.1. Yalın Hâli (Nominative)	115
2.2.1.3.2. İlgi Hâl Eki (Genetiv)	117
2.2.1.3.3. Yönelme Hâl Eki (Dativ)	118
2.2.1.3.4. Belirtme Hâl Eki (Akkuzativ / Yükleme)	120
2.2.1.3.5. Bulunma Hâl Eki (Lokativ).....	123
2.2.1.3.6. Ayrılma Hâl Eki (Ablativ)	125
2.2.1.3.7. Eşitlik Hâl Eki (Ekvativ).....	127
2.2.1.3.8. Vasıta Hâl Ekleri.....	128
2.2.1.3.9. Yön Hâl Ekleri (Direktiv)	129
2.3. Fiil Çekimi	131
2.3.1. Haber Kipleri.....	131
2.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	131
2.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	135
2.3.1.3. Geniş Zaman	137
2.3.1.4. Gelecek Zaman	141
2.3.1.5. Şimdiki Zaman.....	142
2.3.2. Dilek Kipleri	143
2.3.2.1. İstek Çekimi	143
2.3.2.2. Emir Çekimi.....	145
2.3.2.3. Dilek-Şart Çekimi.....	147
2.3.2.4. Gereklilik Çekimi.....	149
2.3.3. Birleşik Çekimler	149

VIII

2.3.3.1. Hikâye	149
2.3.3.2. Rivayet	150
2.3.3.3. Şart	150
2.3.4. Bildirme Ekleri.....	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZ DİZİMİ.....	154
3.1. Kelime Grupları	154
3.1.1. İsim Tamlamaları	154
3.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması	154
3.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	155
3.1.2. İyelik Grubu	157
3.1.3. Sıfat Tamlaması	157
3.1.3.1. Niteleme Sıfatı + İsim	157
3.1.3.2. Belirtme Sıfatı + İsim.....	158
3.1.3.2.1. İşaret Sıfatı + İsim.....	158
3.1.3.2.2. Sayı Sıfatı + İsim	159
3.1.3.2.3. Belirsizlik Sıfatı + İsim	159
3.1.3.2.4. Soru Sıfatı + İsim	159
3.1.4. Tekrar Gurubu	160
3.1.5. Birleşik Fiil	160
3.1.5.1. Tasviri Fiiller.....	160
3.1.5.1.1. Süreklilik Fiili	161
3.1.5.1.2. Tezlik Fiili.....	161
3.1.5.1.3. Yeterlilik (İktidarî) Fiili	161
3.1.5.2. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	162
3.1.5.3. Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller	165
3.1.5.4. İsim-Fiil Gurubu	167
3.1.5.5. Sıfat-Fiil Grubu	168
3.1.5.6. Zarf-Fiil Grubu.....	169
3.1.5.7. Edat Grubu	169
3.1.5.8. Bağlama Grubu	170
3.1.5.9. Ünlem Grubu.....	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÖZCÜK TÜRLERİ.....	172
4.1. Zamirler.....	172
4.1.1. Şahıs Zamirlerinde	172
4.1.2. İşaret Zamirleri.....	175
4.1.3. Dönüşlülük Zamirleri.....	177
4.1.4. Belirsizlik Zamirleri.....	178
4.1.5. Soru Zamirleri	181
4.1.6. Bağlama Zamirleri	182
4.1.7. İlgî (Vasfiyet) Zamiri.....	182
4.2. Zarflar.....	183
4.2.1. Zaman Zarfları	183
4.2.2. Yer Zarfları	185
4.2.3. Miktar Zarfları.....	185
4.2.4. Suret Zarfları	187
4.2.5. Soru Zarfları.....	188
4.3. Sıfatlar.....	188
4.3.1. Niteleme Sıfatları	188
4.3.2. Sıfatlarda Berkitme, Küçültme ve Karşılaştırma	190
4.3.2.1. Berkitme Sıfatları.....	190
4.3.2.2. Küçültme Sıfatları	190
4.3.2.3. Karşılaştırma Sıfatları:	190
4.3.3. Belirtme Sıfatları.....	190
4.3.3.1. İşaret Sıfatları.....	190
4.3.3.2. Belirsizlik Sıfatları	192
4.3.4. Soru Sıfatları	193
4.4. Edatlar	194
4.4.1. Bağlama Edatları.....	194
4.4.1.1. Şart Bildirenler.....	194
4.4.1.2. Sınırlama Bildirenler.....	194
4.4.1.3. Sebep Bildirenler.....	195
4.4.1.4. İstisnâ bildirenler.....	195
4.4.1.5. Cümle Bağlayıcıları	195

4.4.1.6. Bağlama (Atıf) Edatları.....	195
4.4.1.7. Bağlama (Atıf) Vavı.....	196
4.4.1.8. Karşılaştırma Edatları	196
4.4.1.9. Benzetme Edatları	196
4.4.2. Son Çekim Edatları	197
4.4.3. Soru Edatları	197
4.4.4. İşaret Edatları	198
4.4.5. Berkitme Edatları	198
4.4.6. Çağırma Edatları	198
4.4.7. Ünlem Edatları	198
4.4.8. Cevap Edatları.....	199
4.5. Yabancı Unsurlar	199
4.5.1. Arapça Unsurlar	199
4.5.2. Farsça Unsurlar	199
SONUÇ.....	203
KAYNAKÇA	205
EKLER.....	210
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	210
Ek 2. Hacı Mahmud Efendi Divanı.....	211
ÖZGEÇMİŞ.....	275

ÖN SÖZ

Bir toplumun geleceğine güvenle bakabilmesi, ilmî ve edebî yönden gelişebilmesi için kültürel mirasların araştırılarak kavranması gerekir. Bu kültür mirasının mihenk taşlarıysa çeşitli dönemin yetiştirdiği âlimlerdir. Bizler kültürümüzü gergef gergef işleyen şahsiyetleri yeni yetişen nesillere aktarmadığımız takdirde, onlar farklı toplumların kültür temsilcilerini içselleştirerek kendi milli benliklerinden uzaklaşırlar. Bunun engellenebilmesi için mukaddes tarihimiz içinde yetişen şahsiyetlerin tanınması, düşüncelerinin ve davranışlarının örnek alınması gerekmektedir. Zira onların fikirleri, yaptıkları işler, ilmî ve edebî çalışmalar insanlığa bahşedilen mirasların en görkemlisidir. Hatta bir mutasavvıf veya ilim adamının tek bir düşüncesi bile Mevlâna'nın “**Ne olursan ol, yine gel**” çağrısındaki gibi insanlığın hafızasında çağlar boyunca kalabilir. İşte dinî ve ilmî düşünceleriyle yaşadığı topluma yön vermeye çalışan zaman üstü seslerden biri de Niyâzî-i Mısırî'dir. Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemini geride bıraktığı 17. yüzyılda yaşayan Niyâzî-i Mısırî, pir ve mürşitlerin himmetleriyle mayaladıkları Anadolu'nun seçkin şehirlerinden Malatya'da doğmuş ve yaşadığı dönemin fikir hayatında önemli bir yer edinmiştir. Bir dilin şekillenmesinde ve gelişmesinde sanatçıların ve bilhassa şairlerin payı büyüktür. Dilin zenginliğini ve tarihi dönemlerdeki değişmelerini belirlemek için bu tarihî şahsiyetlerin eserlerinin dil özellikleri bakımından incelenmesi gerekir. Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkiye Türkçesine geçiş sürecinde ilk ses ve şekil değişmeleri büyük oranda 17. yüzyılda başlamıştır. Bu yüzyılın sosyal hayatında etkili olan önemli şahsiyetlerinden biri Niyâzî-i Mısırî'dir. Bu düşüncelerle, yüksek lisans tezi olarak Türkçenin tarihi ve bu dönemdeki gücü ile ilgili çalışmalara az da olsa bir katkıda bulunmak için “Niyâzî-i Mısırî Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi” adlı bu çalışmayı yaptık.

Çalışmada, Kenan Erdoğan tarafından sekiz nüshanın karşılaştırılması ile oluşturularak neşredilen tenkitli metni esas aldık. Ayrıca bazı özellikleri eski yazılı metinden tespit etmek amacıyla zaman zaman divanın Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan bir nüshasından faydalandık. Okuyanların ve tezimizle ilgili değerlendirme yapanların faydalanması için bu nüshanın tıpkıbasımını incelememizin sonuna da koyduk. Gramer incelemelerini Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın “**Eski Türkiye Türkçesi**” ve Dr. Nesrin Sis'in “**Nev-i Hasb-i hâl**” adlı eserlerini esas alarak yaptık. Tezimizin **Giriş** bölümünde eserin yazıldığı dönemin siyasi, ekonomik ve edebî yapısı

hakkında genel bir tanıtıma ve Niyazî-i Mısırî'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında kısa bilgilere yer verdik. Eserin **Dil İncelemesi** kısmı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Dizimi, Sözcük Türleri bölümlerinden oluşmaktadır. Ses bilgisi bölümünde metnimizdeki ünlü ve ünsüz seslerin niteliklerine ve metinde görülen ses olaylarına yer verdik. Şekil Bilgisi bölümünde yapım ve çekim eklerini işlev ve kullanım şekilleri bakımından örneklerle gösterdik. Söz Dizimi bölümünde kelime gruplarına, Sözcük Türleri bölümünde ise sözcüklerin türlerine yer verdik. Fonksiyonlarının beyit içinde daha iyi anlaşılması ve Niyazi-i Mısırî'nin şiirinin de biraz bilinmesi amacıyla, tespit edilen özellikler için seçilen örnekleri, içinde yer aldıkları mısra veya beyitler halinde yazdık. Bu örneklerin yanına İncelemede esas aldığımız metinde verilen manzume ve beyit numaralarını yazdık.

Niyâzî-i Mısırî Divanının dil özelliklerini araştıran bu çalışmamızın, Türkçenin anlatım gücünü ortaya koymak, kelime hazinesini tespit etmek ve Türkiye Türkçesinin oluşma sürecini daha net bir şekilde kavramak amacıyla yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı inancındayız.

Bu çalışmayı yaparken beni cesaretlendiren, çalışma süresince şahsiyeti ve fikirleriyle yolumu aydınlatan ve engin hoşgörüsüyle her konuda yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER'e; yüksek lisans döneminde ders aldığım, birçok şeyi öğrenmemi sağlayan hocalarım Prof. Dr. Ahmet BURAN'a, Prof. Dr. Ercan ALKAYA'ya, Doç. Dr. Fatih ÖZEK'e, Yrd. Doç. Dr. Birol İPEK'e; üniversite hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Ali YILDIRIM'a, Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM'a, Yrd. Doç. Dr. Sevim BİRİCİ'ye; Doç. Dr. Fatih ARSLAN'a, Yrd. Doç. Dr. Birol AZAR'a; şahsıma güvenerek beni onurlandıran Bülent ÖZCAN'a; bana hem annelik hem de babalık yapan yaşam kaynağım annem Azize AYDOĞMUŞ'a; çalışmam esnasında beni bir an bile yalnız bırakmayan ablam Pınar AYDOĞMUŞ'a ve yengem Zeynep AYDOĞMUŞ'a; benden desteğini esirgemeyen Ahmet Turan GÜLŞAH, Mehmet Ali SABAZ, Sinan AKGÜL ve Zeki ERDEM'e; çalışmam esnasında yardımlarını aldığım Cemile UZUN'a, Gülşen ALGÜL'e; Metin ÇOBAN'a, Berrin BAYTAR'a, Selma BAYRAK'a, Nimet KARANFİL'e, Nursel TOKGÖZ'e, minnet ve şükranlarımı arz ederim.

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
A.Ü	: Ankara Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numarası
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ö.	: Ölümü
TDAY-B	: Türk Dili Yıllığı Belleten
TDK	: Türk Dili Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TY.	: Türkçe Yazmalar
vb.	: ve bunun gibi, benzeri
vs.	: ve saire

GİRİŞ

17. YÜZYILIN SİYASİ VE EKONOMİK YAPISI

Niyazî-i Mısırî'nin yaşadığı 17. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve askerî yönden gerileme süreci içerisine girdiği zaman dilimine tekabül etmektedir. Şöyle ki dokuz padişahın boy gösterdiği 17. yüzyılın ilk padişahı henüz on dört yaşına basan I. Ahmed'dir. Hem Avusturya hem de Safevî İranıyla mücadele hâlindeki devlet, merkezî otoriteden doğan boşluklar sebebiyle Celâlî isyanlarıyla yüz yüze gelmiştir. 1606 senesinde düşmanı Avusturya ile devletin ihtişamına gölge düşüren Zıttoruk Muahedesi imzalanmıştır. Bu anlaşma dolayısıyla Kanunî Sultan Süleyman'dan beri devam eden güçlü ve muzaffer devlet yapısının bittiği, iki hükümdarı eşit kabul eden madde ile - ayrıca antlaşma tarafların aile ve ahfadı için de geçerli kabul edilmiştir - iktidarın da dengelendiği ilan edilmiştir, denilebilir¹. Yirmi sekiz yaşındaki I. Ahmed'in vefatından sonra aklî dengesi yerinde olmadığı ifade edilen I. Mustafa tahta geçer. I. Mustafa'nın üç aylık hükümlürlüğünün ardından gelen Genç Osman'ın cülûs ve arpalık vermek konusundaki isteksiz tavrı sebebiyle kaybedilen Hotin Seferi ve nihayet tarihte Hâile-i Osmâniyye² adı verilen isyanla boğularak öldürülmesi, Osmanlı için artık daha trajik zamanların yaklaştığını gösteren gerçeklerdir. Kötü geçen ilk çeyreğin ardından ikinci çeyrek için bir denge unsuru mahiyetinde IV. Murad ismi dikkat çekicidir. Ordu ve devlet için yeniden bir yapılanmaya giden padişah, Koçi Bey'in eleştirel ve düzenleyici mahiyette ele aldığı Risale'sini kendi eylem plânı için kaynak kabul etmiştir³.

Ölçüsüz devlet organlarının ve rüşvetin ele alındığı Risale çerçevesinde hareket eden IV. Murad dönemi, yasakların ve otoritenin egemen olduğu bir despotizm olarak da değerlendirilebilir. Dönem padişahı Osmanlı Devletini eski ihtişamlı günlerine kavuşturmak istese de ömrü buna vefa etmeyerek, 1640 yılında vefat eder. IV. Murad'ın vefatından sonra siyasi, sosyal ve ekonomik alanda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan I. İbrahim tahta geçmiştir. I. İbrahim'in tahta geçmesi ile IV. Murad'ın geçici olarak sağladığı başarı ve disiplin ortadan kalkmıştır. Saray kadınlarının ve cahil Ulemâ Sınıfı devlet yönetiminde etkili olmaya başladıkları bu dönemde ortaya çıkan isyanlar devleti hayli yıpratmıştır. Kösem Sultan çağı olarak adlandırılan bu dönemde Kösem

1 Joseph Von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, (Çev.:M. Ata), Haz. M. Çevik-E. Kılıç, İstanbul 1990, s. 407.

2 Yılmaz Öztuna, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986. s. 328-331.

3 Yılmaz Kurt, Koçi Bey Risâlesi, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Sultan'ın Ocak Ağalarıyla anlaşması sebebiyle I. İbrahim tahttan indirilmiş ve yerine I. İbrahim'in henüz yedi yaşındaki oğlu IV. Mehmed geçmiştir. Sekiz sene devam edecek olan ve "Ağalar Saltanatı" olarak da bilinen bu süreçte, değeri düşük akçeler, su yüzüne çıkan haksızlıklar sebebiyle on binlerce insan, hükümdarı ayak divanına çağırıştır⁴. Devam eden bu siyasi süreç içerisinde I. İbrahim'in naibesi Kösem Sultan boğularak öldürülmüştür. Kösem Sultanın öldürülmesinden sonra yerine geçen Turhan Sultan Devlet-i 'Aliyye üzerinde etkinliğini sürdürmeye başlamıştır. Devlet ekonomisinin gün geçtikçe kötüye gitmesi sebebi ile –istikrar unsuru olarak görülen– Tarhuncu Ahmed Paşa, lüks ve gereksiz harcamaları minimuma indirmek için büyük çaba göstermiştir. Tarhuncu Ahmed Paşa, devlet bütçesini yeniden eski haline getirmek için vergi sisteminde bazı değişiklikler yapmıştır.

Yenilenmeler "Ağalar Saltanatı" olarak bilinen bu dönemde hoş karşılanmayarak Tarhuncu'nun öldürülmesine sebep olmuştur. Bu düzenlemeler Çınar Vakası / Vak'a-i Vakvâkiye ismiyle meşhur olayı tetiklemiş, ekonomik anlamda da yükselen enflasyon ve eşya fiyatlarındaki fahiş artış Turhan Sultan'ı yeni tedbirler almaya zorlamıştır. Buna bağlı olarak göreve getirilen Köprülü Mehmed Paşa merkezî otoriteyi güçlendirmeye çalışmış, Bozcaada ve Limni galibiyetleriyle, halkta psikolojik bir rahatlama sağlamıştır. Ardından sadaret mührünü alan oğlu Fâzıl Ahmed Paşa ve onun en yakın yardımcısı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa devam eden yaklaşık yirmi senelik süreçte, iç ve dış siyasette bir denge oluşturmak çabası gütmüşlerdir. Avusturya, Venedik ve Lehistan (Polonya) cephelerinde savaşlar devam etmiş, Viyana Bozgunundan sonra dönemin en önemli devlet adamı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa hem azledilmiş, hem de katledilmiştir. Bu hezimet bir dönemeç olarak yorumlanmıştır: ".. Avrupa'nın göbeğine kadar girmiş olan Osmanlı'nın son seferidir"⁵. Artık devletin hali ile geçmişin parlak durumu arasında mukayese edilemeyecek kadar büyük bir fark vardır. Osmanlı Devletinin bu durumu dolayısıyla bir buçuk asırlık Macaristan toprağı da kaybedilmiştir. Hükümdarlık koltuğuna yeni padişahlar, vezirler, sadrazamlar gelse de yokuşa doğru akan nehrin yönü bir türlü değiştirilemez. Yıllarca Avusturya-Venedik-İran arasında mücadele veren devlet bu yüzyılın sonunda imzalanan Karlofça antlaşması ile topraklarının büyük

4 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 2.Cilt, Ankara 1988, s. 247; Joseph Von Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, (Çev.: M. Ata), Haz. M. Çevik-E. Kılıç, İstanbul 1990, s. 458.

5 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 3. Cilt, Ankara 1988, s. 247.

bir kısmını kaybederek asrı noktalar. Bundan sonra Osmanlı Devletinin ihtişamını simgeleyen Sakarya, Nil ve Tuna nehrinden bahsetmek mümkün değildir.

17. YÜZYILDA EDEBÎ DURUM

17. yüzyılda Osmanlı Devletinde görülen siyasi, sosyal ve ekonomik alandaki gerilemeye rağmen; “Edebiyat ve Sanat” 15. ve 16. yüzyılda atılan sağlam temeller üzerine gelişmeye devam etmiştir. 17. yüzyıl edebiyat için gelişme ve yükselme dönemi olmuştur. Bu yüzyılda Sebk-i Hindî⁶ ile Hikemiyât⁷ anlayışları hâkim olmuştur. Sebk-i Hindî⁸ (Hind üslûbu) XVI. yüzyılda İran’da doğmuş, İran’lı şâirler tarafından, Hindistan’dan getirilmiştir⁹. Bu ekol mana ve sözden oluşan iki temel prensip üzerine oturmuştur. Mana ve söz her şiir için önemlidir. Farklı dönemlerdeki edebî anlayışlarda meydana gelen değişmelere binaen, kimi zaman biri diğerine göre daha ön plana çıkarken, kimi zaman da mana ve söz eşit derecede önem kazanmıştır.

16. yüzyıldan itibaren tasavvufun da tesiri ile söz güzelliği ve sanatı yerine, mana ve hayâl derinliği etkin bir şekilde verilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede asrın ilk yarısında yaşamış, İstanbul şairi olan Nâ‘ilî-i Kadîm (ö.1666), usta gazelciliği ve hüznü üslûbuyla, Sebk-i Hindî’nin en başarılı temsilcilerinden biri olarak bu saftaki yerini alır. Geniş hayâlleri ve derinlerde saklanan anlamları birer birer sinesinden çıkaran şair, özellikle ilahî aşk konusuna yoğunlaşmıştır¹⁰. Asrın ikinci yarısında ise –fikirlere dayalı vecizeli söz söyleme geleneği– Hikemiyât¹¹ üslûbu etkili olmaya başlamıştır. Mevcut dönemde hikemiyât tarzında şiir yazılmasının iki nedeni vardır. Birincisi sanatçıların düşüncesinin ve sanat algısının bu akımın özellikleri ile uyum sağlaması; ikincisi ise sanatçıların yaşadığı dış dünya koşullarıdır. Tefekkür edebiyatı çığırını açan ve Hikemî şiirin en güçlü temsilcisi olarak kabul edilen Nâbî (ö.1712) eşyanın arka plânını serimlemek ve yaşanan karmaşaya merhem olmak maksadıyla Hikemiyât vadisinde atını sürer¹². Bu yüzyılda nesir dalı, önceki çağları aşan erkle yoluna devam etmiştir. Kâtip Çelebî, Evliya Çelebi, Nâimâ gibi değişik kolların ve stillerin sâhibi âlim şahsiyetler bu alanda edebiyatımızda geniş yer bulmuştur. Osmanlı tarihinin ilk zamanlarından itibaren

6 İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, L-M Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 406.

7 Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 182.

8 İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, L-M Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 406.

9 M. Orhan Soysal, Eski Türk Edebiyatı Metinler, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 2002, s. 509.

10 Mine Mengi, age., s. 85-186.

11 Mine Mengi, age., s. 182.

12 Mine Mengi, age., s. 188-189.

hükümdarların tasavvufa karşı temayülleri olmuştur. Lâkin 17. yüzyılda tasavvuf ehline karşı gereğinden fazla düşmanlık besleyen vaizler sınıfı dolayısıyla bu ilgi azalmıştır. Ancak bu çekişme önemli sûfi ve mutasavvıfların yetişmesine engel olmamıştır. Yüzyılın ilk yarısında Alevî - Bektaşî sahalarında büyük ilgi gören Kul Himmet (ö.17. yüzyıl başları), Melâmî âlimlerinden Bezci-zâde Muhyî (ö.1611) ile Lâ-mekânî Hüseyin (ö.1622), halk ve hükümdar tarafından büyük ihtimam gören Celvetiyye Tarikatı Piri Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1628), Halvetiyye'nin önde gelen temsilcilerinden Abdülmecîd-i Sivasî (ö.1639) ve yeğeni Abdülehad Nûrî (ö.1650), Akkırmanlı Nakşî (ö.1654)¹³ ve dönemin önemli sofilerinden Sinân-ı Ümmî (ö.1657)¹⁴ gibi önemli şahsiyetler yetişmiştir.

Mimarî ve musikî asrın sanat dokusuna zarif bir şetaret katar. Çağın başında muhteşem bir yapı olarak inşa edilen Sultan Ahmed Camisi; asrın ortasında Eminönü Yeni Camisi inananları selâmlarken¹⁵; musiki de, ışıklı dantelâ bestekârı diye de bilinen, Hâfiz Post ve onun talebesi Buhurî-zâde Mustafa İtrî bu yürüyüşe katılan usta şahsiyetlerdir¹⁶. Asrın siyasi, ekonomik ve edebi yapısından kısaca bahsetmemizin sebebi böyle hassas bir dönemden geçen Osmanlı Devleti'nin "Edebiyat ve Sanat" alanındaki ilerleyişinin sekteye uğramadan devam ettiğini gösterebilme çabasından kaynaklanmaktadır. İşte sûfi Niyazî-i Mısırî böyle bir dönemin manevi atmosferi içinde yaşamıştır.

NİYAZÎ-İ MISRÎ' NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN HAYATI

Niyazî-i Mısırî'yi diğer sûfilerden ayıran en önemli özelliği, yaşamı ile ilgili bilgilerin kendi eserlerinde yer almasıdır. Hem kendi eserlerinde, hem de asrın tarihi kaynaklarında Mısırî'nin doğum, ölüm ve yaşamı boyunca başından geçen olayların tarihleri net olarak kaydedilmiştir. İslam tarihinden itibaren, Anadolu coğrafyasında derin izler bırakan Malatya Gönül Sultânı¹⁷ Niyazî-i Mısırî 12 Rebi'ü'l- evvel 1027 (8 Şubat 1618) cuma günü Fırat'ın, Tohma'nın, Derme'nin bereket olup aktığı; yemyeşil bahçelerinde raks eden seher yelinin ılgıt ılgıt estiği; kayı, elma, kiraz, çilek ve envai çeşit lezzetin durağı; bir sanat şehri, bir kültür şehri, bir mânâ şehri...¹⁸ Malatya'da doğmuştur. Doğum yerini kendi ifadeleri ile yazdırdığı Mevâidü'l -îrfan adlı eserinde

13 Hikmet Atık, Nakşî Ali Akkırmanî Divânı, Buruciye Yayınları, Sivas 2007.

14 Mustafa Tatçı, Ümmî Sinan Hayatı ve Şiirleri, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

15 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age, s. 247.

16 Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 2001, 2.Cilt, s. 650.

17 Mustafa Tatçı, Malatya'nın Gönül Sultânı Niyazî Mısırî, Promat Bas. Yayın San., 2013, s. 25.

18 Mustafa Tatçı, age, s. 7.

açıkça ifade eder: “Ben doğum yerim olan Malatya’da ilk ilim talebinde bulunduğum sırada, gönlümde tarikat-ı sufîyyeyi bilmek arzusu vardı”¹⁹. Niyazî’nin esas adı Mehmed’dir. Niyazî ve Mısırî ise mahlaslarıdır²⁰. Mısırî lakabı eğitim almak maksadıyla Mısır’da bulunduğu dönemde, ona gönül verenler tarafından atfedilmiştir. Sûfî şiirlerinde bazen Niyazi bazen de Mısırî mahlasını kullanmıştır. Niyazî-i Mısırî’nin divanı ile ilgili doktora çalışması yapan Kenan Erdoğan, Niyazî mahlasını sülûktan önce, Mısırî mahlasını ise tasavvufî sülûkünü tamamlayıp, şeyh olduktan sonra kullandığını ifade eder²¹. Babası tasavvufa meyletmiş Nakşibendî tarikatı mensubu Soğancızade Ali Çelebi’dir. Annesi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Kendi yazdığı mecmuada, dört kardeş oldukları şeklinde bir bilgi vermesine karşın, bize herhangi bir isim vermemektedir. Ancak daha sonraki bazı kaynaklarda, kardeşi Ahmed Efendi’nin, Niyazî-i Mısırî ile birlikte sıbyan mektebine gittiği²² şeklindeki ifadeler mevcuttur. Buradan da anlaşılacağı gibi Niyazî Mısırî, baba tarafından ilim ile donatılmış bir aileye mensuptur. Bu hal doğal olarak onun ilerideki eğitim hayatına yön vermesinde etkili olmuştur. Sûfî’nin tasavvufun gerçeklerine ve sırlarına vakıf olmak gayesi ile çıktığı bu yolda, eğitimi sadece gittiği medreselerle sınırlı kalmamıştır.

Mısırî Malatya’daki çocukluk ve gençlik dönemlerinden bahsederken bu durumu şöyle anlatır: “Ben doğum yerim olan Malatya’da ilk ilim talebinde bulunduğum sırada kalbimde tarikat-ı sūfîyyeyi bilmek arzusu vardı. Önce onların meclislerine muhalif idim, gitmezdim. Fakat sohbetleri bereketiyle günden güne şevkim arttı, nihayet Halveti şeyhlerinden birine intisap ettim. Babam da beni ona gitmekten menediyor, kendi şeyhine götürmek istiyordu. O zat Nakşibendiyeden idi ve bana göre kâmil değildi. Sefer etmem icap etti. Nihayet 1048 yılında (21 yaşında iken) ki Bağdat bu yılda fethedilmişti. İlim talebi için Diyarbakir’e sefer ettim. Ama asıl maksadım tarikat ilmi idi. Orada bir yıl kaldım. Sonra Mardin’e gittim. Orada da bir sene kaldım. Diyarbakir ve Mardin’de mantık ve kelim okudum. Oradan Mısır’a gittim. Mısır’da Şeyhuniyye Medresesinde Kadiriyye’den bir şeyh buldum. Ona intisap ettim”²³. Sûfî Mısır’da ilim öğrendiği ve tekkedeki hizmetini disiplinli bir şekilde sürdürdüğü esnada bir rüya görür ve kendisine; “zâhir ilim talebinden vazgeçmedikçe tarikat ilminin kendisine açılmayacağı”

19 Mustafa Aşkar, Niyazî Mısırî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 62.

20 Mustafa Aşkar, age., s. 67.

21 Mustafa Aşkar, age., s. 68.

22 Mustafa Aşkar, age., s. 69.

23 Niyâzî-i Muhammed Mısırî, Mevâidü’l-İrfân (Mevâidü’l-İrfân), (Çev.: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara 1971, s. 39.

söylenmiştir. Bu teklif, ilim tahsil etmek maksadı ile doğduğu memleketin topraklarından hicret etmiş olan Niyazî-i Mısırî'ye çok zor gelmiştir. Ne yapacağı konusunda mütereddittir. Bu durumu kendisi şöyle ifade eder: “İlimden ayrılmam bana güç geldi. Ağlayarak tazarru ve niyaz ile Allaha istihare ettim ve uyudum. Rüyamda gördüm ki ben büyük bir şehirdeyim ve sultana hizmet ediyorum. Sultan da Şeyh Abdülkadir Geylani imiş. Kendisinin avlusu geniş bir sarayı var. Kendisi o esnada müritlerinden ileri gelenler arasında abdest alıyor. Sanki ben de öbür tarafında duruyorum ve bana kızacağından korkuyorum. Oradan çıkacak bir yerde bulamadım. Beni gördü, çağırdı: “Ey Sûfi hemen kendisine dönüp, önünde durdum. Hizmetçilerinden birisine, “Buna bir kese getir” dedi. Hizmetçi bir kaç adım gittikten sonra ona seslenip, “Gel!” dedi,” ona kendi cebimden vereyim! Elini cebine soktu, bir kese çıkardı ve bana uzattı. Huzurunda keseyi açtım. İçinde taze sikkeli dirhemler vardı. İçinde başka bir kese daha gördüm, onu da açtım. Onda da taze sikkeli dinarlar vardı. Ben, “Efendim, bu iki kesenin manası nedir?” diye sordum. Cevaben dedi ki “Dirhemler zahir ilimdir, öğren ve onunla amel et. Dinarlar tarikat ilmidir, onu, ancak sana takdir edilmiş bulunan mürşidin yanında elde edebilirsin ve senin şeyhin bu şehirde değildir diye” işaret etti. Anlatamayacağım bir mutlulukla uyandım”²⁴.

Niyazî-i Mısırî, gün ışığında rüyasını ve Mısır'dan ayrılmak istediğini intisap ettiği şeyhine şu şekilde anlatır: “Rüyayı hocama söyledim. Bu rüya üzerine beni halife, yani yakın yardımcısı yapmak istedi. Dedim ki: Efendi benim kalbim hilafete kanmaz. Artık bundan sonra seyahat etmek istiyorum. Çünkü hiçbir yerde duracağım kalmadı. Eğer bana izin vermezseniz helak olmaktan korkuyorum. İzin verdi”²⁵. Niyazî şeyhinden izin aldıktan sonra tasavvuf hakikatinin parıltısı içinde olgunlaşmak ve asıl manevi kimliğini bulmak maksadıyla, Mısır'daki ilim yaşantısını sonlandırarak rüyasında işaret edilen mürşidi aramaya başlamıştır. Vuslat-ı Hakk'a uzanan bu tekâmül süreci içinde Suriye, Mısır, Arabistan ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerini dolaşmıştır. Buralarda birçok âlim ve tasavvuf erbabı ile tanışmıştır. Lâkin bu süre içerisinde rüyasında işaret edilen mürşide ulaşamamıştır. Sonunda Mısırî 1056/1646²⁶ yılında İstanbul'a gelmiştir. Küçükayasofya dolaylarında Sokollu Mehmet Paşa Camii'nin yanındaki medresenin bir hücreinde halvete girmiştir. Sûfi İstanbul'a geldiği bu dönemde Kasımpaşa'daki Uşşakî Tarikatı piri,

24 Mustafa Aşkar, age., s. 75-76.

25 Orhan Tuğrulca, Niyazî Mısırî Bilge'nin Sofrası Aşk da Var İsyân da, Bilsam Yayınları, İstanbul 2012, s. 22.

26 Halil Çeçen, Niyazî Mısırî'nin Hatıraları, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 17.

Şeyh Hüsameddin Efendi'nin dergâhında misafir olarak kalmıştır²⁷. Kısa bir süre sonra İstanbul'dan ayrılarak Anadolu'nun şehirlerini dolaşmaya başlamıştır. Önce Bursa'ya gelmiştir. Burada bir müddet Sabbağ Ali Dede'nin evinde kalmıştır.

Yaşamını rüyalar ile şekillendiren Mısırî, Bursa'da iken gördüğü rüya üzerine, bu şehirden ayrılarak Uşak'a gelmiştir. Uşak'da Halvetî Şeyhi Ümmî Sinan'ın halifelerinden Şeyh Mehmed Halvetinin zaviyesinde kalmaya başlamıştır. Bir gün Şeyh Mehmed Efendi, Niyazî-i Mısırî'ye kendisinin halifesi olduğu Elmalı'da bulunan şeyhi Ümmî Sinan'ın, Uşak'a geldiğinde kendisini ona teslim edeceğini söylemiştir. Bir müddet sonra Şeyh Ümmî Sinan'ın, Elmalı'dan Uşak'a hareket ettiği haberi gelmiştir. Şeyh Mehmed, Mürşidi karşılamaya çıkar ve ilk karşılaşma esnasında Şeyh Ümmî Sinan, Mehmed Efendiye, “Senin hizmetinde Mısırî Mehmed Efendi adında bir derviş varmış.” diye sorar. Şeyh Mehmed Efendi de, “Belî, sultanım hazretleri, size teslim edeceğiz” diye cevap verir²⁸. Buna mukabil Niyazî-i Mısırî rüyasında gördüğü manen işaret edilen şeyhin bu zât olduğunu anlayarak, zâtın elini huşû il öpüp...²⁹ şeyhine inabet etmiştir. İlham ve teşvik kaynağı Şeyhi Ümmî Sinan'a kavuşan Mısırî onunla birlikte dergâhının bulunduğu Elmalı'ya gitmiştir. Niyazî-i Mısırî, Ümmî Sinan'a intisabını şu şekilde anlatır: “Mukadder mürşidimi bulmak için çok seyahat ettim. Şeyhim, azizim Ümmî Sinan Elmalılı'da kalbimin devasını buldum, kimyây-ı hakikate vasıl oldum. Kahire'deki rüya aynıyle zahir oldu. Telvinim gitti, temkin buldum”³⁰. Tasavvuf ilmine kavuşmak ümidi ile ikame ettiği Elmalı Dergâhında kalmaya başlayan Sûfi, hem manevi eğitimini tamamlamış hem de birçok müridin eğitim almasını sağlamıştır. Elmalı'da dokuz yıl kalan Mısırî seyr ü sülûkünü tamamlayarak halife tayin edilmiştir. Halife ilan edilmesinin ardında Uşak, Çal ve Kütahya şehirlerine gitmiştir. Yine bu yıllarda Hacı Mustafa adlı müridinin kız kardeşiyle evlenmiş Fatıma isimli bir kız ve Çelebi Ali isimli bir erkek çocuğu olmuştur.

Osmanlı devletinin kuruluş döneminden itibaren sultanların mutasavvıflara karşı duydukları hürmet, tarikatların kısa sürede Anadolu'ya yayılmasını sağlamıştır. Bu durum şeyhler ve ulemâlar arasında bitmek bilmeyen tartışmaların başlamasına neden olmuştur. Niyazî-i Mısırî'nin yaşadığı 17. yüzyıla gelindiğinde mevcut tartışmalar daha da kızışarak

27 Mustafa Aşkar, age., s. 78.

28 Mustafa Aşkar, age., s. 79.

29 Aliye Uzunlar, Bir Mısırî Şeyhinin Kaleminden Hazret-i Niyazî-i Mısırî Mustafa Lütü Efendi, Revak Kitapevi, İstanbul 2013, s. 8.

30 Kenan Erdoğan, Niyazi-i Mısırî Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, s. 50.

girift bir hal almıştır. Kadızâdelilerin düşünce yapısını benimseyen Vani Mehmet Efendi'nin, dönemin padişahı IV. Mehmet'e yakınlaşması ile memlekette semâ, zikir ve devrân yasaklanmıştır. Böyle intizamsız hüznün toprağında hala bir umud olma maksadı doğru yolu göstermeye çalışan Mısırî, çektiği meşakkatleri şöyle anlatır: “Bin yetmiş bir yılı (1661) sonlarına doğru Uşşak'tan Bursa'ya zorunlu olarak hicret ittik. Ve münkirlerin amacı, tekkeleri yıkmak ve yerine medrese bina etmektir. Bin seksen beş senesinde (1674) onlarla aramızda sulhumuz vaki oldu. Bin yetmiş üç yılında (1663) Şeyhülislâm Minkarîzâde'den devranın yasaklanmasına dair fetva aldılar. Bin yetmiş dokuzda (1668) büyük fitnelere düştüm. Bin seksen yılında (1669) tekkeyi inşa ettik. Bin yetmiş dokuz yılında (1668) öyle bir fitne çıktı ki, oturduğum mahalden başka bir mahalle gitmeye mecbur oldum. Bin seksen üç yılında (1672) bu fitneler öyle arttı ki; devlet erkânına durumu bildirmek için Edirne'ye gittim. Bin seksen dört senesi (1673) sonunda kendimizi nöbetle dervişana beklettik. Bir kaç ay nasihata çıkmadık. Bin seksen dört senesi (1673) recep ayı başına kadar böylece sürdü, gitti”³¹. Niyazî-i Mısırî, zikir ve devranın yasaklanmasına rağmen, insanlığın cılız varlığını düştüğü çamurdan kaldırmak istercesine tasavvuf faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Devletin ve vaizlerin vahim saldırılarına maruz kalan Mısırî, bunun sebebi olarak gördüğü Vani Mehmet Efendi ve onun zihniyetini temsil eden gurubu ağır bir şekilde tenkit etmiştir. Mısırî, asrın sadrazamı Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın Edirne ilindeki davetine uyarak, IV. Mehmet'in ikamet ettiği Edirne'ye gitmiştir. Edirne'den ayrıldıktan sonra İstanbul'a geçen Mısırî, Ayasofya Camiinde Cuma günü vaaz vermiştir. Bu vaazda padişah IV. Mehmed'in malumunda semâ ve devrânın erdemlerinden, dergâhların birer ilim ve irfan yuvası olduğundan, mevcut yasakların sakıncalarından bahsetmiştir. Bu vaaz üzerine ikna olan padişah yasakları sonlandırmış ve dergâhların tasavvuf irşadlarının devam etmesine izin vermiştir. Asrın en etkin sûfisi olan Mısırî'nin dergâh mensuplarının sayısı gün geçtikçe artmış, zikir ve semâ etkinlikleri için kullandıkları Şeker Hoca Camii³² yetersiz gelmeye başlamıştır. Bu duruma bağlı olarak dönemin hayırseverlerinden Abdal Çelebi³³ Mısırî dergâhı olarak anılacak yeni bir dergâh inşa ettirmiştir. Dergâhın kapsına şu beyit yazılmıştır:

*Ümm-i dünyânın güzîde mefhar-i asrı budur
Şekeristân-ı hakâyık-ı dergâh-ı Mısırî budur*

31 Mustafa Aşkar, age., s. 99.

32 Mustafa Aşkar, age., s. 108.

33 Mustafa Aşkar, age., s. 109.

Niyazî-i Mısırî, maddi - dünyevî varlığını simgeleyen aba ve posttan sıyrılmakla meşgul iken, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa ikinci kez padişah adına, şahsını Edirne'ye davet etmiştir. Davete icabet eden Mısırî burada kırk gün kadar kalmış, saygı ve itibar görmüştür. Mısırî'nin bu gelişi diğerlerinden farklı olmuş, asrın içinde bulunduğu meseleleri dile getirerek mevcut sistemin miskinliğini tenkit etmiştir. Sûfi burada Edirne Ulu Camii'nde³⁴ vaaz vermiştir. Vaaz ettiği esnada beyan ettiklerinden ötürü, daha sonra kendisine intisap edip müridi olacak olan sadr-ı âlî çavuşlarından Azbî Çavuş-mürşidinin bütün şiirlerini tahmis etmiştir³⁵ - himayesinde Rodos'a sürgün edilmiştir. Mısırî ayağı bukağlı olarak Rodos adasında bulunan kalenin bir hücreğine hapsedilmiştir. Sürgün gittiği bu adada Mısırî zamanını zikir çekerek geçirmiştir. Bu çile takriben dokuz ay sürmüştür. Daha sonra yeniden Bursa'ya dönmüştür. Niyazî-i Mısırî, Bursa'ya döndükten sonra mal, mevki, kadın, erkek, şöhret gibi masivâ sevgileri³⁶ terk etmek ve kalben vahdet-i vücûda ulaşmak maksadıyla tasavvuf faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Lâkin Mısırî vaazlarındaki siyasi hava, cifirle çok uğraşarak gelecekte haber vermesi, özellikle mehdilik, hatta peygamberlik iddiası, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in peygamber olduklarını söylemesi gibi hazmı ve tevili zor davranış ve fikirlerinden dolayı Vani Mehmed Efendi'nin de tesiriyle 1088 (1677) yılının Safer ayında Limni'ye sürgün edilmiştir³⁷. Niyazî-i Mısırî bu adada tam on altı sene³⁸ kalmıştır. Bağışlanmasına rağmen adada kalmaya devam eden Sûfi, dönemin vezir-i azamı Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın etkisiyle yayımlanan buyrukla 1691 yılında Bursa'ya dönmüştür. Osmanlı toplumunda derin izler bırakan Mısırî, Limni'den Bursa'ya dönüşünde büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Mısırî, Bursa'da dostları ve sevenleriyle bir yandan zikir ve sohbet halkasını genişletirken, onun faaliyet ve fikirlerini zararlı bulanlar, onun aleyhinde çalışmışlardır. Ulemanın ekseriyetiyle birlikte bazı tarikat şeyhleri dahi onu tasvip etmemişlerdir. Sivâsîzâdelerden Nazîmî, Halvetilerden Selâmî, hatta başlangıçta Bursalı İsmail Hakkı bile onun fikirlerine karşı çıkmıştır³⁹. Mısırî, hayatının büyük bir bölümü sürgünde geçmesine rağmen düşüncelerinden taviz vermemiştir. Bursa'da ikamet ettiği esnada devletin Avusturya'ya sefer edeceğini duyan Mısırî "bu sene-i mübarekede fi

34 Mustafa Aşkar, age., s. 113.

35 Mustafa Kara, Niyazî Mısırî, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 13.

36 Âmiran Kurtkan, Niyazî-i Mısırî' den Esintiler, H Yayınları, İstanbul 2010, s. 17.

37 Kenan Erdoğan, age., s. 63.

38 Mustafa Tatcı, Limnili Şeyh Abdî-i Siyâhî: Limni'de Sürgün Bir Velî, H Yayınları, İstanbul 2014, s. 27.

39 Kenan Erdoğan, age., s. 65-66.

sebilillah gaza vü cihada memur olunduk"⁴⁰ diyerek, savaşa iştirak etmek için 200 kadar müridini çevresine⁴¹ toplamıştır. Bu durumu haber alan Sultân, etrafında müridleri olan şeyhlerin daha sonraları isyan ettiklerini anımsayarak, Mısırî'nin Bursa'da ikamet edip hayır duası ile meşgul olması yönünde hattı-ı hümayûn göndermiştir.

Bu hatt-ı hümayûn şöyledir: "Mısırî Efendi, selamımdan sonra sefere kasd ve azimetiniz olduğu mesmu-ı hümayûnum oldu. Sefere teveccühünüzden ise halvetinizde duaya meşgul olmanız ensebdir. Mahallinizden harekete rızâ-yı hümayûnum yoktur. Huzûr-ı hatır ile zaviyenizde oturup, asâkir-i İslamiye ve guzât-ı mücahidîne teveccüh-i tâm ile mansûr ve muzaffer olmaları duasında olmanız me'muldur, vesselâm"⁴². Hattı-ı hümayûnu okuyan Mısırî bu talebi kabul etmeyeceğini Sultâna yazmış olduğu namede şöyle anlatır: Padişahım innemesele Îsâ kemeseli Âdem, mûmâsiliilmu'l-esmada yığıldı, kabul edene melek dendi, etmiyene şeytan dendi. Padişahım, muhale ferman vermek âkil işi değildir. Bir kevkebetulü' etmesin deyu ferman versen yahut ağrısı tutmuş avret doğursa padişaha asî olur mu? Padişahım ben seni esirgerim. Sana benim sû-i kasdım yoktur. Senin hayırhahınım. Senin düşmenin beni sana yanlış bildirir. Bu dahi malumun ola ki; enbiyâda ve evliyâda kizb ve hilaf ve müdahene olmaz. Bizim sana sû-i kasdımız yokdur. Dediğimize itimad edin. Ve nüdemâdan birisini şunu azl veya katleyle demem. Bu senin hizmetine lâyük değildir. Ancak umum üzre adleyle deyu nasihat ederiz. Kabul edersen senin izzetin ziyade olur; aziz olursun; kabul itmez isen zararı kendinize edersiniz. El-hasıl enbiyaya muhalefette olmaktan men ederim. Nasihati kabul edersen, tahtında sabitkadem olursun. Nasihatim budur. Bu mektubu kendi şeyhine gösterme ve re'yiyle âmil olma. Şeyhülislâma ve ulemâyâ göster, onların re'yiyle amil ol. Vesselamu âlâm enittebe a'l-hüdâ"⁴³. Mısırî, padişahın buyruğunu dinlemeyerek müridleri ile beraber Tekfurdağı'na kadar gitmiştir. Durumu haber alan Sultân, Niyazî-i Mısırî'yi karşılamak üzere Arap Beşir Ağa'yı -sûfiye münhasır- bazı hediyeler ile göndermiştir. Ancak asabi bir yaradılışa sahip olan Mısırî gönderilen hediyeleri kabul etmediği gibi " Bizi seferden alı komağa sebep olan kendi kâfir, avradı boş. Ben mîrîden bir şey istemem ve azimetten dahi dönmem"⁴⁴ diyerek sefere katılma düşüncesinde kâti olduğunu bir kez daha beyan etmiştir. Sûfi'nin Edirne iline yakınlaşması ve Sûltan'a, devletin içinde yapılan hainleri

40 Mustafa Aşkar, age., s. 125.

41 Halil Çeçen, age., s. 21.

42 Mustafa Aşkar, age., s. 126.

43 Kenan Erdoğan, age., s. 67-68.

44 Kenan Erdoğan, age., s. 68.

bildireceği söylentisi, devlet adamları arasında tasaya sebep olmuştur. Asrın Sadrazamı Bozuklu Mustafa Paşa, Mürşidin duasını almak ve sonrasında savaşa çıkılmasını münasip gören II. Ahmed'i, Mısır geldiği vakit büyük karışıklık çıkacağını ifade eden düşünceleri ile vazgeçirmiştir. Sûltan, bu defa Dilaver Ağa'yı -Mısır'yi fikrinden vazgeçirmek için- göndermiştir. Lâkin tasavvuf ehli, bu fermanı dinlemeyerek yoluna devam etmiştir. Bütün bu olayları duyan Mısır'yi sevenler, halk ve ehl-i tarikat onu tâ Solak Çeşmesinde, Karabayır'da karşılayıp beraberce 26 Şevval 1104 (30 Haziran 1693) Salı günü Edirne'ye gelirler. Doğruca Sultan Selim (Selimiye) Camiine inerler. Mısır burada mihrap yanında oturarak “öğleden sonra va'z ederiz, sonra padişahla buluşup sefere gideriz,” der. Bu sırada halk camiin etrafını sarmış kalabalıktan içeriye girilemez olmuştur. Bu durum karşısında sadrazam “eğer bugün Mısır Efendi nefy olunmayup öğleye kalırsa vallâhi büyük fitne çıkar” diye padişaha telhis edince tekrar Limni adasına sürülmek üzere hattı hümâyûn alır. Veziri sanîri kâb-ı hümâyûn kaymakamı Osman Paşa, “buyurun sizi padişah istiyor” diyerek kaldırmak isterse de “öğleden sonra varalım inşaalâh” diyerek kalkmak istemez. Akabinde bir grup yeniçeri ağası, “buyurun, padişah size muntazırdır” diye koltuklayarak aceleyle taht- ı revana bindirip Miraber Dilâver Ağa, levendler ve çavuşlarla birlikte Tekke Kapısı Kayık Yolu'ndan Boğaz Hisar (Çanakkale Boğazı)'da Kaptan Paşa'ya teslim edilerek Limni'ye kalebend olmak üzere sürülür⁴⁵. Niyâz-i Mısır'nin sürgünde yaşamaya dermanı kalmamıştır. Asi ruhuyla bütünleşen bedeni artık yetmiş sekiz yaşına gelmiştir. Şeyhleri ile savaşa katılabilmek için dönemin Sûltanı II. Ahmet'e bile kulak asmayan Sûfî, Limni'ye ikinci kez sürülünce mevt sükûtuna bürünmüştür. Bu nefye çok içerlenen Mısır, sitemini yazdığı namede şöyle ifade eder: “Ey Sultan Ahmed! Mısır'ye şiddet-i adâvetinden otuz kadar dervişleriyle Limni adasına nefy eyledin. Adamlar gönderüp tuzunu sattırmadın. Yine kibar adamlar gönderdin, vaazından i'râz eyleyin de yu. Cümle, emrine imtisâl eyleyüp muradın üzre amel eylediler. Mısır'ye İsâ aleyhisselam emreyledi ki, “Mısır! Sen dahi bugünden sonra Sultan Ahmed'e va'z u nasihaddenî 'râz eyle. Mısır dahi İsâ aleyhisselam'ın emrine imtisâl edüb va'zdani 'râz eylemişdür. Donanmaları tabl ve şenlikler etsünler. Limni'de feth-i azîm oldu. Mısır de va'zındani 'râz eylemişdür. Ey Sultan Ahmed! Senin bana şiddet-i adâvetin “İmam Hasan ve Hüseyin aleyhisselam'a evvel mümin olduğundandır. 78 yaşına girdim, ilimde ve amelde bir itimâd edeceğim yoktur. Ancak ol iki sultanın nübüvvetlerine evvel

45 Kenan Erdoğan, age., s. 68-69.

mümin olduğuma fahr ederim. Bir elim Hasan'ın omzunda, bir elim Hüseyin'in. Mısrî ol iki sultanın yoluna kurbandır. Ne zaman emredersen heman cellâdını yolla, Mısrî'yi pare pare eylesünler. Vallahü yekûlü'l- hakka ve hüve yehdî'ssebîl"⁴⁶. El- fakîr Şeyh Muhammed Mısrî⁴⁷.

Mısrî bu nameden sonra, artık asrın otoritelerine karşı düşünceleriyle ve eylemleriyle sürdürdüğü mücadelesine derin bir sessizlikle devam etme kararı alır⁴⁸. Rivayetlere göre yemiyor, içmiyor, bir cami minberinde devamlı ibadet ve zikirle meşgul oluyor kimseyle görüşüp konuşmuyordu⁴⁹. Sûfi küsmüş ve mahzunlaşmıştır. Niyâz-i Mısrî mevt vaktinin geldiğini hissetmiştir. Artık hâkikat-ı vuslat yolcuğuna hazırlanmıştır. Bu mâna adamı, 78 yaşında iken, 20 Receb 1105/16 Mart 1694 yılı Çarşamba günü kuşluk vakti Limni Adasında⁵⁰ irtihal ederek kâinatın iclâsından kurtulmuştur. Mezar taşına sekiz satırlık şu beyitler yazılmıştır:

*Mazhar-ı feyz-i Tarikat kâşif-i sırrullah
Mürşid-i ehl-i hakikat ârif-i pür intibah,
Ömrünü takva ve zikrullah ile itti temâm
Cay-ı arayış değildir bil di kim bu hankâh
Tekyegâh-ı âlem-i Mısr teni terk eyleyup,
Alem-i lahût'a gitti şevkilebî-iştibâh
Dâiyipûr şevki Hasîb söyledi tarihi,
Eyle Mısrî Efendiye kasr-i adnicâygâh
Sene 1105*

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN KİŞİLİĞİ

Âşık ve sâdık olmak demek, Allah'tan gayrısına bağlanmak, sadece Allah'ı görmek, bulmak ve Hak'la bir olmak demektir. Hak'la bir olmak vuslata kavuşmaktır. Vuslat için kat edilmesi gereken uzunca bir yol, çekilmesi gereken çile, aşılması gereken menzil, mertebe, hal, makam ve engeller bulunmaktadır. Kesretten vahdete, farktan ceme, cehaletten marifete, kahırdan lütfâ, celâlden cemale ulaşmak isteyen âşık ateşten gömlek

46 Kenan Erdoğan, age., s. 70.

47 Kenan Erdoğan, age., s. 70.

48 Orhan Tuğrulca, age., s. 48.

49 Kenan Erdoğan, age., s. 71.

50 Mustafa Aşkar, age., s. 132.

giymeye, demirden leblebi çiğnemeye razı olmuş demektir. Horasan'dan gelen pir ve mürşidlerin himmet ve nefisleriyle mayaladıkları Anadolu toprakları nice âşık ve sâdıklara mekân olmuştur. Dünya ve ukbâdan geçerek Hak'la vuslata eren Niyazî-i Mısırî himmet deryasında yetişen bir hakikat eridir⁵¹. Yıllarca sürgün hayatı yaşayan ve ancak bir Hak âşığının tahammül edebileceği kötülöklere maruz kalan Mısırî, Tasavvuf tarihinin en parlak simalarından biri olmayı başarmıştır. Mısırî, vahdet-i vücûd anlayışına uygun olarak, kâinata mutlak kubh olmadığını ifade ederek tüm insanlara Allah'ın nûruyla bakan kişinin, zulmette nûr, zehirde panzehir, düşmanlarda dost, kahırda lütuf, zıt ve çok çeşitli aynalarda bir cemâl göreceği⁵² düşüncesi ile hareket etmiştir. Onun fikir dünyasının şekillenmesinde küçük yaşlarda çıktığı uzun seyahatler, farklı coğrafyaların ve şehirlerin görülmesi değişik kültürlerin öğrenilmesi, tasavvuf erbabı şahıslar ile dostluk kurması etkili olmuştur. Sûfi, ilim - irfân aşkıyla sürekli şahsını geliştirmeye çalışmıştır. Subh-ı sâdikaya ulaşma arzusuyla çıktığı bu yolda Niyazî-i Mısırî, sadece manevî cephesini geliştirmekle yetinmemiştir. Asrın yüksek eğitimini veren Camiu'l-Ezher'de İslâmî ilimleri tahsil⁵³ etmiştir.

Mısırî aldığı ilim tahsili ile şeyhi Ümmi Sinan'ın terbiyesi altında iken, şeyhin oğlu başta olmak üzere çevresindeki insanları okutarak, onların eğitimine katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde Niyazî-i Mısırî, kendisinden dinî görevlerini yerine getirmelerinde yardımcı olmak için Çal ve Kütahya'da bir süre görev yapmış, insanlara kendi alanında yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu da Mısırî'nin şahsiyetinin insanların eğitimi ile ne kadar yakından ilgili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Sûfi hakikat bildiklerini kimseden korkmadan dile getiren yürekli bir düşünür olmasının yanı sıra siyasi düşmanlarına karşı mücadele içinde olan gözü kara bir muhâliftir.

Mısırî, mevcut yapının miskinliğini sert bir üslupla eleştirmiştir. Öyle ki hâtîrâtında Osmanlı padişahlarını Yahudilikle ithâm ederken bir an bile tereddüde kapılmamıştır. Mısırî bir taraftan mürşitlik sıfatıyla halifeler yetiştirip fikirlerini ve tarikatını yayarak lehinde bir ortam oluştururken, tarikatını ve fikirlerini kabul etmeyen birçok kimse de onun aleyhinde ağır tenkitlerde bulunmuştur⁵⁴. Bu tarz ağır tenkitler ile karşı karşıya kalan Sûfi, şahsını çekemeyen hasımlarının yaptıklarından ötürü galiz

51 Osman Eğri, İlimden İrfâna Nehirden Ummâna Alevilik Bektaşılık, Şah-ı Merdan Yayınları, İstanbul 2014, s. 223.

52 Osman Eğri, age., s. 225.

53 Mustafa Aşkar, age., s. 139.

54 Kenan Erdoğan, age., s. 107.

ifadeler kullanmışsa da onlara karşı toleranslı olmayı ihmal etmemiştir. Mısırî hususiyetle düşüncelerinden dolayı hiç kimseyi zorlamadığını, şâhsının mütegalibe olmadığını bildirmiştir. Bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: “Ey kardeşler! Ben inatçı, zorba birisi değilim. Hasedci münkir de değilim. Ben gökler gibi yüksek de değilim. Yerin de en aşağısıyım. Beni hor görmeyin. Hasanların risaletleri hakkındaki şüphelerinizi gelin bana sorun. Eğer hak sizde zuhûr ederse, ben yüz üstüne hakkı kabul ederim. Şayet hak bende zuhûr ederse, ar etmeyin, kabul edin. Siz, Mısırî’yi hiçe saydınız. Onun ilmi ve cehli size göre birdir”⁵⁵. Niyazî-i Mısırî’nin hasımları bilhassa “nübüvet-i hasaneyn”⁵⁶ görüşünden ötürü yaptıkları ağır eleştirilerde haklılarsa da sûfiyi şahsen dinlemeden zulüm etmişlerdir. Buna rağmen Mısırî, hasımlarına göre fikri konularda daha hoşgörülü bir tutum sergilemiştir. Mısırî, hayatının yirmi yıla yakını sürgünde geçirmesine sebep olan Osmanlı idaresini affetmemiştir. Mısırî yazdığı mecmuada Tatar Hanlarını, Osmanlı tahtına daha layık görmesi ve zaman zaman Osmanlı Sultanları aleyhinde söylediği ağır sözler bunu göstermektedir⁵⁷. Hatta Niyazî-i Mısırî Limni’ye sürgüne gönderilirken, “delidir” diye ayağına takılan bukağı, hizmetinde bulunun Melek Mehmet Ağa tarafından çıkarılmak istenince buna karşı çıkarak şöyle söylemiştir: “Demirleri vermem. Bu fakire lazımdır. Yarın rûz-ı mahşerde Hz. Resûlullah’ın huzuruna bu demir ile çıkayım ve zalimle ayağımdaki bu demir ile yüzleşeyim. Evlâd-ı Resûl’ü sevdim ve yoluna cân u başımı kurban eyledim diye fakiri bu azâba giriftâr eylediler”⁵⁸ diyerek siyasi idareye teberru etmek istemediğini açıkça dile getirmiştir. Hakkın ihyası ve doğruluğun intişar edebilmesi için çetin bedeller ödeyen Mısırî, sultanlara ve padişahlara şu tavsiyede bulunmuştur: “... Onlar padişahlardır, onlara biat lazım değildir, adalet lazımdır. Eğer adaletli olurlarsa Mehdi’dirler, etmezlerse Deccal’dirler. Her zalim Deccal, her adil Mehdi’dir.”⁵⁹ Mısırî, burada adalet ve hak kavramlarına vurgu yaparak asrın gelişmelerine duyarsız kalmadığını göstermiştir. Dünyadan ve ukbâdan geçen hak âşığı, kendisi ukubete uğramasına rağmen, kendisi yüzünden herhangi birinin ukubet çekmesine gönlü razı olmamış ve onları bağışlamıştır. Bir gün Mısırî’ye bir kaç kişi sataşmış, eziyet edince, onu sevenlerden bazıları şikâyet etmek üzere, Edirne’de bulunan Köprülü Fazıl Ahmed Paşa’ya giderler. Ahmed paşa, Mısırî Efendi nasıl isterse öyle cezalandırılmak şeklinde

55 Mustafa Aşkar, age., s. 140.

56 Kenan Erdoğan, age., s. 110.

57 Mustafa Aşkar, age., s. 140.

58 Osman Eğri, age., s. 228-229., Mustafa Tatçı, age, s. 46.

59 Orhan Tuğrulca, age., s. 81.

cevap gönderir. Bunun üzerine, Niyazî-i Mısrî, ben affeyledim, siz de affedin diyerek haber göndermiştir⁶⁰. Hakikaten Sûfi, burada rakik ve merhametli davranarak mütenebbih biri olduğuna dikkat çekmiştir.

Mısrî, kendi asrında yaşayan âlimler, sûfiler ile saf ilişkiler kurarak etrafındaki sohbet halkasının genişletmiştir. Niyazî-i Mısrî, yalnızca asrındaki müslümanlarla değil, Hristiyanlarla da diyalog kurmasını bilmiş, onlara karşı hoşgörülü olmuştur. Mısrî, farklı din mensuplarına müsamaha göstermesi konusunda, İbni Arabî, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli ve Mevlana Celaleddin Rumi'den farklı değildir. O geleneğin güçlü halkalarından biridir⁶¹. Bu durum XVII. yüzyıl tarihçilerinden Kantemir'in dikkatini çekmiş ve dönemin İstanbul Patriği Kallimcus'un ağzından duyduğu şu olayı eserine kaydetmiştir: Patrik Bursa'da iken dönemin tanınmış şeyhlerinden Niyazî-i Mısrî ile yakın bir arkadaşlık tesis eder. Niyazî-i Mısrî, bir gün yine patriği ziyarete geldiğinde masanın üzerinde bir kitap görür ve ne olduğunu sorar. Patrik kitabın İncil olduğunu söyleyince, bunun üzerine Niyazî-i Mısrî, "Ey hemşerim! sizin elinizdeki bu kitap Allah'ın bir lütfudur. Siz yaşadıkça, Allah da bu kitabı muhafaza edecektir. İncil de, İsa da Allah'ın kelimesidir."⁶² diyerek nevazişte bulunmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere Mısrî, insani diyaloglarda nârin ve ince bir algıya sahiptir. Niyazî-i Mısrî'nin yanında kendinden önceki âlimlerin isimleri telaffuz edildiğinde onlara, ihtiram ve hürmet göstermiştir. Bir kez nispetinde Emir Sultan'ın ismi zikredildiğinde "biz bu büyük insanların yanında hiçbir şeyiz"⁶³ diyerek lütfetmiştir.

Mısrî, -Tasavvuf tarihiyle bütünleşen sûfilerde olduğu gibi- maişetini sağlamak için mum yapıp satmıştır. Başkalarına muhtaç olmadan yaşamını sürdürmeye çalışan Mısrî, dışarıdan gelen muavenetleri kabul etmemiş, kabul etse dahi mektep medrese gibi alanların yapımında kullanmıştır. Niyazî sadece şair olmayıp aynı zamanda bir mürşit olarak vaazlarında tesirli konuşmalar yaparak takdîr ve tanzîr edilmiştir. Hatta Mısrî, zikir ve devranın yasaklandığı dönemde, padişahın huzurunda yaptığı bir konuşmadan ötürü dönemin padişahı IV. Mehmed ikna olur, zikir ve deveran serbest edilir⁶⁴. Bu durum Mısrî'nin fasih konuşmalarının kudretini göstermektedir. Bu kudret onun insani ilişkilerine de aksetmiştir. Niyazî-i Mısrî yaşamını idame ettirmek için yerleştiği Bursa'da

60 Mustafa Aşkar, age., s. 140.

61 Orhan Tuğrulca, age., s. 83.

62 Mustafa Aşkar, age., s. 141.

63 Mustafa Aşkar, age., s. 141.

64 Mustafa Aşkar, age., s. 142.

adına yapılan Dergâhta, manevî eğitim verirken, hem insanların dertlerini dinlemiş hem de problemlerini çözmeye yardımcı olmuştur. Bilindiği gibi tekkeler buldukları topluma manevî olduğu kadar, maddî yönden de katkıda bulunmuştur. Özellikle de, Niyazî-i Mısırî'nin yaşadığı XVII. yüzyılda, devletin gerileme dönemine girmiş olması sosyo-psikolojik olarak da hissedilmeye başlanmış ve dolayısıyla bu durum, tekkelerin, halkın sıkıntı ve dertlerine çare aradıkları yerler haline getirmiştir⁶⁵. Bu bağlamda Niyazî-i Mısırî de, içerisinde yaşadığı topluma maddî / manevî destek vererek ne kadar lütuf ve sehavet sahibi olduğunu göstermiştir.

Mısırî'nin aradığı mürid-i kâmil insanı bulabilmek için Malatya'dan başlayan uzun ve meşakkatli seyahati, Mısır başta olmak üzere Anadolu'yu şehir şehir dolaşmasına sebep olmuştur. Böylesine değişken bir hayat doğal olarak onun sınır tanımaz ve otorite dinlemez muhalif mizacını gergef gergef işlemiştir. Mısırî deli dalgaları olan bir denizi andırmaktadır. Bilhassa –aradığı mürid-i kâmil insan– Ümmi Sinan, Mısırî için adeta bir dalgakıran olmuştur. Ümmi Sinan, Mısırî'nin uslanmaz karakterini dokuz yıl boyunca, tabiri yerindeyse örs üzerinde⁶⁶ döverek “deli dalgaları olan denizi, sükûnet ve huzura kavuşturmuştur”⁶⁷. Mısırî, inandığı ve iman ettiği değerleri için Nesimi gibi derisinin canlı canlı soyulmasını da, Nefî gibi sarayın bodrumunda boğdurulup boğazın serin sularına atılmayı da göze almış⁶⁸ bir karakterdir.

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN EDEBÎ YÖNÜ

17. yüzyıl, Türk şiirinin doruğa çıktığı, edebiyat tarihi açısından “Orta Klasik Dönem” diye isimlendirilen zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemde ihtişamlı Osmanlı Devletinde siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri alanda gerileme süreci başlamış, ancak başta edebiyat olmak üzere birçok sanat dalında zirveye ulaşılmıştır. Böyle bir yüzyılda yaşayan Niyazî-i Mısırî, dönemin siyasi ve sosyal olaylarına doğrudan katılması sebebi ile renkli, heyecanlı ve hareketli bir ömür geçirmiş hakikat ehli tasavvuf şairlerinden biridir.

Yaşadığı yüzyılda Anadolu coğrafyasının manevî atmosferinde büyük tesiri olan Niyazî-i Mısırî, düşünceleri ile İbn Arabî'yi, şiirleriyle Yûnus Emre'yi anımsatmaktadır. Ona göre şiir, bir amaç değil bir yol gösterme aracıdır; ilahî gerçekler, şiir vasıtası ile daha

65 Mustafa Aşkar, age., s. 142.

66 Orhan Tuğrulca, age., s. 56.

67 Orhan Tuğrulca, age., s. 57.

68 Orhan Tuğrulca, age., s. 59.

iyi akılda kalır. Bu anlayış doğrultusunda aruz ve hece ölçüsü ile yazmış olduğu şiirlerinde güçlü bir hitabet üslubu kullanmıştır. Eserlerini Arapça ve Türkçe olarak iki dilde yazmıştır. Eserlerinde düzenli ve sistemli olarak konuşma dili özelliklerine fazlaca yer vermiş; itina ile seçerek bir araya getirdiği kelimelere yüklediği mânâ ve mısralarında özenle seçilen kelimelerde ortaya çıkan ahenk onun şiir dilinin belirgin özellikleridir. Eserlerinde bazı ünsüzlerin sık aralıklarla tekrarından doğan bir ritim ile karşılaşılır. Mesela “Ey derde dermân isteyen yetmez mi derd dermân sâna” mısrasında olduğu gibi “d” ünsüzünün tekrarı hoş bir ahenk oluşturur. Şiirlerinin büyük bir kısmının güzel, etkili, canlı ve sade bir dille kaleme alındığı görülür. Türkçenin tüm inceliklerini bilen ve şiirlerinde kullanan Mısrî, Türk dilinin zenginleşmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Tasavvuf Niyazî-i Mısrî’nin şiirlerinin temel anahtarıdır. Tasavvufi şiirde, Allah’ın yankısı ve hikmeti okunur. Mutasavvıf şâir, şiirlerindeki işâretlerle İslâm inancının tek ve değişmez cümlesi olan, Tek’liği, Tevhîd’i tekrarlar⁶⁹. Bu bakımdan Mısrî’nin dili, Türkçe tasavvuf dilinin zirvesidir⁷⁰. Mısrî perspektifte şiiri, ham ve cılk bir duygu hâli değil, “Mutlak Hakikat’i” arama olarak algılamıştır. Sûfi bu algıyla mısralarına ilâhî gücün ân’ını yerleşmiştir. Ân’ın yerleştiği mısralarda yüzeysellikten söz etmek mümkün değildir. Çünkü mısralara derûnlük sinmiştir. Varlığın özünü çözen, hâkikatiyle bütünleşen Sûfi şâir, aşağıdaki mısralarında olduğu gibi,

Dime ki Hakk’ı sende mevcûd ola ya

Ne sendedür ne bende sığmaz ol bir mekânda

kısa bir şiirinde bile, Allah’ın zaman ve mekândan münezzehiyetini, evren görüşünü “ya şundadır ya bunda keçe külah başında” gibi⁷¹ âdetâ bir tekerleme edasıyla kolayca anlatmayı başarmıştır. Mısrî, angaje olduğu düşünce yapısını değil, gönül dünyasının iç özgürlüğünü ifade etmek için yazdığı şiirlerinde sade halk Türkçesini kullanmıştır. Özellikle Mısrî’nin yaşadığı 17. yüzyılda Türk dili, Sebk-i Hindî akımının tesiri altına girmiştir. Ağır ve ağıdalı bir dilin kullanıldığı bu dönemde Sûfi’nin sade halk Türkçesini kullanmaya çalışması onun mutasavvıf ve mürşit yönüyle alakalıdır. Çünkü nefs-i emmârelerden sıyrılan Mısrî, sanat göstermek veya şairler arasında şöhret sahibi

69 Roger Garaudy, *İsâmın Va’dettikleri*, (Çev.: Nezihe Uzel), Ankara 1983, s. 183.

70 Mustafa Tatcı, *age.*, s. 65.

71 Kenan Erdoğan, *age.*, s. 87-88.

olabilmek için şiir söylememiş, şiirlerinde hep insanları irşat etmeyi amaç edinmiştir⁷². Arapça, Farsça kelimeleri halkın konuştuğu tarzda “çeşm-çeşim, kahr-kahr, ilm-ilim, cehl-cehil” gibi iç ünlü türemeleriyle kullanması⁷³ amacına uygun hareket ettiğini göstermektedir. Mısırî vâhdet aynasıyla kazandığı ilâhî bilgileri, Ahmet Yesevi gibi aruz ve hece ölçüsünü birlikte kullanarak şiirleştirmiştir. Mısırî’ye göre ilahi hakikatler, şiir vasıtası ile daha iyi akılda kalır. Zira şiir onun için bir gaye değil, yol gösterme aracıdır.⁷⁴ Bu bakımdan hece ölçüsünü kullanarak yazmış olduğu şiirlerinde Yunus Emre’nin dil sadeliğini esas almıştır. Sûfi, şiirlerinin dil ve imlâsında -Yunus devrinden kalma 17. yüzyılda artık yavaş yavaş unutulmuş- Eski Anadolu Türkçesi’nin: “assı virmek, toylamak, olmagıl, uçmak, tamu, artuk, taş (dış), uşda bencileyin, kangısı, öndin, talazlanmak, tapşurmak” vb.⁷⁵ birçok kelime gurubuna ve fiil çekimine yer vererek Eski Anadolu Türkçesinin zenginliğine dikkat çekmiştir. Sûfi tarikat konularını açıkladığı şiirlerinde konuyu sloganlaştırmadan; güzel bir üslûpla, çeşitli mazmun ve benzetmelerle⁷⁶ anlatmıştır. Mısırî vezin ve kafiye konusunda oldukça rahattır. Bunu büyük bir mesele haline getirmeden kulağına gelen benzer seslerle Arapça, Farsça, Türkçe kelime, hatta eklerle kafiyeli şiirler yazmıştır. Redifler, Niyazî’nin vazgeçemediği diğer hususlardan biri olmuştur. Hatta bu durumu abartmış, şiirlerinde aşağıdaki mısralarda olduğu gibi,

Kassâb elinde koyunum ya o beni ya ben onu

Cellâd elinde boyunum ya o beni ya ben onu

kelime gruplarından oluşan rediflerle örmüştür. Bu anlamda Niyâzî-i Mısırî Türk Edebiyatında oran bakımından en çok redif kullanan şair olarak değerlendirilebilir. Mısırî, Türkçeyi çok güzel kullanmıştır. “Dil oldı pâre pâre çağırırım dost dost”⁷⁷ mısrasında da olduğu gibi kelime tekrarlarına yer vererek Türk dilinin zenginliğini bir kez daha göstermiştir. Şiirlerinde ünsüz seslerin sık aralıklarla tekrarından doğan bir derûnî ahenk vardır. Mesela “Zâkir ü mezkûr u zikre biz müsemâm olmuşuz”⁷⁸ mısrasında “z” ünsüzünün tekrarı hoş bir nidâ bırakmıştır. Yine aynı bentte “s” ünsüzü birçok kez tekrar

72 Halil Çeçen, age., s. 24.

73 Hasan Kavruk, Niyazî-i Mısırî Hayatı Sanatı Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Yayınları, Malatya 2004, s.241.

74 Halil Çeçen, age., s. 24.

75 Kenan Erdoğan, age., s. 97.

76 Kenan Erdoğan, age., s. 93.

77 Kenan Erdoğan, age., s. 85., Kenan Erdoğan, age., s. 99.

78 Kenan Erdoğan, age., s. 253.

edilmiştir. Özellikle “z” ve “s” ünsüzlerinin birbirine yakın olması şiirindeki ahengin daha da artmasını sağlamıştır. Mısırî'nin diğer şiirlerinde de ses tekrarlarına dayalı ahenk oluşumu görülmektedir. Ses dalgalanmasını sağlayan ahenk unsuru olarak şair, aruzun en fazla Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün veznini kullanmıştır.

NİYAZÎ-İ MISRÎ'NİN ESERLERİ

Yaşamı boyunca dini ve siyasi birçok hadiseye karışan dolayısı ile hareketli ve renkli bir ömür geçiren Niyâzî-i Mısırî, telif ettiği eserlerle tutunmuş ve tanınmıştır⁷⁹. Yazdığı Tasavvufî şiirler ile insanı tefekküre ve düşünmeye sevk eden sûfi eserlerini Türkçe ve Arapça olarak iki dilde yazmıştır. Başta “Divân” olmak üzere birçok Türkçe eseri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Arapça olarak yazdığı önemli eserleri de vardır. Türk dilinin zenginleşmesine katkıda bulunan Mısırî'nin Arapça eserleri içinde Türkçe, Türkçe yazdığı eserleri içinde Arapça kısımlar yer almıştır.

A-TÜRKÇE ESERLERİ

1- Divân-ı İlâhiyyât:

Kuşkusuz Mısırî'nin en çok okunan, yazılan ve basılan eseridir. Tasavvuf tarihinin en meşhur ilahi divânıdır. Mustafa Kara, “Divân-ı İlâhiyyât” üzerine bazı açıklamalarda bulunmuştur: “Osmanlı döneminde divan sahibi olan mutasavvıf çoktur. Bu divanların bir kısmı basıldıysa da çoğu yazma halindedir. Bu divanlar içinde “İlmihal-i tarikat” diye tanınan Mısırî'nin Divân'ı kadar sevileni ve yayılanı çok azdır⁸⁰. Mutasavvıf şairin şiirlerinin yer aldığı bu eser dervişlerin adeta el kitabı haline gelmiştir. Eserin asıl temasını tasavvuf oluşturmaktadır. Edebiyat tarihçisi Gibb'in de belirttiği gibi, Niyazî-i Mısırî, şiirlerinde tasavvuf felsefesini en iyi şekilde yansıtan bir mutasavvıf olmakla birlikte, kazara divanında tasavvufun dışında işlenen bir konu varsa, ona ikinci dereceden ehemmiyet verilmesi gerekir⁸¹. Mısırî “Divân-ı İlâhiyyât'ın” tesiri ile Tekke şairleri arasında örnek olmuştur. Hatta Divânında Yunus Emre ve Mevlana gibi şairlerden terennüm ederek yazdığı şiirlerinin çoğu bestelenerek zikir meclislerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

79 Mustafa Aşkar, age., s. 144.

80 Mustafa Kara, age., s. 121.

81 Mustafa Aşkar, age., s. 153.

Mısrî'nin mazmunları teknik olarak kusurlu olmasına rağmen mısralarına sinen sofîyâne lirizm Divânının asırlar boyunca okunmasını sağlamıştır. Mısrî diğer eserlerinde olduğu gibi Divânında da şekle önem vermediğini gösterip manayı ön plana çıkarmıştır. Mutasavvıf, Divânında hece ve arzu ölçüsünü beraber kullanmıştır. Hece ölçüsü ile yazmış olduğu şiirlerinde “Sevdim seni hep varım yağmadır alan alsın”⁸² dizesinde görüldüğü gibi Yunus Emre'nin izini takip etmiştir. Divânında tasavvuf kanalıyla aşk ve güzelliği “Ey gönül gel gayrıdan aşka eyle iktidâ”⁸³ mısrasında olduğu Fuzûlî'den etkilenerik anlatmaya çalışmıştır. Divân'da kaside nazım şekilleri bulunmazken, sonda bir küçük mesnevi, yedi murabba, dört muhammes, bir müseddes, iki tarih, dört mülemma gazel; Fuzulî, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi ve Hz. Ali'nin şiirine yazılmış biri Arapça üç tahmis, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Mevlânâ'ya yazılmış nat'ları; şeyhine, Aspozi ve Uludağ'a yazılmış medhiyeleri, Vâni Efendi hakkında yazılmış bir hicviyesi, birçoğu musammat gazel ve ilahileri bulunmaktadır. “Elif-be” sırasına göre tertip edilmiştir. Yeni bulunan şiirleri dâhil 198 Türkçe, 16 Arapça şiir mevcuttur. Divân'ın ilk baskısı Mısır Bulak'ta 1254/1839 yılında ta'lik hattıyla taş baskı halinde yayınlanmıştır. Daha sonraları Divânın şerhi Melamîlik Pîri Şeyh Muhammed Nûru'l-Arabî vasıtası ile yapılmıştır. Eser Sadeddîn Bilginer tarafından yeni harfler ile hazırlanıp, basılmıştır⁸⁴. Ayrıca Kenan Erdoğan tarafından çeşitli nüshaların karşılaştırılmasıyla tenkitli metin oluşturularak yayımlanmıştır.

2- Mecmuaları

Niyâzi-i Mısrî'nin kaleme aldığı antoloji, hatıra ve günlük niteliğinde iki mecmuası bulunmaktadır.

a) Mecmua-i Kelimât-ı Kudsiyye:

Bursa Sultan Orhan Kütüphanesi No. 690'da kayıtlı olan antoloji mahiyetindeki bu mecmuada Niyâzi-i Mısrî, Limni adasındaki sıkıntılı günlerinin serzenişini dile getirmektedir. Mısrî'nin sürgün yıllarında yazdığı bu eser onun psikolojik durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Hurufî kültürün yoğun emarelerini taşıyan varaklar Mısrî'nin sevgisini, nefretini ihtiva etmektedir. Sûfî'nin en çok münakaşa edilen hatıratları bu

82 Mustafa Aşkar, age., s. 155.

83 Mustafa Aşkar, age., s. 154.

84 Kenan Erdoğan, age., s. 121., Mustafa Aşkar, age., s. 156.

mecmuasında yer almaktadır. Mısırî mecmuada aklına geleni düzensiz bir şekilde yazmış ve anlaşılması güç fikirlerini tefhîm etmiştir. Mecmua 14x19 cm ebadında, 116 varaktan oluşmaktadır. Mecmua, günü gününe yazılmış hatıralarla dolu olup, ara ara cifr hesaplarına rastlanmaktadır. Her yeni gün için ayrı seri bir rakam kullanmış ve o gün başından geçenleri kaydetmiştir. Tek nüsha halindeki bu mecmua ilk kez Abdülbaki Gölpınarlı ve Abdulkadir Karahan tarafından birer makale ile tanıtılmıştır. Eser Halil Çeçen tarafından 2006 yılında “Niyazî-i Mısırî'nin Hâtıraları” adı altında yayınlanmıştır⁸⁵.

b) Süleymâniye Kütüphanesindeki Mecmua:

Süleymanmiye Kütüphanesi Reşid Efendi 1218 numarada kayıtlı bu mecmua bir cilt halinde, 12,5x20 ebadında ve 252 sayfadan oluşmaktadır. Bu eserde Niyâzî-i Mısırî'nin evliliği, çocukları ve doğum tarihleriyle ilgili bilgiler de kayıt altına alınmıştır. Bunun dışında eserde tamamen Türkçe-Arapça-Farsça, şiir-nesir karışık Hüsâmî, Muhyî, Abdî-i Halvetî, Yunus Usûlî, Ümmî Sinan, Ahmed Bey, Hayretî, Vehhâb Ümmî, Murâdî, Şemsî, Hâletî, Fazlî, Ahmedî, Eşrefoğlu, Sünbülî, Derviş, Vâfî, Zâkir, Divâne Mehmed Çelebi, Cemâlî, Senâî, Gavsî, Hüdâî, Azmî, Acizî, Nazîrî, İyânî, Nesîmî, Kemâl-i Ümmî, Üftâde gibi birçok şairin şiirleri, Hüdâî'nin Gülşen-i Vahdet ve Necâtü'l Garîk risâlesi, Şeyh İlahî'nin Vesâyâ'sı, Mevlânâ'ya atfedilen Afâk ve Enfus Risâlesi, Rûhî'nin Terkîb-i Bendi, kendisinin 25 şiiri, Füsûs Şerhi'nden Türkçe parçalar yer almaktadır. Kendisinin divanında bulunmayan üç şiiri ve bir de tarihi⁸⁶ bu mecmuada yer almıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi Mısırî pek çoğu sûfî olan Türk, Arap ve Fars âlimlerinin eserlerini okumuş, beğendiklerini mecmuasında toplamıştır. Seçki özelliği taşıyan bu mecmua Niyazî-i Mısırî'nin hangi niteliklere sahip eserler okuduğunu ve hangi şairlerin tesiri altında kaldığını göstermesi açısından önemlidir.

3- Risaleleri

a) Risâle-i Devriye:

Tasavvuftaki devir nazariyesiyle ilgili mensur bir eserdir. Mısırî Türk Edebiyatının en güzel devriye yazar şairlerinden biri olarak tanınmıştır. Risâle-i Devriye iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde üç, ikinci bölümde ise dört farklı devriye bulunmaktadır.

⁸⁵ Mustafa Aşkar, age., s. 156., Orhan Tuğrulca, age., s. 182.

⁸⁶ Kenan Erdoğan, age., s. 122-123.

Abdurrahman Güzel tarafından yayımlanmıştır⁸⁷.

b) Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne:

Niyâzî-i Mısırî bu eserde bazı tasavvuf terimlerini açıklamıştır. Risâlede soru ve cevap yöntemi ile âlimlerin inançları telif edilmiştir. Niyazî-i Mısırî'nin en çok basılan ve okunan eserlerinden biridir. Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne Mehmet Ali Aynî, Nazım Akkoyun, Ahmet Kabaklı, Ubeydullah Küçük⁸⁸ tarafından yayımlanmıştır.

c) Risâle-i Tevhid:

Eser Risale-i Tevhid, Risaletü't Tevhid, Risale-i Kelime-i Tevhid gibi isimler ile kayıt altına alınmıştır. Risalede Tevhid-i zât, esmâ ve sıfattan bahsedilmektedir⁸⁹.

ç) Risâle-i Eşrâtu's-Sâat:

Eser iki üç varaklı küçük bir risaledir. Niyâzî-i Mısırî Risâle-i Eşrâtu's-Sâat'de kıyamet alâmetlerini anlatmıştır. Mustafa Tatçı tarafından neşredilen eser aynı zamanda Bahâ Doğramacı tarafından lisans tezi olarak hazırlanmış ve daha sonra yayımlanmıştır.

d) Tâbiratü'1-Vakiât:

Tabirname adıyla bilinen küçük bir risaledir. Sûfî'nin tasavvuf hayatı ve Halvetîlik tarîkatı için oldukça önemlidir. Hayatının rüyalar ile şekillendiren Niyâzî-i Mısırî, eserde sâlikin nefis mertebelerinde göreceği rüyalar ve rüyaların sıfatları anlatılmıştır. Eser Mustafa Tatçı tarafından "Niyâzî-i Mısırî'nin Tasavvufî Bir Rüya Tabirnamesi" adı altında yayınlanmıştır⁹⁰.

e) Risâle-i Hasaneyn:

Risale-i Hasaneyn, isminden de anlaşılacağı üzere Mısırî'nin Hz. Peygamberin hafidleri Hz. Hasan ve Hüseyin'in peygamber olduklarını delilleri ile açıklayan iki üç varaklı küçük bir risaledir. Aynı tema Mevâidü'l-İrfan adlı eserin altmış sekizinci mâidesinde de işlenmiştir. Bahâ Doğramacı'nın daha sonra yayımlanan lisans tezinde de

87 Kenan Erdoğan, age., s. 124.

88 Mustafa Aşkar, age., s. 159.

89 Kenan Erdoğan, age., s. 125.

90 Mustafa Tatçı, Niyâzî-i Mısırî'nin Tasavvufî Bir Rüya Tabirnamesi, Türk Folklor Araştırmaları, Ankara 1989, s. 85-96.

bulunmaktadır. Eser Hasan Rıza tarafından 1271 yılında bastırılmıştır⁹¹. Eser Risâle-i Hüseyiniye ile aynı mahiyettedir⁹². Eserin nüshaları Süleymaniye Kütüphanesinde H. Mahmut 3346/2⁹³ numaralı fasılda muhafaza altına alınmıştır.

f) Risâle-i Hızriyye:

Bu eser Risâle-i Hızriyye-i Atika, Risâle-i Hızriyye-i Cedide, Risâle-i Hızriyye ve Kıssa-i Hızır olarak isimlendirilmiştir. Risale Kur'an'daki Hz. Musa ve Hz. Hızır Kıssasının öznel değerlendirmesinin yorumudur. Bahâ Doğramacı tarafından şerh edilmiştir.

g) Risâle-i Arşîyye:

Niyâzî-i Mısırî'nin 1693 yılında yazdığı küçük bir risâledir. Eserin tam adı ve başlığı “Hz. Mısırî'nin mahkûm-ı tabâyi olmayıp mahkûm-ı ilm-i arşîyye olduklarını müşir risaleleridir” şeklindedir. Ölümünden takriben bir yıl önce yazmıştır. Eser Mısırî'nin hayatı ve sürgün yılları ile alakalı bazı bilgiler vermektedir. Mısırî aynı zamanda risalede Bakara suresindeki Allah'ın Hz. Ademi yarattıktan sonra isimlerini öğrettiğine dair bir ayetle ilgili bazı açıklamalara yer vermiştir. Bahâ Doğramacı ilgili çalışmasında bu risaleyi günümüz diliyle⁹⁴ vermiştir.

ğ) Vahdetnâme:

Vahdetnâme risalesi “Risâle-i Vahdet-i Vücûd” adıyla bilinmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere bu risalede Niyâzî-i Mısırî “vahdet-i vücûd” hakkındaki düşüncelerini âyet ve hadislerle dayandırarak anlatmaya çalışmıştır. Eserde iman mertebeleri ve yaratılışın gayesi üzerinde durulmuştur. Bu risâle, kısmen Bahâ Doğramacı tarafından yayınlanmıştır⁹⁵.

h) Risâle-i Îâde:

Risâle-i Îâde Mısırî'nin tasavvufî görüşlerini anlattığı bir iki varaklı küçük bir risâledir. Sûfî bilhassa eserde “seyr-i sülûk” anlayışından bahsetmiştir. Bahâ Doğramacı

91 Mustafa Aşkar, age., s. 160.

92 Kenan Erdoğan, age., s. 126.

93 Kenan Erdoğan, age., s. 126.

94 Kenan Erdoğan, age., s. 126., Orhan Tuğrulca, age., s. 184., Mustafa Aşkar, age., s. 160.

95 Mustafa Aşkar, age., s. 160.

çalışmasında bu risâleyi de⁹⁶tefsir etmiştir.

ı) Risâle-i Nokta:

Niyâzî-i Mısrî'nin en çok tartışılan konulardan birini işlediği bir iki yapraklı küçük bir risâledir. Mısrî Risâle-i Nokta'da Hz. Ali'ye atfedilen “ben besmelenin başındaki “Be” harfinin altındaki noktayım”⁹⁷ sözlerinin şerhini yapmıştır. Sûfi bilhassa eserde Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in peygamberliğini ispatlamaya çalışmıştır. Mısrî eserde Yezid'e beddua okunmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.

ı) Risâle-i Akidetü'l- Mısrî:

Niyâzî-i Mısrî'nin kaleme aldığı birkaç varaklı küçük bir risâledir. Bahâ Doğramacı'nın isminden bahsettiği bu eser Süleymaniye Kütüphanesi Pertev P. 620/14 (54-56 y.) ve Millet Kütüphanesi AE. 815⁹⁸ sayılı bölümlerde yer almaktadır.

j) Risâle Fî Devrân-ı Sofiye:

Niyâzî-i Mısrî'nin zikir ve tasavvufun ayrılmaz parçası olan devrâna dâir düşüncelerini anlattığı risâledir. Risâle Fî Devrân-ı Sofiye yalnız Süleymaniye Kütüphanesi Pertev P. 620-9 numarada 36a,37b⁹⁹ meyânında bulunmaktadır.

k) Risâle-i Etvâr-ı Seba:

Risâle-i Etvâr-ı Seba'nın adına daha önceki kaynaklarda rastlanılmamıştır. Eser Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 3029/2, 6-12 ve 2923/4, 78-85 varakları arasındadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nin 2516/4 numaradaki “Esmâ-i Seba Fi'l” eseri ile aynı özellikleri taşımaktadır¹⁰⁰.

4- Şerhleri

a) Şerh-i Esmâü'l- Hüsnâ:

Halvetilikte sülûk esmâ –Allah'ın isimleri– ile yapılmaktadır. Niyâzi-i Mısrî

96 Mustafa Aşkar, age., s. 161.

97 Orhan Tuğrulca, age., s. 243.

98 Kenan Erdoğan, age., s. 127.

99 Kenan Erdoğan, age., s. 128.

100 Kenan Erdoğan, age., s. 128.

eserde Halvetlerin “seyrû sülûk” esnasında zikrettikleri on iki ism-i ilahinin (Allâh, Alfî, Kahhar, Hay, Azîm, Vâhid, Kayyûm, Samed, Ehad) Türkçe tasavvufî şerhini yapmıştır. Şerh-i Esmâü'l- Hüsnâ Bahâ Doğramacı tarafından yayımlanmıştır¹⁰¹.

b) Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre:

*“Çıktım erik dalına onda yidüm üzümü
Bostan ıssı kakuyup dir ne yirsin kozumu”*

mısralarıyla başlayan Niyâzî-i Mısırî'nin Yunus Emre'ye attettiği şiirinin şerhidir. Mısırî'nin şathiye özelliği taşıyan bu eseri çok tanınmış ve tutulmuştur. Niyazî bu şerhte şeriat, tasavvuf, hakikat kavramları arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Mısırî eserde aynı zamanda mürşid olmadan bir kimsenin manen sülûkünü tamamlamasının mümkün olmayacağını belirtmiştir. Sûfi, Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre'yi müridleri için yazmış olup bunu şöyle ifade eder: “Bu fakir Mısırî'den, Yûnus hazretlerinin bu dokuz ebyâtını şerh ve beyan etmeyi bazı ihvan iltimasıyla tesvîd olunup, sekiz ay miktarı kağıd arasında şöyle perişan kalmışdı. Sebeb ol idi ki acaba azîzin muradı üzere oldu mu olmadı mı?”¹⁰² Bektaşiler tarafından kabul görmüş ve ilgiyle okunmuştur. Eserin eski ve yeni harflerle çeşitli yayımları bulunmaktadır. Mesela yeni harflerle Yunus Divanını basıma hazırlayan Hüseyin Arif, Ahmet Kabaklı, Abdûlbâki Gölpınarlı ve Burhan Toprak bu şerhi Divân'la birlikte yayınlamışlardır¹⁰³.

5- Mektupları:

a) Kardeşi Ahmed Efendi'ye mektubu:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin 6374 numaralı mecmuanın 116b-117b'de ve Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah 384/5 numaralı bölümde 97-98 sayılı varakları arasında birer nüshaları bulunmaktadır¹⁰⁴.

101 Bahâ Doğramacı, Niyâzî-i Mısırî Hayatı ve Eserleri, Ankara 1998, s. 68-75., Mustafa Aşkar, age., s. 162., Kenan Erdoğan, age., s. 128.

102 Halil Çeçen, age., s. 28., Mustafa Aşkar, age., s. 163.

103 Emine Sevim-Necla Pekolcay, Yunus Emre Şerhleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.137-152, Kenan Erdoğan, age., s. 129.

104 Kenan Erdoğan, age., s. 129.

b) Cevetî Selâmî Efendi'ye kısa bir mektubu:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın 117b'de bir nüshasında tespit edilmiştir¹⁰⁵.

c) Sürülmesi sırasında padişaha Malkara'dan gönderdiği mektup:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın 124b-125a varakları arasında mevcuttur¹⁰⁶.

ç) Padişaha teşekkürünü bildiren bir mektup:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın 25a sayfasında yer almaktadır (Padişaha iki tane daha mektup yazmıştır.)¹⁰⁷.

d) Kaymakam Paşa'ya bir mektup:

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY.6374 numaralı mecmuanın, 126a varağında bulunmaktadır¹⁰⁸.

e) Karabaş Ali Efendi'ye yazdığı kısa bir mektup:

Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 243/10 numaralı fasılda 78. sayfasında mevcuttur¹⁰⁹.

f) Köprülüzâde Mustafa Paşa'ya mektup:

Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 3346/3 numaralı bölümde 31-37. varakta "Tezkire" adı altında yer almaktadır¹¹⁰.

B) ARAPÇA ESERLERİ**1- Mevâidü'l - 'İrfan ve Avâidü'l – İhsân:**

Niyâzî-i Mısırî'nin "Divân-ı İlâhiyyât" adlı eserinden sonra yazdığı en geniş kapsamlı eseridir. Eser fasıllar halinde yazılmıştır. Mevâidü'l - 'İrfan yetmiş bir bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin sadece altmış sekizi Türkçe olarak yazılmıştır.

105 Kenan Erdoğan, age., s. 129.

106 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

107 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

108 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

109 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

110 Kenan Erdoğan, age., s. 130.

Eserdeki dilin kusursuzluğu, Sûfi şairin Arapçaya ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir. Zira Mısırî Arap dilinin tüm inceliklerini kullanmayı çok iyi bilmektedir. Eserin her bölümünde farklı bir konuya değinilmiştir. Mısırî eserin her mâidesinde yer alan konuya bir ayet ve hadisle başlamıştır. Hatta Sûfi mâideye giriş yapmak için kullandığı ayet ve hadisin tasavvufî şerhini yapmadan asıl konuya geçmemiştir. Mevâidü'l- 'İrfan, Niyâzî-i Mısırî'nin "seyrû sülûk" esnasında yaşadığı manevî tecâriblerle zenginleştirilmiştir¹¹¹.

Mevâidü'l - 'İrfan bilhassa Niyâzî'nin ahlakî öğütlerini, tasavvufî açıklama ve düşüncelerini anlatması bakımından önemlidir. Allah'ı tanımayan kişinin karanlığa benzediğini izah etmeye çalışan Mısırî eseri hakkında şöyle der: "Ol risalenün ismi Mevayidü'l- 'İrfan ve Avâidü'l- İhsândur elli sekiz mayidedür elli yedi yaşında başladum elli yaşumuzda elli sekizde kaldı ve ol risaleyi böyle ilam olındum idi ki asla bir kitaba bakup bir şey yazmayam ta gicede ya gündüzde varidat-ı ilahi geldükçe onu yazam gayrı bir şey yazmayam bir sene tamam oluncaya dek ol kadar şey yazmak müyesser oldu varidattan bir vaizin sermayesidür Arabidür"¹¹². Mısırî'nin mevt vakti gelmeden ilham ve şevkle yazdığı son eseridir. Bu eser 1972 yılında Dr. Süleyman Ateş tarafından¹¹³ neşredilmiştir.

2- Devre-i Arşkiye:

Eser üç fasıldan ve bir hatimedden meydana gelen Arapça bir risâledir. Birinci fasılda: on iki burcun tabiatı ve devri anlatılmıştır. İkinci fasılda; Kıyâmet ve cesetlerin haşrının nasıl olacağına değinilmiştir. Üçüncü ve son faslında ise kıyamet alâmetlerinin enfüse tatbiki yapılmıştır. Hatime faslında ise: Mevt ve kıyâmet-i kübrâ yorumlanmıştır. Bu eser Niyâzî-i Mısırî için oldukça ehemmiyetlidir. Divânında yer alan aşağıdaki mısralarda olduğu gibi,

*" Devre-i Arşiyeden her kim haberdâr oldu ise
Ol duyar ancak Niyâzî ilm ü irfânım benüm "*

övgüde bulunmuştur. Niyâzî-i Mısırî çok önem verdiği bu risâlenin sonuna tarih düşmüştür.

111 Mustafa Kara, age., s. 23., Mustafa Aşkar, age., s. 146.

112 Halil Çeçen, age., s. 28.

113 Orhan Tuğrulca, age., s. 241.

*“Bu risâle hoş olupdur hayret ehline delil
Şerbet-i gaybîdir içerse şifâ bulur alil*

*Mısriyâ âb-ı hayât elfâzının bu tarihi
Akdi güya bezm-i cennet içre âbı- selsebîl”*

Mutasavvıfın eserlerinin büyük bir kısmında olduğu gibi, bu eserin de Arap veya Latin harfleriyle Türkçe baskısı yapılmamıştır. Devre-i Arşkiye yazma halindedir. Bahâ Doğramacı “Niyazî-i Mısrî, Hayatı ve Eserleri”¹¹⁴ adlı eserinde risâlenin bazı bölümlerine yer vermiştir. Bu risâle isim benzerliği sebebi ile çoğu kez “Risâle-i Devriye” ile karıştırılmaktadır¹¹⁵. Süleymaniye Kütüphanesinde eserin bazı nüshaları mevcuttur.

3- Tesbî-i Kasîde-i Bür’e (Bürde):

Niyâzî’nin Arap diline hâkimiyetini göstermesi açısından önemlidir. Mısrî’nin İmam Busayrî’ye ait kasidenin her beytinin önüne beş mısra ekleyerek yaptığı müsebba’dır. Bu eser Hz. Peygamber’e na’t olarak İmam Busayrî (ö. 695/1296) tarafından yazılmış ve yüzyıllarca İslâm âleminde meşhur olmuştur. İstanbul Üniversitesi 502 numaradaki Divân’ın 1a 21b yaprakları arasında ve Süleymaniye Kütüphanesi 1218 numaralı fasılda bazı nüshaları bulunmaktadır¹¹⁶.

4- Tefsir-i Fâtihatü’l- Kitâb:

Fâtihatü’l - Kitâb birkaç yapraklı Arapça bir risâledir. Mısrî bu eserde Fatıha Süresinin faziletlerinden bahsetmiş ve surenin tefsirini yapmıştır. Bunun yanı sıra bilhassa cifre dayalı bazı hesaplar yapmıştır¹¹⁷ Risâleyi, M. Şemseddin Efendi, Gülzâr-ı Mısrî isimli eserinde, Şeyh İsmail Hulusî olarak anılan birinin eseri Türkçeye tercüme ettiğini bildirmiştir¹¹⁸.

114 Bahâ Doğramacı, age., s. 87-89-90.

115 Kenan Erdoğan, age., s. 135.

116 Mustafa Aşkar, age., s. 147.

117 Orhan Tuğrulca, age., s. 241., Mustafa Aşkar, age., s. 148.

118 Mustafa Aşkar, age., s. 149.

5- Mecâlis:

Mısrî eserini Arap dilinin ahengini kullanarak yazmıştır. Eser 151¹¹⁹ varaktan oluşmaktadır. Eserde Mâide, En'âm ve Nisâ sûrelerinin tefsiri yapılmıştır. Sûfi aynı zamanda bazı cifr hesapları yaparak insanlığa nasihat etmiştir. Mecâlis tek nüsha halinde olup üzerine ilk çalışma Kenan Erdoğan tarafından yapılarak gün yüzüne çıkarılmıştır¹²⁰. Eser Süleymaniye Kütüphanesi H. Mahmut 1758 numaralı fasılda kayıt altına alınmıştır.

119 Halil Çeçen, age., s. 30.

120 Mustafa Aşkar, age., s. 150.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ

1.1. Ünlüler

Bilindiği üzere, nefes yolunun açık olduğu ve havanın dışarıya doğru çıkmaya devam ettiği esnada ağız boşluğunda, ses yolunda herhangi bir engele çarpmadan çıkan seslere denir¹²¹.

Ünlüler söyleniş sürelerine göre; normal süreli ünlüler, uzun ünlüler ve kısa ünlüler diye üçe ayrılır. Bu durumu Ahmet Buran şöyle izah eder: “Ortalama söz temposuyla konuşurken bu tempo içinde ortalama/normal bir sürede boğumlanan ünlülere “normal süreli ünlüler” normalden kısa sürede boğumlananlara “kısa ünlüler”, normalden daha uzun bir sürede boğumlananlara “uzun ünlüler”¹²² adı verilir. Niyâzî-i Mısrî’nin “Divân-ı İlâhiyyât” isimli eserinde tespit edilen ünlüler şunlardır: “-a -e -ı -i -o -ö -u -ü ve -â -î -û” Bu ünlülerin dışında varlığından söz edilen kapalı ê’nin imla özellikleri sebebi ile tespiti yapılamamaktadır. Türkçe kökenli kelimelerde yer alabileceği varsayılan uzun ünlüler de imladan dolayı tespit edilememektedir.

1.1.1. Normal Süreli Ünlüler

Normal söz temposuyla ortalama bir sürede boğumlanan ve duyulur hale gelen ünlülere normal süreli ünlüler denir¹²³. Divân-ı İlâhiyyât’ta yer alan normal süreli ünlüler -a -e -ı -i -o -ö -u -ü ünlüleridir. Bu normal süreli ünlüler aşağıdaki mısralarda yer alan kelimelerde bulunmaktadır:

Lik cennetde olursa tamudur^c aşksuz aña (1-6)

Bülbül oluban ötegör gül gibi açıl tütegör (3-11)

Bu didügüm vak’a ancak bu yüzün başındadır (5-7)

Bir bilinmez emr irişmedi dahi bu yüzde kim (11-3)

Gerçi kütüb çok yazar ilm-i ledünden haber (17-5).

121 Mehmet Hengirmen, Türkçe Dil Bilgisi, Nural Matbaacılık, Ankara 1995, s. 54.

122 Ahmet Buran, Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler, 2. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 32.

123 Ahmet Buran Keban, Baskil, Ağın Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 25.

1.1.2. Uzun Ünlüler

Uzun ünlüler, boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan ya da iki normal süreli ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlüye denir¹²⁴. En eski Türkçeden itibaren Türkçede aslı uzun ünlülerin bulunduğu kesin olarak ispatlanmış ve kabul görmüştür¹²⁵. Bu uzunluklar sistemli olarak yaşayan şive ve lehçelerimizden Yakutça, Halaçça ve Türkmencede devam etmektedir¹²⁶. Uzun ünlüleri, asli uzun ünlü ve ikincil uzun ünlü olarak ayıran Ahmet Buran, ikincil uzun ünlüleri kısaca şöyle ifade eder: “Bu ünlüler, çoğunlukla ses kayıplarına bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bir söz içerisinde genellikle değişik ve açıklanabilir nedenlerle, kimi sesler kaybolurken, yiten, yok olan sesin veya seslerin boğumlanma süresini geride kalan ünlülerden biri üzerine alır ve böylece diğer ünlülerden daha uzun bir süre boğumlanma süresine sahip olur. İkincil uzun ünlüler, kimi zaman iki ünlünün, kimi zaman bir ünlü ile bir ünsüzün, kimi zaman bir ünlü ile iki ünsüzün boğumlanma sürelerinin birleşmesinden oluşur. Hece kaynaşmasına bağlı olarak oluşan ikincil uzun ünlüler ise iki ya da üç hecenin kaynaşması sonucunda oluşur”¹²⁷. Ancak eski yazı adı da verilen Arap kökenli alfabe ile yazılan metinlerde Türkçe kökenli kelimelerdeki uzun ünlüleri gösteren bir imla bulunmamaktadır. Bu yüzden bu kelimelerdeki ünlülerin uzunluk veya kısalığı imladan hareketle tespit edilemez. Kapalı ê ünlüsü de imladan dolayı belirlenememektedir. Dilimizde yer alan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde yazılan ünlüler ise sadece uzun ünlüler yazıldığı için uzun ünlülerdir. Niyâzî-i Mısırî'nin “Divân-ı İlâhiyyât” adlı eserinde özellikle Arap ve Fars dillerinden dilimize geçmiş kelimelerde uzun ünlülerden bilhassa –â –î –û ünlüleri yer almaktadır.

Niyâzî-i Mısırî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Dilerem senden **Hudâ'yâ** eyle **tevfikûn refik***

*Bir nefes gönlüm senüñ **âşkuñdan** itmegil **cüdâ** (1-4)*

*İkisinden **zâhir** olmışdur **'ulûm-ı enbiyâ** (4-2)*

***Zâtü vâhiddür velî** görindi nice bin **sıfât** (16-4)*

*Nefs ü şeytândan **emîn** olma **müdâm** (25-3)*

124 Zeynep Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesinde Aslı (Vocal) Uzunluklar, Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1.Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 443-458.

125 Hatice Şahin, Eski Anadolu Türkçesi, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Ankara 2009, s. 41.

126 Zeynep Korkmaz, age., s. 443.

127 Ahmet Buran, age., s. 34.

'Âriflere esrâr-ı Hudâ'dan haberüm var (31-1)
Şûretâ bu hırmen-i 'âlemde sen bir dânesin (40-3)
Âteş-i hecriûñle cân turmaz figâna başlar (55-1)
Mülâzımdur kapunda ol hemân ihsâna tolanur (64-7)
Kârbândur bu halâyık dâ'imâ (77-3)
Hamr-ı rûy-ı yâr ile sekrân olan añlar bizi
Câhil anlamaz zevi'l-'irfân olan añlar bizi
Vâşıf-ı esrâr olup hayrân olan añlar bizi (177-1)

1.1.3. Ünlü Uyumları

Ünlülerle ilgili ses uyumları büyük ses uyumu denen kalınlık – incelik uyumu ve küçük ses uyumu da denen düzlük – yuvarlaklık uyumu olmak üzere ikiye ayrılır. Kalınlık – incelik uyumu Türkçede her zaman sağlam görülen bir uyumdur. Bu ses uyumları hem kelimelerin köklerinde hem de kelime köklerine getirilen eklerde görülmektedir. Şiirde mısralar nasıl ki belirli bir kurala göre sıralanırsa, Türkçede sesler, bu ses uyumu kurallarına göre sıralanmaktadır. Bir kelime kökünde ve kelime kökü ile eklerde yer alan ünlüler belirli hususiyetlerle birbirlerine uymaktadır. Türkçede ünlüler dilin ve dudakların durumuna göre iki yönden benzeşmeye girer¹²⁸.

1.1.3.1. Kalınlık–İncelik Uyumu

Dilin arka tarafından teşekkül eden ünlüler kalın ünlü, dilin ön tarafından teşekkül eden ünlüler ince ünlü kabul edilir. Kalın ünlüler art ünlüler, ince ünlülere ön ünlüler¹²⁹ de denir. Türkçe bir kelimenin ilk hecesinin kalın ünlülerle (–a –ı –o –u) başlayıp, kalın ünlüler ile devam etmesi; ince ünlülerle (–e –i –ö –ü) başlayıp, ince ünlüler ile devam etmesi gerekir. Büyük ünlü uyumu kuralı yabancı kelimeler ve Türkçe ekler arasında özel bir durum oluşturmuştur. Yabancı kökenli kelimelerin son hecesinde kalın ünlü bulunuyorsa kelimeye Türkçe eklerin kalın varyantı, ince ünlü varsa Türkçe eklerin ince varyantı eklenerek yabancı kelimelerin son hecesiyle ekler arasında kalınlık ve incelik bakımından uyumlu olması sağlanır. Bu dönemde kalınlık ve incelik uyumu Türkçede kullanılan bazı ekler “–ken –leyin” dışında tamdır. Türkiye Türkçesinde büyük ünlü

128 Faruk Kadri Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl Gamer- Metin- Sözlük, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 26.

129 Muharrem Ergin, Türk Dili, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986, s. 105.

uyumuna aykırı düşen –ki aitlik ekinin ve isimden isim türeten –deş ekinin Eski Anadolu Türkçesinde hem kalın ünlülü hem de ince ünlülü şekillerinin kullanıldığı¹³⁰ bilinmektedir. Mısri Divânında da bu uyum Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi sağlamdır. Türkiye Türkçesinde uyum dışı kalan “hani, hangi, kardeş” kelimeleri ve isimden isim yapma eki “deş” metnimizde kalınlık – incelik uyumuna aykırı değildir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

kanı “hani”

Ķanı bir mürşîd-i kâmil isteyen (146-1)

kanı “hangi”

Ķanğısı Hak'dan ırağ olmuş bularuñ söylegil

Ķanğısı kâdir ki Hağ emrine eyleye 'inâd (27-5)

karındaş, kardaş “kardeş”

Civâr-ı Tuna'da olan Ķarındaşlar çeker zahmet (24-5)

Ey Ķarındaş bîr sözüm var tut şımâh (26-1)

–daş

Ravza-yı hadrâyı bilmez hızr'a yoldaş olmayan (4-7)

Ķâlîme haldaş olur hem suruma sırdaş olan

Cümle tağıldı başumdan kalmadı hâldaşlar (55-6)

Yalınız kaldum döküldi kalmadı koldaşlar (55-7)

Niyâzî'ye olup haldaş olursañ yolına yoldaş (105-7)

Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim ilerü süre ferzin (130-3)

Yoldaşuñ lâm oldı senüñ (166-3)

1.1.3.2. Düzlük–Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük–Yuvarlaklık Uyumuna göre Türkçe kelimelerde düz ünlüleri düz ünlüler, yuvarlak ünlüleri düz–geniş veya dar–yuvarlak ünlüler takip eder. Düzlük ve yuvarlaklık uyumu yazı dilinde iki kurala tabi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi kelimenin ilk hecesinde düz geniş ya da düz–dar ünlü (–a –e –ı –i) varsa kelimenin diğer ünlülerinin de düz olması gerekmektedir. İkincisi ise bir kelimenin ilk hecesinde geniş–yuvarlak veya dar–yuvarlak ünlü (–o –ö –u –ü) varsa kelimenin sonraki hecesinde dar–yuvarlak (–u –ü),

130 Ahat Üstüner, Türkçenin Tarihi Gelişmesi, Grafikkent Dijital Baskı Merkezi, Elazığ 2012, s. 171.

ya da düz–geniş (–a –e) ünlüler bulunmak zorundadır. Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşıyan eserde küçük ünlü uyumu büyük ünlü uyumu kadar sağlam değildir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde düzlük–yuvarlaklık uyumunun bulunmadığını¹³¹ ve düzlük–yuvarlaklık uyumunun bilhassa Osmanlı Türkçesinin son döneminde benzeşmeye bağlı olarak belirginleştiği¹³² bilinmektedir. Niyâzî-i Mısırî'nin Divânında da düzlük–yuvarlaklık uyumu yoktur. Bu uyumun olmayışı dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesinde bir kısım ekler sadece düz ünlülü, bir kısım ekler de sadece yuvarlak ünlülü şekilde karşımıza çıkar. Ancak divanda bilhassa yuvarlak ünlülü bazı eklerin düz şekillerinin de yer alması dikkatimizi çekmiştir. Bu ya müstensihin yaptığı bir değişiklik ya da o dönemde düzlük–yuvarlaklık uyumunun yavaş yavaş yerleşmeye başladığı fikrini aklımıza getirmiştir.

Niyâzî-i Mısırî Divanından bazı örnekler şöyledir:

–**oku** / –**oku** “okumak”

*Kemâl-i devlet isterseñ **oku** 'âyât-ı Kur'ân'ı (8-7)*

*Mekteb-i 'irfâna gir **oku** bu 'ilmüñ aslını (14-4)*

*Gir mekteb-i 'irfana **oku** âdemün 'ilmin (31-5)*

*Âyât-ı ruhundan **okıyup** bir nice âyet (70-2)*

*Gel inanmazsañ gir **oku** mekteb-i 'irfâna bak (89-2)*

*Sûre-i Necm'i **oku** añlağıl vahy-ı Hak'ı (94-4)*

*Gel hakikat 'ilmini sen de **oku** (107-2)*

bulun- / **buln-** “bulmak”

*Şular gibi çağlar iseñ tiz **bulunur** 'umm'an saña (3-10)*

***Bulunmaz** lâ-mekânîdür bilinmez bî -nişânîdür (45-4)*

*O sohbet kim **bulunsa** sohbet-i hayvânı neylerler (54-4)*

*Haķikatunñ sırları tarıkatsuz **bulunmaz** (73-1)*

***Bulunmadı** anuñ nâm u nişânı (134-2)*

*Cevzüñ yeşil kabını yemekle dad **bulunmaz** (135-6)*

*Şeytânı daħi gizli bu 'ilm ile **bulunmaz** (165-4)*

*Bâtil vücûd ÷olundu vücûd-ı Haķ **bulundu** (171-1)*

***Bulunmaya** içinde ehl-i 'irfan (190-11)*

131 Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 317-318., Ahat Üstüner, age., s. 171.

132 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2002, s. 72.

ķurtul- / **ķurtul-** “ķurtulmak”

*Ger ۆl¼mden **ķurtulam** dirseñ y¼ri var 'aşık ol (12-7)*

*Bunda aġyâr kesretinden **ķurtulan** (56-3)*

1.1.3.2.1. Kelimelerde Yuvarlaklaşma

Kelime sonu –ġ ve –g ünsüzlerinin düşmesiyle:

Eski Türkçede sonu –g / –ġ ile biten kelimelerin sonundaki bu sesler Eski Anadolu Türkçesinde düşmüştür. Kelime sonundaki bu –ġ ve –g ünsüzlerinin düşmesi bu seslerden önceki düz ve dar ünlülerin yuvarlaklaşmasına yol açmıştır. Bu yuvarlaklaşma olayını yalnız bir nedene bağlamak doğru değildir. Zira Timurtaş –ġ ve –g ünsüzlerinin düşmesi kadar “f, v; b, m, p” ünsüzlerinde yuvarlaklaşmada etkisinin olduğunu belirtmiştir¹³³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

adriġ > ayru “ayrı, başka”

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana aşık (43-8)*

*Öyle sanurdum **ayruyam** dost ġayrıdur ben ġayrıyam (78-3)*

bilig > bilü “bilgi”

*Fenâyum Hak'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

*Tâlib-i şâdik iseñ **bilüñde** zünnâr olmasun (142-4)*

kapıġ > kapu “kapı, büyüklerin huzuru”

*Bekle ma 'ârif **kapusın** yüz göstere ihsân saña (3-5)*

*'İzzet isterseñ y¼ri var bekle zillet **kapusın** (10-5)*

*Göz kulak dil **kapuların** bağla muhkem bir zamân (12-6)*

*Budur evvel **kapu** dergâh-ı Hakk'a (18-2)*

*Mülâzımdur **kapunda** ol hemân ihsâna tolanur (64-7)*

***Kapusında** pâdişâhlar kul olan sultâna bak (89-6)*

*Ey şâh-ı cihân **kapuñ** ışigine Niyâzî (111-4)*

*Sen bu evün **kapusın** henüz bulup açmadın (135-3)*

*Bu hoş güzel yapusu var otuz iki **kapusu** var (151-2)*

***Kapusında** turup her bâr yüzüñ dergâhına tut var (154-2)*

*Sakin terk eyleyüp tamu **kapusın** saña açdurma (155-4)*

*Her kemâl ehli **kapusunda** anuñ ednâ kulı (172-1)*

*Öġrensın anı mescid öñünde **kapudan** as (198-4)*

133 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 28.

yapıġ > yapu “yapı”

*Bu hoş güzel **yapusı** var otuz iki kapusı var (151-2)*

Sondaki –ġ ve –g düřtüġü halde yuvarlaklaşma olmayan kelimeler de mevcuttur:

açıġ > aci “acı”

*Kimisi tatlı balı ider **aci***

*Kimisi **acıyı** tatlı bal eyler (41-8)*

aşıġ > aşşı “fayda, yarar”

*Buluñ ziyân u **aşşıñuz** ya ben sizi ya siz beni (174-5)*

katıġ > katı “katı”

*Döndürimezsüñ bigüm **katı** ağırdur bu tolâb (12-2)*

***Katı** rûşen yola gider ol eşnâf (87-7)*

dirig > diri “diri”

*Şol cân ki faķat cismi **diri** tuta dime cân (198-8)*

*Ol nefha imiş **diri** tutan cümle cihânı (198-14)*

ķuruġ > ķuri

*Var ol **ķuri** sevdâyı ko matlab yeter Sübhân saña (3-6)*

*Çalışduġın sihirler ha bir **ķuri** 'anâdur (32-1)*

***Ķuri** da'vâ mı şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)*

*Niyâzî gibi itmez ol **ķuri** lâf (88-5)*

*Terk it **ķuri** da'vayı hem 'ucb ile riyâyı (98-7)*

***Ķuri** lâf ile niaksud ele girmez (131-10)*

*Her bir **ķuri** lâf ehli dâhil olamaz bu meclise (188-4)*

Dudak ünsüzlerine baġlı yuvarlaklaşmalar:

Dudak ünsüzlerinin “**f, v; b, m, p**” etkisiyle eser içinde yer alan bazı kelimelerdeki ünlüler yuvarlaklaşmıştır. Bilindiġi gibi dudak ünsüzleri yanlarındaki yuvarlak ünlüleri korur ve bazen de düz ünlüleri yuvarlaklaştırır. Metnimizde bunun için sadece kamu kelimesi bunun için örnek verilebilir. Ancak bu kelimedeki yuvarlaklık –ġ sesinin düşmesine de baġlanmaktadır.

ķamaġ > ķamiġ > ķamuġ > ķamu “bütün, hep, kamu”

*Çürüklerüñ hep saġ olur zehruñ **ķamu** bal yaġ olur (3-8)*

*'İlm-ı Füuş'la tamu odları söyünür **ķamu** (17-6)*

***Ķamuya** yek nazar birle şubûdufi rû-yı tevhîd it (19-1)*

Ḳamu müşkiller yanuñda hall ola (25-8)
Ḳamusı ümmet oldılar Muhammed (28-11)
 Bir ' ilimdür ol ki **Ḳamu** 'ilm ü irfân andadur (33-4)
 Aç gözini 'ibretle bak birdür **Ḳamu** yakın ırak (53-5)
 Gözi göñli dil ü cânı **Ḳamu** Sübhan'a tolanur (64-6)
 'Alem **Ḳamu** bir yüz dürür gören anı hayran imiş (78-8)
 Ehl-i diller sükût üzre **Ḳamusı** münzevi (90-2)
 Haşr u neşr ile **Ḳamuyı** cenneti (102-4)
Ḳamunuñ derdine çâre sen imişsin bu 'âlemde (109-6)
Ḳamunuñ aslıdur âdemdeki dem (120-4)
Ḳamuya uğrasan döner cinâna (134-4)
 Hak'ıla bî-nişân iken **Ḳamu** cânlara cân ilen (152-2)
 Dahi 'ilmüñ mu muhît oldu **Ḳamusın** yâ Resûlallâh (160-3)
 Nokta'-i sırrum **Ḳamunuñ** cevherine kân ola (168-5)

Yapım eklerindeki yuvarlak ünlüye bağlı yuvarlaklaşmalar:

Yapım ekindeki yuvarlak ünlü etkisiyle kelimenin sonundaki düz ünlü yuvarlak olabilir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

–uḳ, –ük eki

artuḳ “başka; artık, geriye kalan”

Ümmetine cümleden **artuḳ** ider Haḳ rahmeti (119-4)

Ḥalkuñ **artuḳ** eksigine keylimüz yoḳdur bizüm (177-2)

Yuvarlak ünlüsünü koruyan kelimeler:

Bazı kelimeler eskiden beri yuvarlak ünlülüdür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

altun “altın”

Kiminüñ bakırını ider **altun**

Kiminüñ **altunın** kara pul eyler (41-3)

'Aşḳ ateşinde eriye **altun** gibi sızmak gerek (97-2)

Gâh olur bakır kalay u gâh olur **altun** gümüş (113-6)

degül “değil”

- Her ne okursañ çün otuz ikiden taşra **degül** (14-5)*
*Meth ile zemmi âlemüñ kıymetde bir hardal **degül** (44-4)*
*Haqq'ı añlamak **degül** âsân ola (79-11)*
*Nefes dür cân **degüldür** nûn ile kâf (87-10)*
*Yohsa bu fırsat bize bâkî **degül** (92-3)*
*Aşinâ-yı 'aşk olandan âh u zâr eksük **degül***
*Keşt-i bahre demâdem rüzgâr eksük **degül** (104-1)*
*Bu didigüm cennet **degül** añlara ol minnet **degül** (151-7)*
*Her şerbeti kim içseñ şerbet **degül** ol demdür (165-2)*
*Niyâzî dir bunda uzak **degül** cânda (196-5)*

karşu “karşı”

- Ne görüñdi güle **karşu** gözine (38-7)*
*Nicesi tâkat getürsün aña **karşu** Mısrî kim (55-9)*
*Yüzinüñ mihrine **karşu** dolaşan zerrelerüñ (57-5)*
*Taglar dahi tayanmaz anuñ yüzine **karşu** (138-5)*
*Şol ki bülbüldür güle **karşu** nice zâr olmasun (142-3)*
*Aña **karşu** sen meh-lika düşdi (187-4)*

kendü “kendi”

- Sandılar Allâh fakîrdür **kendülerdür** ',' ağniyâ (4-6)*
*Çok da virme **kendüñi** dünyâya çek bir dem eliñ (12-2)*
*Bu Niyâzî **kendüden** dimez bu sözü ey püser (12-11)*
*Şu mâhîler gibi **kendüñi** deryâdan cüdâ sanma (19-2)*
*Gezme gel bahr u berri **kendüñde** iste sırrı (37-3)*
*Niyâzî'küñtü kenzen'sırrını **kendüñde** bulduñsa (54-8)*
*Güç getürme **kendüñe** geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*
*Her kişiye **kendünden** akreb olan dost zâtıdur (129-7)*
*Burc-ı belâda gördüm **kendümi** fâl içinde (161-5)*

Uçun > için “için”

- Taşun içe hayâlâtı **içün** taşâ zuhurâtı (2-6)*
*Habs **içün** geldi gelür utlâk **içün** fermân baña (5-1)*
*Ânın **içün** kim Haqq'un envârıdur Vâridât (17-3)*
*İmhitân **içün** gelüpsen bu ile (51-3)*

Şer-'t Hakk'ı hıfz için hışn eyleyüp şer'i gözet (65-8)

Anuñ için bir nefes ayılmadı mestânımız (72-1)

Anuñ için gâhi cem'üm geh perişân tâ ebed (112-15)

ţamu “cehennem”

°Aşk ile ţamuda olmak cennetidir ° aşıkun

Lîk cennetde olursa ţamudur ° aşksuz aña (1-6)

Bir olmuş uçmag u ţamu cümle baña olmuş sıfât (15-6)

'İlm-ı Füuş'la ţamu odları söyünür kamu (17-6)

Korkma ţamudan eger 'aşık isen (56-4)

Eliyle kürsîden birin ţamuya şarkıdur vâ'iz (84-2)

Ţamuya şöyle taldurmuş içinde yok turacak yir (84-4)

Şol esîr-i nefis olan dâ'im mua'zzeb ţamuda (86-4)

Sakin terk eyleyüp ţamu kapusun saña açdurma (155-4)

1.1.3.2.2. Eklerde Yuvarlaklaşma

Eklerin yazılışı Arap harfli yazıyı bırakıncaya kadar kalıplaşmış bir şekilde devam etmiştir. Bu eklerin bir kısmı Eski Türkçe devresinden bu yana yuvarlak olanlar; bir kısmı ise Eski Anadolu Türkçesi döneminde uyum dışı kalmış olanlar şeklinde gurublandırabiliriz¹³⁴. Eski Anadolu Türkçesi devresinin ilk anlarından itibaren kalıplaşmış şekillerin yazılışı bugünkünden farklı olmuştur. Bu hâl incelediğimiz eserde devam etmekte olup kelime kökünde ve diğer eklerde yer alan ünlüler ne olursa olsun, bu eklerdeki ünlülerinin değişmediği görülmüştür. Mısırî Divânında yuvarlak ünlü taşıyan ekleri, ünlüsü aslında yuvarlak olanlar ve sonradan yuvarlaşmış olanlar diye iki başlık altında inceledik.

Yuvarlak ünlülü ekler:

Zarf-fiil eki –up / –üp; –uban / –üben

Bu ekin ünlüsü incelendiğinde Eski Türkçe döneminden itibaren yuvarlaktır. İmlâsı, arap harflerini bırakıncaya kadar –up / –üp (وب) şeklini muhafaza etmiştir. Ekin genişletilmiş şekli de –uban / –üben (وبان) şeklinde yuvarlak ünlülüdür. Mısırî Divânında da ek yuvarlak ünlülüdür.

134 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 31-32.

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

Geçüp (15-2), *Ulaşup* (15-3), *İrüşüp* (22-5), *Bağnanup* (25-2), *Açılup* (25-6), *Tagıdup* (41-16), *Uzanup* (41-21), *Dirilüp* (49-2), *Beñzedüp* (65-3), *Söyleyüp* (100-10), *Egdirüp* (140-9), *İdinüp* (140-13), *Eyleyüp* (167-3), *Yıkılılup* (168-1), *Gelüp* (168-8), *Talazlanup* (53-3), *Kaynayup* (55-1), *Aldanup* (83-1), *Bilmeyüp* (43-2) *Kesüp* (47-4), *Akup* (109-4), *Yıkup* (101), *İnüp* (11-4), *Gezüp* (22-3), *Olup* (23-1), *Umup* (23-3), *Yarıilup* (45-2), *Okıyup* (70-2), *Çıkup* (55-9), *Bulup* (25-9), *Kılıp* (25-11), *Koyup* (41-14), *Sanup* (71-7) *Düşüp* (26-4), *Giyüp* (28-4), *İdüp* (41-16) *Bilmeyüp* (43-2), *Döküp* (61-3), *Sürüp* (31-3), *İçüp* (66-3), *Söyleyüp* (100-10), *Düşüp* (112-5) vs.

Enbiyâ vü evliyâyâ ‘aşk olup dur reh-nümâ (1-7)

Çok segirtti gaflet ehli bu serâbı şu şanup (12-4)

Küfr ile îmandan geçüp ‘ayânda bulmuşam sebât (15-2)

Her şey ulaşup Hakk'ına çıkdı aradan kâ'inât (15-3)

Her dem ciğerler delüp çağıruram dzst dzst (20-5)

'Aşk ile dâ'im uçup çağıruram dost dost (20-6)

Nice zahmetler çeker üftâdeler vaşluñ umup (23-3)

'Aşka düşüp râhatı mihnet olur (26-4)

Şu vaktin kim çıkup gezdüñ semâyı

Bulup hazretde rifatler Muhammed (28-9)

Geçirüp onu bu bunu şol eyler (41-17)

Yorilup yolda kalmaya o kim 'azm-i vişşâlüñdür (45-2)

Şol ki gafletle yatup itmez tarab (51-2)

Sürüp dergâhuña yüzler döküp yaşı yere gözler (61-3)

Âyât-ı ruhundan okıyup bir nice âyet (70-2)

Ol küdüret tozını silüp mücellâ olmuşuz (76-8)

Her denîniñ sözine aldanup itme ihtilâl (83-1)

'Akıbet dermâna irüp cân u gönli ola sağ (86-1)

Kibr ü 'ucbuñ 'illetinden kurtulup sağ olmağa (100-6)

Varlıguñ mahv eyleyüp meydâna gel

“Lâ vü illâ”dan geçüp merdâne gel (107-1)

Şudan bir ‘ibret almaduñ niçün dâ'im akup çağlar (109-4)

Derde düşüp ağlayınca güldi cânânum benüm (112-5)

*Bî-duhân odlar **yaķup** bu sînemi külhân iden (127-1)*

*Katı Mecnun durur buña gönül **virüp** turan insân (128-2)*

*Kaysı nice yıl **ağladup** iñletmedi mi aşk (138-4)*

Ekin –uban / –üben şeklindeki örnekleri şunlardır:

*O yüzden **görüben** a'yân döner şem-'i cemâline (2-5)*

*Bülbül **oluban** ötegör gül gibi açıl tütegör (3-11)*

*Kimi âh **idüben** ağlar kimi pinhân iñiler (69-3)*

*Seher **kalkuban** her gâh yüzüñ yire sürüp (154-5)*

*Emmâreliğin terk **idüben** tasfiye buldı (198-19)*

Ettirgenlik eki –dur / –dür

*Suyı **toñdurup** ider taş u toprak (41-19)*

*Eger **öldürmese** oğlanı Soñı fâsık olurdu (101-6)*

*Suya varduk anlar ile kapların **toldurdılar** (112-11)*

*'Ulvî olup itlâka **irişdürdi** sülûki (198-21)*

Bildirme eki –dur / –dür, –durur

*°Aşķ ile şamuda olmak **cennetidür** ° aşķun (1-6)*

*Hatm-i cem 'i'l-mürselinüñ **fahridür** fakr u fenâ (10-1)*

*Hiç yürek kanından özge 'aşķa **yoķdur** şarâb (12-8)*

*Senüñ vasfuñda **vardur** her birinde (13-2)*

*Her sözüñ miştâh-ı kufl-ı küntü kenz'**olmuş durur** (118-4)*

*Bâde **birdür** sâkî bir meclisteki yârân da bir*

*Bâdenüñ keyfiyyetini **kimdür** elvân eyleyen (140-8)*

*Her semt o şehriñ **yolidur** lâkin girenler **velidür** (151-21)*

Ettirgenlik eki –ur / –ür

*Vah baña 'ömr **geçürdüm** yok yere kaldum günâh (69-2)*

*Sen **yitürmişsin** hâ ararsın izin (103-4)*

*Meryem içre ben **toğurdum** bir gulâm (123-3)*

Sıfat-fiil eki –duk / –dük

*Bu **didügüm vak'a** ancak bu yüzüñ başındadır (5-7)*

*Zâhidüñ zikr **itdügi** şol harf ü şavtuñ resmidür (76-9)*

Emir eki –sun / –sün; –sunlar / –sünler

3. teklik ve çokluk emir ekleri Eski Türkçe döneminden yeni alfabenin kabulüne kadar geçen zaman diliminde her zaman yuvarlak ünlülü olmuştur. Metnimizde emir eklerinin yalnızca teklik şekilleri mevcuttur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Nicesi **bağsun** etrâfa yâ ahkâfa yâhud kâfa (45-3)*

*Ağla gözüm iñle goñlüm 'aklı olan **gülməsün** (69-3)*

*Nice **görsün** şems-i vechin çün anuñ (79-8)*

*Nice biñ cân anuñ **olsuñ** fedâsı (134-7)*

*Sevdüm seni hep varum yağmadur alan **alsun***

*Gördüm seni efkârum yağmadur alan **alsun** (144-1)*

***Tolsun** senüñ de goñlüne deryâ olup ° irfan kamu (151-32)*

*Sözlerini **okusun** kim sırrına mihmân ola (168-9)*

*Mısrî'ye **söğsün** şol ağız Allâh dimek bilmez ola (169-5)*

*Ya nice **bulsun** ol kemâlâtı (183-8)*

*Ol cânâ kıymaz nice gel **disün** aña cânânesi (188-4)*

Yön gösterme hali eki –aru / –erü

il-gerü > ilerü “ileri, önce, evvel”

*Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim **ilerü** süre ferzin (130-3)*

*Meleklerden **ilerü** seyrânı arzularsın (136-3)*

içgerü > içerü “içeri”

*Hurûfa bakma andan **içerü** bak (87-10)*

*Zâhidâ sûret gözetme **içerü** gel cânâ bak (89-1)*

Geniş zaman eki –ur / –ür

Eski Türkçe döneminde kullanılan ekin –ur, –ür; –ar, –er; –r şekillerinin varlığı inceleme altına aldığımız eserde tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Hem dañi cümle fena bulduğa ° aşk bakî **kalur** (1-3)*

*Zehî kenz-i hafî k'andan **gelür** her var olur peydâ (2-1)*

***Alur** şems ü kamer nûrı yüzüñden (28-5)*

*Kimisi istemezken **virür** evlâd (41-6)*

*İñlemek saña **yaraşur** derd ile (51-3)*

*Nefsüñi saña **bildirür** ölmezden öñdin öldürür (53-2)*

*Yaz olur kuşlar **çağırur** hû deyu Allâh deyu (69-4)*

*Bir 'aceb hatlar durur geh **yazulur** geh **silinür** (72-6)*

*Kahr u lûtfi bir **bilürsen** gam olur saña neşât (83-5)*

*Kafes de tûtÿe sükkær **virürler** hiç karâr itmez (128-3)*

*Seni terk eyleyen insân **bulur** mı cismine ol cân (130-2)*

*Be-küllî 'âlemüñ halkı **bilürler** bende bir derd var (143-4)*

*Bu dil lutfâ cevân **kulur** (147-3)*

Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış ekler:

1. şahıs iyelik ekleri –(u)m / –(ü)m, –(u)muz / –(ü)müz

Eski Türkçe döneminde, eklendiği kelimenin ünlü sesine göre şekil alan iyelik ekleri; Eski Anadolu Türkçesinde aldığı yardımcı sesler –u ve –ü şeklinde daima yuvarlaktır. Bilhassa bu ünlünün yuvarlaklaşmasındaki asıl sebep “m” dudak ünsüzüdür¹³⁵.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bendüñden âzâd itmediñ **feryâduma** dâd itmediñ (7-2)*

*Karun durur derdile gam gitmez **başumdan** hiç elem (7-4)*

*İşidecek adını tuydu **cânum** dadını(17-2)*

***Bağrumı** pür-hûn ider şol çeşm-i mestânile bahş (21-1)*

*Tagıdur ‘**aklumu** şol zülf-i perîşânile bahs (21-1)*

*Leblerüñ feyzine mu 'tad eylediñ çün **ağzumu** (21-2)*

*Zevk-i küllî **pâdişâhum** oldurur (30-4)*

*Pîrdür **envârum** Hak'dur **etvârum** (34-3)*

135 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 33.

Erimüz erdür pîrimüz pîrdür
Karamuz nûrdur yirimiz turdur (34-1)
Eyledi hevâ gâret oldu işimüz 'âdet (42-2)
*Karâr itmez bu cânım kalmadı hîç **dermânım** (50-2)*
Ateşüm yaşum iñildüm cân içinde gizlidir (55-4)
*Bî-kesem bu 'âlem içre **sırruma** yok **mahremüm***
*Bilmedi **derdüm** benim ne kavm ü ne kardaşlar (55-5)*
***Hâlüme** haldaş olur hem suruma sırdâş olan (55-6)*
*Anuñ için bir nefes ayılmadı **mestânımız** (72-1)*
*Şol ruh u zülfüñde bulduk küfr ile **îmânımız**(72-2)*
*Adın işidiürken il oldu şükür **mihmânımız** (72-3)*
*Hamdü lillâh kim kabul oldu bu gün **kurbânımız** (72-4)*
*Lik gitdükte '**azîzüm** Şeyh Muhammed dünyeden*
***Kalbmüzi** yakdı derdi kaddümüzü kıldı dâl (106-5)*
*Ah u vâh- firkat ü hicrâne yanmakda **dilüm***
*Gözlerüm kan ile toldı bu **yanagum** üsti al (106-7)*

2. şahıs iyelik ekleri –(u)ñ / –(ü)ñ, –(u)ñuz / –(ü)ñüz

Bu ek 1. teklik ve 1. çokluk şahıs iyelik eklerinde olduğu gibi Eski Türkçe döneminden itibaren uyuma tâbidir. Eserimizde ve Eski Anadolu Türkçesi döneminin diğer eserlerinde de 2. teklik ve 2. çokluk şahıs iyelik ekleri yuvarlak ünlü ile yazılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Yağma idersüñ **varlıguñ** gider gönülden **tarlıguñ***
*Mahv eylesüñ '**ağyarlıguñ** yâr olusar mihmân saña (3-2)*
*Bu zâhir göziñi örtüp baña tut cânula **gönlüñ***
*Ki her bir **sözüñ** içinde tıyasın cevher-i ma'na (8-5)*
*Var senüñ elbette **yâruñ** kandedür (38-2)*
*Al ele çevgân-ı zikri hem süvâr ol **nefsüñe***
*Kapagör tevhîd topını çünkü **mevdânüñdadur** (40-5)*
***Cenâbuñdan** budur herdem Niyâzî (124-5)*
***Şaçunuñla kirpigüñ kaşuñ** heme evşâf-ı nakkâşuñ*
*Şehüm yokdur **ayakdaşuñ** kim ilerü süre ferzin (130-3)*

- Cânuñi** terk itmedin cânânı arzularsın (136-1)
 Evvelin Âdem soñın Hâtem kılup bu '**âlemüñ** (137-4)
 Ya 'kûb-veş ol **dîdelerüñ** görmez olunca (138-2)
 Nâr u bâd u âb u **hâküñ** gel haber vir aslını (140-2)
 Bu izâfât u kuyûdât **illerüñ** idüp harâb (150-7)
 Sen sunmadın ol yolınur her **emrüne** fermân kamu (151-5)
 Kahr eyle **nefsüñ** askerin gark eylesün tûfân kamu (151-24)
 Hor hor uyurken **başuñuz** Mısrî'yi ol vakt asuñuz
 Buluñ ziyân u **assuñuz** ya ben sizi ya siz beni (174-5)
Vasluña ey dost cân-behâ düşdi (187-6)

İlgi hâli eki –uñ / –üñ / –nuñ / –nüñ

Eski Türkçe döneminde uyuma tabi olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde kelimelerin kök ünlüsüne uyum sağlamayarak yuvarlaklaşmıştır. İlgî hâl eki ünlü ile biten kelimelere –**nuñ** / –**nüñ**; ünsüzle bitenlere ise –**uñ** / –**üñ** şeklinde eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Her zamanda bir **velinüñ** **vechine** bunlar ziyâ (4-3)
 Bulardan görinen **halkuñ** **vücûdı** (13-9)
 Otuz iki harfî bildüñ dört **kitâbuñ** **aslıdur** (14-3)
 Ey Niyâzî âdem oldı çün **cihânuñ** **şu'lesi** (16-7)
 Şerî'at **enbiyânuñ** **sünnetidür** (18-5)
Leblerüñ feyzine mu'tad eyledüñ çün ağzumu (21-2)
Ademüñ **göñli** içinde baħr-ı 'ummân gizlidür (22-3)
Dûd-ı kazuñ 'askeri her ne kadar çoğ ise (32-6)
Hâkimüñ **hükmi** yiter fitne ile âl nice bir (36-3)
Enbiyânuñ **âsmânî** Hak gibidür sözleri
Evlîyânuñ **sözleri** tezyin dürür itme ğurûr (49-4)
 İçindeki cân **kuşunuñ** **eğlencesi** tevhîd olur (60-7)
 Her **denînüñ** **sözine** aldanup itme iħtilât (83-1)
 'Âlem anuñ **hüsninüñ** **şerhinde** olmuş bir kitâb (89-7)
Hak yolunuñ **rehberi** nefesidür kâmilüñ (94-1)

İsimden isim yapan ekler –lu / –lü, –suz / –süz

İsimden isim yapma eki olarak kullanılan bu ek, Eski Türkçe döneminde uyuma tâbidir. Lakin Eski Türkçede bu ekler –**lıg**, –**liğ**; –**luğ**, –**lüğ** şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu –**lıg**, –**liğ**; –**luğ**, –**lüğ** eklerinin Batı Türkçesinde son ünsüzleri düşmüştür. –**ğ** ve –**g** ünsüzlerinin düşmesiyle kelime sonunda bulunun düz ünlü yuvarlaklaşmıştır¹³⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ey Niyâzî **ibtidâsuz** zevk bulduñ 'ışkdan*

*Dâim ü bâki **fenâsuz** zevk bulduñ 'ışkdan*

*Ey Fuzulî **intihâsuz** zevk bulduñ 'ışkdan (6 -7)*

*Dâ'imâ **susuz** gezüp 'ummânı bulmazsa ne güç (22-3)*

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Gel ey **derdsüz** kişi sen de dürüş sa'y eylegil bunda (64-2)*

*Halkın **uslu** dimesinden saña ne (92-5)*

***Nefessüz** dünyede bir harf dirilmez (190-10)*

Tekil 1. Şahıs görülen geçmiş zaman eki –dum / –düm

Eski Anadolu Türkçesinde 1. tekil şahıs görülen geçmiş zaman eki her zaman yuvarlaktır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Añladum** zebh-i azîme bir işaretdür bu koç (5-6)*

*Benven şu mahv-ı mahz-ı zât **buldum** vücûdumdan necât (15-1)*

***Aradum** bar u berri bulmadum ben bu sırrı (35-3)*

***Bildüm** ki cân tendedür ten cân ile zindedür (35-4)*

*Vah baña 'ömr **geçürdüm** yok yere kaldum günâh*

***Hağ** katında suçlu **oldum** suçlu olan iniler (69-2)*

*Bu gün bir meclise **vardum** oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)*

*Gönderem **didüm** bu cânı ey halil (110-4)*

*Cümle mevcûdâtı **virdüm** ben vücûd-ı vâhide (118-5)*

*Ben **toğurdum** atasuz 'İsa'yı hem (123-4)*

***Kâbe** kavseyne '**irşüdüm** şırr-ı ev ednâ'menüm (125-2)*

136 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1985, s. 159 - 160

Tekil 2. şahıs görülen geçmiş zaman eki –duñ / –dün

2. tekil şahıs görülen geçmiş zaman eki bu dönemde daima yuvarlaktır. Bu yuvarlaklık –ñ ve 1.şahıs eki –düm' den kaynaklanmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle anı sevdiñ (8-2)

Yâruñ isbâtında lâ'suz zevk bulduñ 'ışkdan

Ey Fuzulî intihâsuz zevk bulduñ 'ışkdan (6-7)

Ey çarh-ı dün n'ettüm saña hiç virmedüñ râhat baña

Güldürmedüñ önden soña âh mihnetâ vâh mihnetâ (7-1)

'Âkabet dermân yirine derdini kılduñ 'ilâc (23-3)

Şol şarâb-ı kim anı suñduñ baña rûz-ı elest (29-4)

Her tohmı neden alduñ ise dikseñ anı bil (43-6)

Tig-i gamzeñle toğraduñ bağrum (48-5)

Yeter çalışduñ ey hoca fenâ mülküñ metâ'ına (64-4)

'Azm-ı gül idüp zât ile giryâna mı geldün (95-1)

Bu fenâ içre bekâ tuyduñ meğer (99-3)

İrişdi menzile cümle yol ehli sen toñup kalduñ (109-5)

Lütfuñla inşân eyledüñ vaşluñla handân eyledün (114-4)

Gitdün ey tehlil ü tekbîri güzel (139-2)

Köpek olup çok hırladuñ

Çatladuñ u hem gürlödüñ (166-11)

Çokluk 1. şahıs eki –uz / –üz

Eski Türkçe devresindeki biz zamirinden ortaya çıkan bu ek dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşarak bugünkü şeklini almıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Tâ ezelden biz bu 'aşk içinde rüsvâ olmuşuz

İsmimizdür söylenen ma'nâda 'anka olmuşuz (76-1)

Bir 'aceb güzâra geldük bilmezüz kimdür daği (141-3)

Lâ-mekândan gelmişüz biz ilimiz yokdur bizüm (177-2)

İlk hecedeki yuvarlak ünlüyü düz–dar ünlü takip ettiği için Eski Türkçe döneminden itibaren düzlük–yuvarlaklık uyumu dışında kalarak her zaman düz ünlülü kelimelerin varlığı eserimizde mevcuttur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

oķı-:

*Kemâl-i devlet isterseñ **oķı** 'âyât-ı Kur'ân'ı (8-7)*

*Mekteb-i 'irfâna gir **oķı** bu 'ilmüñ aslını (14-4)*

*Gir mekteb-i 'irfana **oķı** âdemün 'ilmin (31-5)*

*Âyât-ı ruhundan **oķıyup** bir nice âyet (70-2)*

*Gel hakâkat 'ilmini sen de **oķı** (107-2)*

toğrı:

*İkisin bir bilüp **toğrı** hakîkatle görür kim Hâķ (80-5)*

***Toğrı** yoldan taşra gitme Mısriyâ (96-10)*

*Kulda n'ola yâ rabbenâ kim saña **toğrı** yol vara (114-9)*

1.1.3.2.3. Düz Ünlü Taşıyan Ekler

Daima düz ünlülü oldukları için Eski Anadolu Türkçesinde düzlük – yuvarlaklık uyumuna aykırı şekillerde kullanılan ekler, Niyâzî-i Mısırî Divanında da düz ünlülü şekildedir. Ünlüsü daima düz – dar olan ekler şunlardır:

Yükleme hâli eki –ı / –i

Eski Türkçe döneminde –°ğ, –°g olan ek, Batı Türkçesine geçerken –ğ, –g ünsüzlerinin düşmesinden dolayı günümüzdeki –ı ve –i şeklini almıştır. Eski Türkçe döneminde bütün iyelik eklerinden sonra kullanılan –n yükleme hâl eki metnimizde 3. şahıs iyelik eklerinden sonra gelmektedir. Yükleme hâl ekinin bu şekli metnimizde sıkça kullanılmıştır. Ayrıca 3. şahıs iyelik eklerinden sonra –n yardımcı sesinden sonra –ı, –i eki kullanılmaktadır. Metnimizde –n–ı şekli, –n şeklinden daha azdır. Yükleme hâli eki bugün ünlü uyumlarına tâbi olmuştur¹³⁷.

137 Faruk Kadiri Timurtaş, age., s. 70-71.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bekle ma'ârif **kapusın** yüz göstere ihsân saña (3-5)*

*Dünya ile ° **ukbâyı** ko ° ûlâ ile '**uhrâyı** ko (3-6)*

***Yaprağını** tud bulur duduñ soñu fenâdur (32-5)*

*Kapagör tevhîd **topını** çünkü meydânuñdadur (40-5)*

*Hak'uñ **kullarını** bazı kul eyler (41-1)*

*Yokluk **yolını** tuyğurur fakr u fenâ halvetdedür (53-2)*

*Açagör cân **gözün** kim bî-başar nâdânı neylerler (54-3)*

*Niyâzî'küntü kenzen'**sırrını** kendüñde bulduñsa*

*Süleymân **tahtını** yâ hikmet-i Lokmân'ı neylerler (54-8)*

*İşiginde baş urup şıdk **ayağın** berk basanuñ (57-6)*

*Goñül virme bu dünyâya **başın** uğratma gavğaya (64-5)*

*Ol küdüret **tozını** silüp mücellâ olmuşuz (76-8)*

*Yerinme nâkışum deyü kemâl **ehlini** gördükde (170-3)*

*Cânüñ **gözünü** açar erenlerüñ halveti (181-5)*

***Kalbini** keşşâf eylemiş şeffâf (183-5)*

***Derdini** dermân virüpdür yine ol yârelerüñ*

*Anuñ için arturur 'âşıklarüñ **efgânını** (185-3)*

3. teklik şahıs iyelik eki -ı / -i, -sı / si

Teklik 3. şahıs iyelik eki Arap harfli Türk alfabesinin kullanılmaya başlanmasından yeni harflerün kabulüne kadar imlâsı değişmeyen eklerdendir. Eski Türkçe döneminde ve bu dönemi takip eden devrelerde hep düz ünlülü olan -ı / -i, -sı / -si teklik 3.şahıs iyelik eki son zamanlara dek değişmemiştir. Ek günümüz Türkiye Türkçesinde ünlü uyumlarına bağlı olarak yuvarlak ünlülü şekillerde de kullanılır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Mâsivâ-yı °aşkuñuñ **sevdâsını** goñlümnden al (1-5)*

***Vartığın** mahv itmek oldı âyin erkân şâdıka (6-5)*

*Öñinde anuñ **livâsıdur** şerî'at (18-12)*

*Hakikatuñ **bekasıdur** şerî'at (18-24)*

*Hep görinen dost **yüzi** andan ayırmam gözi (20-10)*

***Gicesi** yok dâimâ olmuş şabâh (25-7)*

*Oldı şeytânî cân **gözi** kördür (34-4)*
*Ne göründi güle karşı **gözine** (38-7)*
*Kapagör tevhîd **topını** çünkü meydânuñdadur (40-5)*
*Kâmil olan **sultânı** gör dervişi ol sultân görür (44-5)*
*Görünse şemsüñ **envârı** meh-i tâbânı neylerler (54-1)*
*Leb ü dendânı **hevâsıyla** akan göz yaşınıñ (57-3)*
*Hem çıkar târihden girü **esâsı** kalmasun (71-2)*
*Harf **libâsından** mu'arrâ nokta-i ° üryâna bak (89-5)*
*Derviş olan 'âşik gerek **yolında** hem şâdık gerek (97-1)*
*Vahdetüñ **mejdânı** seyri var iken (107-6)*
*Ol vechile ki cân u **dili** pür-taleb olsa (121-2)*
*Bu hoş güzel **yapusı** var otuz iki **kapusı** var (151-2)*
*Ol ki 'ankâdur yere düşmez bil anuñ **sâyesi** (182-5)*

Görülen geçmiş zaman eki –dı / –di

Görülen geçmiş zaman eki –dı / –di 3. teklik şahıs çekimlerinde (عـ) imlâsı ile kalıplaşmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*İden Âdem'den ° ibâ Hak'dan dahi **oldı** cüd'a (4-4)*
*Habs için **geldi** gelür itlâk için fermân baña (5-1)*
*Geldi Hak bâtul firâr **itdi** tolaşdı mağribe (5-4)*
*Bu cihâna **toğdı** rûhen nûr-ı aşl-ı şâfiyâ (11-1)*
*Çok **segirtti** gaflet ehli bu serâbı şu şanup (12-4)*
*Hep güzeller arasında **buldı** hüsnüñ çün revâç (23-1)*
*Bu Niyâzî **düşdi** varlık câhına Yûsuf gibi (29-7)*
*Ne **büründi** bakduğuñca özine (38-7)*
*Dil bekâsın dost fenâsın **istedi** mülk-i tenüm (39-3)*
***Eyledi** hevâ gâret oldı işimüz 'âdet (42-2)*
*Zülfüñ teline kimüñ gönü **tolaşdı** (43-4)*
*Yahñız kaldum **döküldi** kalmadı koldaşlar (55-7)*
***Kalmadı** bu dilde seni göreli (59-1)*
*Bunca gavğalar ki **oldı geldi geçdi gitdi** hep (63-3)*

*Dil şehrinin dün hısm ile **yıkdı** Niyâzî (70-4)*
*Şunuldu nâmesi yâruñ **dürüldi** defteri varuñ (93-3)*
*Diyâr-ı ğurbete **şaldı** 'acep hâlüm sorarum yok (93-4)*
*Derde düşüp ağlayınca **güldi** cânânım benüm (112-5)*
***Vardı** çikalı göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)*
*Tûtülere sükker bâğınuñ zevki **irişdi** (175-2)*
*Gönül o bahre **şaldı** dilüm tutuldu **kaldı** (180-3)*

Soru eki –mı / –mi

Eski Türkçe döneminde soru eki –**mu** olduğu halde Eski Anadolu Türkçesinde düz – dar ünlü ile –**mı** / –**mi** şeklindedir. İmlâsı klişe olarak (می) son zamanlara kadar devam etmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Sıdkile Allâh'a tayan **itmez mi** gör ihsân saña (3-3)*
*Hasmuñi da bir gözet **var mı** saña hilesi (32-4)*
*Katre katre dökilenler **dür midür bârân midür***
*Zerre zerre görinenler **haş midür reyhân midür** (50-1)*
*Kurı **da'vâ mı** şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)*
*Bilmem bu cihân içine **yek-dâne mi** geldüñ (95-6)*
*Güldeki **didârı mı** gördüñ aceb (99-2)*
*Seherde açılan **güllerde midür***
*Yağud efgan iden **dillerde midür***
*Akan suda esen **yillerde midür** (134-3)*
*Kaysı nice yıl ağladıp **inletmedi mi** aşk (138-4)*
*Hasri inkâr eyleyen mülhidler ilzâm **mı olur** (163-6)*
*Koyanlar 'akl u idrâki **olur mı** kimseden bâki (184 -3)*
*Gözünden yaş ile kanlar döken **bulmaz mı** sen hânı (184-4)*
***Göñül midür** ol kim içi vesvâs ile tolmış (198-7)*

İsimden isim yapan eki –cı / –ci eki

İsimden isim yapan –**cı**, –**ci** eki her zaman düz – dar ünlüdür. Yeni harflerin kabulüne kadar (سج) şeklinde kendini muhafaza etmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Çıkarur gâhi yoldan nice yolcu

Gehî yolcuyu göstermez yol eyler (41-15)

Dönüşlülük eki –(ı)n / –(i)n

Bu devirde dönüşlülük eki –(ı)n, –(i)n yardımcı ünlü düzdür. Çok az olmakla beraber ünlü âhengine uyarak yuvarlaklaştığı da görülmekte olup metnimizde birkaç örneği tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Her kanda baksam **görünür** gözlerüme sırr-ı ezel (15-3)*

*Velî 'ârif olan lutfâ **sevinmez** kahra incinmez (80-4)*

*Kaşuñ mihrâbını şimdi Niyâzî kible **idindi** (130-5)*

*Bâtıl vücûd tolundı vücûd-ı Hak **bulundı** (171-1)*

İşteşlik eki –(ı)ş / –(i)ş

Fiilden fiil yapan “–ş” işteşlik ekinden önce gelen yardımcı ünlü “ı” ve “i” bu dönemde hep düz şekli ile yazılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir bilinmez emr **irişmedi** daği bu yüzde kim (11-3)*

*Hâzırüm ben hünerüñ vâr ise gel **görüşelüm** (36-4)*

*Zerreler şemse güneş **irişdi** vahdet kânına (76-7)*

*Pek **yapış** bu 'urvetü'l-vüşkâ'ya pek (96-11)*

***Bilişdik** bunda hem ihsânlar itdı (157-8)*

*'Ulvî olup itlâka **irişdürdi** sülûki (198-21)*

Öğrenilen geçmiş zaman eki –mış / –miş

Eski Türkçe döneminden düz ünlü olan –mış / –miş öğrenilen geçmiş zaman eki bu dönemde de uyum dışında kalmış olup hep düz ünlüyle kelime kök ve tabanlarına eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Şûretâ gördiler Allâh diyeni **olmuş** fakîr (4-6)*

*Îhâta **eylemiş** her yaña bak her sû-yı tevhîd it (19-2)*

*Niyâzî dest-i kudretdür yıkılmaz **bilmiş** ol nakşın (68-5)*

*Bağlamış târihîn anuñ hem **dimiş** añlamasun (71-4)*

*Zînet **etmiş** zîr ü pes evsâf ile (79-2)*

*İçini **almış** anuñ zerk u riyâ (79-9)*

*Bu gün bir meclise vardum **oturmuş** pend i der vâ'iz (84-1)*

*Ol saña **açmış** durur dâ'im yüzün*

*Bî-cihet **göstermiş** eşyâda özin (103-4)*

*Niyâzî isteyen Hakk'ı **bulurmuş** (131-13)*

*Taglar gibi **kuşatmış** beñlik günâhı seni (135-5)*

*Yanlış haber **söylemiş** size viren şalıgı (176-1)*

*Hadd ü hâlûñ iki **bölmüş** bu cihânuñ halkını (186-4)*

*Göñül midür ol kim içi vesvâs ile **tolmuş** (198-7)*

İstek kipi teklik 2. şahıs eki –sın / –sin

Şahıs zamirinin ekleşmesi ile oluşan istek kipi teklik 2. şahıs eki kelime kök ve tabanlarına hep düz şekliyle eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Secde eyle Âdem'e tâ kim Hakk'a kul **olasın** (4-4)*

*Ki her bir sözüñ içinde **tuyasın** cevher-i ma'na (8-5)*

*İsmemez misin ki **bulasın** necâh (25-2)*

*Hayretüñde **eyleyesin** çok siyâh (25-6)*

***Göresin** toğmaz tolnmaz bir güneş (25-7)*

*Nice bir 'adi ü katil fitneyi ihyâ **idesin** (36-2)*

*Eyü kem cümleten halka '**atasın** ol 'amîm itmiş (80-4)*

***Sanasın** yidi tamuduñ 'azâbı kendidür vâ'iz (84-3)*

***Bilesin** ol mantıkı nefesidür kâmilüñ (94-4)*

Teklik 2. şahıs bildirme eki –sın / –sin

Teklik 2. şahıs bildirme eki –sın, –sin metnimizde kelime kök ve tabanlarına hep düz şekliyle eklenmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Sûretâ bu hürmen-i 'âlemde sen bir dânesin (40-3)

Zâhirâ ahkâm-ı eflâküñ velî mahkûmısın (40-4)

'İbâdet acısın bu nefse tatdur (131-3)

Hakâyık 'ilminüñ sen mahremisin yâ Resûlallâh (160-4)

Nebîler meyvedür sen zübdesisin yâ Resûlallâh (160-6)

Ehl-i fesâda köprisin (166-6)

Cûş idüp 'ummân-ı cân cismüm gemisin tağıda (168-2)

Teklik 2. şahıs emir şahıs eki –ğıl / –gîl

Teklik 2. şahıs emir eki –ğıl / –gîl hem Eski Türkçe hemde Eski Anadolu Türkçesi döneminde hep düz – dar ünlüdür.¹³⁸

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Ey gönül gel olmağıl Hak'dan ırağ (92-1)

Sûre-i Necm'i okı añağıl vahy-ı Hak'ı (94-4)

Digil kim gayriya andan duta her işiden insân (128-7)

Hañbin şanmağıl mülhid Anuñ filine uy dâ'im (155-6)

İsimden isim yapma eki –lık / –lik

Tarikat gerçi sultanlıkdur ammâ (18-11)

Hüsni içinde bu ne şehlikdür ki şâhân-ı cihân (23-2)

Vahdet ider varlık olur insilâh (26-5)

Pâyidâr olmaz güzellik nâgehân elden gider (66-2)

Dâ'imâ 'aşk ehliyle 'aşinâlık eyle kim (66-4)

Âşinâlık artduğunca ey Niyâzî dost ile (72-7)

Degil billâhi mürşidlik bu resme (87-5)

138 Muharrem Ergin, Türk Dil bilgisi, İstanbul 1985, s. 306

Tagayyürden **bilinmezlik** zuhûrı

O birlikden dürür didügi bilsem(120-14)

*Yitirdüm benligüm **benlik** baña Hâk benligindendür (143-6)*

*Yoğ anda sen ben siz ü biz **birlik** ile yeksân kamu (151-10)*

*Şol **ayrılık** güzeldür ola vişâl içinde (161-10)*

*Gider **ikilik** birlik olup herşey olur Hâk (198)*

İsimden isim yapma eki **-lık** / **-lik** ekinin aynı zamanda metnimizde yuvarlak ünlülü şekli **-luğ** varlığında tespit edilmiştir.

***Ƙulluğ** eyle bi'l-gadâti ve'r-revâh (25-1)*

***Yokluğ** yolını tuyğurur fakr u fenâ halvetdedür (53-2)*

*Hem Hüseyin oldı **susuzlukdan** şehîd-i Kerbelâ (119-3)*

*Niyâzî tâ'ati terk eylemekbil kim **füzûlluğdur** (155-7)*

*Pîr-i 'aşka **Ƙulluğ** it cânâne cân itsüñ seni (189-1)*

Fiilden isim yapan ek -ıcı / -ici

Fiilden isim yapan **-ıcı** / **-ici** düz ünlü taşıyan eklerden biridir. Eser içinde yalnız bir örneği tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Can bahş **idici** nefh-i nidâdan haberüm var (31-3)*

Zarf-fiil eki -ınca / -ince

Zarf-fiil eki **-ınca** / **-ince** Eski Türkçe döneminde **-ğınça** / **-ginçe** şeklindedir. Bu ek Batı Türkçesine geçerken **-ğ** ve **-g** ünsüzleri düşmüştür. Bu dönemde yazılan eserde bu zarf-fiil ekinin düz ünlüyle yazıldığı tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ki aslâ senden ayrılmaz ömür 'âhir **olınca** tâ (8-3)*

*Âteş-i a'da ile kayna **olınca** kîmyâ (10-5)*

*Hemân anlar da '**aklınca** şanur kim (18-16)*

*Deryâ **olınca** nefes **pârelenince** kafes*

*Tâ **kesilince** bu ses çağıruram dost dost (20-11)*

*Beyzaya **girince** ol yaprak aña gîdâdur (32-6)*

*Ey Niyâzî iremezsüñ **ölmeyince** vuşlata (23-5)*
*Âşinâlık **artduğınca** ey Niyâzî dost ile (72-7)*
*Kavseyne **irişince** varur gelür gemiler (73-4)*
*Cânıma **kıymayınca** o deryâya ʔalınmaz (73-5)*
*Sâlik **irince** kemâle şöyle bil (79-12)*
***Añlayınca** zât-ı Hakk'ı zevk ile (79-13)*
***Gitduğince** dünyeden her ehl-i fazl-ı zü'l-kemâl (106-4)*
*İbtidâ 'azm **eyleyince** bu cihân iklimine (112-9)*
*Derde düşüp **ağlayınca** güldi cânânım benim (112-5)*
*Ölüm vaktinde 'Azrâ'îl **gelince** uyanan inşân (128-4)*
*Ol ilden 'azm **idince** bu cihâna (134-4)*
Cân ırmeyince aşlına bülbül gibi gül faslına (151-28)
***Akduğınca** sanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)*

Zarf-fiil eki –ıcağ / –icek

Zarf-fiil eki –ıcağ / –icek bu dönemde yazılan eserlerde ve metnimizde düz olarak yazılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Çıkıcağ** cân beden öldüğü gibi*
***Çıkıcağ** sır ʔalasıdur şerî'at (18-23)*
***Esicek** bâd-ı sabâ 'akluma şan şâne değer (57-1)*
*Yog **olmayıcağ** Yûsuf'un umma haberin sen (138-11)*

Gelecek zaman eki –ısar / –iser

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılan –ısar, –iser eki metnimizde hep düz şekliyle kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örneklerin görünümü şöyledir;

*'Ârif ol kim cehl odından **kopısar** cümle 'azâb (12-10)*
*Nuri gönlünde **idiser** irtisâh (26-2)*
*Bunlaruñ aslı nedendür **olısar** yevmü't-tenâd (27-8)*
*Bize **viriliser** elhamdülillâh (157-6)*
*Ne kim geldi cihâna hem dahi her kim **geliserdür** (160-5)*

Yardımcı ünlüsü hem düz – dar hem de yuvarlak – dar ünlü ile kullanılan ekler de bulunmaktadır. Bu eklerden biri edilgenlik ekidir. Fiilden edilgen çatılı fiil türeten –l eki –(ı)l / –(i)l / –(u)l / –(ü)l şekillerinde karşımıza çıkmaktadır.

Derüñden açılur güller Muhammed (28-6)

Yorulup yolda kalmaya o kim 'azm-i vişâlüñdür (45-2)

Bükülmez neyleyüm göñlüm balâdur (67-4)

Sunuldu nâmesi yâruñ dürüldi defteri varuñ

Kırıldı şişesi 'âruñ bu yolda ihtiyârum yok (93-3)

Yıkıldı kal'a-ı küfrüm yapıldı dînüm îmânım (116-2)

Dest-i kudretle yazılmış yüzine âyât-ı Hâk (129-2)

Dökülür feyz-i rabbâni Hâk'a yalvar seherlerde (154-6)

Bozuldu hep suver elhamdülillâh (157-7)

1.1.3.3. Ünlü Değişmeleri

Ünlü değişmeleri bir eserin bünyesinde aynı kelimenin farklı şekillerde yazılmasından görülebileceği gibi her hangi bir kelimenin değişik dönem ve eserlerde farklı şekillerde yazılmasından da tespit edilebilir. Ses değişmeleri genellikle bir metindeki durum ile başka dönemlerde yazılmış metinlerdeki şekiller karşılaştırılarak belirlenir. Türkçede hem söz köklerinde hem de eklerde bulunan ünlüler farklı sebeplerle gelişmiş ve bazı değişikliklere uğramışlardır. Bu değişimler aynı asırda yazılan eserlerde olabileceği gibi aynı eserin içinde bir kelimenin farklı şekillerinde de görülmektedir¹³⁹.

1.1.3.3.1. e / i Değişmeleri (i > e, e > i, é)

Eski Türkçe döneminden beri bazı kelimelerde ilk hecede **i > e**, **e > i** değişimi karşılıklı olmuştur. Özellikle kelimenin ilk hece ünlüsünü ilgilendiren bu hadise, aynı kelimenin (yi– / ye–; di– / de–; bil / bel) hem –**i** hem de –**e** yazılışlarından kaynaklanmaktadır. Bu hadise dokuzuncu ünlü sesin varlığını gündeme getirmiştir. Türk dilinin 13. yüzyıldan sonraki dönemlerinde –**i**'li yazılışların bilhassa arttığı tespit edilmiştir¹⁴⁰.

139 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 19-26.

140 Orhan Yavuz, “Türkçe’de Kapalı E”, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6. Sayı, Konya 1991, s. 271-306.

1.1.1.3.1.1. Eserde “i” İmlâsıyla Olanlar

big “beğ, bey”

*Döndürimezsün **bigüm** katı ağırdur bu tolâb (12-2)*

bil “bel”

*Kulluğa **bil** bağlar iseñ şâm u seher ağlar iseñ (3-10)*

di- “demek”

*Bu sebebden **didiler** kim  aşka yokdur intihâ (1-3)*

gice “gece”

*‘Adetün olsun **gice** gündüz salâh (25-3)*

*Firkat odına yanup her **gice** bîmâr olur (47-3)*

girü “geri, sonra, tekrar”

*Hem çıkar târihden **girü** esâsı kalmasun (71-2)*

*O bahre salar iseñ şâyet **girü** gelinmez (73-6)*

ir- “erişmek, yetişmek, ulaşmak”

*Men ‘aref’sırrına **ir** ko gafleti (102-4)*

*Var ol hakikat şehrine **ir** anda Hakk ‘uñ sırrına (151-32)*

işik “eşik”

*Ehl-i ‘irfan **işiginde** yüziñi eyle türâb (12-1)*

*Ey şâh-ı cihân kapuñ **işigine** Niyâzî (111-5)*

it- “etmek, eylemek”

*Bu Niyâzî bendeñi **itme** ğarîb (30-5)*

*Giçe dünyâ ile ‘ukbâyı dahi **itmeye** ‘âr (101-2)*

vir- “vermek”

*Zâhir oldu gizli sırlar **virdi** Hak bürhân baña (5-4)*

*Ey çarh-ı dün n’ettüm saña hiç **virmediñ** râhat baña (7-1)*

yidi “yedi”

*Sanasın **yidi** tamuduñ ‘azâbı kendidür vâ’iz (84-3)*

yir “yer”

*Zulmeti sürdi çıkardı ara **yirden** âfitâb (14-1)*

yit- “yetmek, kâfi gelmek”

*Hâkimün hükmi **yiter** fitne ile âl nice bir (36-3)*

1.1.3.3.1.2. Eserde “e” İmlâsıyla Olanlar

edgü > eyü “iyi”

*Ne görürse **eyü** kem zîr ü bâlâ (120-3)*

ked- > **gey-** “giymek”

*Kimi bulmaz **geye** çuldan ‘abâyı (41-7)*

*Meydâna çık gel ey kabâ ‘avrat gibi **geyme** kabâ*

*Ben Mısrî’yem **geydüm** ‘abâ ya sen beni ya ben seni (173-7)*

kedür- > **geyür-** “giydirmek”

***Geyürdi** suret-i insan baña devr-i zamân içre (152-5)*

1.1.3.3.2. o > u ve ö > ü Değişmeleri

Arap harfleri özellikle Türkçe için uygun bir alfabe değildir. Bilhassa yuvarlak ünlülerin yazımında harf yetersizliklerinin mevcudiyeti bilinmektedir. Arap harfli Türk alfabesinde yuvarlak –o –ö –u –ü gibi ünlüler aynı işaretle karşılanmıştır. Bu durumdan dolayı doğal olarak ilk hecedeki yuvarlak ünlülerin dar mı yoksa geniş mi olduğunu imlâdan tespit etmek mümkün değildir. Mevcut durum göz önüne alındığında aynı kelimeler farklı araştırmacılar tarafından “oğra- / uğra-, oşan- / uşan-; güzel / güzel” değişik şekilde okunmuştur. Bu tarz kelimelerdeki ü / ö ve u / o farklılaşmasını, ikiz ünlü olanlarda u ve ü, diğerlerinde ise Uygur dönemi eserlerindeki asıllarına uymanın daha yerinde olacağı dil âlimlerinin ortak görüşüdür¹⁴¹. Eserden seçtiğimiz aşağıdaki örnekler metni yayımlayan Kenan Erdoğan tarafından genellikle dar - yuvarlak şekilde okunmuştur.

Niyâzî-i Mısrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

oşan- > **uşan-** “usanmak”

*Şerbetimüz dükenmedi içenleri **uşanmadı** (159-7)*

oğra- > **uğra-** “uğramak”

*Kamuya **uğrasan** döner cinâna (134-4)*

*Mısrî'yâ şehri-i fenâyâ **uğradı** râhum bu gün (177-5)*

141 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 25.

gözel > güzel “güzel”

*Kande baksan ol **güzel** Allah'ı bul (103-1)*

*Bu hoş **güzel** yapısı var otuz iki kapısı var (151-2)*

tulun- > tolun- “kaybolmak, batmak”

*Bâtil vücûd **tolundu** vücûd-ı Hak bulundu (171-1)*

1.1.3.3.3. ö, ü, u > i Değişmeleri

Metnimizde tespit ettiğimiz **ö / ü / u > i** ünlü değişmeleri aşağıdaki gibidir;

uçun > üçün > İçün

*Taşun içe hayâlâtı **içün** taşta zuhurâtı (2-6)*

*Ey Niyâzî dünya **içün** zerrece gam çekme kim (66-6)*

1.1.1.3.4. ı > u, i > ü Değişmeleri

Niyâzî-i Misrî Divanında Eski Türkçe şekilleri ile karşılaştırarak tespit ettiğimiz **ı > u, i > ü** değişiklikleri şunlardır:

adıg > ayru “ayrı, başka”

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana âşık (43-8)*

bilig > bilü “bilgi”

*Fenâyum Hak'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

*Tâlib-i şâdik iseñ **bilüñde** zünnâr olmasun (142-4)*

kapıg > kapu “kapı, büyüklerin huzuru”

*Budur evvel **kapu** dergâh-ı Hakk'a (18-2)*

*Sakin terk eyleyüp tamu **kapusun** saña açdurma (155-4)*

1.1.3.3.5. ı > a Değişmeleri

İnceleme altına aldığımız metnimizde tespit ettiğimiz **ı > a ünlü** ünlü değişmeleri aşağıdaki gibidir;

ıgla- / yığla- > ağla- “ağlamak”

*Şol zamân kim baş açık yalın ayak kan **ağlayam** (115-7)*

*Yûsuf yolına **ağlayan** ancak dime Ya'kûb (138-3)*

yığaç > ağaç “ağaç”

*Sen sögüd **ağacında** rummânı arzularsın (135-10)*

*Şol uçacuklar gibi binersin **ağaç** ata (136-2)*

1.1.3.4. Ünlü Türemesi

Ses niteliklerine ya da birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesine “ünlü türemesi” nedir. Ünlü türemesi daha çok alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır¹⁴². Türkçenin genel yapısı göz önüne alındığında ünlü türemelerinin bilhassa alıntı sözcüklerin Türkçenin ses sistemine uymayan ünsüzler veya ünlüler ile başlamasından kaynakladığı görülmektedir. Bu duruma bağlı olarak sonu iki ünsüz ile biten tek heceli yabancı kelimelerin ünsüz demetlerinin arasına bir ünlü getirilerek sözcüklerin Türkçenin ses sistemine uyması sağlanmaktadır. Metnimizde ünlü türemeleri bilhassa yabancı kökenli kelimelerde görülmüştür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Akl > Akıl

‘Akıl iseñ aduñı mecnûna tak (92-3)

Kaydı-ı zulmetden çıkup olma ‘akıl divânesi (197-2)

Şükr > Şükür

Adın işidürken il oldı şükür mihmânımız (72-3)

Zikr > Zikir

Darb-ı zikir olmasa gönül pası silinmez (73-2)

Zikirden gayrı işgâli n’idersin (131-1)

1.1.3.5. Ünlü Düşmesi

Türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesi olayına “ünlü düşmesi” denir¹⁴³. Ünlü düşmesi Türkçede söz başında, söz içinde ve söz sonunda gerçekleşen bir ses olayıdır. Söz başında oluşan ünlü düşmeleri Türkçede daha çok akıcı ve sızıcı ünsüzlerin önündeki vurgusuz dar ünlülerde görülmektedir. Söz içinde ünlü düşmesi ise ünlülerin –özellikle dar ünlülerin– iyelik ya da isim çekim eklerini almaları durumunda vurgunun isim çekim veya iyelik ekli heceye kayması sonucunda bu kelimelerin iç hecesinde kalan dar ünlüler vurgusuz orta hece konumuna düştükleri için düşerler. Söz sonunda ünlü düşmeleri ise genellikle zayıf olan “ı” ünlüsünde görülmektedir¹⁴⁴. Eserde kelime ortasında ve eklerde meydana gelen ünlü düşmeleri

142 Süer Eker, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara 2006, s. 301.

143 Zeynep Korkmaz, age., s. 227.

144 Vahit Türk, Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi Örnekler, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2-3 Cilt 2003, Sayı:44, s. 223-233.

örneklerinin varlığı söz konusudur. Kelime başında ünlü düşmesine sadece bir kelimedede rastlanmaktadır.

1.1.3.5.1. Kelime Başında Ünlü Düşmesi

Eski Türkçede daha çok kelime başında kullanılan “uş” enklitiği ile oluşan **uş+imdi > şimdi** kelimesinde başta ünlü düşmesi görülmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Benüm bu nisbetüm **şimdi** ne mâhuñdur ne sâlüñdür (45-5)*

*Şerh olunmaz bu dil ile **şimdi** hayrânım benüm (112-7)*

***Şimdi** keşretde olan âdem Niyâzî söylenür (113-15)*

*Kaşuñ mihrâbını **şimdi** Niyâzî kıble idindi (130-5)*

*Hep gülistân oldu 'âlem **şimdi** hiç yâr kalmadı (179-2)*

1.1.3.5.2. Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi

Türkçede orta heceler vurgusuzdur. Bu yüzden orta hecedeki ünlü düşer¹⁴⁵. Sözcük ortasında ünlü (vokal) düşmesi Türkçenin her devresinde görülmektedir¹⁴⁶. Türkçede yaygın olan bu ses olayı “orta hece ünlüsünün düşmesi” terimiyle de adlandırılır.

1.1.3.5.2.1. Kelime Bünyesinde Ünlü Düşmesi

ağ(ı)z:

*Leblerüñ feyzine mu 'ad eyledüñ çün **ağzumu** (21-2)*

*Her başda biñ **ağzı** var her lokması âdemdür (165-2)*

al(ı)n:

*Zîra bunuñ **alnıdur** levh u kalem turağı (176-5)*

beñ(i)z:

*Hem **beñzi** solar aglar gülemez (74-3)*

boy(u)n:

*Beni öldür sunayım **boynumu** gel çal nice bir (36-2)*

145 Muharrem Ergin, age., s. 125.

146 Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Garmer, Ankara 1997, s. 370.

göñ(ü)l:

*Sıdkıla **göñlüm** sever görmeye cânım iver (17-3)*

*Nuri **göñlünde** idiser irtisâh (26-2)*

kar(ı)n:

***Karnı** içiyken anuñ deryâlaruñ yatağı (176-2)*

oğ(u)l:

*Eger öldürmese **oğlanı** soñi fâsık olurdı (101-6)*

oy(u)na-:

*Ferz-i fikrin **oynadurken** 'aklı şeh-mât olmasın (71-9)*

uy(ı)kı:

*Ey Niyâzî ne yatarsun aç göziñi **uykudan** (69-5)*

*Seherde **uykudan** uyan Niyâzî turma derdeñ yan (154-7)*

1.1.3.5.2.2. Eklerde Ünlü Düşmesi**ķara- ar- > karar-**

*Ateş-i ruhsâr ile yanmış **ķararmış** çehresi (89-5)*

***Ķararmış** gönlüñ ey ģâfil nasihat neylesün saña (128-5)*

1.1.3.5.2.3. i- Fiili Düşmesi**idi > ydi:**

*Tıysa bunu ģalk-ı cihân katresine **vireydi** cân (159-4)*

*Mescide varmağ ile zevke **ireydi** zâhid (161-12)*

*Senüñ dâ'im yüzüñ böyle **güleydi** (193-1)*

ise > yse

*Anı her kim ki **sevdiyse** dînini eyledi yağma (8-2)*

*Her kim senüñ 'aşkuña **düşdiyse** bî-âr olur (47-6)*

*Ey Niyâzî bu riyâzet yolına kim **gıtdiyse** (81-5)*

*Dünyâya anlar girmedi **girdiyse** de eğlenmedi (151-16)*

*Her ne deñlü rû-siyâh **itdiyse** isyânuñ seni (162-3)*

iken > ken

*Bir yarım ta'mir **iderken** bir yanı oldu harâb (12-3)*

*Gökde **uçarken** seni indirdiler (38-9)*

*Kimisi **istemezken** virür evlâd (41-6)*

*Adın **ışidürken** il oldı şükür mihmânımız (72-3)*

*Zâhidâ ayık **yürürken** añlamazsın sen bizi (178-6)*

1.1.3.5.2.4. Yardımcı Fiillerin Getirilmesiyle Meydana Gelen Düşmeler

dev(i)r eyle-:

*Halka bir kez dönmedin ben nice kez **devreyledüm** (112-13)*

feh(i)m eyle-:

*Nişâna ilm-i esrârûñ o kim **feh** eylemez remzin (68-1)*

rah(i)m eyle-:

*Kulina **rahm eyleyüp** kıldı nazar şâhum bu gün (177-5)*

mey(i)l eyle-:

*El anuñ ile virmege **meyl eyledi** mâlı (198-17)*

1.1.3.6. Ünlü Birleşmesi

Tükçe kelimelerin aruz kalıbına uyum sağlayabilmesi için yapılan bazı kelimeler birleşmiştir. Bu gibi birleşmelerin bazıları geçici birleşme bazıları ise kalıcı birleşmelerdir. Mesela “**oķ ve öķ**” edatı hem tarihî metinlerde hem de lehçelerde ünlü ile biten kelimelerle veya edat özelliği taşıyan eklerle birleşirken, Türkçenin bu ses kuralı gereğince kendi ünlüsünü kaybedip birleştiği kelimelerle ve eklerle tamamen kaynaşmıştır¹⁴⁷. Eserde hem kalıcı hem de geçici birleşmelerle oluşan kelimelerin varlığı tespit edilmiştir:

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

ança+**oķ** > **ancaķ**

*Biri **ancaķ** görür dârı bire deyyâr olur peydâ (2-14)*

*K'anı **ancaķ** remz ile itmişl beyân ehl-i nikât (16-1)*

*Bunu **ancaķ** ya 'Attâr u yahud Tayyâr olandan şor (58-4)*

*Senî seni bilmekdür **ancaķ** pîre ülfetden garaz (82-1)*

*Hâķ 'ilmine bu 'âlem bir nüsha imiş **ancaķ** (91-1)*

*Bu rumûzun noktasın **ancaķ** yine 'ârif bilür (125-4)*

¹⁴⁷ Zeynep Korkmaz, Türkçede ok ve öķ Pekiştirme (intensivum) Edatı Üzerine, 1.Cilt, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Ankara 1995, s. 107.

bu+eyle > böyle

Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle anı sevdiñ (8-2)

Kande böyle assılı bâzâr olur (56-10)

Beğenmez böyle kalbi añla şarrâf (87-6)

Ey Niyâzî böyle bulmuş bulan ol cânânını (185-7)

Senüñ dâ'im yüzüñ böyle güleydi (193-1)

ki+ andan > k'andan

Zehî kenz-i hafî k'andan gelür her var olur peydâ (2-1)

kendü+ özi > kendüzi

Kendüzini bilmez şaşar 'aşk u hevâ halvetdedür (53-3)

kim+ ise > kimse

Kimse mahrem olmadı hiç râzına (38-8)

Ric'at ile baksalar da görmeye kimse fütur (49-5)

kim+ ise+ne > kimesne

Zerk-i tâ'atle kimesne hâl-i 'aşkı añlamaz (142-4)

ne+eyle- > n'eyle

Bilmem nic'etsem n'eylesem bu halvetüñ şerbetine (159-1)

ne+ise+ne > nesne

Gayrı nesne sanma 'aşkı zâhidâ (77-2)

İşit Niyâzîñ sözün bir nesne örtmez Hak yüzün

Hak'dan 'ayân bir nesne yok gözsüzlere pinhân (78-9)

ne+ola- > n'ola-

Dime sen de n'olasın şerî'at (18-17)

Ni'met-i vasluñ 'atâ kılsañ n'ola 'âşıklara (23-4)

Nolaydı ey Keşiş Tağı n'olaydı (193-1)

ne+id- > n'id-

Velî n'idem ki kâr itmez bu öğütler saña aşlâ (8-4)

N'ideyim çün 'küllü şey'in hâlikun'didi Hudâ (106-8)

Bu halden gayrı ahvâli n'idersin (131-2)

şu+eyle > şöyle

Bârekallâh hoş musanna' eylemiş tâ şöyle kim (71-5)

Sâlik irince kemâle şöyle bil (79-12)

içün > çün

Şol ism-i zâtuñ hakkıçün cümle sfatuñ hakkıçün

'Izz ü sebâtuñ hakkıçün lutf eyle açıvir yolum (114-2)

u- fiili ile yapılanlar:

Yeterlik bildiren yardımcı fiilerden umak fiiliyle oluşturulan birleşik fiillerde de ünlü birleşmeleri görülür. Türkiye Türkçesinde yeterlilik fiilinin olumsuzu **u-** fiili ile yapılmaktadır. Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

bul- ı (u)- maz > bulmaz

*İven kişi yol alımaz maksûdı hergiz **bulmaz** (3-5)*

***Bulmazsın** o vaşfile yürürseñ (190-4)*

*Bahâne **bulmazlar** hiç birinde (190-14)*

al- ı(u)- maz > alımaz

*İven kişi yol **alımaz** maksûdı hergiz bulmaz (3-5)*

*Mâyenuñ zevkiñ **alımaz** şol kim (183-9)*

1.1.2. Ünsüzler

Teşekkülleri esnasında ses yolunda belirli bir temas, engel, takıntı olan seslere ünsüz nedir¹⁴⁸. Ünsüz sesler oluşurken ses yolunda açılma, daralma ve ses tellerinde titreşimler oluşmaktadır. Ses tellerinde meydana gelen bu titreşimlere göre ünsüzler tonsuz ve tonlu ünsüzler olmak üzere ikiye ayrılır. Tonsuz ünsüzler ses tellerini titreştirmeden; tonlu ünsüzler ise ses tellerinin titreşmesiyle oluşmaktadır¹⁴⁹.

Ünsüzler söylenişleri sırasında ses yolunda bir daralma veya kapanma sonucu söylenebilen seslerdir. Niyazi-i Mısrî divanında Türkçe kelimelerde ve alıntı kelimelerde -b -c -ç -d -f -g -ğ -h -h -h -k -k -l -m -n -ñ -p -r -s -ş -ş -t -t -v -y -z -z -c olmak üzere 28 ünsüz bulunmaktadır.

148 Muharrem Ergin, age., s. 94.

149 Mehmet Hengirmen, age., s. 65-66-68.

1.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

Bir kelimedeki ünsüzün boğumlanma nitelikleri bakımından başka bir ünsüze dönüşmesine “ünsüz değişimi” denir. Bu tür değişimler boğumlanma noktaları birbirine yakın olan ünsüzler arasında daha fazla görülmektedir.

1.1.2.1.1. **ķ > ħ** Değişikliği

“Türkçe kelimelerin ön ses durumunda **ħ** sesi yoktur”¹⁵⁰. Bundan dolayı ön ses durumundaki **ķ** ünsüzü korunmuştur. Lakin Arapça ve Farsça dillerinden dilimize geçen kelimelerin ön seslerinde **ħ** ünsüzü bulunmaktadır. Bu kelimelerde Azerbeycan Türkçesinde **ħ**, Türkiye Türkçesinde ise **ķ** şekli yaygınlaşmıştır. Özellikle bazı kelimelerin **ķ**’lı ve **ħ**’lı biçimlerinin karışık olarak kullanılması **ķ / ħ** değişikliğinin düzenli olmadığını göstermektedir. Türkçe kelimelerin bünyesinde de birçok kelimedede **ķ > ħ** ünsüz değişikliği görülmüştür¹⁵¹. **ķ > ħ** ünsüz değişikliği iç ve son seslerde daha çok görülür¹⁵². Bu ünsüz değişikliği, **ķ** sesinin **ħ** şeklini alması daha sonraki dönemlerde de gerçekleşmiştir¹⁵³.

Kelime ortasında

daķı > daħi

*Bir bilinmez emr irişmedi **daħi** bu yüzde kim (11-3)*

*Bir **daħi** ašlâ bu târihin nazîri olmasun (71-5)*

*Mâl u mülk ü kavm ü ihvânuñ **daħi** (85-3)*

*Taglar **daħi** tayanmaz anuñ yüzine karşı (138-5)*

Kelime sonunda

yok > yoħ

***Yoħsa** görinen sûret bir gölge imiş ancaķ (91-3)*

***Yoħsa** bu firsat bize bâkî degül (92-3)*

ıraķ > irah

*Zikre meşğul ol sakın olma **irah** (26-1)*

150 Mustafa Özkan, Türk Dilinin Gelişmesi Alanları ve EAT, Filiz Kitapevi, İstanbul 1995, s. 100.

151 Ahat Üstüner, age., s. 173., Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı II İndeks Gramer, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1963, s. 418.

152 Ahat Üstüner, age., s. 173.

153 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 48.

1.1.2.2.2. k- > g- Değişikliği

k- > g- değişikliği kelime başında meydana gelmektedir. Bu değişiklik Eski Türkçe'den Batı Türkçesi'ne geçiş döneminde ortaya çıkmıştır. Bugün Türkçe kelimelerin başındaki "g-" sesinin Eski Türkçede "k-" olduğu bilinmektedir. k- > g- değişikliği Türk Dilinin farklı saha ve lehçelerinde muaddel bir yol izlemektedir. Arap harfli Türk alfabesinde "k-" ve "g-" ünsüzlerinin aynı işaretle ك (kef) yazılması bu ünsüz değişikliğinin hangi kelimelerde meydana geldiğini net bir biçimde tespit edilmesini güçleştirmiştir¹⁵⁴. "k-" ve "g-" ünsüzlerinin aynı işaretle yazılması karışıklıklara neden olmuştur. Bu karışıklık bazı yazmalarda üç noktalı veya keşideli kef gibi ayırt edici işaretler kullanılarak giderilmeye çalışılsa da başarılı olduğu söylenemez¹⁵⁵.

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

k- / g- değişimine uğrayan kelimeler:

kiç- > geç-

*Bunca gavgalar ki oldı geldi **geçdi** gitdi hep (63-3)*

*Alduñ çü beni benden **geçdüm** bu cân u tenden (144-2)*

kel- > gel-

*Anuñçün her bir isminden **gelür** bir kâr olur peydâ (2-9)*

*Çok uzatma ki 'Azrâil **gelür** bu cânâ tolanur (64-4)*

kergək- > gerek-

*Herkese çü cân **gerek** Yûnus durur cân bañâ (9-5)*

*'Ârifüñ her bir sözini tuymağa insân **gerek** (178-6)*

keltür- > getir-

*Güç **getürme** kendüñe geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*

*Leyliniñ fecrin **getürmez** gökteki cevlân iden (127-3)*

ked- > gey-

*Meydâna çık gel ey kabâ 'avrat gibi **geyme** kabâ*

*Ben Mısırî'yem **geydüm** 'abâ ya sen beni ya ben seni (173-7)*

kez- > gez-

*Şu vaktin kim çıkup **gezdüñ** semâyı (28-9)*

***Gezme** gel baħr u berri kendüñde iste sırrı (37-3)*

154 Leylâ Karahan, Erzurumlu Darîr Kıssas-î Yûsuf, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 56.

155 Ahat Üstüner, age., s. 173., Mustafa Özkan, age., s. 99.

kip+i > gibi

*Bülbül oluban ötegör gül **gibi** açıl tütegör (3-11)*

*Sular **gibi** çağ çağ tolaşuram tağ tağ (20-4)*

kéçe > gice

*'Adetüñ olsun **gice** gündüz salâh (25-3)*

*Firkat odına yanup her **gice** bîmâr olur (47-3)*

kir- > gir-

*Nâlân olup **girdi** yola âh rihletâ vâh rihletâ (7-7)*

*Meydân-ı 'aşka **girdiler** Hak yolunuñ 'âşıkları (195-1)*

kirü > girü

*Hem çıkar târihden **girü** esâsı kalmasun (71-6)*

*O bahre salar iseñ şâyet **girü** gelinmez (73-6)*

kit- > git-

*Çünkü **girdi** ey Niyâzî kalmadı aslâ hicâb (14-7)*

*Nirden gelüp **girdüğini** añlamayan hayvân imiş (78-5)*

kizlig > gizlü

***Gizlüce** 'ibâdet kıl yalvar güzel Allâh'a (153-4)*

***Gizlü** sırnuñdan haber virdükde 'uşşâkuñ dili (186-5)*

kök > gök

*Hep anı söyler duyarsın **gökten** inen dört kitâb (12-11)*

*Yir oturup **gökler** döner ark u semâ halvetedür (53-4)*

köñgül > göñül

*Ey **göñül** Mecnûn kımdür zâhiren 'âkil nedür' (63-1)*

*Darb-ı zikir olmasa **göñül** pası silinmez (73-2)*

kör- > gör-

*Bulardan **görinen** halkuñ vücûdı (13-9)*

*Ne kim âfâkda hor **görmezse** 'arif (190-7)*

körset- > göster-

*Bekle ma'ârif kapusun yüz **göstere** ihsân saña (3-5)*

*Bî-cihet **göstermiş** eşyâda özin (103-4)*

köz > göz

***Göz** kulak dil kapuların bagla muhkem bir zamân (12-6)*

*Kana boyanmış **göz** hemîn Nil ü Fırâî'ı kan görür (44-2)*

közet- > gözet-

Gözet şun'-ı kadîmi kim kimüñ halkın 'azîm itmiş (80-1)

*Zâhidâ sûret **gözetme** içerü gel câna bak (89-1)*

közle- > gözle-

*Sag u solum **gözler** idüm dost yüzini görsem deyu (78-2)*

*Âdâb-ı Hakk'ı **gözledi** irşâd ider pîrân kamu (151-20)*

küç > güç

*Derdinüñ içindeki dermânı bulmazsa ne **güç** (22-6)*

*Ey Niyâzı kişi ol 'irfânı bulmazsa ne **güç** (22-7)*

kün > gün

*Toğdı **gün** mağribden açtı zulmeti Sübhân baña (5-3)*

*Kopsa kıyâmet bu **gün** gelmez perîşân baña (9-3)*

kündüz > gündüz

*Gice **gündüz** muntazırdur bu 'çalîl (110-2)*

*Derd uyutmaz râhat itmez gice **gündüz** 'âştıkı (142-3)*

Niyâzî-i Misrî Divanında "k-" sesini koruyan kelimeler:

kendü:

*Çok da virme **kendüñi** dünyâya çek bir dem eliñ (12-2)*

*Şu mâhîler gibi **kendüñi** deryâdan cüdâ sanma (19-2)*

kez:

*Halka bir **kez** dönmedin ben nice **kez** devreyledüm (112-13)*

*Bir **kez** elinden nûş iden olur ebed mestânesi (188-2)*

kim:

*Şol kişi **kim** olmaya ehl-i gurûr (51-5)*

kimse:

***Kimse** mahrem olmadı hiç râzına (38-8)*

***Kimse** bilmez hâlünü añlanmaduñ (99-4)*

kişi:

*İven **kişi** yol alıamaz maksûdı hergiz bulıamaz (3-5)*

*İven **kişi** yol alamaz makşûdını tiz bulamaz (97-4)*

1.1.2.2.3. ğ ve g Seslerinin Gelişmesi

Türk Dilinin tarihi seyri içinde birçok değişme ve gelişme meydana gelmiş olup bunlardan biri olan –ğ ve –g seslerinin değişmesidir. Eski Türkçe döneminden itibaren birden fazla heceli kelimelerin sonunda, bazı yapım ve çekim eklerinin başında; kelime bazı hecelerin ve çekim eklerinin başında bulunan –ğ ve –g sesleri Batı Türkçesinde düşmüştür.

1.1.2.2.3.1. Birden Fazla Hece Taşıyan Kelimelerin Sonunda

açığ > acı

*Kimisi tatlı balı ider **acı** (41-7)*

*Döküp **acı** yaşın dâ'im Hak'a yalvar seherlerde (154-1)*

bilig > bilü

*Fenâyum Hak'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

ķamuğ > ķamu

*Çürüklerüñ hep sağ olur zehruñ **ķamu** bal yağ olur (3-8)*

*Gözi gönli dil ü cânı **ķamu** Sübhan'a tolanur (64-6)*

ķatıg > ķatı

*Güçdür **ķatı** Hakk'un yolu dergâhı hem gayet ulı (3-9)*

***Ķatı** Mecnun durur buña gönül virüp turan insân (128-2)*

toluğ > tolu

*Akıtdum nice dem yaşlar gözümden **tolu** kan içre (152-1)*

*Dilberâ gamzeñ okı içüm **tolu** kan eyledi (186-1)*

türlüg > dürlü

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Azuğum yok yazuğum çok yolda **dürlü** korku var (39-6)*

uluğ > ulu

*Dergâhuñ **ulu** gâyet kudret yolını göster (42-2)*

*Geh ķamuyı cânı' olmuş **ulu** meydân olurum (113-9)*

Eski Türkçede olduğu gibi tek heceli kelimelerin sonundaki –ğ ve –g sesleri mevcut imlâda kendini koruduğu gibi eserimizde de kendisini korumuştur.

beg:

*Bulmağa anı dü 'âlemde **begüm** sultân gerek (100-2)*

*Yeni divâra **begüm** bak eski virâne gerek (101-5)*

deg-:

*Geçer andan gönüle hem yetişür câna **deger** (57-2)*

*Birisi ma'nâda biñ lü'lü ü mercâna **deger** (57-3)*

sağ:

*Çün gördüñüz kim tûmazam **sağ** u sola bakınmazam (174-2)*

yağ-:

***Yağmur** gibi yağarsa belâ sen baş açarsın (95-2)*

1.1.2.2.3.2. Yapım Eklerinde ve Hece Başlarında

Eski Anadolu Türkçesinde yapım eklerinin başındave kelime bünyesindeki –ğ ve –g seslerinin çoğu düşmüştür. Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

belgür- > belür-

***Belürse** vech-i cânânı bu cism ü cânı neylerler (54-1)*

*Merkezi de **belürsüz** zâhir küçük noktadır (176-6)*

emgek > emek

*Vallahi Deccâl seniñ **emeklerüñ** hebâdur (32-1)*

*Kıl ferâgat anlara çekme **emek** (96-5)*

kiçgür- > geçür-

*Vah baña 'ömr **geçürdüm** yok yere kıldum günâh (69-2)*

*Tuygurur ol illeri tiz **geçürür** billeri (181-4)*

kergek > gerek

*Yola giderseñ saña rehber **gerek** (25-4)*

kazğan- > kazan-

***Kazandugun** 'amel bir gün gelür mîzâna tolanur (64-5)*

kulgak > kulak

*Göz **kulak** dil kapuların bağla muhkem bir zamân (12-6)*

*Dili **kulak kulağı** hem dil eyler (41-13)*

kurtgar- > kurtar-

*Al elim **kurtar** ki nâçâr olmuşam yâ Rab meded (29-7)*

yalğan > yalan

*Gerçeklere teslîm ol her sözi **yalan** sanma (165-1)*

*Gerçeklere teslîm ol her sözi **yalan** sanma (165-2)*

yanğak > yanak

*Gözlerüm kan ile toldı bu **yanagum** üsti al (106-7)*

Metnimizde bazen üçüncü hecedeki **-ğ ve -g** ünsüz seslerinin düştüğü örneklerin varlığında tespit edilmiştir. Metnimizdeki örnekler aşağıdaki gibidir;

yapurğak > yaprak

*Beyzaya girince ol **yapraq** aña gıdâdur (32-6)*

*Cihân bâğında insân bir şecerdür gayrılar **yapraq** (160-6)*

ğarañgu > karañu

*İçüni eylemez aydın **karañusu** sürilmez (75-3)*

*Nefs odur kim cehl **karañusu** kaplar gönlini (86-3)*

-ğar / -ger > -ar / -er

*Âteş-i ruhsâr ile yanmış **kararmış** çehresi (89-5)*

-ığ / -ig > -u / -ü

*Budur evvel **kapu** dergâh-ı Hakk'a (182-2)*

*Anlar ki ezel gözleri **saçuñda** kalıpdur (43-2)*

*Dürlü dürlü fitneler **saçuñdan** oldı âşikâr (186-3)*

-lığ / -lig > -lu / -lü

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Azuğum yok yazuğum çok yolda **dürlü** korku var (39-6)*

*Şâni'i gör günde yüzbiñ **dürlü** şan'at gösterür (82-3)*

***Dürlü dürlü** fitneler saçuñdan oldı âşikâr (186-3)*

*Biten **dürlü** çiçekler solmayaydı (193-2)*

1.1.2.2.3.3. Çekim Eklerinin Başında

Eski Türkçe döneminde çekim eklerinin başında bulunan **ğ-** ve **g-** ünsüzleri Batı Türkçesi devresinde düşmüşlerdir. Metnimizdeki örnekler aşağıdaki gibidir;

-ğaru / -gerü > -aru / -erü

*Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim **ilerü** süre ferzin (130-3)*

-ğa / -ge > -a / -e

***Cihâna** bir velî gelmez illâ (18-20)*

-ğan / -gen > -an / -en

***Akan** şuda esen yıllerde midür (134-3)*

–**gınça** / –**ginçe** > –**ınca** / –**ince**

*Gel ey 'ömri tamâm **olunca** bî-dâr olmayan goñül (109-3)*

–**ğalı** / –**geli** > –**alı** / –**eli**

*Hâr u hâşâk-ı enâniyyet **yanalı** 'aşk ile (112-3)*

–**ğuçı** / –**güçi** > –**ıcı** / –**ici**

*Cân bahş **idici** nefh-i nidâdan haberüm var (31-3)*

1.1.2.2.4. g / ğ > y Değişmesi

Türkiye Türkçesinde “ğ” veya “v” ünsüzü olarak boğumladığımız sesleri Eski Türkçe döneminde ve eserimizde “g” şeklinde karşımıza çıkmıştır.

1.1.2.2.4.1. Kelime Ortasında ve Hece Başında

degül “değil”

*Her ne okursañ çün otuz ikiden taşra **degül** (14-5)*

*Bu sözüñ Yûnus'ı Mısrî **degüldür** (41-23)*

ögüt “öğüt”

*Niyâzî bu **ögüdi** sen vir evvel kendi nefsüñe (128-7)*

*Kulak ki **ögüt** almaya her diñledüğinden (198-2)*

yigit “yiğit”

Dost ile ben dost olalı zevk ile 'işret bulalı

*zayf-ı mükerremdür bu cân hep **yigidüm** kand ü nebât (15-4)*

segird- “seğirtmek”

*Çok **segirdi** gaflet ehli bu serâbı şu sanup (12-4)*

1.1.2.2.4.2. Hece Sonunda

öğren- “öğrenmek”

***Öğrensin** anı mescid önünde kapudan as (198-4)*

dög- “döğmek”

*Sen de gürz-i zikrile **dög** başına eyle kısâş (81-2)*

beg “beğ, bey”

*Bulmağa anı dü 'âlemde **begüm** sultân gerek (100-2)*

*Yeni dîvâra **begüm** bak eski virâne gerek (101-2)*

degme “değme”

Remz-i Haqq'a mahrem olmak degmenüñ kârı degül (142-5)

eglen- “eğlenmek”

Devr ile eglenürem çağıruram dost dost (20-12)

Ber-çarâr olup biraz eglenmedüñ (99-4)

1.1.2.2.5. b > v Değişmesi

Türkçe kelimelerin başında ve kelime bünyesinde, hece sonunda görülen bir değişmedir. Eserde **b > v** ünsüz değişiminin birçok kelimedede gerçekleştiği tespit edilmiştir.

1.1.2.2.5.1. Kelime Başında

bar > var

Her ne kim fevka 'l-ulâ tahte 'ş-şerâda var durur (16-4)

Ey karındaş bîr sözüm var tut şimâh (26-1)

bar- > var-

Bu gün bir meclise vardum oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)

Vardı çıkalk göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)

bir- > vir-

Her mürşide dil virme kim yoluñı sarpa uğradur (78-7)

Cümle mevcûdâtı virdüm ben vücûd-ı vâhide (118-5)

Eski Türkçe dönemindeki teklik 1.şahıs “**ben**” ve çokluk 1.şahıs “**biz**” zamirleri Eski Anadolu Türkçesi alanında gelişen **-van, -ven; -vuz, -vüz** şeklinde, baştaki “b” sesi “v” ünsüzüne dönüşmüştür. Tonyukuk ve Yensisey yazıtlarında da kaşılıştığımız **-van, -ven** teklik 1. şahıs zamiri **b > v** değişikliğinden meydana gelmiştir¹⁵⁶.

-van, -ven

Ne kâdirven seni medh itmege ben (28-2)

Ben dönerven lîk gözden mahfî devrânım benim (112-12)

-vuz, -vüz

Ne tedbîr idevüz aña ki takdirin hakîm itmiş (80-3)

Her kande kâmil görsevüz bakup aña yirinürüz (114-8)

156 Zeynep Korkmaz, Eski Anadolu Türkçesindeki **-van / -ven, -vuz / -vüz** Kişi Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları, TDAY-B1964, Ankara 1989, s. 55-66.

1.1.2.2.5.2. Kelime Arasında ve Sonunda

eb > ev

*Sen bu **evün** kapusın henüz bulup açmadın (135-3)*

seb- > sev-

*Dürr ü yâkût-ı dehânuñ **seveli** dilber senüñ (21-3)*

*Hakk'ı **seven** 'âşıklarunñ eğlencesi tevhid olur(60-1)*

1.1.2.2.6. t > d Değişmesi

t- > d- ünsüzlerinin değişimi Türkçenin devre farklılıklarını göstermesi açısından önemlidir. Eski Türkçede kalın ve ince sıradan bütün kelimelerin başında **t-** ve **d-** ünsüzlerinin ayrımı yapılmayarak hep **t-**'li şekiller kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nde **t- > d-** değişimi düzensizdir. Bu düzensizlik dönem içindeki eserlerde de kendini göstermiştir. Özellikle ince sıradan kelimelerin başındaki **t-** ünsüzü **d-**sesine dönüşürken, kalın sıradan kelimelerdeki **t-** ünsüzü korunarak **t-** ile yazılmıştır¹⁵⁷. **t- > d-** ünsüz değişimi günümüzde de kesin olarak çözümlenememiş bir meseledir. Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişi belirten bu ses olayı incelediğimiz metinde oldukça fazladır. **t- > d-** ünsüz değişimi 17. yüzyıldan itibaren belli bir düzene girmeye başlamıştır¹⁵⁸.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

t- / d- değişmesi olanlar:

teñiz > deñiz:

*Gel ey vahdet **deñizini** talebkâr olmayan gönül (109-4)*

tağ > dağ:

*Çek sineñe **dağ** üzre **dağ** şol haste canuñ ola sağ (151-27)*

tağı > dağı:

***Dağı** tozmaz ki tozından biline (190-2)*

*İniş **dağı** yokuş bir olup cümle yanında (198-22)*

ti- > di-:

*Halk-ı ' âlem **didiler** ' İsa'ya Mısri bir zamân*

*Dahi bundan özge mâ evhâ **didi** Kur 'ân baña (5-8)*

157 Mustafa Özkan, age., s. 99.

158 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 57.

tiken > diken:

*Derdsizlere **diken** görünüür gerçi Niyâzî (121-5)*

til > dil:

*Kâf-ı **dil** 'ankâsiyum sırruñ âşinâsiyum (9-4)*

*Yine **dil** na'tuñi söyler Muhammed (28-1)*

tile- > dile-

*Gelmez oldu **dile** hergiz la'l ü mercânile bahş (21-3)*

*Her kim Hâk'ı bulmak **diler** alsuñ Niyâzî'den haber (195-5)*

tirig > diri

*Şol cân ki fakat cismi **diri** tuta dime cân (198-8)*

*Bu nişânu 'âşıkuñ râhat olur gam **dirilür** (104-4)*

tög- > dög-

*Taşlar ile **dögünüp** insânı bulmazsa ne güç (22-2)*

*Sen de gürz-i zikrile **dög** başına eyle kısâş (81-2)*

tört > dört

*Hep anı söyler duyarsın gökten inen **dört** kitâb (12-11)*

*Otuz iki harfi bildüñ **dört** kitâbuñ aşlıdur (14-3)*

tut- > dut-

*Diğil kim gayriya andan **duta** her işiden insân (128-7)*

*Melekler seni **dutsuñlar** (166-3)*

tün > dün

*Ey çarh-ı **dün** n'ettüm saña hiç virmedüñ râhat baña (7-1)*

*Dil şehriñi **dün** hısm ile yıkdı Niyâzî (70-4)*

türlüg > dürlü

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*Başuñda **dürlü** boran olmayaydı (193-4)*

tüz > düz

*Ko şuret **düzmeği** kıl içüñi şâf (87-1)*

*Bu şehre irişdi yolum dört yanı **düz** meydân kamu (151-1)*

tüş- > düş-

*Gâh **düşerem** mutlaka geh aşl u geh mülhaka (20-8)*

*'Aşka **düşüp** râhatı mihnet olur (26-4)*

tüke- > düke-

*Hem dahi zemininde **dükenmez** güherüm var (46-4)*

***Dükendi** 'ömrüñ ey gönül hebâ yerlerde gafletle (109-3)*

t olarak kalanlar:**tal-**

*Bu yolu bil andan gel deryâyı bul andan **tal** (98-4)*

*Gönül o bahre **taldı** dilüm tutuldu kaldı (180-3)*

țamu:

*°Aşk ile **țamuda** olmak cennetidir ° âşıkun (1-6)*

*'İlm-ı Füşuş'la **țamu** odları söyünür kamu (17-6)*

țatlı:

*Kimisi **țatlı** balı ider acı*

*Kimisi acıyı **țatlı** bal eyler (41-8)*

țopraq-:

*Suyı **țoñdurup** ider taş u **țopraq***

*Taşı **țopraqı** akıdur sel eyler (41-19)*

țar:

*Na'l ile tırnâk arasında yirüm gâh **țar** olur (113-8)*

țamar:

*Hayvânda da vardur o **țamarlarda** tolan kan (198-8)*

țudağ-:

*Deprenmez olur dil **țudağ** vasl u lika hâlvetedür (53-5)*

taş:

***Taşı** toprağı akıdur sel eyler (41-19)*

***Taşlar** ile döğünüp insânı bulmazsa ne güç (22-2)*

țoğ-:

***Toğdı** gün mağribden açtı zulmeti Sübhân baña (5-3)*

*Hakîkatüñ güneşi **toğmuş** durur tolinmaz (73-3)*

țol-:

*Şafâ vü zevk ile **țolsa** ne güzeldür ne güzeldür (62-7)*

*Tamuya şöyle **țoldurmuş** içinde yok turacak yir (84-4)*

tolaş-:

*Zülfüñ teline kimüñ gönü **tolaşdı** (43-4)*

*Sular gibi çağ çağ **tolaşuram** tağ tağ (20-4)*

toyla--:

*Dil ü cân mülkini **toylar** Muhammed (28-1)*

Eserde hem t-'li hemde d-'li yazılışlar**dağ / tağ**

*Çek sineñe **dağ** üzre **dağ** şol haste canuñ ola sağ*

*Şâyed ola **tağ** üsti bâğ yadlar ola yârân kamu (151-27)*

dur- / tur-

*İşigünde **durmadan** oldum zelil (110-3)*

*Kindür anı baña göster şol sulara **turmayup** (140-5)*

duy- / tuy -

*Hep anı söyler **duyarsın** gökten inen dört kitâb (12-11)*

***Tuysam** diyen Hak sırrını sırr-ı Hudâ hâlvetedür (53-7)*

İç seslerde –t– > –d– değişmesi:

t– > d– ünsüz değişimi sadece kelime başı ile sınırlı kalmayarak Eski Türkçe döneminde zarf-fiil eki olarak kullanılan **–matın ve –mōtin**, Eski Anadolu Türkçesinde **–madın / –medin** şeklini almıştır. Kısaca kelimenin iç sesinde yer alan **–t–** ünsüzü **–d–** ünsüzüne dönüşmüştür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

–matın / –mōtin > –madın / –medin “-madan, -meden”

***Çalmadan** ğayn ya ne kaçduñ var (48-2)*

*Döne döne **yanmadan** dermân umardum derdüime (50-7)*

*Hakk'ı añla **itmeden** bundan 'ubûr (51-5)*

*Gâh habs u gâh ıtlâk **olmadan olmadan** hâsıl nedür (63-1)*

*Menzil al **düşmeden** ortaya firak (92-3)*

***Ölmeden** evvel ölüp kabre girüp hem haşr olup (100-8)*

1.1.2.2.7. d > y Değişmesi

Türkçenin önemli ses olaylarından biri de **d > y, z** değişmesidir. Kelime içi –**d**– ünsüzünün 11. yüzyıldan itibaren Oğuz Türkçesinde “**y**” ünsüzüne dönüştüğü bilinmektedir¹⁵⁹. Eski Türkçe döneminde “**d**” ünsüzü, Eski Anadolu Türkçesinde “**y**” ünsüzüne dönüşmüştür. Metnimizde **d > z** değişikliğine uyan örnek yoktur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

adağ > ayak

*Bu Mısırî gibi balçığı her bir **ayağ** basmak gerek (97-5)*

adık > ayık

*Zâhidâ **ayık** yürürken aňlamazsın sen bizi (178-6)*

adır- > ayır-

*Benligümdür senden **ayıran** beni(108-3)*

adru- > ayru-

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana âşık (43-8)*

bodın > boyun, boyın

*Kiminiñ mescidde **boynıñ** eğdirüp 'âbid iden (140-9)*

bedük > büyük

*Andan dahi **büyükdür** bu balıguñ kulağı (176-4)*

edgü > eygü > eyü

*Ne görürse **eyü** kem zîr ü bâlâ (120-3)*

ğod- > koy-

*İşigine **koya** başın diye şâhâ ne gerek (101-1)*

udğar- > uyar-

*Dendân-ı dehâni şeb-i zülfüñde **uyarur** (111-3)*

udıku > uyku

*Ey Niyâzî ne yatarsun aç göziñi **uykudan** (69-5)*

1.1.2.3. Ünsüz Benzeşmesi

“Kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz

¹⁵⁹ Zeynep Korkmaz, Sadrüddin Şeyhoğlu Marzubanâme Tercümesi, A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara 1973, s. 122.

ünsüzlerin gelmesi temeline dayanan uyuma” denir¹⁶⁰. Eski Anadolu Türkçesinde, ünsüzler arasında seda uyumu Türkiye Türkçesindeki gibi sağlam değildir¹⁶¹.

1.1.2.3.1. İmlâsı Kalıplaşmış Ekler

“Bulunma hâli eki”–**da** / –**de**

*Bu **kaşesde** rûz u şeb zâr olmuşam yâ Rab meded (29-3)*

*Şol kim ola **vuşlatda** halvet bula **celvetde***

*Bu Mısırî’ye **kesretde** vahdet yolını göster (42-7)*

*Her **burçda** benim biñ güneş ü biñ kamerüm var (46-2)*

***Uşda** vahdet gülleri açıldı hep (51-2)*

***Vuşlatda** olan hayretde kalan (74-2)*

*Her **tarafda** bâğ u bostân eylemiş (79-1)*

*İlâhî yine **hasretde** hazân-ı nâr-ı firkatde (93-6)*

*Gel ey bah-ı **hakâyıkda** talep kılmayan asdâfi (109-1)*

*Her dem-i ‘İsâ ile her bir **nefesde** mahremüm (118-4)*

*Kâfirüñ küfri daği **fâsıkda** ‘isyan eyleyen (140-10)*

***Gökde** yıldız yerde gündüz bahr u cîdâr eylemiş (141-4)*

***Başuñda** dürlü boran olmayaydı (193-4)*

Ancak az da olsa bu ekin sedasız ünsüzle başlayan şekli de görülmektedir:

*Hem daği cümle fenâ **buldukta** ‘aşk bâki kalur (1-3)*

*Leylinüñ fecrin getirmez **gökteki** cevlân iden (127-3)*

“Ayrılma hâli eki”–**dan** / –**den**

*Dilerem **senden** Hudâ’yâ eyle tevfküñ refik*

*Bir nefes gönliüm senüñ **âşkuñdan** itmegil cüdâ (1-4)*

*Tecellî eyler ol dâ’im celâl ü geh **cemâlinden***

*Birinün hâsılı cennet **birinden** nâr olur peydâ (2-10)*

*Dersi **aklundan** alursañ bil saña olmaz delil*

*Dersüñi var **Hak’dan** al kim ‘ilmüñ ola reh-nümâ (10-4)*

*Deryâ olup tırmar coşar talazlanup **başdan** aşar (53-3)*

*Vasl-ı deryâyuz biz ol **sesden** müberrâ olmuşuz (76-10)*

160 Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 575.

161 Ahat Üstüner, age., s. 172.

*Cân u gönliñ şâd olup her **ğuşşadan** âzâd ola (86-7)*
*Murg-ı cânı bu **kafesden** uçurup şâd ideyüm (150-8)*
*Kalkalar hep **yeñiden** sankim bahâristân ola (168-6)*
*Dahi tozmaz ki **tozından** biline*
*Sen anı sanına **sözinden** biline (190-2)*
*Öğrensın anı mescid öñünde **kapudan** as (198-4)*

“Görülen geçmiş zaman eki” –dı / –di

*Her şey ulaşup Hakk'ına **çıktdı** aradan kâ'inât (15-3)*
*Cemâlüñi göresüm **geldi** divânuñda turasum **geldi** (50-2)*
*Cümle **tağıldı** başumdan kalmadı hâldaşlar (55-6)*
*Bu gün bir meclise **vardum** oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)*
*'Âlem-i ervâha **uçdı** eyleyüp 'azm-i visâl (106-6)*
***Düşdi** 'aşk odı bu cânâ yadı küil **itdi** beni (112-2)*
*Cümle mevcûdâtı **virdü** ben vücûd-ı vâhide (118-5)*
*Çü insân şüretin **buldum** Hak'a hamd u senâ **kıldum** (152-6)*
*Ben beni terk **eyledüm gördüm** ki ağıyâr kalmadı (179-1)*
*Bularla **çıktdılar** 'arşa çıkanlar (190-6)*
*Killet içre sabr ile çok kimse **buldı** devleti (192-3)*
*Çün mâsivâ terk **itdiler** dosttan yaña 'azm **itdiler***
*'Arş üzre cevlân **itdiler** Hâk yolınuñ 'âşıkıñ (195-2)*

“sıfat-fiil eki” –duğ / –dük

***Çalışduğın** sihirlere ha bir kırı 'anâdur (32-1)*
 ***Kazandıduğın** 'amel bir gün gelür mîzâna tolanur (64-5)*
*Yiri cennet **bağduğı** dîdâr olursa 'âşıkıñ (104-3)*

“Bildirme ve ihtimal eki” –dur / –dür; durur

***Göçdür** katı Hâk'ıñ yolu dergâhı hem gayet ulı (3-9)*
*Belki vech-i Hâk'a **mir'atdur** özüñ bir hoş gözet (40-7)*
*Anâ **yerleşdirür** halkı 'acep hizmetdedür vâ'iz (84-4)*
*'İbâdet acısın bu nefse **tatdur** (131-3)*
*Şehr-i **hakîkatdur** adı Hâk sırrını bunda kodı (151-8)*
*Bu ne hikmet bu ne kudret bu ne **şan'atdur** görüñ (186-10)*

“Fiilden fiil yapım eki” –dur, –dür

Şuyı toñdurup ider taş u toprak (41-19)

***Döndürür** dâ'im Mu'îd ismi takâzası beni (112-16)*

*Sakin terk eyleyüp tamu kapusın saña **açdurma** (155-4)*

*Ağlayanı **güldürürem***

*Deccâl'i ben **öldürürem** (166-15)*

*Göñülleri **toldurur** erenlerüñ halveti (181-1)*

1.1.2.3.2. Kelime İçindeki Sedâllaşma

İki ünlü arasında kalan sedasız ünsüzler sedallılaşır. Örnekler aşağıdaki gibidir;

-t- > -d-

*zayf-ı mükerremdür bu cân hep **yigidüm** kand ü nebât (15-4)*

*Beyt-i dili pâk olur zikr-i Hakk'ı **işiden***

*Sabr u karârı **gider** işleri devrân olur (52-4)*

*Niyâzî bu **ögüdi** sen vir evvel kendi nefsiñe (128-7)*

*Ne gam **giderse** dünyâdan Niyâzî (157-9)*

*Çün **gide** bulut 'âleme gün toğa muhakkak (198-23)*

-k- > -ğ-

***Kulluğa** bil bağlar iseñ şâm u seher ağlar iseñ (3-10)*

*O deryâya **talmağa** cân terkin urmak gerek (73-5)*

*Ğudretüñ insânı mazhar **kılduğıçün** zâtuña (186-8)*

-ç- > -c-

*Geldük iştiñ tâ **ucına** irişdük âhir **gücine** (174-3)*

1.1.2.4. Ünsüz Türemesi

Bir kelimenin içinde yer almayan bir ünsüzün farklı sebeplerle ortaya çıkmasına ünsüz türemesi nedir. Ünsüz türemesi ön, iç ve son seslerde meydana gelmektedir. Ünsüz türemesi bilhassa yan yana gelen iki ünlü arasında görülmektedir. Süer Eker' e göre ise Türkçede ekleme sırasında ünlüyle biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir ek aldığı arada bir ünsüz türemektedir. Türeyen ünsüze koruma, koruyucu, bağlayıcı veya

kaynaştırma ünsüzü denmektedir. **-y-**, **-n-**, **-ş-**, **-s-** Türkçenin yardımcı sesleri olarak değerlendirirken; **-n-** ve **-s-** ünsüzlerinin bugün işlevlerini yitirmiş arkaik biçim birimlerinin kalıntısı; **-ş-** ünsüzünün ise üleştirme ekinden önce meydana gelen sesler olduğunu belirtmiştir. Talat Tekin ise ünsüz türemesini Türkçede eklenmeden oluşan ünlü çatışmalarını önlemek ya da iki ünlü arasındaki boşluğu doldurabilmek için kullanılan tek ünsüzün **-y-** sesi olduğunu; diğer ünsüzlerin ise kaynaştırma sesleri olarak kabul edilmelerinin nedenini çözümlene ve heceleme hatalarından kaynaklandığını ifade etmiştir¹⁶².

-y-

*Tevhîde tapşur öziñi **kimseye** açma râzuñı (3-4)*

*Bahr içinde **kaṭreyüm** bahr oldu hayrâtı baña*

*Ferş içinde **zerreyüm** 'arş oldu seyrân baña (9-1)*

*Yüzüñ **şuyı** hayâsıdur şerî'at (18-26)*

*Ne **yirdeyem** ne gökde ne **öliyem** ne zinde (20-13)*

***Bezyaya** girince ol yaprak aña ğidâdur (32-6)*

*Saykal ur mir 'ât-ı kalbe **taşraya** bakmağı ko (40-6)*

*Koyup **karıncayı** gâhi fil eyler (41-14)*

*Alçağdan alçağ **yüriye** toprak içinde çürüye*

*'Aşk ateşinde **eriye** altun gibi sızmak gerek (97-2)*

*Bu yolu bil andan gel **deryâyı** bul andan tal (98-4)*

*Devlet-i **dünyâya** mağrûr olma sen (103-2)*

***Şuya** varduğ anlar ile kapların toldurdılar (112-11)*

*Kâşâne görünür heme **virâneye** baksam (122-1)*

***Mürdeyi** zinde idem ol cânlara cânân menüm (125-6)*

*Sen **katreyi** geçmedin 'ummânı arzularsın (136-4)*

-n-

*Zâhir olmuşken **yüzinde** nûr-ı zât-ı kibriyâ (4-9)*

*Yakañı al **elinden** kim seni soñra kılur rüsvâ (8-1)*

*Niyâzî'nüñ **dilinden** Yûnus durur söyleyen (9-5)*

162 Talat Tekin, Türkçede Kaynaştırma Sesleri, 13. Dilbilim Kurultai Bildirileri, İstanbul 2000, s. 109.

*Ben dost **yolunda** varımı terk eyledüm öñden soña (15-2)*

*Zerre iken sen Niyâzî rûh-ı a'zam **nûrına** (21-8)*

*Sevdâ-yı zülfüñ kimüñ takılsa **gerdanına** (47-2)*

*İlm-i ledün **dersini** 'arif olan kişiler (52-2)*

*Aç **gözini** 'ibretle bak birdür kamu yakın ıraç (53-5)*

*Döymeyen dost **derdine** 'aşka giriftâr olmasun (142-2)*

*Kapusında kırup her bâr yüzüñ **dergâhına** tut var (154-2)*

*Baş açup girerüm 'aşk **meydânına***

*Mansûr olurum "ene'l-hak "**lârına***

*Yanmakda Niyâzî şevkuñ **nârına** (158-5)*

*Cân **kulağına** ol sadâ düşdi (187-7)*

***Hak yoluna** kurbân olur **Hak** yolunuñ 'âşıkları (195-4)*

1.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasından bulunan ve vurguyu üzerinde bulunduran ikinci hece başındaki ünsüzlerin –zayıf boğumlanmalı ilk hece ünlülerinin etkisiyle– kendi hece sınırlarını aşarak boğumlanmasıyla kimi ünsüzler tekrarlanır. Bu ses hadisesine ünsüz ikizleşmesi denir¹⁶³. Talat Tekin ünsüz ikizleşmesini, aslı veya ikinci uzun ünlünün varlığı ile izah etmektedir. Zira açık hece konumundaki uzun ünlünün etkisiyle hecenin başındaki ünsüzler ikizleşir. Bu ikizleşmeyle ilk hecedeki uzun ünlü kısılır¹⁶⁴. Bilhassa ünsüz ikizleşmesi sözcüğe pekiştirme veya vurgu özelliği kazandırılmak istendiğinde ortaya çıkmaktadır. Pekiştirmelere bağlı olarak ortaya çıkan ünsüz ikizleşmesi Türkçenin en yaygın ses olaylarındanır¹⁶⁵. Hatice Şahin ise ünsüz ikizleşmelerini çoğunlukla ekleşme durumunda eriyen “g” esinin uzattığı ünlünün normal uzunluğa döndüğü esnada hecenin dengelenebilmesi için ortaya çıkan ses olayları olarak tanımlamaktadır¹⁶⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

elig > elli “elli sayısı”

*Kâbe kavseyni ev ednâ üç yüz **ellidür** bilüñ (5-3)*

163 Zeynep Korkmaz, age., s. 231.

164 Talat Tekin, Türk Dilinde Birincil Uzun Ünlüler, Simurg Yayınları, Ankara 1995, s. 225.

165 Ahat Üstüner, Türkçede Pekiştirme, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2003, s. 52.

166 Hatice Şahin, age., s. 46.

iyesi > issi > ıŝı “sahip”

Ey kudret ıŝı pâdişâh lûtf eyle açıvir yolum (114-1)

asıĝ > assı “fayda”

Buluñ ziyân u assıñuz ya ben sizi ya siz beni (174-5)

1.1.2.6. Ünsüz Düşmesi

“Kelime içinde –bir ünsüzden önce– kelime sonunda veya kaynaşma olayı ile iç seste –r, –n, –l, –f gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler ile –y, –g, –ĝ, –k, –h gibi ünlüleşme ve sızıcılaşarak erime özelliği taşıyan ünsüzlerin kaybolması olayına” ünsüz düşmesi denir¹⁶⁷. Eski Anadolu Türkçesi döneminde birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan –g ve –ĝ ünsüzleri düşmüştür. –g ve –ĝ ünsüzlerinin düşmesi Oguz grubu Türk lehçelerinde olduğu gibi fonetik bir temayüldür. Ünsüz düşmeleri –y, –v, –h, –ĝ gibi yarım ünsüz seslerin zamanla ünlü seslere dönüşmesinden, farklı ses olaylarından Türkçede bazı ünsüz seslerin kelime başında ve sonunda bulunamamasından, çift ünsüz ile başlayan kelimeleri Türkçenin kabul etmemesinden ve bazı kelimelerdeki ünsüzlerin birleşmelerinden meydana gelmiştir. İlhan, ünsüz düşmelerinin nedenini şu şekilde açıklamıştır¹⁶⁸,

*Türkçe'nin aslı sesi olmaya ünsüz sesler düşürülmüştür. Bu ünsüz düşmesi ise başka dillerden dilimize geçmiş olan kelimelerin Türkçe'ye uyum sağlaması esassından kaynaklanmaktadır.

*Türkçe'nin aslı sesleri lehçelerin oluşum zamanından toplumsal algılara bağlı olarak düşürülmüştür.

*Sesin özelliğine bağlı olarak oluşan ünsüz düşmeleridir. Sesin özelliğine bağlı olan düşmelere akıcı ünsüz –r'nin söyleyişteki zorluğunu ve –y'nin yarı ünlü değerinde olmasından kaynaklanmaktadır.

1.1.2.6.1. I Düşmesi

Eski Anadolu Türkçesi devresinin başlarında kelür–, keltür–; olur–, oltur– fiillerindeki “I” ünsüzü düşmüştür¹⁶⁹.

167 Zeynep Korkmaz, age., s. 231.

168 Ahat Üstüner, age., s.173, Nadir İlhan, “Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi Nedenleri, Türleri”, Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 25 –27 Nisan 2007.

169 Mustafa Özkan, age., s. 101.

oltur- > otur-

*Yir **oturup** gökler döner ark u semâ halvetedür (53-4)*

*Geç **otur** taht-ı dile şâhâne gel (107-4)*

keltür- > getir-

*Güç **getürme** kendüñe geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*

*Leyliniñ fecrin **getürmez** gökteki cevlân (127-3)*

1.1.2.6.2. v Düşmesi

suw > şu “su”

*Merkeb izinde **şu** görüp deryâyı gördüm sanma sen (169-2)*

1.1.2.6.3. y düşmesi

yırağ > ırağ “ıraq, uzak”

*Aç gözini 'ibretle bak birdür kamu yakın **ırağ** (53-5)*

*Nice erbâb-ı 'ulûmı kıldı bizden mevt **ırağ** (106-3)*

yığaç > ağaç / agac “ağaç”

*Sen söğüd **ağacında** rummâni arzularsın (135-10)*

*Şol uşacuklar gibi binersin **ağac** ata (136-2)*

yığla- > ağla-

*Ey gönül gel **ağlama** zârî zârî inleme (37-1)*

*O da **ağlar** tarılır çatmağičün (190-9)*

yıp / yip > ip “tel, ip”

*'Anâsır **ipligin** tab' iğnesinden (41-17)*

İnceleme altına aldığımız metnimizde Arapça kelimelerde de ses düşmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bunlar genel itibari ile aruz kalıbına uydurma çabasından kaynaklanmaktadır.

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Hakğ > Hak

*Sâlik-i **Hak** olanuñ râhma bürhân olur (52-1)*

*Eyâ Deccâl **Hak**'un takdîri bil hergiz bozulmaz (75-1)*

şekk > şek

Hak göziyle bak ki bî-şek nûr-ı Yezdân andadur (33-2)

Düşmenüm bî-şek Hak'dan ol dûrdur (34-3)

Ağarır bî-şek yüzün bu gurre-i tevhîd ile (162-3)

1.1.2.7. Hece Düşmesi

Kelime başında benzer ya da eş hecelerın yan yana bulundukları esnada bu hecelerden birinin düşmesi olayına hece düşmesi denir. Hece düşmesinin örnekleri daha çok Eski Anadolu Türkçesi devresindeki bazı kelimelerde tespit edilmiştir¹⁷⁰.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

karındaş > kardaş

*Bilmedi derdüm benüm ne kavm ü ne **kardaşlar** (55-5)*

yapurgak > yaprak

Yapragı yer dud-ı kaz güle güle tud ağlar

Yapragını tud bulur duduñ soñı fenâdur (32-5)

*Beyzaya girince ol **yaprak** aña gıdâdur (32-6)*

*Cihân bâğında insân bir secerdür gayrılar **yaprak** (160-6)*

taşık- > çık-

*Her şey ulaşup Hak'ına **çıkdı** aradan kâ'inât (15-3)*

*Geçdüm ben ad u sandan **çıkdum** ben o dükkândan (144-4)*

*O zâlimüñ elinden **çıkdı** çoğı yolından (171-6)*

*Meydâna **çık** gel ey kabâ 'avrat gibi geyme kabâ (173-7)*

Kayd-ı zulmetden çıkup olma 'akıl dîvânesi (197

170 Hatice Şahin, age., s. 46.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. Yapım Ekleri

2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

2.1.1.1. -lık / -lik / -luk / -lük:

İsimden isim yapan eklerin en işlek kullanılanlarından¹⁷¹. Ekin ünlüsü düzlük ve yuvarlaklık bakımından özellikle kelime kökünün ünlüsüne uymaktadır¹⁷².

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Hakikat gerçi **sultanlık**dur ammâ (18-12)*

*Hüsn içinde bu ne **şehlik**dür ki şâhân-ı cihân (23-2)*

***Kulluk** eyle bi'l-gadâti ve'r-revâh (25-1)*

*Vahdet ider **varlık** olur insilâh (26-5)*

*Gehî issuz harâbî **şinlik** idüp (41-16)*

***Yokluk** yolını tuyğurur fakr u fenâ halvetdedür (53-2)*

*Degil billâhi **mürşidlik** bu resme (87-5)*

2.1.1.2. -lu / -lü:

İsimden sıfat yapmak için kullanılmaktır. Kökün ünlüsü ne olursa olsun, ekteki ünlü daima yuvarlaktır¹⁷³. Niyâzî-i Misrî divanında yer alan bu ekle türetilmiş bazı kelimeler şunlardır;

***Derdlü** kullara yine sensin melâz (30-2)*

*Gel kim yâreñe **dürlü** devâdan haberüm var (31-2)*

*İñile ey **derdlü** gönül inile (51-1)*

*Başî **devletlü** kul oldur Haq'ı bulmuş ola seri (64-6)*

*Hak katında **suçlu** oldum **suçlu** olan iniler (69-2)*

*Bir katı **gereklü** söz var kıl simâ' (85-1)*

171 Nesrin Sis, Nev'i Hasb-i Hâl Dil İncelemesi-Metin-Söz Dizini, Öz Serhat Yayıncılık, Malatya 2008, s. 91.

172 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 78.

173 Nesrin Sis, age., s. 91.

Halkın uşlu dimesinden saña ne (92-5)

Gizlü sırnuñdan haber virdükde 'uşşâkuñ dili (186-5)

Ne deñlü var ise 'âlemde evşâf (190-3)

Biten dürlü çiçekler solmayaydı (193-2)

2.1.1.3. -ge:

Dahi bundan özge mâ evhâ didi Kur 'ân baña (5-8)

Hiç yürek kanından özge 'aşıka yokdur şarâb (12-8)

Çeker el gayr-ı Hak'dan ol bu ma'nâ özge seyrândur (68-4)

Namâz ehlinden özgeyle sakın sen tırma oturma (155-1)

2.1.1.4. -suz / -süz:

“-sUz eki isimlerden genellikle sıfat olarak kullanılan isimler türeten çok işlek bir ektir. Bu ekle türetilen kelimeler, eklendiği ismi bulundurmama veya o ismin karşıladığı varlık veya kavrama sahip olmama ifadesi taşırlar”¹⁷⁴. Kökün ünlüsü ne olursa olsun ekteki ünlü yuvarlaktır¹⁷⁵.

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Lik cennetde olursa tamudur^c aşksuz aña (1-6)

Dâim ü bâki fenâsuz zevk bulduñ 'ışkdan (6-6)

Dâ'imâ şusuz gezüp 'ummânı bulmazsa ne güç (22-3)

Bir devâsuz derde düşdüm âh ki lokmân bî-haber (39-3)

Gel ey derdsüz kişi sen de dürüş sa'y eylegil bunda (64-2)

Şerî'atüñ sözleri hakîkatsuz bilinmez (73-1)

Hakîkatuñ sırları tarîkatsuz bulunmaz (73-1)

Hak'dan 'ayân bir nesne yok gözsüzlere pinhân (78-9)

Göñülsüz olan ikbâli n'idersin (131-8)

Bir gün gidersin ansuzın köymez saña kârbân kamu (151-31)

174 Ahat Üstüner, Eski Türkiye Türkçesinde –sUz Eki, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2001, Cilt 11, 2. Sayı, s. 179.

175 Nestrin Sis, age., s. 91.

2.1.1.5. -cı / -ci; -cı / -çi:

Meslek isimleri yapan bu ek kimi zamanda bir işi itiyad haline getiren kimseyi göstermektedir¹⁷⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Çıkarur gâhi yoldan nice yolcu

Gehî yolcuyu göstermez yol eyler (41-15)

Şefa'atçi Muhammed Mustafâ'dur (67-5)

2.1.1.6. -daş / -deş:

Bu ek bilhassa aynı grupta ortaklık ve beraberlik bildirmektedir. –**daş** şeklinin metnimizde birkaç örneği olmasına rağmen; –**deş** şekli metin içinde tespit edilememiştir¹⁷⁷.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Ravza-yı hadrâyı bilmez Hızr'a yoldaş olmayan (4-7)

*Civâr-ı Tuna'da olan **karındaşlar** çeker zahmet (24-5)*

*Ey **karındaş** bîr sözüm var tut şimâh (26-1)*

*Bilmedi derdüm benüm ne kavm ü ne **kardaşlar** (55-5)*

*Hâlüme **haldaş** olur hem suruma **sırdâş** olan*

*Cümle tağıldı başumdan kalmadı **hûldaşlar** (55-6)*

*Yalıñız kaldum döküldi kalmadı **ğoldaşlar** (55-7)*

*Niyâzî'ye olup **haldaş** olursañ yolına **yoldaş** (105-7)*

*Şehüm yokdur **ayağdaşuñ** kim ilerü süre ferzin (130-3)*

***Yoldaşuñ** lâm oldı senüñ (166-2)*

2.1.1.7. -ra / -re eki:

Kalıplaşma yoluyla zaman ve yön zarfi anlamlarına gelen yeni isimler türetmiştir.¹⁷⁸ Bu ekin metin içindeki örnekleri aşağıdaki gibidir;

*Bu şûret âlemi **içre** şatı bâzâr olur peyda (2-8)*

176 Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 77.

177 Nestrin Sis, age., s. 92.

178 Nestrin Sis, age., s. 92.

*İtme andan **soñra** aslâ kul u sultânile bahs (21-9)*
*Hâr **ıçre** biter gülzâr nâr **ıçre** toğar envâr (42-6)*
*Çün oldur **soñra** niçün dir ki bilmem (120-13)*
*Meryem **ıçre** ben toğurdum bir gulâm (123-3)*
*Ne aşşı **soñra** âh u zâr idüp hayfâ diyen insân (128-6)*
*'Âşıkuñ 'akıllar **ıçre** adı mülhid ya deli (172-6)*
*Ben sanurdum 'âlem **ıçre** baña hiç yâr kalmadı (179-1)*
***Soñra** ol yârelerin istediler dermânını (185-2)*
*Zulmet **ıçre** teşne diller âb-ı hayvâna irer*
*Killet **ıçre** sabr ile çok kimse buldı devleti (192-3)*

2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

2.1.2.1. la- / le-:

İsimlerden geçişli ve geçişsiz fiiler yapmaktadır. İsimden fiil yapma **la-** / **le-** eki sıkça kullanılmaktadır¹⁷⁹.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Añladum** zebh-i azîme bir işaretdür bu koç (5-6)*
*Âteş-i hecrüñle cân turmaz figâna **başlar** (55-1)*
***Bağlamış** târihin anuñ hem dimiş anıamasun (71-3)*
*Sağ u solum **gözler** idüm dost yüzini görsem deyu (78-2)*
*Çünkü anı **gizledüñ** kahr u celâl içinde (161-4)*

2.1.2.2. a- / e-:

İsimden fiil yapma **a-** / **e-** eki işlek bir ek olmayıp birkaç örneği tespit edilmiştir¹⁸⁰.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

***Beñzedüp** fânî görürse ol kişi 'irfândadur (65-2)*
*Ferz-i fikrin **oynadurken** 'aklı şeh-mât olmasın (71-9)*

179 Nestin Sis, age., s. 92.

180 Nestin Sis, age., s. 92.

2.1.2.3. et-:

İsimden fiil yapma **et-** ek geçişli fiil türetmiştir ¹⁸¹. İncelediğimiz metinde tespit ettiğimiz örneklerin görünümü aşağıdaki gibidir;

*Müstedriciüñ keydini keydün içinde **gözet** (32-3)*

*Belki vech-i Hakk'a mir'atdur özüñ bir hoş **gözet** (40-7)*

*Zâhidâ şüret **gözetme** içerü gel câna bak (89-1)*

*Sidre vü tûbâ **gözetmez** kâmilüñ cân u dili (172-5)*

2.1.2.4. te- :

*Ey derde dermân **isteyen** yetmez mi derd dermân sâña (3-1)*

*Dil bekâsın dost fenâsın **istedi** mülk-i tenüm (39-3)*

*Zulmet-i cehli bırak sen **iste** nûr-ı hikmeti (40-2)*

*Kimisi **istemezken** virür evlâd*

*Kimi **ister** ona yâd oğul eyler (41-6)*

2.1.2.5. (a)r-:

*Ateş-i ruhsâr ile yanmış **kararmış** çehresi (89-5)*

*Dise ne zamân **ağara** yâ Rab dil-i karam (121-2)*

***Kararmış** gönlüñ ey gâfil nasihat neylesün saña (128-5)*

***Ağarır** bî-şek yüzün bu gurre-i tevhîd ile (162-3)*

2.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri

2.1.3.1. -(ı)k / (ü)k:

*Çokdur envâ'ı bu halkun biri insan üç **bölük** (27-3)*

***Çürügi** sağ idüp sağı **çürük** hem (41-12)*

*Bağrı anuñ **yanık** gerek cân gözleri **açık** gerek (97-1)*

*Ol kadar nâz arturur bir gül-'izâr **eksük** degül (104-2)*

2.1.3.2. -ı / -i / -u / -ü:

*Yolları ne var **ayru** ise hep sana âşık (43-8)*

*Azuğum yok yazuğum çok yolda dürlü **korku** var (39-6)*

181 Nesrin Sis, age., s. 93.

Ezel levhindeki yazı silinmez hem yuyulmaz (75-1)

*Fenâyum Hâk'da vallâhi ne **bilüm** kaldı ne dânum (116-3)*

***Ölüleri** dirildür erenlerüñ halveti (181-1)*

2.1.3.3. -ağ / -ek:

***Korkağ** o dur kim kocına ya ben sizi ya siz beni (174-3)*

*Zîra bunuñ alnıdur levh u kalem **turağı** (176-5)*

2.1.3.4. -ce:

*Hâk'ı seven 'âşıklarüñ **eğlencesi** tevhîd olur*

*'Aşk odına yanuklarüñ **eğlencesi** tevhîd olur (60-1)*

2.1.3.5. -ş:

*Yâd ile **bilış** olunca âşinâ elden gider (66-4)*

*Cümle **bilış** yoğ aslâ yad birbirine ihvân kamu (151-9)*

2.1.3.6. -t:

*Hacerden katıdur kalbi **öğüt** kâr itmeyen insân (128-5)*

*Kulağ ki **öğüt** almaya her diñledüğinden (198-2)*

2.1.3.7. -mur:

***Yağmur** gibi yağarsa belâ sen baş açarsın (95-3)*

2.1.3.8. -ıcı / -ici:

*Can bahş **idici** nefh-i nidâdan haberüm var (31-3)*

2.1.3.9. Fiilimsi Ekleri

2.1.3.9.1. İsim fiil ekleri

-mağ / -mek:

Fiilerden hareket isimleri yapan **-mağ** / **-mek** eki metnimizde işlek bir şekilde kullanılmıştır¹⁸².

182 Nesrin Sis, age., s. 93.

Varlığın mahv **itmek** oldu âyin erkân şâdika
 Kalbini **yakmak** gerek anuñ demâdem bârika (6-6)
 Bu harâbı niceler çalışdı ma'mur **itmege** (12-3)
 Ger 'azâb-ı âhiretten **bulmak** istersen halâş (12-10)
 Hemîn zât u şifât esmâñi **bilmek** (13-8)
 Dünye ile bağanup **kalmağ** neden (25-2)
İñlemek saña yaraşur derd ile (51-3)
Görmege iver yüzini eğlencesi tevhîd olur (60-3)
 Ey Allah'ım seni **sevmek** ne güzeldür ne güzeldür
 Yoluñda cân u bâş **virmek** ne güzeldür ne güzeldür (61-1)
 Vişâlüñ derdine **düşmek** yanup 'aşk odına **pişmek**
 Sonuñda saña **irişmek** ne güzeldür ne güzeldür (61-4)
 Senî seni **bilmekdür** ancak pîre ülfetden garaz
 O deryâya **talmağ** cân terkin **urmağ** gerek (73-5)
 Bir yüzi dañi **görmek** dilemez (74-1)
 Ni'am zâhir gören işini **bozmağ** yorulmaz
 Anı zâhir gören işini **bozmağ** yorulmaz (75-6)
 Lafzu şûret cism ile **añlamağ** isterler bizi (76-5)
 Vaşl-ı Hağ **olmağ** eylerseñ heves (77-1)
 Senî seni **bilmekdür** ancak pîre ülfetden garaz (81-1)
 Noktayı fehm **eylemektür** 'ilm ü hikmetden garaz (81-1)
 Cân **virmege** dost yolına kurbâna mı geldiñ (95-3)
 'Aşğ ateşinde eriye altun gibi **sızmağ** gerek (97-2)
 İsterse kim makbûl ola tevhîde **boyanmağ** gerek (97-3)
 Bu Mısırî gibi balçığı her bir ayak **basmağ** gerek (97-5)
 'Ârifüñ mutlak kelâmın **tuymağ** 'irfân gerek (100-1)
Bulmağ anı dü 'âlemde begüm sultân gerek (100-2)
 Vech-i nûrından anı **yağmağ** nâr eksük degül (104-3)
 İntizârın **çekmege** sabrum kalîl (110-6)
Varmağ dil nuşret diler lûtf eyle açıvir yolum (114-7)
Sürmege yüzüm sultâna geldüm (117-6)
 Ah u vâh- firkat ü hicrâne **yanmağ**da dilüm (106-7)
Dönmek ister gönüm cümle sivâdan

Geçmek ister gönlüm mülk-i fenâdan (158-1)
 'Ârifüñ her bir sözünü **tuymağa** insân gerek (178-7)
 Şîrîn 'üme **varmağa** her cânibüm yol oldu (180-4)

-ma / -me:

İş ve hareket isimleri yapmakta olup metnimizde sıkça kullanılmıştır¹⁸³.

Sıdkıla gönlüm sever **görmeye** cânım iver (17-3)
Tuymaya "ev adnâ"yı hikmet yolunu göster (42-5)
 Yorulup yolda kalmaya o kim 'azm-i vişâlüñdür (45-2)
 Demâdem **yanmada** cânı cihânda gül'izârum yok (93-5)
 Şabr **itmede** Eyyûb ol gam **çekmede** Ya'kûb ol (98-6)
 Gün be gün **eksilmede** her ehl-i faşl u ehl-i hâl
Gitmede zevki cihânuñ **gelmede** dâ'im melâl (106-2)
 Niçün **sevmeye** cân anı ki anda buldı cânânı (116-2)
Tatmaya bunda dahi ol 'aşk ehlinüñ bigânesi (188-3)
 Kulak ki öğüt **almaya** her diñledüğinden (198-2)

2.1.3.9.2. Sıfat Fiil Ekleri

-(y)an / -(y)en:

Sıfat fiil -(y)an / -(y)en geniş zamanı ekdir¹⁸⁴. Metnimizde işlek bir şekilde kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Âb-ı hayvânı bu zulmi **bilmeyenler** şandı mâ (4-7)
 Hızr ile hem-râh **olan** kes eylemez çün ü çerâ (10-3)
Alan viren odur bâzâr içinde (41-2)
 Derdiñe **düşen** şehün tahtı târmâr olur (47-5)
 Sûre sûre **yazılanlar** hat mîdur Kıur'ân mîdur (50-4)
 Firkatde vuslat **isteyen** mihnetde rahat isteyen
 Vahdetde 'işret **isteyen** 'ayş u bekâ halvetidür (53-6)
Gelen kıldan egerçi kim hatâdur (67-1)

183 Nesrin Sis, age., s. 93.

184 Nesrin Sis, age., s. 93.

- Cehd eylemeyen menzil alamaz (74-4)*
*Haķ'uñ sırrı emîn **olmayana** bil kim diyilmez (75-7)*
*Nirden gelüp gitdüğini **añlamayan** hayvân imiş (78-5)*
*Hem sırât üzre **geçen** mü'minleri (96-3)*
*Gel ey gevherlerinden hem harîdâr **olmayan** gönül (109-1)*
*Cins ü misli **olmayan** derde beni dükkân iden (127-2)*
*Ķatı Mecnun durur buña gönül virüp **Ķuran** insân (128-2)*
*Hacerden katıdur kalbi ögüt kâr **itmeyen** insân (128-5)*
***Döymeyen** dost derdine 'aşķa giriftâr olmasun (142-2)*

-ar / -er:

Sıfat fiil **-ar / -er** geniş zamanı ekidir¹⁸⁵. İnceleme altına aldığımız metnimizde yalnızca bir örneğinin varlığı tespit edilmiştir.

*Şem'-i cemâle **döner** pervânedür 'âşıkûñ (55-5)*

-maz / -mez:

Sıfat fiil **-maz / -mez** olumsuz geniş zaman ekidir¹⁸⁶. Metnimizde birkaç beyitte kullanılmıştır.

*Bir **bilinmez** emr irişmedi dahi bu yüzde kim (11-3)*

***Oñulmaz** aslâ bu derd çağıruram dost dost (20-9)*

*Göresin **toğmaz tolnmaz** bir güneş (25-7)*

*Hem daħi zemininde **dükenmez** güherüm var (46-4)*

*Nefsini bilen irermiş bir **dükenmez** devlete (82-5)*

*Bu **dükenmez** derdüne n'oldı sebep (99-2)*

-duķ / -dük:

Sıfat fiil **-duķ / -dük** işlek geçmiş zaman ekidir¹⁸⁷. Metnimizdeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir;

*Cem'u tafşîl **neydügin** sen anladuñsa ebsem ol (21-9)*

*Kande baksa **gördügi** didâr olur (56-5)*

185 Nesrin Sis, age., s. 93.

186 Nesrin Sis, age., s. 94.

187 Nesrin Sis, age., s. 94.

Ƙazandıġun 'amel bir gün gelür m z na tolanur (64-5)
L kin Hak'ı bulmuş  zi **s yleŐd gi** f rk n  amu (151-15)

-mış / -miş:

Sıfat fiil **-mış / -miş** işlek olmayan geçmiş zaman ekidir¹⁸⁸. Metnimizdeki  rneklerinin görünümü aŐaġıdaki gibidir;

Kana **boyanmış** göz hem n Nil   Fır i'ı kan görür (44-2)
Ezel c mından **i ilmıŐ** ne Őerbetd r anı bilmem (126-1)
Yabandasın evi n yok bir **yanmış** ocaġun yok (135-9)
BilmıŐ ol  demd r gelen (166-9)
Yeşil atlasla **tonanmış** nev-civ ndur Aspozi (191-5)

-acaġ / -ecek:

Mevt n elçisi **gelecek**  aġıdur (51-5)
Tamuya Şöyle toldurmuş içinde yok **turacaġ** yir (84-4)

2.1.3.9.3. Zarf Fiil Ekleri

-(y)u / -(y) :

-(y)u / -(y)  eki hal zarf fiili yapmaktadır¹⁸⁹. Metnimizdeki  rneklerinin görünümü aŐaġıdaki gibidir;

All h **deyu** 'aşk ile tekb r ideyin dir (70-3)
 stey  git  demi  demde bul  demi (94-3)
Açdılar gözlerin andan ya a ya a h  **deyu** (149-2)

-(y)up / -(y) p:

Baġlama zarf fiil görevi ile kullanılan **-(y)up / -(y) p**¹⁹⁰ ekleri metnimizde işlek bir Şekilde kullanılmıştır. Ekin  nl s  her zaman yuvarlaktır.

188 Nestrin Sis, age., s. 94.

189 Nestrin Sis, age., s. 94.

190 Nestrin Sis, age., s. 95.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Gösterüp** her mu'cizâtı evvelâ bildirdi (11-2)
 Her şey **ulaşup** Hakk'ına çıkdı aradan kâ'inât (15-3)
 Her dem ciğerler **delüp** çağıruram dzst dzst (20-5)
 Kimin pervâne-veş **yakup** kül eyler (41-10)
 Varlık cibâlin **kesüp** dost iline yol ider (47-4)
Kaynayup akar ol ateşle gözümde yaşlar (55-1)
Beñzedüp fânî görürse ol kişi 'irfândadur (65-3)
 On sekiz bin 'âlemi **tuñup** kuran (77-5)
 Her denînüñ sözine **aldanup** itme ihtilâl (83-1)
 Vuzû'dan el **yuyup** râhat idüp şol nefsi yaturma (155-2)
Açılup güller gibi handân olan añlar bizi (177-3)
 Cür'a-i şâfî **içüp** mestân olan añlar bizi (178-6)
 Gice gündüz zâr u efgân **eyleyüp** inlerdi dil (179-3)
 Ekin –uban / –üben şeklindeki örnekleri şunlardır:
 O yüzden **görüben** a'yân döner şem-'i cemâline (2-5)
 Bülbül **oluban** ötegör gül gibi açıl tütegör (3-11)
 Kimi âh **idüben** ağlar kimi pinhân iniler (69-3)
 Seher **kalkuban** her gâh yüzüñ yire sürüp (154-5)
 Emmâreliğin terk **idüben** tasfiye buldı (198-19)

-duğınca:

Eklendiği kelimeye –**dığı**¹⁹¹ zaman anlamı katmaktadır. Metnimizde sadece bir örneği tespit edilmiştir.

Âşinâlık artduğınca ey Niyâzî dost ile (72-7)

-ınca / -ince:

Düz ünlülü şekilleri bulunan zarf fiil **-ınca / -ince** eki eklendiği sözcüğe “–**dığı zaman, -ıncaya kadar**” vb. ifadeler katmaktadır¹⁹².

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ki aşlâ senden ayrılmaz ömür 'âhir **olınca** tâ* (8-3)

191 Nestin Sis, age., s. 95.

192 Nestin Sis, age., s. 95.

*Deryâ **olunca** nefes **pârelenince** kafes*
*Tâ **kesilince** bu ses çağıruram dost dost (20-11)*
*Ey Niyâzî iremezsüñ **ölmeyince** vuslata ‘ (23-5)*
*Beyzaya **girince** ol yaprak aña gıdâdur (32-6)*
*Kavseyne **irişince** varur gelür gemiler (73-4)*
*Cânıma **kıymayınca** o deryâyâya tahnmaz (73-5)*
Añlayınca zât-ı Hakk'ı zevk ile (79-13)
*Derde düşüp **ağlayınca** güldi cânânım benüm (112-5)*
*Ölüm vaktinde 'Azrâ'il **gelince** uyanan inşân (128-4)*
*Cân **irmeyince** aşlına bülbül gibi gül faslına (151-28)*
***Akduğınca** sanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)*

-ıcağ / -icek:

Zaman zarfı yapan **-ıcağ / -icek** eki metnimizde fazla kullanılmamıştır¹⁹³. Bu ekin metnimizdeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir;

***Esicek** bâd-ı şabâ 'akluma şan şâne deger (57-1)*
*Yoğ **olmayıcağ** Yûsuf un umma haberin sen (138-11)*

-madın / -medin:

Kelimelere “**-madın önce**”, “**maksızın**” anlamlarını katmaktadır. **-madın** zarf fiil eki metnimizde işlek olarak kullanılmamıştır. Ayrıca metnimizde zarf fiil ekinin **-medin** şekli de saptanmıştır. Tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir;

*Bir ticâret **kılmadın** ben nakd-i 'ömr oldı hebâ (39-4)*
*Bize Hâğ' dan gel **olmadın** ecel kûsı **urulmadın***
*Cânun Azrâ'il **almadın** gel Allâh'a dönelüm gel (105-3)*
*Sen bu evün kapusın henüz bulup **açmadın** (135-3)*
*Şarâbı sen **içmedin** sarhoş u mest **olmadın** (135-7)*
*Gurbetlige **düşmedin** mihnete **sataşmadın***
*Kebâb olup **bişmedin** biryânı arzularsın (135-8)*
*Cânunu terk **itmedin** cânânı arzularsın*
*Zünnâruñi **kesmedin** îmânı arzularsın (136-1)*
*Sen **sunmadın** ol yolunur her emrüne fermân kamu (151-5)*

193 Nestin Sis, age., s. 95.

-alı / -eli:

Zaman zarf fiil eklerindedir. **-alı / -eli** eki metnimizde çok işlek bir şekilde kullanılmamıştır. Kelimeye “**dan beri**”, “**-ınca, ince**” anlamlarını katmaktadır¹⁹⁴.

*Dost ile ben dost **olalı** zevk ile 'işret **bulalı** (15-4)*

*Dürr ü yâkût-ı dehâmuñ **seveli** dilber senüñ (21-3)*

*Sevdaña **düşeliden** dünyâ baña dâr olur (47-8)*

*Kalmadı bu dilde seni **görelî** (59-2)*

*Meftûn **olalı** mecnûn **olalı** (74-5)*

*Hâr u hâşâk-ı enâniyyet **yanalı** 'aşk ile (112-3)*

*Alî'nüñ sırrına **olalı** mahrem (120-18)*

*Vardı **çıkalı** göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)*

-ken:

Zarf fiil eki **-ken** “**i-**” fiiliyle kullanılmaktadır. Ünlü uyumuna girmeyen ekin metnimizde birçok örneği bulunmaktadır¹⁹⁵. Tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir;

*Bir yarım ta'mir **iderken** bir yanı oldı harâb (12-3)*

*Göğde **uçarken** seni indirdiler (38-9)*

*Kimisi **istemezken** virür evlâd (41-6)*

*Vaşl **umar**ken hicrâne kaşduñ var (48-3)*

*Ferz-i fikrin **oynadurken** 'aklı şeh-mât olmasın (71-9)*

*Adın **işidürken** il oldı şükür mihmânımız (72-3)*

*Karıncalar gibi sen ufak ufak **yürürken** (136-3)*

*Hor hor **uyurken** başuñuz Mısırî'yi ol vakt asuñuz (174-5)*

*Mecnûn gibi sahrâları ağlayı **gezerken** (175-3)*

-dıkça / -dukçe / -dükçe:

Zarf fiil eki **-dıkça / -dukçe / -dükçe** ünlü uyumlarına ve ünsüz benzeşmesine uyum sağlamıştır¹⁹⁶.

194 Nestrin Sis, age., s. 96.

195 Nestrin Sis, age., s. 96.

196 Mehmet Hengirmen, age., s.259.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Çamurda sen Mısrî'yi **gördükçe** çok başma kim (32-7)*

*Nazar **kıldukça** insâna gönül hayrâna tolanur (64-1)*

*Tâ kaşları mihrâbına **kıldukça** nigâhı (70-3)*

*Çamurdur havzuñun içi **buladukça** turulmaz (75-2)*

*Gönül **turulmadukça** 'âlem-i gaybuñ şümûsı (75-3)*

*Güç getürme kendüñe **geldükçe** a'dâ ta'nesi (83-4)*

*Leblerin **açdıkça** cân nefh eyleyen cânâna bak (89-3)*

*Ol cemâl-i mutlakuñ 'aşkında **artdıkça** niyâz (104-2)*

***Çoğaldıkça** tolar kalbe hemm ü gam (120-17)*

*Dil serîr-i cennet-i kûyuñda **buldukça** makâm (148-4)*

*'Âşikuñ ma'sûk yolında derdi **artdukça** müdâm (182-2)*

2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

2.1.4.1. -ma- / -me-:

Fiilden fiil yapan **-ma-** / **-me-** eki geçmiş, gelecek zaman, istek, dilek, emir, gereklilik çekimlerinde, fiil kök yahut gövdelerinde, zaman bildiren ekler arasında kullanılarak olumsuzluk anlamlarını ifade etmeyi sağlayan işlek bir ektir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Tevhîde tapşur öziñi kimseye **açma** râzuñı (3-4)*

*'Adâvet **kılma** kimseyle saña nefsuñ yeter düşmen (8-3)*

*Gir bu dert meyhânesine **koma** elden kâseyi (12-8)*

*Sıdkıla gönliüm sever **görmeye** cânum iver (17-3)*

*Şu mâhîler gibi kendüñi deryâdan cüdâ **sanma** (19-2)*

*Dühûl-ı erba'in içre şakın **durma** hemân kaç (24-5)*

***Kazma** derin kuyuyu boyuñca var kazadur (32-3)*

*Keşret-i emvâca **bakma** cümle bir dcryâ durur (33-3)*

*Ey gönül gel **ağlama** zârî zârî inleme (37-1)*

*Karâr itmez bu cânum **kalmadı** hiç dermânım (50-2)*

*Dünyeniñ lezzâtına **aldanma** kim (56-7)*

*Gönül virme bu dünyâya başın **uğratma** gavğaya (64-5)*

*Key sakın **çıkma** izinden mürşidüñ (92-7)*

Görmedüm bir 'izzetin kimbulmaya âhir zevâl (106-1)

Riyâ ile bu halkı gel **azıtma** (131-9)

° ömrüñi hîçe **şatma** kendüñi oda **atma**

Her şâm u seher **yatma** yalvar güzel Allâh'a (153-6)

'İbâdet ehli ol dâ'im yüzüñ **kıldurma** toprakdan (155-2)

Zerre **komadı** hep yaka düşdi (187-8)

Şunlar ki **tatmadı** ezel bezminde anuñ cür 'asın (188-3)

2.1.4.2. -y-:

Koyup karıncayı gâhi fil eyler (41-14)

İşigine **koya** başın diye şâhâ ne gerek (101-1)

Koyanlar 'akl u idrâki olur mı kimseden bâki (184-3)

2.1.4.3. -şur-:

Tevhîde **tapşur** öziñi kimseye açma râzuñi (3-4)

Şeyhe **tapşur** aña eyle ittibâ' (85-4)

İmâmdan gayrıya aslâ sakın özüni **tapşurma** (155-6)

2.1.4.4. Çatı Ekleri

Cümle içindeki öznenin ve nesnenin belirlemesinde ve değiştirilmesinde görev üstlenmişlerdir. Ayrıca fiilin çatısını ettirgenlik, edilgenlik, dönüşlülük ve işteşlik bakımından değişikliğe uğratmaktadırlar¹⁹⁷.

2.1.4.4.1. Geçişli-Ettirgenlik Ekleri

-dur- / -dür-:

Beni **öldür** sunayım boynumu gel çal nice bir (36-2)

Şuyı **toñdurup** ider taş u toprak (41-19)

Tamuya şöyle **toldurmuş** içinde yok turacak yir (84-4)

Şem'-i 'âşka Mışriyâ **yandur** özüñ yog ol müdâm (104-5)

Suya varduk anlar ile kapların **toldurdılar** (112-11)

Sakın terk eyleyüp tamu kapusın saña **açdurma** (155-4)

197 Nestin Sis, age., s. 97.

*Ağlayanı **güldürürem***

*Deccâl'i ben **öldürürem** (166-15)*

-t-:

*Taglar gibi **kuşatmış** beñlik günâhı seni (135-5)*

***Akıtdum** nice dem yaşlar gözümde tolu kan içre (152-1)*

***Akıt** aña kurşuni hemân sen delüğinden (198-2)*

-er-:

*Şabr u karârı **gider** işleri devrân olur (52-4)*

*Mısrî'ye uyan kişinüñ **gider** çürüğü işinüñ (60-7)*

-gür-:

*Gülşen-i vaşluñ nesîmin **irgürüp** bâd-ı sabâ (29-2)*

-ur- / -ür-:

*Murğ-ı cânı bu kafesden **uçurup** şâd ideyüm (150-8)*

***Düşürdi** bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre (152-2)*

*Tuygurur ol illeri tiz **geçürür** billeri (181-4)*

2.1.4.4.2. Edilgenlik Eki

-(ı)l- / -(i)l-:

*Cümle eşyâda birer hâlet **konılmışdur** müdâm (6-1)*

*Derüñden **açılır** güller Muhammed (28-6)*

*Vechinde yedi fâtiha âyâtı **yazılmış** (31-6)*

***Yorulup** yolda kalmaya o kim 'azm-i vişâlüñdür (45-2)*

Sevdâ-yı zülfüñ kimüñ takılsa gerdânına (47-2)

*Katre katre **dökilenler** dür midür bârân midur (50-1)*

*Niyâzî dest-i kudretdür **yıkılmaz** bilmiş ol nakşın (68-5)*

*Yaraşur va'z aña **hakka** ki yañar **yakılır** her dem (84-5)*

Buyrılan emrin hilâfi alınan tedbîr kamu (90-3)

***Kırıldı** şişesi 'ârüñ bu yolda ihtiyârım yok (93-3)*

*Hep birer kaftan **virildi** dostlaruma hem baña (112-10)*

*Yıkıldı kal'a-ı küfrüm **yapıldı** dînüm îmânım (116-2)*

*Bilmezem n'oldı **kesildi** âh ile zâr kalmadı (179-3)*

*Taşradan **varılmaz** biñ yılda erilmez (196-4)*

*Ol nefha ile **işidilür** ma'nî-i hikmet (198-16)*

-°n:

Edilgenlik anlamının ünlü veya “I” ile biten fiillerde **-ln-** / **-lin-** eki ile sağlanmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir **bilinmez** emr irişmedi dahi bu yüzde kim (11-3)*

***Bulunmaz** lâ-mekânîdür bilinmez bî -nişânîdür (45-4)*

*Na'ra-'i İsrâfil oldı cümleye **çalındı** şûr (49-2)*

*Darb-ı zikir olmasa gönül pası **silinmez** (73-2)*

*“Ev ednâ'nuñ bahrine hergiz gemi **salınmaz** (73-4)*

*Bahr-ı 'ilminden **bilindi** hikmet-i levh u kalem (115-3)*

***Bilinmez** devre-i kübrâ haber vir sen bu suğrâdan (133-5)*

*Eşcârda sazlar **çalınur** dallarda meyve **salınur***

*Sen sunmadın ol **yolınur** her emrüne fermân kamu (151-5)*

*Her yañaya **çalınduk** çok adları şakınduk (164-3)*

*Her ne kadar aña sen şetm eyle sen **alınmaz** (165-4)*

*Şeytânı sürdi Raḥmân levhinden ol **silindi** (171-2)*

*Küp olmuş idi hamra hamruñ küpi **delindi** (171-4)*

*Ne togarlar ne **tolnurlar** anlar (190-5)*

2.1.4.4.3. Dönüşlülük Eki

-°n:

Ünlü ile biten kelime kök ve gövdelerine **-n-**; ünsüzle biten kelimelerden sonra **-m-** / **-in-** şeklinde eklenmiştir. Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren kullanılan bu ek dönüşlülük tabanı yapmaktadır¹⁹⁸. Divanda tespit ettiğimiz örnekler şöyledir;

198 Zeynep Korkmaz, age., s. 128.

*Mazhar aña 'ayn-ı zâhir **görinür** gider gamı (6-3)*
*Her kanda baksam **görinür** gözlerüme sırr-ı ezel (15-3)*
*Ne **büründi** bakduğuñca özine (38-7)*
*Velî 'ârif olan lutfâ **sevinmez** kahra **incinmez** (80-4)*
*Kaşuñ mihrâbını şimdi Niyâzî kible **idindi** (130-5)*
*Var şemme vechullâh'l bul tâ **görine** saña ol il (151-25)*
*Kırk yılda ere irdük bu şohbete **irince** (164-2)*
***Şoyunup** abdâlolan hünkâr-ı 'aşka essalâ (167-3)*
*Bir dil ki Hağ'uñ zikri ile **olınaya** mu'tâd (198-5)*

2.1.4.4.4. İşteşlik Eki

-iş- / -iş-:

Fiil kök ve gövdelerine gelerek, fiildeki kavramın birden fazla özne tarafından yapıldığını ifade etmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir bilinmez emr **irişmedi** dahi bu yüzde kim (11-3)*
*Hâzırüm ben hünerüñ vâr ise gel **görüselüm** (36-4)*
*Geçer andan gönüle hem **yetişür** câna değer (57-2)*
*Zerreler şemse güneş **irişdi** vahdet kânına (76-7)*
***Bilişdik** bunda hem ihsânlar itdi (157-8)*
*Geldük iştiñ tâ ucına **irişdük** âhir gücine (174-3)*

2.2. Çekim Ekleri

2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.1. Çokluk Ekleri (+lar / +ler)

Çokluk eki, isimlerin çokluk biçimlerini yapmak için kullanılan ek olup eklendiği isimleri diğer kelimeler ile biraraya getirmemektedir. Zira çokluk eki sözler arasında bağ kuran bir ek değildir. Bu bakımdan isim çekim eklerinden farklıdır¹⁹⁹. Çokluk eki **+lar** / **+ler** Eski Türkçe'den günümüze kadar değişime en az uğramış isim çekim eki olup Eski Anadolu Türkçe'sinde de **+lar** / **+ler** şeklinde kullanılmıştır. Eserde **+lar** / **+ler** çokluk eki dışında –sınırlı sayıda olsa da– çokluk kavramını ifade eden **+an**, **+en**, **+z** eklerinin

199 Günay Karaağaç, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 325.

varlığı da saptanmıştır. Hatipoğlu +z ekini çokluk eki olarak kabul ederken; +an ve +en ekini kelimeye küçültme anlamı katmasından dolayı çokluk eki olmadığını ifade etmiştir²⁰⁰. Von Gabain ise +z ekinin ikilik anlamı kattığını vurgulayarak +an, +en ekinin çokluk eki olduğunu belirtmiştir²⁰¹. Arapça ve Farsça dillerinden dilimize geçmiş olan kelimelerin çokluk şekilleri de +lar, +ler ekleri kullanılarak yapılmıştır. Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

+an:

oğul+an > oğlan “oğul; çocuklar”

Eger öldürmese oğlanı soñu fâsık olurdu(101)

+en:

er+en > eren “Er’in kuraldışı çoğul şeklidir.”

Göñülleri toldurur erenlerüñ halveti

Ölüleri dirildür erenlerüñ halveti (181)

+z:

kö-z > göz

Göz kulak dil kapuların bağla muhkem bir zamân (12)

+lar / +ler:

Felekler de görüp anı döner edvâr olur peydâ (2-5)

Tağlar yemişli bâğ olur cümle cihân bostân saña (3-8)

Zâhir oldı gizli surlar virdi Hak bürhân baña (5-4)

Velî n’idem ki kâr itmez bu öğütler saña aşlâ (8-4)

Gördüm bu ‘âlemler kamû benüm vücûdumla-țolu (15-6)

Dañi bununla hatm olur bu yollar (18-3)

Şu mâhîler gibi kendüñî deryâdan cüdâ sanma (19-2)

Sular gibi çağ çağ tolaşuram tağ tağ (20-4)

Leblerüñ feyzine mu’tad eyledüñ çün ağzumu (21-2)

200 Vecihe Hatipoğlu, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s. 29-165.

201 Çeviren: Mehmet Akalın, A. Von Gabain Eski Türkçe Garameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 62.

Taşlar ile döğünüp insânı bulmazsa ne güç (22-2)
 Hep **güzeller** arasında buldı hüsnüñ çün revâç (23-1)
 Civâr-ı Tuna'da olan **karındaşlar** çeker zahmet(24-5)
 Kamu **müşkiller** yanuñda hall ola
 Cümle yañlış **işlerüñ** ola sıhâh (25-8)
Âşıklara dildâr-ı bekâdan haberüm var (31-1)
 Çalışduğın **sihirler** ha bir kırı 'anâdur (32-1)
 Sûre sûre **yazılanlar** hat mıdur Kur'ân mıdur (50-4)
 İlm-i ledün dersini 'arif olan **kişiler** (52-2)
 Cümle tağıldı başumdan kalmadı **hâldaşlar** (55-6)
 Yalınız kaldum döküldi kalmadı **koldaşlar** (55-7)
 'Alemi ucdan uca yakaydı **ateşler** (55-2)
 Sürüp dergâhuña **yüzler** döküp yaşı yere **gözler**
 Bir olsa gice **gündüzler** ne güzeldür ne güzeldür (61-3)
 İlâhi **tevbeler** olsun bir dahi mey içmeyem (66-3)
 Kavseyne irişince varur gelür **gemiler**
 Libâsın tazeler ancak **'akıllar** bunda hayrândur (68-6)
 Yaz olur **kuşlar** çağırur hû deyu Allâh deyu (69-4)
 Bir 'aceb **hatlar** durur geh yazılır geh silinür (72-6)
 Çıkar ağzından **ateşler** yakar şeytân-ı mel'ünü (84-3)
 Kapusunda **pâdişâhlar** kul olan sultâna bak (89-6)
 Ol **münâfıklar** vezîr olsuñ ya bek (96-1)
 Geh açılup şâd olup **güller** gibi handân gerek (100-12)
 Halka-i zikri kurmuş **'âşıklar** (117-3)
 Bî-duhân **odlar** yakup bu sînemi külhân iden (127-1)
Giceler tâ subh olunca iñledür bu derd beni (129-4)
 Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürken (136-3)
 'Arş-ı a'lâda **melekler** cem'ine sultân iden (137-2)
Taglar dahi tayanmaz anuñ yüzine karşı (138-5)
Güllerin sünbüllerin bülbüle demsâz eyleyen (141-3)
 Eşcârda **sazlar** çalınur **dallarda** meyve salınur (151-5)

2.2.1.2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs “-m”

Eski Anadolu Türkçesinde teklik 1.şahıs iyelik eki olarak **-m** ünsüzü kullanılmıştır. Teklik 1.şahıs iyelik eki ünlü ile biten kelimelere doğrudan gelirken; ünsüzle biten kelimelere ise yardımcı ses **u** ve **ü** ünlü seslerini alarak eklenmiştir²⁰². Bunun yanı sıra metnimizde sadece bir örnekte yardımcı ünlünün düz yazıldığı tespit edilmiştir. Divanda seçtiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir;

*Olmazsa çâre **derdüme** âh hayretâ vâh hayretâ (7-6)*

*Ucından **sırrıma** dâ'im irişür (13-5)*

*Benven şu mahv-ı mahz-ı zât buldum **vücûdumdan** necât (15-1)*

*Sıdkıla **gönlüm** sever görmeye **cânım** iver (17-3)*

*Leblerüñ feyzine mu'tad eyledüñ çün **ağzumu** (21-2)*

*Pîrdür **envârum** Hak'dur **etvârum** (34-3)*

*Beni öldür sunayım **boynumu** gel çal nice bir (36-2)*

***Azuğum** yok **yazuğum** çok yolda dürlü korku var*

***Yolum** alursa n'ola ger dîv ü şeytân bî-haber (39-6)*

*Oñmaduk **başum** gavğaya salduñ*

***Padişâhum** seyrâna kasduñ var (48-6)*

*Döne döne yanmadan dermân umardum **derdüme** (50-7)*

*İşigine **yüzüm** sürsem ne güzeldür ne güzeldür (62-4)*

*Bükülmez neyleyüm **gönlüm** balâdur (67-4)*

*Dermân arardum **derdüme** **derdüm** baña dermân imiş*

*Bürhân arardum **asluma** **aslum** baña bürhân imiş (78-1)*

*Bulmağa anı dü 'âlemde **begüm** sultân gerek (100-2)*

*Ah u vâh- firkât ü hicrâne yanmağda **dilüm***

***Gözlerüm** kan ile tıldı bu **yanagum** üsti al (106-7)*

*Gördüm seni **efkârum** yağmadur alan alsun (144-1)*

*'**Aklum** dahi her **varum** yağmadur alan alsun (144-2)*

***Kalbüm** marazından kurtulam diyen (146-1)*

*Gerçi her köşede **şeyhüm** dir çokdur (146-2)*

*Bu şehre irişdi **yolum** dört yanı düz meydân kamu*

202 Hatice Şahin, age, s. 50.

*Aña giren görmez **ölüm** içer âb-ı hayvân kamu (151-1)*
*Akıtđum nice dem yaşlar **gözüm**den olu kan içre (152-1)*
*Yakın geldi tulû'a şems-i **rûhum** (157-4)*
*Bu gün **günüm** toğar elhâmdülillâh (157-4)*
Kaldı başum anuñçün fitne vü âl içinde (161-8)
*Hağ'dur bu **sözüm** hakla inkârına tayanma (165-1)*
***Vücûdum** Hağ vücûdudur (166-18)*
***Benligüm** anlar alup bu varlığum tâlân ola (168-4)*
*Yerinme **nâkışum** deyü kemâl ehlini görđükde (170-3)*
*Kıldı beni **rabbüm** emîn ya sen beni ya ben seni (173-3)*
*Görđüm anuñ zikrine '**azâlarum** dil oldu (180-3)*
*Dilberâ gamzeñ okı **içüm** tolu kan eyledi (186-1)*
*Nideyüm **sabrum** bî-vefâ düşdi (187-3)*
*Bir yüze düş oldu **gözüm** yüzbiñ gezer dîvânesi (188-1)*
*Bir zamân bülbül gibi **efğânum** ağdur göklere (189-2)*
***Nefsüm** dime şol dîve ki ilter seni şerre (198-6)*

Teklik 2. şahıs “-(u)ñ / -(ü)ñ”

Eski Anadolu Türkçesinde teklik 2.şahıs iyelik eki ünlü ile biten keliemelere **-ñ**; ünsüzle bitenlere **-(u)ñ** ve **-(ü)ñ** yardımcı sesleri eklenerek yapılmaktadır²⁰³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Yağma idersüñ **varlıđuñ** gider gönülden **tarlıđuñ***
*Mahv eylesüñ '**ađyarlıđuñ** yâr olusar mihmân saña (3-2)*
*Bu zâhir göziñi örtüp baña tut câmla **gönlüñ***
*Ki her bir **sözüñ** içinde tıyasın cevher-i ma'na (8-5)*
***Himmetüñ** dâ'im bu olsun kim Hađđ'ı añlayasın (12-9)*
*Tut **kulađuñ** kim sañadur cümle dillerden hitâb (14-6)*
*Hep güzeller arasında buldı **hüsnüñ** ün revâ (23-1)*
***Lisânuñ** vahy-i Hağ söyler Muhammed (28-8)*
*Bize **tevhidüñ** ola dâ'im ma'âz (30-4)*

203 Ahat Üstüner, age, s. 172.

- '**Aşkuñ** kime yâr olur dâ'im işi zar olur (47-1)
Yârelerüñ oñilacak çağıdur (51-1)
Yoluñda cân u bâş virmek ne güzeldür ne güzeldür (61-1)
İçüñe hırsı almışsan **işüñ** şeytana tolanur (64-3)
Varlığıñ mahv eyleyüp meydâna gel (107-1)
Dükendi '**ömrüñ** ey gönül hebâ yerlerde gafletle (109-3)
Lûtfuñla insân eyledüñ **vaşluñla** handân eyledün (114-4)
Gözüñ aç perdeyi kaldur kuracak yir mi gör dünyâ (128-2)
Şaçuñla kirpiğüñ kaşuñ heme evşâf-ı nakkâşuñ
Şehüm yokdur **ayakdaşuñ** kim ilerü süre ferzin (130-3)
Rahmetüñ Mevlâ dahi artuğdur (132-2)
Havâdisden mukaddesdür **vücûduñ**
Cemâl-i zât-ı a'lâdur **şuhûduñ** (134-6)
Nefsüñi sen bilmedin Sübhân'ı arzularsın (135-2)
Çevgân ile **topuñ** yok meydânı arzularsın (136-2)
Sular gibi **yüzüñ** yire sür kalma yoluñdan (138-7)
Aşl-ı makşûd oldu **dîdâruñ** (148-5)
Dükeli dâr u **diyâruñ** raht u bahtın terk idüp (150-4)
Sen sunmadın ol yolınur her **emrüñe** fermân kamu (151-5)
Yoldaşuñ lâm oldu senüñ (166-2)
La'l-i cânân olalidan ey Niyâzî **meşrebüñ** (186-12)
'Aşka '**uşşâkuñ** da'vet itmişsin (187-7)
Zühdüñi ço 'aşka düş ehl-i cenân itsüñ seni (189-1)
Başuñda dürlü boran olmayaydı (193-4)
Sorduk bilenlere **yüzüñ** görenlere (196-3)

Teklik 3. şahıs “-ı / -i; -sı / -si”

Teklik 3. şahıs iyelik eki ünsüzle biten kelimelere **-ı, -i**; ünlü ile bitenlere **-sı/-si** şeklinde eklenmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde ve inceleme altına aldığımız eserlerde hep düz şekliyle yazıldığı tespit edilmiştir²⁰⁴.

204 Ahat Üstüner, age, s. 172.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gör bu fânûsı ki anuñ şem 'i o İdi nûr-ı zât (16-5)

Gicesi yok dâimâ olmuş şabâh (25-7)

'Aşka düşüp râhatı mihnet olur (26-4)

İsteyen yâri izlesün pîri (34-2)

'Âlimlere ebced hocasi olmak olur 'âr (46-3)

Dîdeyi giryân idüp sînesi biryân olur (52-3)

Ser-i 'uşşâkı top eyler anuñ kim raksı çevgândur (68-4)

Hem çıkar târihden girü esâsı kalmazun (71-2)

Ateş-i ruhsâr ile yanmış kararmış çehresi (89-5)

Gel bu ^c ırz u nâmûsı kıl fâr u mâr (92-4)

Şunuldi nâmesi yâruñ dürüldi defteri varuñ

Kırıldı şişesi 'âruñ bu yolda ihtiyârum yok (93-3)

Hiç bekası yokdur anuñ tiz geçer (99)

Nice biñ cân anuñ olsun fedâsı (134-7)

Sînesi nûr ile eyle(ce) tolmuş (146-3)

Tâlib-i Haqq'uñ devâsız derd dürür sermâyesi (182-1)

Artar anuñ dembedem akrân içinde pâyesi (182-2)

Mısriyâ şol feyz-i akdes nûrı oldı dâyesi

Mülk-i Süleymân anlaruñ yanında bir virânesi (188-6)

Haq kazâsına rızâ vir bula kalbüñ vüs'ati (192-4)

Çokluk 1. şahıs “–muz / –müz; –(u)muz / –(ü)müz”

Eski Anadolu Türkçesinde çokluk 1. şahıs iyelik ekleri –**muz** / –**müz**; –(**u**)**muz** / –(**ü**)**müz** eki olarak tespit edilmiştir²⁰⁵. Eserimizde dönemin önemli özelliklerinden yuvarlaklaşmanın varlığı, 1. çokluk şahıs iyelik ekinde tespit edilememiştir. Bilhassa 1. çoğul şahıs iyelik eki ünsüzle biten kelimelere –(**ı**)**muz** / –(**i**)**müz** şeklinde –**ı** ve –**i** düz ünlü yardımcı sesleri ile eklenmiştir.

205 Ahat Üstüner, age, s. 172.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Erimüz erdür pîrimüz pîrdür

Karamuz nûrdur yirimiz turdur (34-1)

Eyledi hevâ gâret oldı işimüz 'âdet (42-2)

Anuñ için bir nefes ayılmadı mestânımız (72-1)

Şol ruh u zülfüñde bulduk küfr ile îmânımız (72-2)

Adın işidürken il oldı şükür mihmânımız (72-3)

Hamdülillâh kim kabul oldı bu gün kurbânımız (72-4)

Artdı bezm-i vahdet içre günbegün seyrânımız (72-7)

Kalbinüzi yakdı derdi kaddümüzü kaldı dâl (106-5)

Nasîbimiz kadar elhamdülillah (157-8)

Şerbetimiz dükenmedi içenleri usanmadı (159-7)

Bizüm de mihnet imiş kısmetimiz ezelde (161-8)

Halkuñ artuk eksigine keylimüz yokdur bizüm

Kimseye ta'n itmeye hiç dilimiz yokdur bizüm

Lâ-mekândan gelmişüz biz ilimiz yokdur bizüm

Her seher bülbül gibi nâlân olan añlar bizi (177-2)

Biz şol abdâlız bırakduk egnimizden şaltımız (178-4)

Ey Niyâzî katremüz deryâya saldık biz bu gün (178-8)

Çokluk 2. şahıs “-ñuz / -ñüz; -(u)ñuz / -(ü)ñüz”

Eski Anadolı Türkçeçesinde çokluk 2. şahıs iyelik ekleri **-ñuz / -ñüz; -(u)ñuz / -(ü)ñüz** ekleridir²⁰⁶. Dönemin önemli ses hadiselerinden olan yuvarlaklaşma teklik 2.şahıs iyelik ekinde etkili olmuştur. Ekte görev yapan yardımcı sesler genellikle yuvarlak yazılmış olmasına rağmen bazende düz-dar ünlülüdür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Münkirleri dahl ider kime söziñüz dimez" (52-6)

Hor hor uyurken başuñuz Mısri'yi ol vakt asuñuz

Buluñ ziyân u assıñuz ya ben sizi ya siz beni (174-5)

206 Ahat Üstüner, age, s. 172.

Çokluk 3. şahıs “-ları, -leri”

Türkçemizde çokluk 3.şahıs iyelik ekini gösterebilecek bir ek bulunmamasından teklik olan **-ı** ve **-i** çokluk eki olarak kullanılmıştır. Faruk Kadri Timurtaş bilhassa **-lar / -ler** eklerinin eke değil kelimeye ait olduğunu vurgulayarak iyelik eki getirilen kelimenin çokluk eki olduğunu belirtmiştir²⁰⁷.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gülleri açtı fenâsında farkile resmiyâ (11-4)

‘İlm-ı Füşuş’la tamu **odları** söyünür kamu (17-6)

Ferhâd’leyin gözinüñ **yaşları** pınar olur (47-4)

Enbiyânuñ âsmânî Hâk gibidür **sözleri**

Evliyânuñ **sözleri** tezyin dürür itme gurûr (49-4)

Şabr u karârı gider **işleri** devrân olur (52-4)

Tâ **kaşları** mihrâbına kıldıkça nigâhı (70-3)

Şerî’atüñ **sözleri** hakîkatsuz bilinmez

Hakikatuñ **sırları** tarîkatsuz bulunmaz (73-1)

Mürşidi olmayanlaruñ **bildükleri** gümân imiş (78-6)

Hep mülâzim kulluğında bu cihânuñ **şehleri** (89-6)

Diri kılan **tenleri** zinde iden **cânları** (94-7)

Hâk mezhebi **mezhepleri** deryâ-yı zât **meşrepleri**

Hâsıl kamu **matlabları** kadr içredür her an kamu (151-12)

Cüda düşüp ilinden **defterleri** çalındı (171-6)

Oğları kavs-i kazânuñ kuvvetince yol alur (172-2)

Gönülleri toldurur erenlerüñ halveti

Ölüleri dirildür erenlerüñ halveti (181-1)

Tuygurur ol **illeri** tiz geçürür **billeri**

Yakın ider **yolları** erenlerüñ halveti (181-4)

Sâkı-i bezm-i elest peymânesin **içenleri** (185-6)

Meydân-ı ‘aşka girdiler Hâk yolunuñ ‘**âşıkları** (195-1)

207 Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 65.

2.2.1.3. Hâl Ekleri

İsmi hâlleri, isimlerin diğer sözcüklerle münasebeti esnasında içinde bulunduğu durumdur. Bu münasebete tâbi olan isimler bazen ekli bazen de eksizlerdir. Süer Eker hâl eklerini, cümle içindeki isimleri diğer kelimelere değişik anlam ilişkileri çerçevesinde bağlayan biçim birimi olduğunu; Koç hâl ekini cümlenin içindeki ismin görevini belirleyen ve ismin diğer sözcüklerle ilişkisini gösteren dil bilgisi ulamı olduğunu belirtmiştir²⁰⁸. Hâl eklerini isimleri farklı münasebetler için değişik hâllere sokan ekler olarak tanımlayan Muharrem Ergin bu ekleri şöyle sıralamıştır: “Yalın hâli, ilgi hâli, yapma hâli, yaklaşma hâli, bulunma hâli, uzaklaşma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli, yön gösterme hâli²⁰⁹. Demiray ise hâl eklerini, isim hâlleri başlığı altında “Yalın hâl, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli ve ayrılma hâli” diye beşe ayırmıştır²¹⁰. Eser içinde varlığı tespit edilen hâl eklerinin durumu günümüz Türkiye Türkçesi ile hemen hemen aynı yapıdadır.

2.2.1.3.1. Yalın Hâli (Nominative)

Türkiye Türkçesinde ismin yalın hâli eksiz biçimde kullanılmaktadır²¹¹. Mehmet Hengirmen yalın hâlin, ismin herhangi bir hâl eki almamış biçimi olduğunu belirtmiştir²¹². Zeynep Korkmaz ise ismin yalın hâlini “adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan durumu” olarak tanımlarken; yalın hâlde olan bir ismin çokluk ve iyelik eklerini de alabileceğini “dag, dağlar, dağımız” belirtmiştir²¹³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Kulluğa bil bağlar iseñ şâm u seher ağlar iseñ

Sular gibi çağlar iseñ tiz bulunur ‘ummân saña (3-10)

Her ne söz kim söylenür ‘âlemde Türkî yâ ‘Arab

Tut kulağın kim sanadur cümle dillerden hitâb (14-6)

Muhtdür Allah seni her işün ol halk ider

208 Nurettin Koç, Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1992, s.20, Süer Eker, age, s. 279-280.

209 Muharrem Ergin, age, s. 283.

210 Kemal Demiray, Temel Dilbilgisi, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1991, s. 105.

211 Hatice Şahin, age, s.51.

212 Mehmet Hengirmen, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınları, Ankara 1999, s. 410.

213 Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 267.

Mekr-i Hudâ'dan sakın **bal** sanduğuñ belâdur (32-2)
 Bâtınâ **ay gün felekler cümle** fermânuñdur (40-4)
 Katre katre dökilenler dür midür **bârân** midür
 Zerre zerre görinenler **hat** midür **reyhân** midür (50-1)
 Encüm ile şems ü **kamer** ateşlere düşmüş yanar
Yir oturup **göklere** döner ark u **semâ** halvetdedür (53-4)
 'Âlemi ucdan uca yakaydı **ateşler** (55-2)
 Sürüp dergâhuña **yüzler** döküp yaşı yere **gözler**
 Bir olsa **gice gündüzler** ne güzeldür ne güzeldür (61-3)
Dil derdini dildâna takrîr ideyin dir (70-1)
 Vâr kelâmında **işâret** me'hazine bunlaruñ (71-7)
 Lutf ile **dün gice** geldi bize teşrîf itdi yâr (72-3)
Kesret içre bilmediler ferd ü **tenhâ** olmuşuz (76-2)
 Nefs elinden kurtılana **cennet** olmuşdur turag (86-4)
 Kapsında **pâdişâhlar kul** olan sultâna bak (89-6)
 Hağ 'ilmine bu 'âlem bir **nüşa** imiş ancak
 Ol nüşada bu **âdem** bir **nokta** imiş ancak (91-1)
Yağmur gibi yağarsa **belâ** sen baş açarsın
Cân virmege **dost** yolına kurbâna mı geldiñ (95-3)
Kalp evi hep hûr u gilmân **cennet** ü **rdvân** gerek (100-9)
 Gel **hakîkat** 'ilmini sen de okı
 Bir **kadem baş** mekteb-i 'irfâna gel (107-2)
Haber vir bize cânân illerinden (134-1)
 Çek sîneñe **dağ** üzre **dağ** şol haste cânuñ ola **sağ**
 Şâyed ola **tağ** üsti **bâğ** ola **yârân** kamu (151-27)
 Akıtdum nice dem yaşlar gözümden tolu **kan** içre (152-1)
 Hep gökleri indirseler **şerbet** ile taldursalar (159-1)
Kesret idi bir oldı **şûret** idi **sır** oldı
Zulmet idi **nûr** oldı bu âyete irince (164-6)
 Yağa yağa **kül** ider her diken **gül** ider (181-1)
 Fakr u **zillet** derd ü **mihnet** ol gürûhuñ 'izzeti (192-1)
 Biten dürlü **çiçekler** solmayaydı (193-2)
 Deryâ olup dürlü şaçar Hak yolunuñ 'âşıkları (195-3)

Yabanda yâr olmaz sendedir dost ili (196-4)
Añlamaz illâ kelâmum şeş cihet vîrânesi (197-4)
İniş dahi yokuş bir olup cümle yanında (198-22)

2.2.1.3.2. İlgi Hâl Eki (Genetiv)

Eserimizde ilgi hâl eki **-uñ / -üñ** ve **-nuñ / -nüñ**’dür. İlgi hâli ünlü ile biten isimlerin sonuna **-nuñ / -nüñ**; ünsüzle biten isimlere **-uñ / -üñ** şeklinde getirilmektedir. Teklik 1.şahıs ve çokluk 1.şahıs zamirlerine **-üm** şeklinde eklenmiştir. Şahıs zamirlerinde meydana gelen bu değişiklikte yuvarlaklaştırıcı dudak ünsüzü **m**’nin etkisinin olduğu ileri sürülmektedir. İsmi başka bir isimle ilgisi olduğunu gösteren bu ilgi hâli kelimelere bazen ekli bazen de eksiz olarak eklenmektedir²¹⁴. Eksiz ilgi hâli belirtisiz isim tamlaması yapmaktadır. Bu ek yalın hâl ekine benzese de belirtilmemiş bir ilgi hâli şeklindedir²¹⁵. Ekli ilgi ise belirtili isim tamlaması yaparak kelime grubuna mensubiyet, aitlik ve iyelik anlamları katmaktadır²¹⁶.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gördüm bu ‘âlemler kamû benüm vücudumla tolu (15-6)
‘Diñmez gözinüñ yaşı yanar içi nâr olur (47-1)
Evliyânuñ sözleri tezyîn dürür itme gurûr (49-4)
Dünyenüñ lezzâtına aldanma kim (56-7)
İçindeki cân kuşunuñ eğlencesi tevhîd olur (60-7)
O yollaruñ mugaylânı’âşıklarüñ gülistânı (62-3)
Başumuñ menzili mihnet-serâdur (67-3)
Hâkiqatuñ sırları tarîkatsuz bulunmaz (73-1)
Ayağınuñ altına döşe yüzini çiin bisât (83-2)
Fena meydânınuñ merdî olan er (88-5)
Hep mülâzim kulluğında bu cihânuñ şehleri (89-6)
‘Âlem anuñ hüsninüñ şerhinde olmuş bir kitâb (89-7)
Dil tahtınuñ serveri nefesidir kâmilüñ (94-1)
Derde düşenüñ derdine dermâna mı geldüñ (95-7)

214 Muharrem Ergin age, s.284.

215 Gülsel Sev, Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s.120.

216 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 1992, s. 381-383.

- Cânuñ ilindeki şems ü mâhı bul (103-1)*
Ol gözleri fettân dili sengînüñ elinden (111-1)
Ol cihânuñ fahrinüñ sırrına kurbân olayum (119-1)
Ol risâlet bâgınuñ anlar gül-i gülzârıdur (119-2)
Ben anuñ ayağınun fozına kurbân olayum (119-5)
Göñlümüñ tahtında sultânumdur Allâh hû diyen (129-2)
Eger cân ise hüsninüñ behâsı (134-7)
Birer hâle cihânuñ halkı bir bir râzı olmuşlar (143-3)
Bizüm de mihnet imiş kismetimiz ezelde (161-8)
Karnı içiyken anuñ deryâlaruñ yatağı (176-2)
Zîra bunuñ alıdur levh u kalem turağı (176-5)
Anuñ için arturur 'âşıkларуñ efgânını (185-3)

2.2.1.3.3. Yönelme Hâl Eki (Dativ)

Cümlede yükleme bağı olarak isim soylu sözcüklerin gösterdiği nesneye , şahsa, kavrama; yöneliş, dönüş, yaklaşma, girme anlamlarını katan bu eke yönelme hâl eki denir²¹⁷. Berke Vardar yönelme hâl ekini adın belirttiği kavrama düşünüşü veya yönelişi anlatan durum olarak tanımlamıştır. Ayrıca datif ekin Türkçede –a / –e ünlü sesleriyle sağlandığını ifade etmiştir²¹⁸. Bu ek Eski Türkçe döneminde –ğa / –ge şeklindeydi. Batı Türkçesine geçerken ek başındaki –ğ, –g ünsüzleri düşmüştür. Niyâzî-i Misrî Divanından yönelme hâl eki ünsüzle biten kelimelere –a / –e ünlüsüyle; ünlü ile biten kelimelerde olduğu gibi –y– yardımcı ünsüzünü alarak eklenmiştir²¹⁹.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- °Aşkuñı eyle iki °âlemde bana âşinâ (1-5)*
Sermâye bu yolda hemân teslim olur buña inan (3-3)
Zât-ı °ilme Mustafâ esmâya Âdem'dür emîn (4-1)
Mu'adil olmaz ol zevke hezârân thennile selvâ”(8-6)
Devlet-i dünyâ seni bir rûtbeye muhtâc ider (10-2)
Bu cihâna toğdı rûhen nûr-ı aşl-ı şâfiyâ (11-1)

217 Ahmet Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989, s. 162.

218 Berke Vardar, Açıklamalı Dilbilimi Terimler Sözlüğü, Multilingual Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, s. 225.

219 Muharrem Ergin, age, s.284 – 287, Hatice Şahin, age, s. 52.

- Gir bu dert **meyhânesine** koma elden kâseyi (12-8)*
- Mekteb-i **'irfâna** gir okı bu 'ilmüñ aslını (14-4)*
- Yakup 'aşk **odına** cânı meşâmuñ bû-yı tevhîd it (19-1)*
- Dünyâ gamından geçüp **yokluğa** kanat açup (20-6)*
- Ey Niyâzî iremezsüñ ölmeyince **vuşlata** (23-5)*
- Hem yanuñda **düşmene** lâzım silâh (25-4)*
- Ey Niyâzî dost iline **uçmağa**(25-9)*
- Zikre** meşgul ol şakın olma ırah (26-1)*
- Derdlü **kullara** yine sensin melâz (30-2)*
- Sensin âhir **cümlemüze** müste'âz (30-1)*
- Gel kim **yâreñe** dürlü devâdan haberüm var (31-2)*
- Gel öli iseñ **sözlerüme** tut kulağuñ kim (31-3)*
- Artı gündən **güne** feryâdun senüñ (38-3)*
- Bir devâsuz **derde** düşdüm âh ki lokmân bî-haber (39-3)*
- Saykal ur mir 'ât-ı **kalbe** taşraya bakmağı ko (40-6)*
- Cândan saña tâlib kıl her **tâ'ate** râğıb kıl*
- Bir **pîre** müşâhib kıl hıdmet yolını göster (42-4)*
- Yolları ne var ayru ise hep **saña** âşık*
- Cümle seni ister **saña** didâra gelürler (43-8)*
- Varlık cibâlin kesüp dost **iline** yol ider*
- Ferhâd'leyin gözinüñ yaşları pînar olur (47-4)*
- Na'ra-'i İsrâfil oldu **cümleye** çalındı sûr (49-2)*
- Döne döne yanmadan dermân umardum **derdüme** (50-7)*
- Encüm ile şems ü kamer **ateşlere** düşmüş yanar (53-4)*
- Nicesi tâkat getirürsün **aña** karşı Mısrî kim (55-9)*
- Güç getürme **kendüñe** geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*
- Mihnetlere** râğıb ol âsâna irem dirseñ (98-1)*
- Görinür oldu her gâhi **gözüme** vech-i cânânım (116-1)*
- Derdsizlere** diken görünür gerçi Niyâzî (121-5)*
- Katı Mecnun durur **buña** gönül virüp turan insân (128-2)*
- Sorma güzelüm **añlara** 'llâ'haberin sen (138-10)*
- Kimseye** iz virmemiş bu yolda revân eyleyen (141-4)*
- Kim ki cândan geçmez ise deñ **bize** yâr olmasun (142-1)*

Dünyâya anlar girmede girdiyse de eğlenmedi (151-16)

Tuysa bunu halk-ı cihân katresine vireydi cân

Olmaz behâ kevn ü mekân bu halvetüñ şerbetine (159-4)

Yanlıı haber söylemiş size viren salığı (176-1)

Halkuñ artuk eksigine keylimüz yokdur bizüm (177-2)

Tâ'atüñ ihlâşa irmez 'ilm ile a'mâl ile (182-3)

Bu nâr-ı 'aşka yananlar bihâr-ı şevka talanlar (184-4)

Her kimüñ kim şehrine uğradı 'aşkun 'askeri (186-2)

Zühd ü tatvâya yâr idüm evvel (187-1)

Bir yüze düş oldı gözüm yüzbiñ gezer dîvânesi (188-1)

Bir zamân bülbül gibi efgânım ağdur göklere (189-2)

Zulmet içre teşne diller âb-ı hayvâna irer (192-3)

Rûh anuñ ile itdi semâvâta 'urûcı (198-19)

2.2.1.3.4. Belirtme Hâli Eki (Akkuzativ / Yükleme)

Belirtme hâl eki ismin ve geçişli fiilerin doğrudan etkisi olduğunu gösteren hal ekidir. Belirtme hâl eki, bazen eksiz olmasına rağmen genellikle eklidir. Türkiye Türkçesinde belirtme hâli için –ı, –i, –u, –ü ünlü sesleri kullanılmıştır²²⁰. Aksan, belirtme hâl ekinin tümleç ve yüklem arasındaki münasebetin sağlanabilmesi için önemli olduğunu vurgulamıştır. Demiray, belirtme durumunu yükleme hâli başlığı altında isimlerin –i eki almış şekilleri olarak tanımlamıştır. Belirtme hâl eki alan isim cümle içinde belirtili nesne görevindedir²²¹. Eski Türkçe döneminde belirtme hâl ekinin üç farklı şekilde kullanılmıştır.

–ı / –i:

Ekin en yaygın şekli isimlere getirilen –ğ, –g ünsüzleridir. Bu ekin Batı Türkçesine geçiş sürecinde düşmesi sebebiyle ekin yardımcı ünlüleri –ı / –i belirtme hâl eki olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu hâl eki ünlü ile biten kelimelere –y– ünsüzünü alarak eklenmiştir.

220 Muharrem Ergin, age, s. 231.

221 Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 91, Kemal Demiray, age, s. 105.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Dünya ile ^c **ukbâyı** ko ^c **ûlâ** ile 'uhrâyı ko*

*Var ol kuru **sevdâyı** ko matlab yeter Sübhân saña (3-6)*

*Bir dem **beni** şâd itmedüñ âh veyletâ vâh veyletâ (7-2)*

*Gir bu dert meyhânesine koma elden **kâseyi** (12-8)*

*Şu vaktin kim çıkup gezdüñ **semâyı** (28-9)*

*Âdemde bulup vaşf-ı **ilâhîyi** Niyâzî (31-7)*

*Kazma derin **kuyıyı** boyuñca var kazadır (32-3)*

*Nice bir 'adi ü katil **fitneyi** ihyâ idesin (36-2)*

***Suyı** toñdurup ider taş u toprak (41-19)*

***Dîdeyi** giryân idiip sînesi biryân olur (52-3)*

*Bu denî ahvâl-i **dünyâyı** şabîler lu'bine (65-3)*

***Noktayı** fehm eylemektür 'ilm ü hikmetden garaz (82-1)*

***Mürdeyi** zinde idem ol cânlara cânân menüm (125-6)*

*Mısrî'ye ucdan uca her **kûşeyi** zindân iden (127-5)*

*Dirüp **dünyâyı** cem' itme igende (131-6)*

*Topuğuñna çıkmayan **şuyı** deñiz sañursın*

*Sen **katreyi** geçmedin 'ummânı arzularsın (136-4)*

*Halkdan ayırmış yüzini pinhâna çekmiş **özini** (140-11)*

*Sevdüm **seni** hep varum yağmadur alan alsun*

*Gördüm **seni** efkârum yağmadur alan alsun (144-1)*

*Merkeb izinde su görüp **deryâyı** gördüm sanma sen (169-2)*

*'Ârifüñ her bir **sözini** tuymağa insân gerek (178-7)*

*Cânuñ **gözini** açar erenlerüñ halveti (181-5)*

*Şol kadar kıl **nâleyi** kim gülsitân itsüñ seni (189-2)*

-n:

Eski Türkçe döneminde, iyelik eklerinden sonra kullanılan **-n** belirtme hâl eki teklik 3. şahıs iyelik eklerinden sonra eklenmiştir. Belirtme hâlinin bu şekli eserimizde çok sık yer almıştır. Bu hâl eki özellikle halk edebiyatında daha sonraki dönemlerde de kullanılmaya devam etmiştir²²².

222 Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 70.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Yüzin gören görür ağyâr içinde yâr olur peydâ (2-15)

'İzzet isterseñ yûri var bekle zillet **kapusin** (10-5)

Açagör cân **gözin** kim bî-başar nâdânı neylerler (54-3)

İşiginde baş urup şıdk **ayağın** berk basanuñ (57-6)

İşigine koya **başın** diye şâhâ ne gerek (101-1)

Gel ey 'aşk odına pervâne gibi **cânın** atmayan (109-2)

–(n)ı / –(n)i:

Eski Türkçe Döneminde zamirlere getirilen –(n)ı / –(n)i belirtme Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ve incelediğimiz metinde kullanımdan düşmüştür. Zamirlere has olan bu ek, sadece arkaik bir şekilde **bunı**, **anı** işaret zamirlerinde kullanılmaya devam etmektedir²²³.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Felekler de görüp **anı** döner edvâr olur peydâ* (2-5)

*Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle **anı** sevdüñ*

***Anı** her kim ki sevdiyse dînini eyledi yağma* (8-2)

*Hep **anı** söyler duyarsın gökten inen dört kitâb* (12-11)

*Ol 'ayân iken **anı** örter delâil beyyinât* (16-2)

*Geçirüp onı bu **bunı** şol eyler* (41-17)

***Bunı** ancak ya 'Attâr u yahud Tayyâr olandan şor* (58-4)

*Haber virdi **bunı** Kur'ân haber vir seb'-i kurrâdan* (133-7)

*Tuysa **bunı** halk-ı cihân kıatresine vireydi cân* (159-4)

*Çokdan arardum ben **bunı** ya ben sizi ya siz beni* (174-1)

Eksiz belirtme hâli:

*Çok da virme kendüñi dünyâyâ çek bir dem **elüñ*** (12-2)

*Zerresi zâhir olaydı ger beni yakan **oduñ*** (55-2)

*Ateşüm **yaşum** iñildüm cân içinde gizlidür* (55-4)

*Cism ü cânuñ kıo **yükün** yeynildi gör* (77-4)

²²³ Zaynep Korkmaz, age, s. 139.

Yüregün baş bağını kan eylemiş (79-12)

*Diyâr-ı gurbete saldı 'acep **hâlüm** sorarum yok (93-4)*

*Sürmeğe **yüzüm** sultâna geldüm (117-5)*

*Tarîk-i vaşla **lutfuñ** rehber eyle (124-1)*

2.2.1.3.5. Bulunma Hâl Eki (Lokativ)

İsmin kendisinden bulunma ifade eden fiiller ile münasette olduğunu gösteren durumdur. Kelime grublarında ve cümlede fiilin kendi içinde yaşanan olayları dile getirmek için isim bulunma durumunda olur. Bulunma durum eki **-da / -de; -ta / -te** şekilleriyle kelime kök ve gövdelerine eklenmiştir²²⁴. Karaman, bulunma hâl eki şöyle açıklamaktadır: **+de** ekiyle çekimlenmiş isimler, bağlandıkları yüklemelerin belirttikleri fiillerin nerede, ne zaman, ne durumda gerçekleştiğini dile getirmektedir. Böylelikle, yükleme bulunma, kalma, içindelik anlamları katarak cümleleri tümlerler²²⁵. Bulunma hâl eki Eski Anadolu Türkçesinde tonlu ve tonsuz ünsüzlerden sonra **-da / -de** şekliyle eklenmiştir. Eski Türkçe döneminde ve bazı Türkçe lehçelerinde ekin ünsüz uyumuna tâbi olduğu gözlemlenmiştir. Bu ekin imlâsı kapalı (é...) şeklinde olmasından dolayı kendinden önceki ünsüzün tonlu veya tonsuz olması durumu değiştirmemiştir. Türkçenin bütün dönemlerinde kendini muhafaza eden bulunma (lokativ) hâl eki ayrıca ayrılma fonksiyonu görevini de üstlenmektedir. Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örneklerin çok az bir kısmında tonsuz ünsüzle başladığı da görülmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Hem dahi cümle fena **buldukta** ° aşk bakî kalur (1-3)

*Taşınur **günde** yüzbin can 'adem iklîmine her dem (2-4)*

*Sermâye bu **yolda** hemân teslim olur buña inan (3-3)*

*Her **zamanda** bir velinüñ vechine bunlar ziyâ (4-3)*

***Şûretde** nem var benim **şûretdedür** ma'denüm (9-3)*

*Bulmadılar hiç bu **şahrâda** biri bir katre âb (12-4)*

*Gör ki nice dere olupdur bu **'ilimde** dört kitâb (14-4)*

***Bâzârda** düzdüm halveti rûz şebüm 'id ü berât (15-5)*

224 Muharrem Ergin, age, s. 234-235.

225 Tahir Karaman, Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri Türk Gramerinin Sorunları 2, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 278-295.

- Cihânda** çokdur envâ-'ı 'ulümuñ (18-8)
- Ka'bede puthânedede** çağıruram dost dost (20-3)
- Bilen ider mi **cihânda** nefis ü şeytânile bahş (21-5)
- Şol **göñülde** kim devâma ire ol (26-3)
- Çamurda** sen Mısrî'yi gördükçe çok başma kim (32-7)
- Mısrî'nüñ **dînde** 'izzeti **zinde**
- Cümle **milletde** hamzevî hordur' (34-7)
- Sen bu **ilde** kimseye yâr olmaduñ (38-2)
- Azuğum yok yazuğum çok **yolda** dürlü korku var (39-6)
- Günde** bir taşu binâ-yı ömrümüñ düşdi yire (39-2)
- Sûretâ bu hirmen-i '**âlemde** sen bir dânesin
- Ma 'na **yüzünde** ne kim var cümle harmânuñdadur (40-3)
- Şol kim ola **vuşlatda** halvet bula **celvetde**
- Bu Mısrî'ye **keşretde** vahdet yolını göster (42-7)
- Har o durur **harmanda** ol buğdayı kor saman görür (44-4)
- Başum **önünde** çevgân **elüñde** (48-2)
- Birisi **ma'nâda** biñ lü'lü ü mercâna değer (57-3)
- Sende** çü cem' oldı hüsun şivesi (59-5)
- Yoluñda** cân u bâş virmek ne güzeldür ne güzeldür (61-1)
- Ol ki **zulmetde** kalupdur dil aña bürhândadur (65-5)
- Hak **katında** suçlu oldum suçlu olan iñiler (69-2)
- Şol ruh u **zülfüñde** bulduk küfr ile îmânımız (72-2)
- Vuşlatda** olan **hayretde** kalan (74-2)
- Her keşâfet kim izâfet gösterir **âyînedede** (76-8)
- Ben **taşrada** arar idüm ol cân **içinde** cân imiş (78-2)
- Ne kim takdir idüpdür Haq olur **elbetde** ol zâhir (80-3)
- Şol esîr-i nefis olan dâ'im mua'zzeb **tmuda** (86-4)
- Göñülde** himmetidür nûn ile kâf (88-2)
- Kapusında** pâdişâhlar kul olan sultâna bak (89-6)
- Dünyede** ölmezden evvel kıl sefer
- Hîç idinme bir **makamda** sen tırak (92-2)
- Derk-i **esfelde** münâfik oldı sek (96-2)
- Gel ey bahr-ı **hakâyıkda** taleb kılmayan aşdâfi (109-1)

- Evvellümde diñmez idi âh u efgâñum benüm (112-1)*
Serseri gamze cihânda nokta-i ma'nâ menüm (125-5)
Garîbüm ben bu 'âlemde mişâlümdür benüm Mecnûn (126-3)
Leylinüñ fecrin getirmez gökteki cevân iden (127-3)
Dilde sırrum sırda sübhânumdur Allâh hû diyen (129-1)
Kimdür anı baña göster şol sularda turmayup (140-5)
Biñde bir tutduñsa biñ yüz beşde biñ tut sözlerüm (141-5)
Eşcârda sazlar çalınur dallarda meyve salınur (151-5)
Beşer dinen bu 'âlemde senüñ sûretle şahsuñdur
Hakîkatde hüviyyetde değılsin yâ Resûlallâh (160-2)
Yer götüren sarı öküz ondörtüzbîñ yaşında"(176-4)
Ey Niyâzî n'oldı sende kayd-ı dindâr kalmadı (179-5)
Hubbı cânımda sırrı zâtımda (183-11)
Niyâzî kaldı hayretde yanar dil nâr-ı firkatde
Düşüp bu dâr-ı ğurbetde dün ü gün eyler efgânı (184-5)
Ne deñlü var ise 'âlemde evşâf (190-3)
Taşradan varılmaz biñ yıldı erilmaz
Yabanda yâr olmaz sendedür dost ili (196-4)
Hayvânda da vardur o tamarlarda tolan kan (198-8)

2.2.1.3.6. Ayrılma Hâl Eki (Ablativ)

İsmi fiile bağlayan ve bilhassa fiilin kendinden uzaklaştığını ayrıldığını belirtmek üzere ismin girdiği duruma denir²²⁶. Ayrılma hâl eki, Eski Türkçe döneminde **-dın / -din**; **-tın / -tin**'dir²²⁷. Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde ve inceleme altına aldığımız eserde **-dan / -den** şeklinde kelime kök ve gövdelerine eklenmiştir. Bilhassa tonsuz tabanlara **-dan / -den** şeklinde eklenmesi ünsüz uyumlarına aykırılığın göstergesidir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Bir nefes gönülüm senüñ 'âşkıundan itmegil cüdâ (1-4)*
Anuñçün her bir isminden gelür bir kâr olur peydâ (2-9)
Cândan talep kıl yâruñı vir cânı bul dildâruñı (3-7)

²²⁶ Haydar Ediskun, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s. 111.

²²⁷ Çeviren: Mehmet Akalın, A. Von Gabain, age, s.64.

- Gülden** cüdâ bir bülbülem âh firkatâ vâh firkatâ (7-4)
 Uyan **ğafletden** ey gâfil seni aldamasun dünyâ (8-1)
Bulardan görinen halkuñ vücûdı (13-9)
 Saña **senden** sefer eyle seni sen dû-yı tevhîd it (19-3)
 Bakup **kamudan** Hakk'a çağıruram dost dost (20-8)
 Can bu **ilden** göçmedin can ânı bulmazsa ne güç (22-1)
 Tulû'ı kevkeb-i **şarkdan** mesâlibdür anuñ Mec (24-2)
 Nefs ü **şeytândan** emîn olma müdâm (25-3)
 Üç **bölükden** üç bölük dahi bölünmüş ey hoca (27-4)
 Ol **zamândan** mest-i hüşyâr olmuşam yâ Rab meded (29-4)
Pirden ayrılan **Hak'dan** ayırıdur (34-2)
 Artdı **günden** güne feryâdun senüñ (38-3)
 Meylümi **sivâdan** kes halvet yolını göster (42-3)
 Sevdaña **düşeliden** dünyâ baña dâr olur (47-8)
 Ger sen idrâk eylemezseñ bil ki **sendendür** kuşûr (49-1)
 Deryâ olup turmaz çoşar talazlanup **başdan** aşar (53-3)
 Gider şirki **gönülden** Hakk'a kim tuğyânu neylerler (54-6)
 'Alemi **ucdan** uca yakaydı ateşler (55-2)
 'Li meni'l- mülk'hidâsın **işiden** cân kulağı (57-7)
 Ene'l-Hak sırrını **cândan** geçüp ber-dâr olandan şor (58-1)
Ciğerden dil n'ola çekerse âhı (67-2)
 Ey Niyâzî ne yatarsun aç göziñi **uykudan** (69-5)
 Tâ **ezelden** biz bu 'aşk içinde rüsvâ olmuşuz (76-19)
 Bunca **evşâfdan** görinen bir cemâl (79-3)
 Noktayı fehm eylemektür 'ilm ü **hikmetden** garaz (82-1)
 Sükkerî helvâdur **andan** hasıl olur inbisât (83-4)
Cümleden evvel saña lâzım olan (85-2)
 Bu 'âlem o **deryâdan** bir katre imiş ancak (91-2)
 Talep kıl her sehergâhı **yürekden** eylegil âhı (105-5)
Şudan bir 'ibret almaduñ niçün dâ'im akup çağlar (109-4)
 Gâh olur **benden** hakîr hiç kimse olmaz dünyede (113-7)
 Cüdâ düşdüm o **Leylâdan** ne hasretdür anı bilmem (126-3)
 Her kişiye **kendünden** akreb olan dost zâtıdur (129-7)

*Ne arar kendini **halkdan** böyle pinhân eyleyen (140-11)*

*Akıtdum nice dem yaşlar **gözümden** tolu kan içre (152-1)*

*'İbâdet ehli ol dâ'im yüzüñ kaldurma **toprakdan** (155-2)*

***Hayvândan** ol edaldür kaldı dalâl içinde (161-9)*

*Cân u **dilden** bülbül-i gülzâr-ı 'aşka essalâ (167-4)*

*Kamîs-ı pür-nesîm ile o **cânândan** haber geldi (170-1)*

***Gözden** akıdur yaşı erenlerüñ hâlveti (181-3)*

*Nefha-i Rahmân'a bu **yoldan** ide gör sü'rati (192-5)*

*Öğrensini anı mescid öñünde **kapudan** as (198-4)*

Eski Türkçede kullanılan –**dın** / –**din** ayrılma hâl eki günümüzde bazı örneklerde kelime kök ve gövdelerinde kalıplaşmış olarak devam etmektedir.

*Nefsüñi saña bildirür ölmezden **öñdin** öldürür (53-2)*

2.2.1.3.7. Eşitlik Hâl Eki (Ekvativ)

İsimlerde ve isim kökenli sözcüklerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan duruma eşitlik hâli denir. Bu hâl ekini göstermek için Türkçenin tarihi akışı içinde ve yaşamaya devam eden lehçelerinde “gibi, kadar” adatlarının yerine getirilebilen +**ÇA**, +**SI** / **SU** ve teg edatının eklenmesinden oluşan +**dAy** ve +**dI** / **dU** ekleri kullanılmıştır²²⁸. Korkmaz, eşitlik hâl eki ayrıntıları ile ele alan makalesinde tarihi lehçelerden başlayarak çağdaş Türk lehçelerindeki ve Türkiye Türkçesindeki +**CA** ekini incelemiştir. Korkmaz'a göre, Türk lehçelerinde isimlere eklenerek farklı görevlerle değişik edatların **gibi**, **kadar**, **üzere** vs. yerini tutan +**ça** eki yazılı ilk metinlerde eşitlik münasebeti kurmuştur. Bu münasebet sözcüklerin nitelik farklılıklardan doğan bazı özelliklerle bütünleşerek ekte görev kaymalarının oluşmasına neden olmuştur. +**ça** eşitlik hâl eki eski metinlerde yaşayan lehçelere kıyasla daha işlek bir şekilde kullanılmıştır. Bu ek Türkiye Türkçesinde soyut anlamları ifade eden somut ilişkiler içinde **gibi** edatı yerinde kullanılmıştır. Ayrıca Korkmaz, eşitlik hâl ekinin cümlede “**mukayese** ve **sınırlama**” görevlerini üstlendiği belirtmiştir²²⁹. Eserimizde eşitlik hâl eki **kadar**, **miktar**, **zaman** anlamlarını ifade eder.

228 Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 56.

229 Zeynep Korkmaz, Türk Dilinde +ça Eki ve Bu ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 1.Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 12-84.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Görür ol kenz-i mahfiden nice zâhir olur eşyâ

Bilür her nakş-ı şûretten nice esrâr olur peydâ (2-17)

Ki aşlâ senden ayrılmaz ömür 'âhir olunca tâ (8-3)

***Bunca** yazılan ki ma'nâ bîkr-i Kur'ân'un ola (11-2)*

*Kazma derin kuyıyı **boyuñca** var kazadur (32-3)*

*Ne büründi **bakduğunca** özine (38-7)*

*Âşinâlık **artduğınca** ey Niyâzî dost ile(72-7)*

*Cânıma **kıymayınca** o deryâyâ talınmaz (73-5)*

***Añlayınca** zât-ı Haqq'ı zevk ile (79-13)*

*Halkı **bunca** enbiyâ kim geldi de'vet eyledi (82-2)*

*Derde düşüp **ağlayınca** güldi cânânum benüm (112-5)*

*Bu merâyâyâ anuñçün **bakduğumca** hurremüm (118-3)*

*Giceler tâ subh **olunca** iñledür bu derd beni (129-4)*

*Hem ne sır için dönerler **bunca** devrân eyleyen (140-7)*

***Akduğınca** sanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)*

Eşitlik hâl eki **-oğ** ve **-öğ** kuvvetlendirme edatlarıyla kalıplaşarak kullanılmıştır.

*Bu rumûzun noktasın **ancağ** yine 'ârif bilür (125-4)*

Eşitlik hâl eki aynı zamanda iyelik ekli şekillerde de kullanılmıştır:

*Baş olup gitdi **öñince** 'âlîke yevmüñ-nüşûr"(49-3)*

*Oğları kıavs-i kazânuñ **kuvvetine** yol alur (172-2)*

-layın / -leyin:

Sonuna geldiği isimlerde eşitlik anlamı katan **-layın, -leyin** eki cümle içinde zarf görevinde kullanılan isimler türetmektedir.

***Ferhâd'leyin** gözünüñ yaşları pıñar olur (47-4)*

***Yûnus'leyin** Niyâzî 'irfâni arzularsın (135-11)*

2.2.1.3.8. Vasıta Hâl Ekleri

Cümle içindeki ismin hangi araç ve aletle yapıldığını belirten durumdur. Eski dönemden itibaren **+n** eki ile yapılan bu hâl günümüzde “**ile**” edatıyla yapılır. **-n** eki bazı

kelimelerde kalıplaşmıştır. Vasıta hâl eki **sebeP**, **zaman** ve **vasıta** anlamlarını ifade etmektedir.²³⁰

-la /-le; -ıla / -ile; -(y)ıla /-(y)ile:

İsim çekim eklerinden olan vasıta hâl eki eserimizde “**ile**” edatıyla oluşturulur.

Şıdķıla olmazsañ kuli itmez yolu âsân saña (3-9)

Karun durur **derdile** gam gitmez başumdan hiç elem (7-4)

Bu zâhir göziñi örtüp baña tut **cânıla** gönlüñ (8-5)

Gülleri açtı fenâsında **farkile** resmîyâ (11-4)

Dilemez kim eyleye şol âb-ı **hayvânile** bahş (21-2)

Mukaddemden olur Anuñ **remîniyle** Bisenc (24-3)

Sen de gürz-i **zikrile** dög başına eyle kısâş (81-2)

Hakķ'ıla ortada kalmaya nizâ' (85-7)

Topıla çevgâni sundı baña cânân lûtfîle (112-6)

Ben anuñ '**ilmile** 'irfanına ķurbân olayum (119-1)

Ol **vehile** ki cân u dili pür-taleb olsa (121-2)

Terk eylese hem '**ârile** nâmusını ol er (121-4)

Derdile ķul olmadın sultânı arzularsın (136-5)

Yerler altında tenlim **toprağıla** yeksân ola (168-2)

Her biri bir **vehile** hûb zâtun i'lân eyledi (186-7)

Bulmazsın o **vaşfile** yürürseñ (190-4)

-n:

Vasıta hâl ekinin eski dönemlerde kullanılan **-(i)n** şekli bazı kelimelerde kalıplaşmıştır. Niyâzî-i Misrî Divanından -n ekine örnek olabilecek sadece bir kelimenin varlığı söz konusudur.

Bir gün gidersin **ansuzın** köymez saña kârbân ķamu (151-31)

2.2.1.3.9. Yön Hâl Ekleri (Direktiv)

Eski Türkçe döneminde **-ğaru / -gerü**; çok nadir olarak da **-ķaru / -kerü** ekleri yön gösterme ekleri olarak kullanılmıştır. Yön hâl eklerindeki **-ğ** ve **-g** ünsüzleri Batı

230 Ahmet Topaloglu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989, s. 29.

Türkçesine geçiş sürecinde düşmüştür. Günümüzde nerdeyse kullanılmayan **-ğaru / -gerü** eklerinin yerini alan başka bir direktiv eki bulunmamaktadır. Zira direktiv eki olarak bildiğimiz **-ru /-rü; -ra / -re** eklerinin bugün bile işlek oldukları söylenemez²³¹. Bu hâl eki cümlede **-a doğru, -a karşı, -a kadar, -e değin** gibi edatların işlevlerini yerine getirmektedir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

-ra, -re eki

içre:

*Sakin soyma anı nâ-mahrem **içre** (18-26)*

*Kesret **içre** ol ne vahdetdür ki ana yok 'idâd (27-2)*

taşra:

*Her ne okursañ çün otuz ikiden **taşra** degül (14-5)*

*İt idi Bel'âm idi **taşra** dili şalındı (171-7)*

şoñra:

*Yakañı al elinden kim seni **şoñra** kılur rüsvâ (8-1)*

***Şoñra** ol yârelerin istediler dermânını (185-2)*

-aru, -erü eki

içerü:

*Ĥurûfa bakma andan **içerü** baķ (87-10)*

*Zâhidâ şûret gözetme **içerü** gel câna bak (89-1)*

ilerü:

*Şehüm yokdur ayakdaşuñ kim **ilerü** süre ferzin (130-3)*

*Meleklerden **ilerü** seyrânı arzularsın (136-3).*

231 Suzan Duran, Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözlere, TDAY-B 1956, Ankara 1988, s. 7.

2.3. Fiil Çekimi

2.3.1. Haber Kipleri

2.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Teklik 1. şahıs “-m”

2. şahıs “-ñ”

3. şahıs eksiz “eksiz”

Çokluk 1. şahıs “-ķ / -k”

2. şahıs “-ñuz / -ñüz”

3. şahıs “-lar / -ler”

Metnimizde görülen geçmiş zaman eki olarak **-dı / -di** kullanılmıştır. Görülen geçmiş zaman kipi teklik ve çokluk 3. şahıslara düz; diğer şahıslara da yuvarlak ünlülü şekilleriyle eklenmiştir²³². Divânımızda bu kip ekinin sadece iki yerde ünsüz uyumuna tabi oldukları tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ey çarh-ı dîn **n'ettüm** saña hiç virmediñ râhat baña (7-1)*

*Bu yola böyle mi **gittiler** ešrâf (87-3)*

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmıştır.

Teklik 1. şahıs “-du-m / -dü-m”

***Oldum** İsmâ'il gibi teslim-i Hâķ indi hemin (5-5)*

***Añladum** zebh-i azîme bir işaretdür bu ķoç (5-6)*

*Benven Şu maħv-ı maħz-ı zât **buldum** vücûdumdan necât (15-1)*

*Bâzârda **düzdüm** halveti rûz Şebüm 'id ü berât (15-5)*

***Bildüm** ki 'âriflerün ešrârıdur Vâridât (17-2)*

***Geldüm** cihâna ğarîb **oldum** güle 'andelib (20-5)*

***Aradum** bar u berri bulmadum ben bu sırrı (35-3)*

*Pirden **aldum** haberi ol bî-nişân sendedür (37-1)*

232 Nesrin Sis, age, s. 85.

- Bir devâsuz derde **düşdüm** âh ki lokmân bî-ḥaber (39-3)
- Beni gör n'oldum şararup **soldum** (48-3)
- Döne döne yanmadan dermân **umardum** derdüme (50-7)
- Yalnız **kaldum** döküldi kalmadı koldaşlar (55-7)
- Haḫ katında suçlu **oldum** suçlu olan iñiler (69-2)
- Yokla bu mışra'ı târih **añladum** çoğ olmasun (71-1)
- Bürhân **arardum** aşluma aşlum baña bürhân imiş (78-1)
- Bu gün bir meclise **vardum** oturmuş pend i der vâ'iz (84-1)
- Yine dosta gider **oldum** elümde bergüzârum yok (93-2)
- Gönderem **didüm** bu cânı ey halil (110-4)
- Râhat ile **istedüm** vaslını kahr itdi baña (112-5)
- Çü **bildüm** vech-i cânânı kamuda **sezdüm** Allâh'ı (116-3)
- Sem'-i tevhîdi **gördüm** yakmışlar
- Gitdi karârum pervâne **geldüm** (117-2)
- Cümle mevcûdâtı **virdüm** ben vücûd-ı vâhide (118-5)
- Meryem içre ben **toğurdum** bir gulâm (123-3)
- Ben bâğ ile bostânı **gezdüm** hıyar bulmadum (135-10)
- Sevdüm** seni hep varum yağmadur alan alsun
- Gördüm** seni efkârum yağmadur alan alsun (144-1)
- Ben varlığımı **atdum** dost varlığına yetdüm (144-3)
- Bulut olup göge agdum matar olup yire **yağdum**
- Nice **geldüm** nice gitdüm nice **toğdum** nice **öldüm** (152-3)
- Ferhâd bu gün ben **oldum** varlık tağını **deldüm** (180-4)
- Teklik 2. şahıs** “-du-ñ / -dü-ñ”
- Ey Niyâzî ibtidâsuz zevk **bulduñ** ‘ışkdan
- Yârufî isbâtmda lâ'suz zevk **bulduñ** ‘ışkdan
- Dâim ü bâki fenâsuz zevk **bulduñ** ‘ışkdan
- Ey Fuzulî intihâsuz zevk **bulduñ** ‘ışkdan (6-6)
- Ne **sanduñ** sen bu gaddârı ki tâ böyle anı **sevdiñ** (8-2)
- Otuz iki harfi **bildüñ** dört kitâbuñ aşlıdur (14-3)
- Leblerüñ feyzine mu'tad **eyledüñ** çün ağzumu (21-2)
- Şu vaktin kim çıkup **gezdüñ** semâyı (28-9)
- 'Âkıbet dermân yirine derdini **kılduñ** 'ilâç (23-3)

Her tohmi neden **alduñ** ise dikseñ anı bil (43-6)
 Bağrumı **deldüñ** kana kaçduñ var (48-1)
 Oñmaduk başum gavğaya **şalduñ** (48-6)
 Yeter **çalışduñ** ey hoca fenâ mülküñ metâ'ına (64-4)
 Bu kesrete ancak anı seyrâna mı **geldüñ** (95-5)
 Bu fenâ içre bekâ **tuyduñ** meğer (99-3)
 Fenâ ender fenâya **irdüñ** ise (131-11)
İşitdüñ anı n'oldı Zelîha haberin sen (138-3)
 Çünkü anı **gizledüñ** kahr u celâl içinde (161-4)
 Yeter anı sen **horladuñ**
 Köpek olup çok **hırladuñ**
Çatladuñ u hem **gürledüñ** (166-11)
 Bir ölisin **dirilmedüñ** (166-16)
 İmâna kâbil **olmaduñ** (166-17)
 Kibirle göklere baş **çekmeseydüñ** (193-4)

Teklik 3. şahıs “-dı / -di”

İden Âdem'den ^c ibâ Hâk'dan dahi **oldı** cüd'a (4-4)
Geldi Hâk bâtl fırâr **itdi** tolaşdı mağribe
 Zâhir oldı gizli sırlar **virdi** Hâk bürhân bana (5-4)
 Bu cihâna **toğdı** rûhen nûr-ı aşl-ı şâfiyâ (11-1)
 Her şey ulaşup Hâk'ına **çıktdı** aradan kâ'inât (15-3)
 Günde bir taşu binâ-yı ömrümüñ **düşdi** yire (39-2)
Tutdı rikâbın ârifüñ nice selâtîn-i üvel (44-5)
 Hazret-i 'İsâ inüp gökden temâm **itdi** zuhûr (49-1)
 İ'tizâr ile Niyâzî **yazdı** ol târihe şerh (71-10)
 Katreler ırmağa ırmağ **irdi** bahre cem' olup (76-6)
 Kim ol deme **buldı** yol vaşl **oldı** Niyâzî ol (91-5)
 Enbiyâ **çekdi** bu derdi sen de çek (96-10)
 Nice erbâb-ı 'ulûmı **kıldı** bizden mevt ırak
 Her birinüñ iftirâkı **kıldı** bizi ke'l-hilâl (106-3)
 Çalınup tabl-ı beşâret **geldi** şâh-ı enbiyâ (115-2)
Vardı çıkalı göklere biñ altıyüz doksan bire (173-5)
 Aña kim **virdi** 'ilm-i gayâtı (183-1)

Çokluk 1. şahıs “-du-ğ / -dü-k”

*Şol ruh u zülfünde **bulduğ** küfr ile îmânımız (72-2)*
*Nice geldi cânı teslim **eyledük** kurbânlığa (72-4)*
*Şuya **varduk** anlar ile kapların toldurdılar (112-11)*
*Bir 'aceb güzâra **geldük** bilmezüz kimdür daği (141-3)*
*Biz beş er idük **çıkduğ** bir günde yola **girdük***
*Kırk yilda ere **irdük** bu şohbete irince (164-2)*
*Her yañaya **çalınduk** çok adları **takınduk***
*Dört tekbîri bir **kılduk** tâ kâmete irince (164-3)*
***Geldük** iştiñ tâ ucına **irişdük** âhir gücine (174-3)*
*Biz şol abdâlız **bırakduğ** egnimüzden şalımuz (178-4)*
***Sorduk** bilenlere yüzüñ görenlere (196-3)*

Çokluk 2. şahıs “-du-ñuz / -dü-ñüz”

*Çün **gördüñüz** kim tñmazam şağ u sola bakınmazam (174-2)*

Çokluk 3. şahıs “-dı-lar / -di-ler”

*Şûretâ **gördiler** Allâh diyeni olmuş fakîr*
***Sandılar** Allâh fakîrdür kendülerdür ,' agniyâ(4-8)*
*Muhyiddîn ü Bedreddin **itdiler** ihyâ-yı dîn (17-7)*
*Rızasın sende **buldılar** Muhammed (28-12)*
*Gökde uçarken seni **indirdiler** (38-9)*
*Nûr iken aduñ Niyâzî **kodular** (38-10)*
*Zülfî sevdâsıyla 'âlem birbirine **girdiler** (63-2)*
*Gerçi şûret 'âleminde **kandılar** keşretdeyüz (76-2)*
*Ümmeti olmaklığı Hâk'dan temennâ **kıldılar***
*Evliyâ aña Niyâzî kul u kurbân **oldılar** (119-5)*
***Açdılar** gözlerin andan yaña yaña hû deyu (149-2)*
*Bundan inüp **dökildiler** bu tenlere her cân kamu (151-29)*
*Halk-ı 'âlem **sandılar** kim anı şeytân eyledi (186-3)*
*Bularla **çıkıldılar** 'arşa çıkanlar (190-6)*
*Meydân-ı 'aşka **girdiler** Hâk yolunuñ 'âşıkları*
*Maksûda bunda **irdiler** Hâk yolunuñ 'âşıkları (195-1)*
*Çün mâsivâ terk **itdiler** dosttan yaña 'azm **itdiler** (195-2)*

2.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Teklik 1. şahıs “-am / -em; -van / -ven; -ın / -in”

2. şahıs “-sın / -sin”

3. şahıs eksiz “-dur / -dür”

Çokluk 1. şahıs “-uz / -üz” “istek ve dilek çekimlerinde -vuz / -vüz”

2. şahıs “-sız / -siz” “Örneği yoktur”

3. şahıs “-lar / -ler”

Öğrenilen geçmiş zaman eki **-mış / -miş**’tir. Ayrıca zarf-fiil eki olarak kullanılan **-up / -üp** metnimizde öğrenilen geçmiş zaman eki **-mış / -miş** yerine kullanılmıştır²³³.

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

-mış / -miş eki ile

Teklik 1. şahıs “-mış-am / -miş-em”

Ben içmişem âb-ı hayât irmez baña hergiz memat (15-1)

*Küfr ile îmândan geçüp ‘ayânda **bulmuşam** sebât (15-2)*

*‘Aşkuñ ile **tolmuşam** zühdümi yañılmışam*

*Mest-i müdâm **olmuşam** çağıruram dost dost (20-2)*

***Kalılmışam** zindan-ı cism içre bu gün tenhâ ğarîb*

*İntizâr-ı şubh-ı didâr **olmuşam** yâ Rab meded (29-1)*

*Bahr-ı ‘aşkuñ ka’rına ğavvâş oliban **talmuşam** (65-9)*

***Yanmışam** ‘aşkuñ odına oda yanan iniler (69-1)*

Teklik 2. şahıs “-mış-sın / -miş-sin”

*Sen **yitürmişsin** hâ ararsın izin (103-4)*

*Özenmez misin ol yâra ki **aldanmışsın** ağyâra (105-4)*

*‘Aşka ‘uşşâkuñ da’vet **itmişsin** (187-7)*

Teklik 3. şahıs “-mış-dur”

*İkisinden zâhir **olmuşdur** ^c ulûm-ı enbiyâ (4-2)*

*Cümle eşyâda birer hâlet **konılmışdur** müdâm (6-1)*

233 Nestin Sis, age, s. 86.

Göñli **olmuşdur** anuñ yanından ol dâim uzağ (86-2)

Odur âdem ki nefsin **tanımışdur** (120-2)

Odur âdem ki nefsin **tanımışdur**

Muşhaf-ı hüsnüñde **yazmışdur** edîb-i kâf u nûn (148-1)

Çokluk 1. şahıs “-miş-uz / -miş-üz”

Tâ ezelden biz bu 'aşk içinde rüsvâ **olmuşuz**

İsmimizdür söylenen ma'nâda 'anka **olmuşuz** (76-1)

Lâ-mekândan **gelmişüz** biz ilimüz yokdur bizüm (177-2)

Geçmişüz andan şehâ bezm-i likâ abdâliyuz (177-4)

Dünye vü 'ukbâyı ta'mir eylemekden **geçmişüz** (178-3)

Çokluk 3. şahıs “-miş-lar / -miş-ler”

Muhakkıklar **dimişlerdür** benî aşfar durur Efrenc (24-1)

Ehl-i 'aşk içinde **olmuşlar** ceres (77-3)

Şem'-i tevhîdi gördüm **yakmışlar** (117-2)

Birer hâle cihânüñ halkı bir bir râzı **olmuşlar** (143-3)

Terk **eylemişler** kâl ü kıl lâl olmuş anlarda bu dil (151-14)

-up / -üp eki ile

Aslında zarf-fiil eki olan bu ek, bildirme eki ile -updur / -üpdür şeklinde geçmiş zaman kip eki olarak kullanılır. Bu çekim şekli sadece 3. tekil şahıs çekiminde görülür.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Gör ki nice dere **olupdur** bu 'ilimde dört kitâb (14-4)

Sanma Niyâzî özüñ derviş **olupdur** senüñ (53-7)

Kendi hubbından **olupdur** muktebes (77-2)

Olupdur Hızr u 'İsâ ile hemdem (120-2)

Düşüpdür Şâni'üñ mir'âtı âdem (120-1)

'Irz u vakâr u mâl menâl yağma **olupdur** cümlesi (173-2)

'Aşk odı şöyle **yakupdur** cism ü cihânı terk idüp (185-4)

Derdini dermân **virüpdür** yine ol yârelerüñ (185-3)

Ne kim mevcûd **olupdur** bu cihânda (190-14)

2.3.1.3. Geniş Zaman

Metnimizde Eski Türkçe döneminden itibaren geniş zaman eki olarak kullanılan **-r**; **-ar** / **-er**; **-ur** / **-ür** kullanılmıştır. Geniş zaman çekiminde zamir menşeli şahıs ekleri kullanılmıştır. Bu şahıs ekleri şöyledir;

Teklik 1.şahıs “-am / -em; -van / -ven; -in / -in”

2.şahıs “-sın / -sin”

3.şahıs eksiz “-dur / -dür”

Çokluk 1.şahıs “-uz / -üz” “istek ve dilek çekimlerinde -vuz / -vüz”

2.şahıs “-sız / -siz”

3.şahıs “-lar / -ler”

-r eki ile oluşturulan geniş zaman:

Teklik 1. şahıs

Dilerem senden Hudâ'yâ eyle tevfkım refik (1-4)

Teklik 2. şahıs “-r-sın / -r-sin”

N'oldı ağlarsın ne eylersin taleb (99-2)

Sen yitürmişsin hâ ararsın izin (103-4)

Nâdânı terk itmedim yârânı arzularsın

Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın (135-1)

Çevgân ile topuñ yok meydânı arzularsın (136-2)

Teklik 3. şahıs -r “Şahıs eksiz”

Yaprağı yer dud-ı kaz güle güle tud ağlar (32-5)

Bu cân yine vuşlat diler sen şâh ile vahdet diler

Varmağa dil nuşret diler lûtf eyle açıvir yolum (114-7)

Niyâzî dir bunda uzak degül cânı (196-5)

Çokluk 1. şahıs “-r-uz / -r-üz”

Manıku't-ı Tayr'uñ lügât-i muğlakından söylerüz (76-4)

Çokluk 3. şahıs “-r-lar / -r-ler”

*Lafzu şûret cism ile añlamak **isterler** bizi (76-5)*

***Dirler** imiş halka-i zikre girüp dönmez niçün (112-12)*

-ar / -er eki ile**Teklik 1. şahıs** “-ar-am / -er-em; -ar-van / -er-ven”

*Gâh **düşerem** mutlaka geh aşl u geh mülhaka (20-8)*

*Gökler gibi **dönerem** gün gibi tolanuram (20-12)*

*Ben **dönerven** lîk gözden mahfî devrânım benim (112-12)*

*Gâhi 'âbid gâhi zâhid gâhi fiska **düşerem** (113-5)*

Teklik 2. şahıs “-ar-sın / -er-sin”

*Hep anı söyler **duyarsın** gökten inen dört kitâb (12-11)*

*Nice bir şarf idüp **idersin** isrâf (87-2)*

*Pervâne gibi ateşe dâ'im cân **atarsın** (95-2)*

*Yağmur gibi yağarsa belâ sen baş **açarsın** (95-3)*

*Bu hasta Niyâzî'ye şifâ remzin **idersin** (95-7)*

*Zikirden gayrı işgâli **n'idersin** (131-1)*

*Şol uçacuklar gibi **binersin** ağaç ata (136-2)*

*Bir gün **gidersin** ansuzın köymez saña kârbân kamu (151-31)*

Teklik 3. şahıs “-ar / -er” “Şahıs eksiz”

***Yanar** Niyâzi derdile hiç kimse yok hâlin bile (7-7)*

*Yüzünüñ metnini şerh **ider** okman faşl u bâb (14-5)*

*Kara balçığı **açar** gâh gül eyler (41-9)*

*Hâr içre **biter** gülzâr nâr içre **toğar** envâr (42-6)*

*Şol câhil ü nâdânı gör **örter** Hak'ı inkâr ider (44-3)*

*Deryâ olup tırmaz **çoşar** talazlanup başdan **aşar***

*Kendüzini bilmez **şaşar** 'aşk u hevâ halvetdedür (53-3)*

*Encüm ile şems ü kamer ateşlere düşmüş **yanar***

*Yir oturup gökler **döner** ark u semâ halvetdedür (53-4)*

***Geçer** andan gönüle hem yetişür câna değer (57-2)*

*İzinden ırmaz gözünü cân ile **tutar** sözünü (60-3)*

*Va'de-i bezm-i vişâle kim **irer** vâşıl nedür (63-2)*
*Çenginiñ çengi aña **Qur'ân yeter** (96-9)*
*Zulmete Hızr ile gir gevher **çıkır** (107-3)*
*Yüzinde âyet-i Rahmân okur her kim **siler** tozın (130-2)*
*Ey Niyâzî gönlüne 'âşıklarun hikmet **tolar** (149-5)*
***Yurtar** yalıñuz gideni kurd u peleng arslan kamu (151-22)*
*Bu cân **Hakk'a gider** elhamdülillah (157-1)*
*İçüne bir od **şalar** nefsün şifâtın **yakar***
*Cânun gözini **açar** erenlerun halveti (181-5)*
*Yakup bu sine-i çâki **düşer** âteşlere cânı (184-3)*

Çokluk 3. şahıs “-ar-lar / -er-ler”

*Bu yolu cümleden a'lâ **tutarlar** (87-9)*
*Saña 'âşık olan diller **niderler** hûr u gülmanı*
*Cemâlün seyr iden gözler **niderler** bâğ u bostânı (184-1)*
*Gör ki nice keşf **iderler** sırr-ı Hakk estârını (185-6)*
*Ne **toğarlar** ne tolnurlar anlar (190-5)*

-ur / -ür eki ile

Teklik 1. şahıs “-ur-am / -ür-em; -ur-van / -ür-ven”

*Bakup cemâl-i yâre **çağıruram** dost dost*
*Dil oldı pâre pâre **çağıruram** dost dost (20-1)*
*Sular gibi çağ çağ **tolaşuram** tağ tağ*
*Hayran baña hayr u sağ **çağıruram** dost dost (20-4)*
*Ağlayanı **güldürürem***
*Deccâl'i ben **öldürürem** (166-15)*

Teklik 2. şahıs “-ur-sın / -ür-sin”

*Topuğuña çıkmayan suyu deñiz **sañursın** (136-4)*
*Alçaqda **alursın** yüri deryâ haberin sen (138-7)*
***Gösterürsin** yol egrisin (166-6)*

Teklik 3. şahıs “-ur / -ür” “Şahıs eksiz”

- Görür** ol kenz-i mahfiden nice zâhir olur eşyâ
Bilür her nakş-ı şûretden nice esrâr olur peydâ (2-17)
 Yakañı al elinden kim seni şoñra **kulur** rüsvâ (8-1)
Virür iseñ devletüñ tekrâr olur (56-9)
 Hâ'ib-i hâsir **kalur** ol anda derd giryândadur (65-7)
 Bir 'aceb hañlar durur geh **yazulur** geh silinür. (72-6)
 Kavsene irişince varur **gelür** gemiler (73-4)
 Ehl-i 'âlem derdinüñ mislin görür râhat **bulur** (127-2)
Açulur bâb-ı sübhâni **çekilür** hân-ı sultânî
Dökilür feyz-i rabbâni Hağ'a yalvar seherlerde (154-6)

Çokluk 1. şahıs “-ur-uz / -ür-üz”

Her kande kâmil görsevüz bakup aña **yirinürüz** (114-8)

Çokluk 3. şahıs “-ur-lar / -ür-ler”

- Şunlar ki görüp yüzüñi bu dâra **gelürler**
 Ol 'ahde vafâ eyleyüp ikrâra **gelürler** (43-1)
 Beğa 'anğasına **olurlar** ezyâf (87-8)
 Kâfes de tûtüye sükker **virürler** hiç kkarâr itmez (128-3)
 Be-küllî 'âlemüñ halkı **bilürler** bende bir derd var (143-4)
 Feyz **alurlar** cümle hû'dan yaña yaña hû deyu (149-3)
 Sıfât-ı halk içinde görünürler
 Ne toğarlar ne **tolnurlar** anlar (190-5)
 Kimi şâdân ki nâ-şâd **olurlar**
 Niceler şuretâ cellâd **olurlar** (190-12)

Geniş zamanın olumsuzu**Teklik 1. şahıs** “-maz-am / -mez-em”

- İbn-i vaqtüm ben ebu'l -vaqt **olmazam**
 'Abd-i mağzum ben taşarruf **bilmezem** (123-1)
 'Âneyüm ben **gitmezem** ben **gelmezem** (123-2)
 Mısriyâ ben **toğmazam** ben **ölmezem** (123-7)

*Meyhânedede bir kadeh nûş itmegi **virmezem** (161-13)*
*Vallâhi senden **korkmazam** da 'vâ-yı bâtil **kılmazam** (173-4)*
*Hakdur yolum **yanılmazam** ya sen beni ya ben seni (173-4)*
*Çün gördüñüz kim **tıñmazam** sağ u sola **bakınmazam***
*Şanursuñuz **tañmazam** ya ben sizi ya siz beni (174-2)*

Teklik 3. şahıs “–maz / –mez” “Şahıs eksiz”

***Gelmez** oldu dile hergiz la'l ü mercânile bahş (21-3)*
*Bu zevke yiler herkes **bulmaz** velî her nâ-kes (91-4)*
*Aşşı **virmez** saña ne kara ne ak (92-6)*
*Evvelümde **diñmez** idi âh u efgâñum benüm*
*Gice gündüz **gitzmez** idi zâr u giryânım benüm (112-1)*
*Gâh olur benden hakîr hîç kimse **olmaz** dünyede (113-7)*
***İşitzmez** olur kulağum efsâneye baksam (122-3)*
*Taşlar dahi **tañmaz** anuñ yüzine karşı (138-5)*
*Göñül **turmaz** eyür elhamdülillâh (157-2)*
*'Ârifüñ göñlüni **bilmez** kandedür halk-ı cihân (182-5)*

Çokluk 1. şahıs “–maz–uz / –mez–üz”

*Bir 'aceb güzâra geldük **bilmezüz** kimdür dañi (141-3)*
*Zâhid-i leffâr olan reh-zenlere **açılmazuz** (177-3)*

2.3.1.4. Gelecek Zaman

Eski Anadolu Türkçesinin Selçuklu ve Beylikler döneminde olduğu gibi incelediğimiz metinde de gelecek zaman eki olarak –**isar** / –**iser** kullanılmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki olarak kullanılmaya başlanan sıfat–fiil –**acağ** / –**ecek** ekleri Divânımızda zaman kavramını belirtmek için sadece bir yerde; diğer örneklerdeyse isimleri niteleyen sıfat göreviyle kullanılmıştır. Eski Türkçe döneminde gelecek zaman –**taç** / –**teçi**; –**ğay** / –**gey**; –**çı** / –**çi** ekleriyle sağlanmaktaydı. Eski Türkçe döneminde –**ğu** / –**gü** ekleriyle yapılan gelecek zaman oluşumlarının yerini bu devreden itibaren –**acağ** / –**ecek** ve –**ası** / –**esi** sıfat–fiil ekleri almıştır²³⁴. Görüldüğü gibi 13.

234 Nesrin Sis, age, s. 87., Vecihe Hatipoğlu, age, s. 20-23.

yüzyıldan itibaren kullanılan –acağ / –ecek ekleri çekimli fiilden ziyade sıfat–fiil görevinde kullanılmıştır. Anlaşılacağı üzere –acağ / –ecek eki kesinlik belirten gelecek zaman eylemler için kullanılmıştır. Bu ek aynı zamanda dilek, gereklilik, emir kuvvetli ihtimal, yeterlilik mefhumlarında ifade etmektedir.

–isar / –iser eki ile

*‘Ârif ol kim cehl odmdan **kopısar** cümle ‘azâb (12-10)*

*Nuri gönlünde **idiser** irtisâh (26-2)*

*Bunlaruñ aşlı nedendir **olısar** yevmü ‘t-tenâd (27-8)*

*Bize **viriliser** elhamdülillâh (157-6)*

Metimizde –ecek eki sadece bir yerde zarf-fiil eki olan –ıcak eki işlevinde kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz örneğin görünümü aşağıdaki gibidir:

İşidecek adını tuydu cânım dadını (17-2)

2.3.1.5. Şimdiki Zaman

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılan eserlerde olduğu gibi metnimizde de şimdiki zamanı gösteren özel bir ek bulunmamaktadır. Şimdiki zaman ekini karşılamak için geniş zaman –r; –ar / –er; –ur / –ür ekleri kullanılmıştır. Mısırî Divânında şimdiki zamanı gösterme işlevini sıfat–fiil ekleri –**mağda** / –**mekde** üstlenmiştir. Bunun yanı sıra ekin –**mada** / –**mede** şeklide görülmektedir. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

–mağda / –mekde eki ile

*Ah u vâh- firqat ü hicrâne **yanmağda** dilüm (106-7)*

***Yanmağda** Niyâzî şevkuñ nârına (158-5)*

*Her biri **bilmekde** hâlüm vâlih ü hâyran ola (168-8)*

–mada / –mede eki ile

*Demâdem **yanmada** cânı cihânda gül'izârum yok (93-5)*

*Gün be gün **eksilmede** her ehl-i faşl u ehl-i hâl*

***Gitmede** zevki cihânuñ **gelmede** dâ'im melâl (106-2)*

2.3.2. Dilek Kipleri

2.3.2.1. İstek Çekimi

Eski Türkçe devresinde –ğay / –gey ve daha sonraki dönemlerde –ga / –ge eklerinden inkişaf eden istek çekimini göstermek için Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi metnimizde de –a / –e ekleri kullanılmıştır²³⁵.

Teklik 1. şahıs “–a–m / –e–m”

- Ger ölümden **kurtulam** dirseñ yüri var 'âşık ol (12-7)*
*Her ne yaña kim **egilem** ol yaña her şey egilür (15-7)*
*Şalduñ şikâra **hod** beni avum alup **bulam** seni (114-5)*
*Mürdeyi zinde **idem** ol cânlara cânân meniim (125-6)*
*Nice **haber virem** sana (147-2)*
*Nice bir bu ten zeminde **karâr idüp kalam**(150-6)*
*Ben **ölem** ve hem **dirilem** (166-8)*
*Ben **gidem** bu ten sarâyı yıkılup vîrân ola (168-1)*

Teklik 2. şahıs “–a–sın / –e–sin”

- Bu zâhir göziñi örtüp baña tut cânıla gonlüñ*
*Ki her bir sozüñ içinde **tuyasın** cevher-i ma'na (8-5)*
*İster iseñ ma'rifette **olasın** âlî-cenâb (12-1)*
*İsmemez misin ki **bulasın** necâh (25-2)*
***Göresin** toğmaz tolnmaz bir güneş (25-7)*
*Nice bir 'adi ü katil fitneyi ihyâ **idesin** (36-2)*
*Sil gözünü dön andan bak **göresin** gündüzi (73-3)*
*Tâ **bulasın** 'uzletile Hâk katında ihtisâş (81-4)*
***Sanasın** yidi tamuduñ 'azâbı kendidür vâ'iz (84-3)*
***Bilesin** ol manıķı nefesidür kâmilüñ (94-4)*
*İsteriseñ **bulasın** cânânı sen (102-1)*
*Her kande anuñ zerre-i hüsnüñ **göresin** şor*
*Ola **tuyasın** hasretile tâ haberin sen (138-6)*

235 Muharrem Ergin, age, s. 327.

Teklik 3. şahıs “-a / -e” “Şahıs eksiz”

*Şol kim **ola** vuşlatda halvet bula celvetde (42-7)*

*Her şey çalışır bir şıfatı **eyleye** ma'mûr (95-4)*

*Alçakdan alçak **yüriye** toprak içinde **çürüye***

*'Aşk ateşinde **eriye** altun gibi sızmak gerek (97-2)*

*İşigine **koya** başın **diye** şâhâ ne gerek (101-1)*

*Ûлда n'ola yâ rabbenâ kim saña toğrı yol **vara** (114-9)*

Çokluk 1. şahıs “-e-vüz”

*Ne tedbîr **idevüz** aña ki takdirin hakîm itmiş (80-3)*

Çokluk 3. şahıs “-a-lar / -e-ler”

*Buyurdi **Hağ** ki **Qur'ân**'da **ideler** Âdem 'e secde (130-4)*

Tîğ-ı 'aşkuñla şehîd olsam mezârum sengine

***Yazalar** bu âyeti (148-6)*

***Kalkalar** hep yeñiden şankim bahâristân ola (168-5)*

İstek kipinin olumsuzu**Teklik 1. şahıs** “-ma-y-am / -me-y-em”

*İlâhi tevbeler olsun bir daği mey **ıçmeyem** (66-3)*

Teklik 3. şahıs “-ma-y-a / -me-y-e” “Şahıs eksiz”

*Âşık oldur **gitmeye** her dem başından şâ'ika (6-5)*

*Sıdkıla göñlüm sever **görmeye** cânım iver (17-3)*

*Ric'at ile baksalar da **görmeye** kimse fütur (49-5)*

*Yorulup yolda **qalmaya** o kim 'azm-i vişâlüñdür (45-2)*

*Çün bu a'zâ-yı ra'yyet **olmaya** şarf-ı vücûd (65-2)*

*Geh hamûş olup dilinden kimse **almaya** cevâb (100-12)*

*Giçe dünyâ ile 'ukbâyı daği **itmeye** 'âr (101-2)*

*Niçün **sevme**ye cân anı ki anda buldı cânânı (116-2)*

*Cinn ü şeytân ki **itmeye** aslâ füzûl (139-4)*

*Kimseye ta'n **itmeye** hiç dilimüz yokdur bizüm (177-2)*

***Tatmaya** bunda dahi ol 'aşk ehlinüñ bigânesi (188-3)*

*Ûlâk ki öğüt **almaya** her diñledüğinden (198-2)*

Çokluk 3.şahıs “-ma-y-a-lar”

Niçün olmayalar ümmet ki Haqq'un (28-12)

2.3.2.2. Emir Çekimi

Günümüzde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de emir çekimi her şahsa göre farklıdır. Emir 1.şahıs için ya **-ayın / -eyin** ya da **-ayım / -eyim**; teklik 2.şahıs için bazen ekli **-ğıl / -gil** bazen de eksiz şekilleri kullanılmıştır²³⁶.

Teklik 1. şahıs “(y)-ayın / (y)-eyin; (y)-ayım / (y)-eyim”

*Beni öldür **şunayım** boynumu gel çal nice bir (36-2)*

*Allâh deyu 'aşk ile tekbîr **ideyin** dir (70-3)*

*Lutf ile bu gün hâşılı ta^c mîr **ideyin** dir (70-4)*

*N'**ideyim** çün 'küllu şey'in hâlikun'didi Hudâ (106-8)*

***Gireyin** meydâna berdâr olayum şimdengeru (150-3)*

Teklik 2. şahıs “eksiz”

*Şeyh izine **tut** göziñi şeyhüñ yeter bürhân saña (3-4)*

*Ehl-i 'irfan işiginde yüzini **eyle** türâb (12-1)*

*Mekteb-i 'irfâna gir **okı** bu 'ilmüñ aslını (14-4)*

*Beni öldür **sunayım** boynumu **gel çal** nice bir (36-2)*

*Cândan saña tâlib **kıl** her tâ'ate râğıb **kıl***

*Bir pîre müşâhib **kıl** hüdmet yolını göster (42-4)*

*Bu suretün libâsın **vir** gayrına Niyâzî (73-6)*

*Cism ü cânuñ **ko** yükün yeynildi gör (77-4)*

*Terk **it** añları saña virür şudâ' (85-3)*

*Menzil **al** düşmeden ortaya firak (92-3)*

*Enbiyâ çekdi bu derdi sen de **çek** (96-10)*

Teklik 2. şahıs “-ğıl / -gil” “ekli”

*Kağısı Haq'dan ırağ olmuş bularuñ **söylegil** (27-5)*

*Cem^c u farkı **eylegil** meşhûdunuz (30-3)*

236 Muharrem Ergin, age, s. 325.

*Sûre-i Necm'i okı **añlağıl** vahy-ı Hakk'ı (94-4)*

*Ay u gün yıldızları kim döndürür **virgil** haber (140-7)*

Teklik 3. şahıs “–sun / –sün”

*İsteyen yâri **izlesün** pîri (34-2)*

*Nicesi **bağsun** etrâfa yâ ahkâfa yâhud kâfa (45-3)*

*Nicesi tâkat **getürsün** aña karşı Mısrî kim (55-9)*

*İlâhi tevbeler **olsun** bir daği mey içmeyem (66-3)*

*Nice **görsün** şems-i vechin çün anuñ (79-8)*

*Gördüm seni efkârum yağmadur alan **alsun** (144-1)*

***Tolsun** senüñ de göñlüne deryâ olup ^c irfân kamu (151-32)*

*Sözlerini **okusun** kim sırrına mihmân ola (168-9)*

*Mısrî'ye **söğsün** şol ağız Allâh demek bilmez ola (169-5)*

*Çatre nice **añlasun** 'ummân olan añlar bizi (178-8)*

*Ol câna kıymaz nice gel **disün** aña cânânesi (188-4)*

*Pes nice **aylsun** ki dâ'im devr ider peymânesi (188-5)*

Çokluk 1. şahıs “–alum / –elüm”

***Tutalum** Hakk yirüñ anda senüñ dâr-ı na'im itmiş (80-7)*

*Nice bir **sevelüm** gayrı nice bir **olalum** ayrı*

***Analum** vuşlat-ı yâri gel Allâh'a **dönelüm** gel (105-2)*

***Soralum** gel bilenlere güli bûyın direnlere*

*Vişâline irenlere gel Allâh'a **dönelüm** gel (105-6)*

*Cem olup Hakk'a münâcât **idelüm***

*Nûr-ı Kur'an ile toğrı **gidelüm** (139-5)*

***Yanalum** 'âşıklar Mevlâ derdiyle (158-5)*

Çokluk 2. şahıs “–ñ; –uñ / –üñ”

*Bir haber **virüñ** baña ol bî-nişân kandedür (35-1)*

*Şunuldu nâmesi yâruñ düürüldi defteri **varuñ** (93-3)*

***Buluñ** ziyân u assiñuz ya ben sizi ya siz beni (174-5)*

*Bu ne hikmet bu ne kudret bu ne şan'atdur **görüñ** (186-10)*

Çokluk 3.şahıs “–suñlar / –süñler”*Melekler seni **dutsuñlar****Kürsini 'arşdan **atsuñlar****Tahte's-serâya **diksüñler** (166-3)***Emir kipinin olumsuzu****Teklik 2. şahıs** “–ma–ğıl / –me–gil”*Bir nefes gönülüm senüñ 'âşkuñdan **itmegil** cüdâ (1-4)**Ey gönül gel **olmağıl** Hâk'dan ırak (92-1)**Hañbin **şanmağıl** mülhid anuñ filine uy dâ'im (155-6)***Teklik 3. şahıs** “–ma–sun / –me–sün”*Uyan gafletden ey gâfil seni **aldamasun** dünyâ (8-1)**Ağla gözüm iñle gönülüm 'aklı olan **gülməsün** (69-3)**Hem çıkar târihden girü esâsı **kalmasun** (71-2)**Kim hisâb itse buñı yañlış şanup **yañılmasun** (71-3)**Evvel olmuş umarız tâ haşre dek **yıkılmasun** (71-8)**'Âr u 'ırz ile gelüp 'âşıklara bâr **olmasun** (142-1)****Kalmasun** varlıkda Mısri'nün vücûdı zerrece (150-10)***2.3.2.3. Dilek–Şart Çekimi**

Eski Türkçe döneminde –sar / –ser şeklinde olan dilek–şart kipi daha sonraları son sesteki –r ünsüzünü kaybederek günümüzde de kullanılan –sa / –se şeklini almıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Teklik 1.şahıs “–sa–m / –se–m”*Her kanda **bağsam** görünür gözlerüme sırr-ı ezel (15-3)**Her ne deñlü âşikâr **itsem** hafâsın arturur (16-2)**Her nere **varsam** yakar bu cânımı^c aşk ateşi (29-5)**Medîne şehrine **varsam** Habîb'üñ ravzasın **görsem****İşigine yüzüm **sürsem** ne güzeldür ne güzeldür (62-4)**Zarâfetle bu Mısri'den haber **alsam** dime hiç (75-7)**Yağûd 'aynı mı yâ cem'i mi **disem** (120-9)*

*Cânâne görünür baña cânâ neye **baksam***

*Kâşâne görünür heme virâneye **baksam** (122-1)*

*Tîğ-ı 'aşkuñla şehîd **olsam** mezârum sengine*

Yazalar bu âyeti (148-6)

*Bilmem **nic'etsem** n'eylesem bu halvetüñ şerbetine (159-1)*

*Vechüñi **görsem** tağilur 'aklum (187-5)*

Teklik 1.şahıs “-sa-ñ / -se-ñ”

*Beyledür her iş ki Hâk adıyla **kilsañ** ibtidâ"(6-6)*

*Ni'met-i vaşluñ 'atâ **kilsañ** n'ola 'âşıklara (23-4)*

*Yola **giderseñ** saña rehber gerek (25-4)*

*Her şeye mahlûk göziyle **baksañ** ol mahlûk olur (33-2)*

*Her tohmı neden alduñ ise **dikseñ** anı bil (43-6)*

*Bu tabiat zulmetinden bulmak **isterseñ** halâş (81-1)*

*Ger naşîşat **eyleseñ** tâ haşre dek (96-4)*

***Alsañ** n'ola bir toğrica Leylâ haberin sen (138-4)*

Teklik 3. şahıs “-sa / -se” “Şahıs eksiz”

*Bu sırdandır ki bir kâmil zuhûr **itse** bu ^c âlemde (2-12)*

*Niyâzî kande **baksa** ol hemân dîdâr olur peydâ (2-16)*

*Her neye **baksa** gözüñ bil sırr-ı Sübhân andadır*

*Her ne **işitse** kulağın mağz-ı Kur 'ân andadır (33-1)*

*Her kimüñ kim derd-i Hâk'dan yüreğinde **olsa** tağ (86-1)*

*Ol vechile ki cân u dili pür-taleb **olsa***

***Dise** ne zamân ağara yâ Rab dil-i karam (121-2)*

***Görse** maqbûbı gönül bî-ihtiyâr mâ'il olur (140-12)*

*Cemâli zâhir **olsa** tiz celâli yakalar anı*

*Görürsün bir gül **açılsa** yanında hâr olur peydâ (151-11)*

Dilek-şart kipinin olumsuzu

Teklik 3. şahıs “-ma-sa / -me-se” “Şahıs eksiz”

*Darb-ı zikir **olmasa** gönül pası silinmez (73-2)*

*Eger **öldürmese** oğlanı şoñı fâsık olurdu (101-6)*

*Zerreler zâhir m'olurdu âfitâb **olmasa***

*Kağreler kânde yağardı hiç sehâbı **olmasa** (163-1)*

*Ey Niyâzî kimde kim cehlüñ 'azâbı **olmasa** (163-7)*

*Şer' **reddetmese** sen de kıl ikbâl (190-13)*

2.3.2.4. Gereklilik Çekimi

Günümüz Türkiye Türkçesinde gereklilik eki olarak kullanılan **–meli / –malı** metnimizde kullanılmamıştır. Bu ekin işlevini “**dilek–şart**” ekine “**gerek**” kelimesinin getirilmesiyle meydana gelen **–sa gerek / –se gerek, –mağ gerek** eki veya **–mek gerek** şekilleri yerine getirmektedir. Gereklilik eklerinin bir kısmı gelecek zaman anlamı vermektedir²³⁷.

–mağ gerek / –mek gerek eki ile

*Kalbini yak**mağ gerek** anuñ demâdem bârika (6-6)*

*O deryâya talmağa cân terkin **urmak gerek** (73-5)*

*'Aşk ateşinde eriye altun gibi şiz**mağ gerek** (97-2)*

*İsterse kim maqbûl ola tevhîde boyan**mağ gerek**(97-3)*

*Yoğ olmayan var olamaz varını talat**mağ gerek** (97-4)*

*Bu Mısrî gibi balçığı her bir ayak bas**mağ gerek** (97-5)*

–sa / –se gerek eki ile

*Gözin yuman cemâlünden kime aç**sa gerek** yüzün (130-1)*

*Şehâ yüz döndüren senden kime dön**se gerek** yüzün (130-1)*

2.3.3. Birleşik Çekimler

2.3.3.1. Hikâye

Yalın zamanlı bir fiile ek eylemin **–dı / –di** biçiminin eklenmesiyle oluşturulan bileşik zamana hikâye birleşik zaman nedir²³⁸. Divânda öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, istek ve şart kiplerinin birleşik çekimlerine rastlanmıştır. Örnekleri şöyledir;

²³⁷ Muharrem Ergin, age, s. 328, Faruk Kadri Timurtaş, age, s. 132.

²³⁸ Mehmet Hengirmen, age, s. 229.

*Zulmeti sürdi **çıkar**di ara yirden âfitâb (14-1)*
*Nûr ile **bulmuş**du 'âlem yeni cân (139-1)*
*Ûatreler kânde **yağard**di hiç sehâbı olmasa (163-1)*
*Ey Niyâzî ger **tokınmayay**du hiç bâd-ı fenâ (191-9)*
*Biten dürlü çiçekler **solmayay**du (193-2)*

2.3.3.2. Rivayet

Yalın zamanlı bir fiile ek eylemin belirsiz geçmiş zamanı gösteren **-miş** > **-miş** ekinin eklenmesiyle oluşan birleşik zamana rivayet birleşik çekimi denir²³⁹. Metnimizde sadece geniş zamanın rivayeti birleşik çekimlerine rastlanmıştır.

*Nefsini bilen **irermiş** bir dükenmez devlete (82-5)*
*Çün nefsin bilse kişi Allâh'ı **bilürmiş** (121-3)*
*Niyâzî isteyen Hakk'ı **bulurmuş** (131-13)*

2.3.3.3. Şart

Çekimli eylemlere ek eylemin **-sa** / **-se** ekinin getirilmesiyle şartlı birleşik zaman yapılmaktadır. Metnimizde öğrenilen geçmiş ve geniş zamanının birleşik çekimlerine rastlanmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Ey Niyâzî mürşid **isterseñ** bu yolda ^c aşka uy (1-7)*
*Şıdkıla **olmazsañ** kulu itmez yolu âsân saña (3-9)*
*Ehl-i Hâk olmak **dilerseñ** zerķ-ı tâ'at terkin it*
*Ey ki ehl-i 'aşka **söylersen** melâmet terkin it (6-4)*
***Varmazsa** yolum şeyhüme **sarmazsa** merhem yâreme*
***Olmazsa** çâre derdüme âh hayretâ vâh hayretâ (7-6)*
*Tûfan **olursa** cihan bir katre tûfan baña (9-2)*
*Dersi 'aklundan **alursañ** bil saña olmaz delil (10-4)*
*Her ne **okursañ** çün otuz ikiden taşra degül (14-5)*
*Can bu ilden göçmedin can ânı **bulmazsa** ne güç*

239 Mehmet Hengirmen, age, s. 232.

- Yârını terk itmedin yârını **bulmazsa** ne güç (22-1)*
*Şûreti insân içi hayvân **olursa** kişiniñ (22-2)*
*Yola **giderseñ** saña rehber gerek (25-4)*
*Zikr ile tevhide **irerse** gönül (25-5)*
*Ne noksan ire câhuña **kılursan** (28-13)*
*Cennetiñ zevkin **dilerseñ** cümle 'irfanuñdadur (40-2)*
*Gönül **tuymazsa** viedân ile Allah'ı haqîkatce (54-5)*
*Kim ki kendin yoğ **iderse** Mışriyâ (56-12)*
*Bu hâlile **olursañ** bil işüñ hüsrâna tolanur (64-2)*
*Nedendür kâni' **olmuşsan** murâd-ı nefse **talmışsan***
*İçüñe hırsı **almışsan** işüñ şeytana tolanur (64-3)*
*Cigerden dil n'ola **çekerse** âhı (67-2)*
*Ne deñlü **eylersem** pend ü naşihat (67-4)*
*Gel **inanmazsañ** gir oğu mekteb-i 'irfâna bak (89-2)*
*Çare yok senden **almazsa çâre** (132-3)*
*Harîm-i kudsi lâhûta **varursañ** (134-5)*
*Aña **girerse** bir kişi gider gönülden teşvişi (151-17)*
*Ne gam **giderse** dünyâdan Niyâzî (157-9)*
*Şerî'atla **olursa** ger o ef'âl (190-13)*

2.3.4. Bildirme Ekleri

“İmek” yardımcı fiilinin geniş zaman ve şimdiki zaman çekimi kabul edilen bildirme ekleri birleştikleri ismin şimdiki zaman hâlinde ortaya çıktığını veya çıkmaya devam ettiğini; ismin şimdiki zamanda bulunduğunu bildirerek, haber verirler. Onun için bu ekler daha önceleri haber ekleri olarak isimlendirilmiştir. Şimdi ise bu eklere bildirme ekleri denilmektedir²⁴⁰.

İsim fiilinin şimdiki zamanı karşılayan bu ekler şöyledir:

- Teklik** 1. şahıs “-am / -em / -van / -ven”
 2. şahıs “-sın / -sin”
 3. şahıs “-dur / -dür; -durur / -dürür”

240 Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985, s. 315.

Çokluk 1. şahıs “-uz / -üz / -vuz / -vüz”

2. şahıs “-sız / -siz” “Örneği yoktur.”

3. şahıs “-durlar / -dürler; -dururlar / -dürürler” “Örneği yoktur.”

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Teklik 1. şahıs “-am / -em / -van / -ven”

*Gülden cüdâ bir **bülbülem** âh firkatâ vâh firkatâ (7-4)*

***Benven** şu mahv-ı mahz-ı zât buldum vücûdumdan necât (15-1)*

*Ne **yirdeyem** ne gokde ne öliyem ne zinde (20-13)*

*Öyle sanurdum **ayruyam** dost gayrıdur ben **gayrıyam** (78-3)*

*Geh sehâb u geh matar gâhi **toluyam** gâh kar (113-3)*

*Pervâne od bülbüle dâim **gülezâram** (121-5)*

*'Âlimem bir 'ilmile ma'lûm ancak bendedür **

*Ben **yogam** kimdür beni bu 'ilmle hemrâz eyleyen (141-1)*

Teklik 2. şahıs “-sın / -sin” “ Ekin sonundaki -n son zamanlarda -ñ olarak yazılmıştır.”

*Derdlü kullara yine **sensin** melâz (30-2)*

*Ey Niyâzî baş açık **dîvânesin** (107-7)*

*Sen ğâ'ib ü hâzırsın her hâlüme **nâzırsın** (144-6)*

*Zuhûr-ı kâ'inâtun **ma'denisin** yâ Resûlallâh*

*Rumûz küntü kenzüñ **mahzenisin** yâ Resûlallâh (160-1)*

*Hakâyık 'ilminüñ sen **mahremisin** yâ Resûlallâh (160-4)*

*İçinde cümleñ **ser-askerisin** yâ Resûlallâh (160-5)*

Teklik 3. şahıs “-dur / -dür; -durur / -dürür”

*Lik cennetde olursa **tamudur** ^c aşksuz aña (1-6)*

*Bil ki seddeyn iki kaş İskender **ortasındadır** (4-8)*

*Döndürimezsün bigüm katı **ağırdur** bu tolâb (12-3)*

*Vahdet-i Hakk'ı tıyanım dili **lâldür** 'aklı mât (16-3)*

*Şerî'at enbiyânuñ **sünnetidür** (18-5)*

*Ademüñ gönli içinde bahr-ı 'ummân **gizlidür** (22-3)*

*Keşret-i emvâca bakma cümle bir **deryâ durur** (33-3)*

Katı Mecnun durur buña gönül virüp turan insân (128-2)
Mehdî benüm 'adlüm dürür 'İsâ benüm fazlum durur (173-6)
Tâlib-i Hakk'uñ devâsız derd dürür sermâyesi (182-1)
Nûr-ı vâhid cümle 'âlem yok durur bigânesi (197-1)

Çokluk 1. şahıs “-uz / -üz / -vuz / -vüz”

Biz hâkîkat şemsüyüz revzenlere açılmazuz (177-3)

Tekye-i iklim-i lâhûtda bekâ abdâlyuz

Baş açık yalın ayak râh-ı fenâ abdâlyuz (177-4)

Bildirme ekinin olumsuzu “**değül**” ile yapılmakta olup tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir:

Her ne okursañ çün otuz ikiden taşra degül (14-5)

Bu sözüñ Yûnus'ı Mısrî degüldür (41-23)

Meth ile zemmi âlemüñ kıymetde bir hardal degül (44-4)

Añla hemân bir söz dürür yokuş degüldür düz dürür (78-8)

Yoğsa bu fırsat bize bâkî degül (92-3)

Remz-i Hâkî'a mahrem olmağ degmenüñ kârı degül (142-5)

Bu didigüm cennet degül añlara ol minnet degül (151-7)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZ DİZİMİ

3.1. Kelime Grupları

3.1.1. İsim Tamlamaları

İsim tamlamaları eski dil bilgisi kitaplarında “**terkîb-i izâfet**” olarak adlandırılmıştır. İki ismin birbirine yaklaştırılmasına “**izâfet**”; iki ismin bir araya getirilerek birbirine bağlanmasına “**terkîb-i izâfi**” denilmiştir. Bu terkiplerin oluşmasını sağlayan ilk isme “**muzâfun-ileyh**”, ikincisine ise “**muzâf**” ismi verilmiştir²⁴¹. Kısacası isim tamlamaları bir ismin başka bir isimle ya da şahısları gösteren zamirlerle olan münasebetlerini ifade eden kelime gurublarına denir²⁴². İsim tamlamaları belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

3.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tahsin Banguoğlu ilk ismin anlam bakımından iyelik ekli ögeyi sınırlayıp belirli hâle getirmesini belirtili isim tamlaması olarak tanımlamıştır²⁴³. Kısacası belirtili isim tamlamaları tamlayanın ilgi hâli eki, tamlananın iyelik eki aldığı kelime grublarıdır. Faruk Kadri Timurtaş bilhassa bu tarz tamlamaların cümleye mülkiyet, nisbet, izafet ve aidiyet anlamlarını kattığını vurgulamıştır²⁴⁴.

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Kâf-ı dil ‘ankâsiyum sırruñ âşinâsiyum (9-4)

Otuz iki harfî bildüñ dört kitâbuñ aslıdur (14-3)

Mekteb-i ‘irfâna gir okı bu ‘ilmüñ aslınu (14-4)

Yüzüñ suyu hayâsıdur şerî’at (18-26)

Kahr u lûtfuñ ‘illeti bir dimenüñ aslı nedür (27-9)

Kandedür dostuñ ili kande açılır güli (35-2)

Hâkimüñ hükmi yiter fitne ile âl nice bir (36-3)

Hak’uñ kullarını bazı kul eyler (41-1)

241 Halit Ziya, Kavâid-i Lisân-ı Türkî, Matbaa-yı Osmaniye Yayınları, İstanbul 1302, s. 7.

242 İbrahim Nemci, Türkçe Garmer, Kanaat Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1929, s. 248-250.

243 Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 331-333.

244 Faruk Kadri Timurtaş, , age., s. 66.

- Zülfüñ teline kimüñ gönü tolaşdı (43-4)*
Kim ki 'aşkuñ dârına ber-dâr olur (56-1)
Oldı yüzüñ şubhu senüñ ey nigâr (59-1)
Halķuñ arasından çıkar tevĥîdı görse cân atar (60-4)
Nebîlerüñ nazargâhu velîlerün karârgâhu (62-6)
Ĥaķîķatuñ sırları tarîķatsuz bulunmaz (73-1)
Vaĥdetüñ sırrı bilinmekdür o da'vetten garaz (82-2)
Cânüñ ilindeki şems ü mâhu bul (103-1)
Vaĥdetüñ meydânı seyri var iken (107-6)
Bu cihânuñ ĥalkına bir bir yolum uğrar benüm (113-2)
Ol cihânuñ fahrinüñ sırrına ĥurbân olayum (119-1)
Alî'nüñ sırrına olalı maĥrem (120-18)
Nedür Ĥur'ân'un esrarı nedür esrârüñ envârı (133-6)
Eger cân ise ĥüsninüñ behâsı (134-7)
Birer ĥâle cihânuñ ĥalkı bir bir râzı olmuşlar (143-3)
Her semt o şehriñ yolidur lâkin girenler velîdür (151-21)
Yanmaķda Niyâzî şevķuñ nârına (158-5)
Bilmem nic'etsem n'eylesem bu ĥalvetüñ şerbetine
Bu cânı teslîm eylesem bu ĥalvetüñ şerbetine (159-1)
Ĥur'ân'uß esrârı benüm (166-14)
'Ârifüñ bir ĥimmeti var 'arş ana olmaz mekân
Sidre vü tûbâ gözetmez kâmilüñ cân u dili (172-5)
Ĥûtlere sükker bâĥınuñ zevķi irişdi (175-2)
Göñülleri toldurur erenlerüñ ĥalveti(181-1)
Ölüleri dirildür erenlerüñ ĥalveti (181-1)
Anuñ için arturur 'âşıkıların efĥânını (185-3)
Bir dil ki Ĥaķ'uß zikri ile olmaya mu'tâd (198-5)

3.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayanın ilgi hâli eki almadığı, tamlananın iyelik eki aldığı kelime gruplarıdır. Leyla Karahan bu tarz tamlamaların “belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşıladığını ve

öğeleri arasında daimi bir ilişki bulunduğunu” vurgulamıştır²⁴⁵. Mahzar Kükey göre belirtisiz isim tamlamaları birleşik sözcük grublarıdır²⁴⁶. Birleşik kelime grubları oluşturan belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı ismi, tamlananı ise ismin cinsini ve çeşidini belirtmektedir²⁴⁷. Bu tarz tamlamalar bilhassa edebiyatımızda teşbih ve istiâre sanatlarında kullanılmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Eylemez halvet-sarâ-yı sırr-ı vahdet mahremi (6-3)

Sarâ-yı dîn esâsıdur şerî'at

*Tarîk-ı **Hak** hüdâsıdur şerî'at (18-1)*

'Âlimlere ebced hocası olmak olur 'âr (46-3)

Salât-ı ehl-i 'irfân kiblesidür 'şemme vechullah (54-7)

*Ene'l- **Hak** sırrını cândan geçüp ber-dâr olandan şor (58-1)*

Şol kıyâmet günlerinde cüml'âlemyân iniler (69-5)

*Darb-ı zikir olmasa **gönül pası** silinmez (73-2)*

*Ol **küdüret tozını** silüp mücellâ olmuşuz (76-8)*

*Sağ u solum gözler idüm **dost yüzini** görsem deyu (78-2)*

***Nefs elinden** kurtılana cennet olmuşdur turağ (86-4)*

***Harf libâsundan** mu'arrâ nokta-i ^c üryâna bak (89-5)*

***Nefs tamusiñ** sırât-ı şer' ile bunda geçüp (100-9)*

*Bize **Hak**'dan gel olmadın **ecel kûsı** urulmadın (105-3)*

*Ol vakt o **yürek yarasına merhemi** şaram (121-4)*

*'**İbâdet acısın** bu nefse tatdur (131-3)*

*Vech-i âdemle **cihân fanûsını** tenvîr idüp (137-3)*

*Başına bu **devlet kuşu** konan olur sultân kamu (151-17)*

*Sakın terk eyleyüp **tamu kapusın** saña açdurma (155-4)*

***Yer ile gök arası** tolar dahi taşardı (176-3)*

***Dost belâsı** sehmine 'üryân idüp sînelerin (185-2)*

245 Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 15-17.

246 Mazhar Kükey, Türkçenin Söz Dizimi, Kardeş Matbaası, Ankara 1975, s. 15.

247 Muharrem Ergin, age., s. 382.

3.1.2. İyelik Grubu

Tamlayanı ilgi ekini almış bir şahıs zamiriyle tamlananı iyelik eki almış isimlerle kurulmaktadır. Bu kelime gruplarının tamlayanı ve tamlananı arasında ait olma ve iyelik ifadesi vardır. Metmizde kullanılan şahıs zamirleri, Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki zamirlerden çok farklı değildir²⁴⁸.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Bir nefes gönlüm **senüñ 'âşkundan** itmegil cüdâ (1-4)*

*Gördüm bu 'âlemler **kamû benüm vücûdumla**-tolu (15-6)*

*Öñinde **anuñ livâsıdur** şerî'at (18-12)*

*Vallahi Deccâl **senüñ emeklerüñ** hebâdur (32-1)*

*Şol 'ankâ kim **anuñ göñli** nazârgâh-ı hayâlüñdür (45-3)*

***Benüm** bu nisbetüm şimdi ne mâhuñdur ne sâlüñdür (45-5)*

***Bizüm** de mihnet imiş **kismetimüz** ezelde (161-8)*

3.1.3. Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması bir sıfat unsuru ile isim unsurunun meydana getirdikleri kelime gruplarına denir. Sıfat unsuru isim unsurunu vasıflandırmak ya da belirtmek için getirilmektedir. Sıfat tamlamalarında tamlayan yardımcı unsur, tamlanan asıl unsurdur. Bu tamlamalar eksiz bir şekilde yapılmaktadır. Sıfat tamlamalarında sıfat önce isim sonra getirilmektedir²⁴⁹. Sıfat işlevinde kullanılan sözcüklerin türlerine göre; tamlananın nitelenen bir isimle oluşturdukları sıfat tamlamalarının aşağıdaki gibi gruplandırılacak olursak;

3.1.3.1. Niteleme Sıfatı + İsim

*Var ol **qurı sevdâyı** ko matlab yeter Sübhân saña (3-6)*

*Tağlar **yemişli bâğ** olur cümle cihân bostân saña (3-8)*

*Zâhir oldı **gizli surlar** virdi Hak bürhân baña (5-4)*

*Bir yarım **ta'mir** iderken bir yanı oldı harâb (12-3)*

*Ben içmişem **âb-ı hayât** irmez baña hergiz memet (15-1)*

***Şerî'atsuz hakikat** oldı ilhâd (18-18)*

248 Nestrin Sis, age., s. 100.

249 Muharrem Ergin, age., s. 380., Nestrin Sis, age., s. 101.

- Göresin toğmaz tolnmaz bir güneş (25-7)*
Derdlü kullara yine sensin melâz (30-2)
Gel kim yâreñe dürlü devâdan haberüm var (31-2)
Kazma derin kuytu boyuñca var kazadur (32-3)
Cân yatur gafil binâsı oldı vîrân bî-haber (39-2)
Kiminüñ altunun kara pul eyler (41-3)
Kana boyanmış göz hemîn Nil ü Fırâî'ı kan görür (44-2)
Gel ey derdsüz kişi sen de düriüş sa'y eylegil bunda (64-2)
İkisin bir bilüp toğrı haqîkatle görür kim Hâk (80-5)
Sükkerî helvâdur andan hasıl olur inbisât (83-4)
Ḳurı da'vâ mı şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)
Yeni divâra begüm bak eski virâne gerek (101-5)
Nûr ile bulmuşdı 'âlem yeni cân (139-1)
Bu hoş güzel yapusu var otuz iki kapusu var (151-2)

3.1.3.2. Belirtme Sıfatı + İsim

3.1.3.2.1. İşaret Sıfatı + İsim

Varlıkların yerini gösterme yoluyla belirtmek amacıyla metnimizde bu, ol, o, şol, şu sıfatları bir isimle biraraya gelerek tamlama kurmuşlardır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Şu mâhîler gibi kendüñi deryâdan cüdâ sanma (19-2)*
Şol ruhuñla hattıñuñ sırrını zâhid anlasa (21-6)
Can bu ilden göçmedin can ânı bulmazsa ne güç (22-1)
Milel küfrinde bu kâfir nice sâl eyleye pervâz (24-3)
Şol gönülde kim devâma ire ol (26-3)
Ey Niyâzî 'âkîbet ol yârile (26-5)
Terk it Niyâzî seni bul andan o sultânı
Her kim cânından geçer ol vâşıl-ı yâr olur (47-9)
Saña bir cezbe Niyâzî ki o dosttan yetişe (57-9)
Başmı hırkaya çekmiş şu yatan aslana bak (90-2)
Vech-i ehadiyyet ki şu eşyâda görünmüş
Bu kesrete ancak anı seyrâna mı geldüñ (95-5)

***Bu yoluñ** mihnetine ol katı merdâne gerek (101-2)*
*Özenmez misin **ol yâra** ki aldanmışsın ağyâra (105-4)*
*Añladı mı tâ sorsan **o bînâ** haberin sen (138-2)*
*Kindür anı baña göster **şol sular**da turmayup (140-5)*
*Alduñ çü beni benden geçdüm **bu cân u tenden** (144-2)*
***Ol şehre** mürsel gelmedi anlan da'vet kulmadı (151-11)*
*Nice açıldum nice soldum **şu gül** gibi cihân içre (152-3)*
***Bu fırsat** ele geçmez yalvar güzel Allâh'a (153-3)*

3.1.3.2.2. Sayı Sıfatı + İsim

Mısırî Divânında, asıl sayı sıfatı olarak kullanılan bir, iki, üç, biñ, dü, şeş, kelimeleri bir isimle bir araya gelerek tamlama kurmuşlardır. Bazı örnekler şöyledir:

*‘Aşkunu eyle **iki** ‘âlemde bana âşinâ (1-5)*
*Çokdur envâ'ı bu halkun biri insan **üç bölük** (27-3)*
*‘İbretile **şeş cihetden** görinen eşyâya bâk (33-5)*
*Şıyup **biñ pare** iden şışe-i kalbi celâlûndür (45-1)*
*Bulmağa anı **dü** 'âlemde begüm sultân gerek (100-2)*

3.1.3.2.3. Belirsizlik Sıfatı + İsim

Metnimizde belirsizlik unsuru olan **bir, bir nice, her, bazı**, vb. isimleri belli belirsiz niteleyen sıfatlarla, bir isim unsurunun oluşturduğu tamlamalar çok sık olmasada kullanılmıştır. Tespit ettiğimi bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

*Yanar Niyâzi derdile **hiç kimse** yok hâlin bile (7-7)*
*Hak'uß kullarını **bazı kul** eyler (41-1)*
*Kazandığun 'amel **bir gün** gelir mîzâna tolanur (64-5)*
*Âyât-ı ruhundan okıyup **bir nice âyet** (70-2)*
*Bir hazînedür tasavvuf mâlik olmaz **her hasıs** (100-2)*
*Bu fenânun 'ızz u câhı 'iş u nûşı **bir hayâl**'(106-1)*

3.1.3.2.4. Soru Sıfatı + İsim

İsimleri soru yoluyla niteleyen **nice, ne** vb. sıfatlar ile kurulmaktadır. Bu tür tamlamalar metnimizde fazla yer almamıştır. Bazı örneklerin görünümü şöyledir:

Ne sırdur kim iki kimse nazar eyler bu ekvâna (2-14)
Gör ki nice dere olupdur bu 'ilimde dört kitâb (14-4)
Hüsn içinde bu ne şehlikdür ki şâhân-ı cihân (23-2)
Çalmadan gayn ya ne kaşduñ var (48-2)
Kaysı nice yıl ağladup iñletmedi mi aşk (138-4)

3.1.4. Tekrar Gurubu

Metnimizde aynı cinsten sözcüklerin tekrar edilmesiyle oluşan kelime grublarının varlığı söz konusudur.

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örneklerin görünümü şöyledir;

Dil oldı pâre pâre çağıruram dost dost (20-1)
Sular gibi çağ çağ tolaşuram tağ tağ (20-4)
Adetüñ olsun gice gündüz salâh (25-3)
Ķatre Ķatre dökilenler dūr midūr bârân midur
Zerre zerre görinenler hat midur reyhân midur (50-1)
Halka halka salınan kâkül mi yâ hablü'l-metîn
Sûre sûre yazılanlar hat midur Kur'ân midur (50-4)
Bu cihânuñ halkına bir bir yolum uğrar benüm (113-2)
Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürken (136-3)
Gir semâ'a zikr ile gel yaña yaña hû deyu (149-1)

3.1.5. Birleşik Fiil

Bir isimle yardımcı fiilin ya da iki ayrı fiil biçiminin veya isim soylu bir ve birden fazla kelimeyle bir esas fiilin birleşmesinden oluşarak bir hareketi karşılayan fiil türleridir²⁵⁰.

3.1.5.1. Tasviri Fiiller

Tasviri fiiller, fillere eklenen **-a**, **-e** ya da **-u**, **-ü**; **-ı**-**i** zaf-fiil şekillerine has fiiller getirmek suretiyle yapılmaktadır. Bu fiiller aynı zamanda birleşik fiiller olarak da adlandırılmıştır. Bu fiiller tezlik, yaklaşma, süreklilik, iktidar (yeterlilik) fiilleri olmak

250 Nestrin Sis, age., s. 103.

üzere dört başlıkta gruplandırılmıştır.

3.1.5.1.1. Süreklilik Fiili

Fiillere getirilen zarf-fiil biçimlerinden sonra “**dur-, gel-, gör-**” fiillerinin getirilmesiyle yapılmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Hâkikat kârbânına **uya gör** (87-7)*

*Nefha-i Rahmân'a bu yoldan **ide gör** sü'rati (192-5)*

3.1.5.1.2. Tezlik Fiili

Türkiye Türkçesinde fiil kök ve gövdelerine zarf-fiil ekleriyle “**ver-**” yardımcı fiilin eklenmesiyle yapılmaktadır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Fark **idivir** mümkün ise ber-sebil-i infirâd (27-13)*

*Ey kudret ıssı pâdişâh lûtf eyle **açivir** yolum*

*Bağlandı her yanum i şâh lûtf eyle **açivir** yolum (114-1)*

*'Izz ü şebâtuñ hakkıçün lutf eyle **açivir** yolum (114-2)*

*Ol fahr-i 'âlem hakkıçün lûtf eyle **açivir** yolum (114-3)*

*Hecrüñle hayrân eyledüñ lûtf eyle **açivir** yolum (114-4)*

*Bağladı dünyâ-yı denî lûtf eyle **açivir** yolum(114-5)*

*Ey lûtfi çok senden meded lûtf eyle **açivir** yolum (114-6)*

3.1.5.1.3. Yeterlilik (İktidarî) Fiili

Yeterlilik Fiili “**-bil**” fiiliyle yapılmaktadır. Günümüz Türkiye Türkçesinde olumlu şeklini gördüğümüz iktidarî ekinin, bu devirde olumsuz “**-u**” fiiline menfi ek getirilmesiyle karşılanmaktadır. Olumsuz şeklinde, zarf-fiil ekinden sonra gelen “**-u**” fiili araya herhangi bir yardımcı ses gelmemesinden dolayı “**-u**” ünlüsü düşer. Eski Anadolu Türkçesinde umumiyetle “**-ı -i**” zarf-fiil ekleri kullanılmaktadır

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit ettiğimiz örnek şöyledir:

'İbret **alabilürseñ** al mâh ile sâlinden (165-3)

u- Fiilin Olumsuzu İle

İven kişi yol **alınmaz** maksûdı hergiz **bulmaz** (3-5)

Ey Niyâzî **iremezsün** ölmeyince vuslata (23-5)

'Aklın **diremez** kendin **bulamaz** (74-2)

Râh-ı 'aşka **gidemez** merkeb feres (77-4)

İven kişi yol **alamaz** makşûdını tiz **bulamaz**

Yoğ olmayan var **olamaz** varını talatmak gerek (97-4)

Âb u havâsı mu'tedil giren **çıkamaz** ay u yıl (151-3)

Bulmazsın o vaşfile yürürseñ (190-4)

Bahâne **bulmazlar** hiç birinde (190-14)

3.1.5.2. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, isim ya da isim soylu bir sözcüğe “**ol-**, **eyle-**, **it-**, **kıl-**” yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşmaktadır. Metnimizde bu şekilde oluşmuş birleşik fiiller çokça görülmektedir. Bunların büyük kısmı “**isim + yardımcı fiil**” şeklinde olmasına rağmen “**fiil + yardımcı fiil**” şeklindeki örnekleride mevcuttur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

ol-:

Cem '-i cem 'ü'l-cem' ile **fetholdi** ebvâb-ı Hudâ (4-8)

Erba 'înüm çün **tamâm oldu** dâhi on gün geçer (5-2)

Bahr içinde katreyüm **bahr oldu** hayrâtı baña

Ferş içinde zerreyüm '**arş oldu** seyrân baña (9-1)

Dersi 'aklundan alursañ bil saña **olmaz delil**

Dersüñi var Hak'dan al kim 'ilmüñ **ola reh-nümâ** (10-4)

Gicesi yok dâimâ **olmuş şabâh** (25-7)

Kangısı Hağ'dan **ırağ olmuş** bularuñ söylegil (27-5)

Bir olsa gice gündüzler ne güzeldür ne güzeldür (61-3)

Niyâzî'ye **naşib olsa** varup makşûdını bulsa (62-7)

Hağk'ı añlamak degül **âsân ola** (79-11)

Cân u gönlüñ şâd olup her guşşdan **âzâd ola**

Bir ola dâ'im Niyâzî gözüñe yakın ırağ (86-7)
 Kim dilerse 'aşk ile **yâr olsun** ağyâr olmasun (142-5)
 Başuñda dürlü **boran olmayaydı** (193-4)

eyle-:

'**Aşkuni eyle** iki 'âlemde bana âşinâ (1-5)
 Gehî zulmet **zuhûr eyler** gehî envâr olur peydâ (2-1)
Mahv eylesüñ 'ağyarlıguñ yâr olusar mihmân saña (2-3)
 Kande bulur **Haqq'ı inkâr eyleyen** bu Mısrî'yi (4-9)
 Anı her kim ki sevdiyse **dînini eyledi** yağma (8-2)
 Kâbe kavseyni ev ednâda **ikamet eyleme** (10-6)
 Ben dost yolunda varımı **terk eyledüm** öñden soña (15-2)
 Anı **tevhîd eylemez** illâ ki şirk ehli ider (16-3)
Îhâta eylemiş her yaña bak her sû-yı tevhîd it (19-2)
 Kürsi üzre **eylemezdi** küfr ü îmânile **bahş** (21-6)
 Milel küfrinde bu kâfir nice sâl **eyleye pervâz** (24-3)
 Hayretüñde **eyleyesin** çok sıyâh (25-6)
 Râhatı **terk eyledüñ** mihnetdesin (38-5)
 Haq'uñ kullarını bazı **kul eyler**
 Onı **kul eylemez** yine **ol eyler** (41-1)
 Ol 'ahde **vafâ eyleyüp** ikrâra gelürler (43-1)
 Ger sen **idrâk eylemezseñ** bil ki sendendür kuşûr (49-1)
 Çıkar **âh eyledügince** semâya (67-3)
Cehd eylemeyen menzil alamaz (74-4)
 Nice **mecrûh eylediye** rûhiñi emmâre nefis (81-2)
 'Ârif oldur başına halkı dirüp **cem' eylemez** (100-5)
 Varlıguñ **mahv eyleyüp** meydâna gel (107-1)
 İbtidâ '**azm eyleyince** bu cihân iklimine (112-9)
Terk eylese hem 'ârile nâmusını ol er (121-4)
 Seni **terk eyleyen** insân bulur mı cismine ol cân (130-2)

it-:

*Bir nefes gönülüm senüñ 'aşkundan **itmegil cüdâ** (1-4)*

*Bu sırdandır ki bir kâmil **zuhûr itse** bu ° âlemde*

*Kimi **ikrâr ider** anı kime inkâr olur peydâ (2-12)*

*Sıdkıla olmazsañ **kulı itmez** yolu âsân saña (3-9)*

*Bahr-i bî-pâyânı bulmaz **itmeyen terk-i sivâ** (4-5)*

*Geldi Hağ bâtl **fırâr itdi** tolaşdı mağribe (5-4)*

*Bendüñden **âzâd itmedüñ** feryâduma **dâd itmedüñ***

*Bir dem beni **şâd itmedüñ** âh veyletâ vâh veyletâ (7-2)*

*Bu harâbı niceler çalışdı **ma'mur itmeğe***

*Bir yarım **ta'mir iderken** bir yanı oldu harâb (12-3)*

*Her ne deñlü **âşikâr itsem** hafâsın arturur (16-2)*

***Karar itmez** beden olmayacak cân (18-24)*

*Bu Niyâzî bendeñi **itme ğarîb** (30-5)*

*Anuñçün tıgını çeşmüñ demâdem **eksik itmez** kim (45-2)*

*Ey Niyâzî dünyede **itmez huzur***

*Hağk'ı añla **itmeden** bundan 'ubûr (51-5)*

*Fikrin **icrâ itmemişdür** hem-çünân küfrândadır (65-2)*

*Kim **hisâb itse** buñı yañlış şanup yañulmasun (71-3)*

***Böyle itseñ** bil hağikat sırrına (85-5)*

*Düşdi 'aşk odı bu cânâ yakdı **kül itdi** beni (112-2)*

*Buluşdı bir ten ü bir cân bu **mülki itdiler** seyrân (116-5)*

*Kafes de tûtÿe sükker virürler hiç **karâr itmez** (128-3)*

*Kisve-i tenden mu'arrâ **seyr ider** bu gökleri (129-6)*

*Ey Niyâzî bu vücûdun **terk iderse** ol durur (140-15)*

*Safâ'at kılmasan varlık Niyâzı **yoğ iderdi** (160-7)*

*Ne deñlü **vaşf idersem** biñde biri degildür (176-5)*

*Gör ki nice **keşf iderler** sırr-ı Hak estârını (185-6)*

kıl-:

*Zümre'-i ehl-i hağikat anı **kılmış muktedâ** (1-1)*

*Cândan **talep kıl** yâruñı vir cânı bul dildâruñı (3-7)*

*Yakañı al elinden kim seni soñra **kıllur rüsvâ** (8-1)*

- Haddüni bil **kılma** ol şems-i dirahşânile **bahs**(21-8)*
*‘Âkıbet dermân yirine derdini **kılduñ ‘ilâç** (23-3)*
*Bir **ticâret kılmadın** ben nakd-i ‘ömr oldı hebâ (39-4)*
*Vah baña 'ömr geçürdüm yok yere **kıldum günâh** (69-2)*
*Câmi'i-i Sultan Selim Hân'a **kılup** bir pab'ı **pâk** (71-4)*
*Kazadur başuma geldi beni senden **cüdâ kıldı** (93-4)*
*Ol şehre mürsel gelmedi anlan **da'vet kılmadı** (151-11)*
*Çü insân şüretin buldum Hâk'a **hamd u senâ kıldum** (152-6)*
*Vallâhi senden korkmazam **da'vâ-yı bâtl kılmazam** (73-4)*
*Kahır evsâfına **mazhar kılup** anı le'îm itmiş (80-2)*
***Talep kıl** her sehergâhı yürekden eylegil âhı (105-5)*

3.1.5.3. Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller

Aslında yardımcı fiil olmayan “**bağ-, açıl-, al-, geç-, eg-, gel-, bil-, göster-, kalma-, getür-, dök-, yan-, var-, koy-, ir-, gel-, aç-, olun-, idin-, gir-, vir-, sür-, irme-, sat-, çek-, tur-, tut-, ço-**”²⁵¹ vb. fiillerin bir isimle ya da isim grubuyla birlikte anlam bakımından kaynaşmasıyla oluşmaktadır. Metnimizde deyimleşmiş birleşik fiillerin birçok örneği tespit edilmiştir.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

bağ-:

*Çulluğa **bil bağlar** iseñ şâm u seher ağlar iseñ (3-10)*

açıl-:

*Bülbül oluban ötegör **gül gibi açıl** tütegör (3-11)*

al-:

***Yaķañı al** elinden kim seni şoñra kılur rüsvâ (8-1)*

geç-:

***Küfr ile îmândan geçüp** ‘ayânda bulmuşam sebât (15-2)*

eg-:

***Boyun egmiş** turur çeşmüñe hayrân (28-7)*

251 Nestrin Sis, age., s. 114-118.

bil-:

*Ḳandedür 'ilmile **hikmet bil** anı cânuñdadur (40-1)*

göster-:

*Vech-i mutlak günde yüzbiñ çehreden **yüz gösterir** (55-8)*

kalma-:

*Karâr itmez bu cânum **kalmadı** hiç dermânım (50-2)*

getür-:

*Nicesi **tâkaḡ getürsün** aña karşı Mısrî kim (55-9)*

dök-:

*Sürüp dergâhuña **yüzler döküp** yaşı yere gözler (61-3)*

yan-:

*Hem şâm u seher **odlara yanar** (74-3)*

ko-y-:

*İşigine **ko-ya başın** diye şâhâ ne gerek (101-1)*

ir-:

*Men 'aref'sırrına **ir** ko ḡafleti (102-4)*

aç-:

***Gözün aç** perdeyi kaldur kuracak yir mi gör dünyâ (128-2)*

oln-:

*Gelmeyedyüñ 'âleme sen **halk olınmazdı** cihân (115-5)*

yum-:

***Gözün yuman** cemâlünden kime açsa gerek yüzin (130-1)*

idin-:

*Ḳaşañ mihrâbını şimdi Niyâzî **kıble idindi** (130-5)*

gir-:

*Ḳurı lâf ile maḡsud **ele girmez** (131-10)*

vir-:

***Haber virdi** bunu Ḳur'ân haber vir seb'-i ḡurrâdan (133-7)*

***Vir serini** Niyâzî sırrını virme yâda (161-15)*

sür-:

*Şular gibi **yüzün yire sür** kalma yoluñdan (138-7)*

irme-:

Cân irmeyince aşlına bülbül gibi gül faşlına (151-28)

sat-:

Ömrüni hiçe şatma kendüni oda atma (153-6)

çek-:

Gönül tesbîhi çek seccâdeden hiç ayağün ırma (155-1)

Kâmil odur kim aç susuz çok çok emek çekmiş ola (169-4)

tut-:

Gönül o bahre taldı dilüm tutuldu kaldı (180-3)

Şol cân ki fakat cismi diri tuta dime cân (198-8)

ko-:

Dünya ile ukbâyı ko ûlâ ile uhrâyı ko(3-6)

İzzeti ko zilleti tut oldur anuñ mâyesi (182-3)

ağla-:

Yüzüñ gözüñ kan ağlayup şitâdan (193-2)

3.1.5.4. İsim-Fiil Gurubu

Fiilerden hareket isimleri yapan –**ma**, –**mak** eklerini almış fiilsilerle bir isim ya da isim grubunun bir araya gelmesiyle oluşmaktadır²⁵².

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Varlığın mahv itmek oldı âyin erkân şâdıka

Kalbini yakmak gerek anuñ demâdem bârika

Ger ‘azâb-ı âhiretten bulmağ istersen halâş (12-10)

Bu nefis-i kâfiri katl itmek için (18-9)

Dünye ile bağnanup kalmağ neden (25-2)

Gehî kahr u gehî lûtfun kemâlin bilmek isterseñ (58-3)

Ey Allah'ım seni sevmek ne güzeldür ne güzeldür

Yoluñda cân u bâş virmek ne güzeldür ne güzeldür (61-1)

Çıkup huccâc ile gitmek ne güzeldür ne güzeldür

Yoluñda cân terk itmek ne güzeldür ne güzeldür (62-1)

252 Nestrin Sis, age., s. 119.

*O deryâya talmağa cân **terkin urmak** gerek (73-5)*

***Hakk'ı anlamak** degül âsân ola (79-11)*

***Demâdem yanmada** cânı cihânda gül'izârum yok (93-5)*

*İsterse kim maqbûl ola **tevhîde boyanmak** gerek (97-3)*

*Şabr içmede Eyyûb ol **gam çekmede** Ya'kûb ol (98-6)*

***Sen seni bilmek** necâtuñdur senüñ (102-6)*

*Gün be gün **eksilmede** her ehl-i faşl u ehl-i hâl*

*Remz-i Hakk'a **mahrem olmak** degmenüñ kârı degül (142-4)*

*Her kim **Hakk'ı bulmak** diler alsuñ Niyâzi'den haber (195-5)*

3.1.5.5. Sıfat-Fiil Grubu

Bir sıfat fiil ve ona bağlı isim ya da isim grubuyla bir araya gelmesiye oluşmaktadır. Metnimizde sıfat fiil grupları geniş zaman **-(y)an** **-(y)en** ve geçmiş zaman **-mış**, **-miş**, **-duğ**, **-düğ** eklerini almış fiilimsilerle meydana gelmiştir²⁵³.

Niyâzi-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

-(y)an / -(y)en:

*Ey râhat-ı cân **isteyen kurbân** olandur cân saña (3-1)*

***Katresin nûş eyleyen** 'uşşâk ebed görmez 'azâb (14-2)*

*Nirden gelüp gitdüğini **añlamayan hayvân** imiş (78-5)*

*Gel ey gevherlerinden hem **harîdâr olmayan gönül** (109-1)*

-mış / -miş:

***Kana boyanmış göz** hemîn Nil ü Fırâî'ı kan görür (44-2)*

*Ezel câmindan **içilmiş ne şerbetdür** anı bilmem (126-1)*

*Yeşil atlasla **tonanmış nev-civândur** Aspozi (191-5)*

-duğ / -düğ

*Yiri cennet **bağduğı didâr** olursa 'âşıküñ (104-3)*

3.1.5.6. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf fiilin kendine bağılı unsurlar ile oluşturduğu kelime gruplarıdır. Mısırî Divânında zarf fiil grupları **-(y)up**, **-(y)üp**, **-alı**, **-eli**, **-(y)u**, **-(y)ü**, **-(y)ınca**, **-(y)ince**, **ken**, **-meyüp**, **-(y)ıcak**, **-(y)icek**, **-mayıcak**, **-madın**, **-medin** ekleriyle kurulmuştur²⁵⁴.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Enbiyâ vü evliyâyâ °aşk olup dur reh-nümâ (1-7)

Bu zâhir göziñi örtüp baña tut cânıla gonlüñ (8-5)

Dost ile ben dost olalı zevk ile 'işret bulalı (15-4)

Çarar itmez beden olmayıcak cân (18-24)

Dürr ü yâkût-ı dehânuñ seveli dilber senüñ (21-3)

Gökde uçarken seni indirdiler (38-9)

Bunda seni hiç bilmeyüp inkâra gelürler (43-2)

Vaşl umarken hicrâne kaşduñ var (48-3)

Mey içüp mañbûb olunca ihtiyâr elden gider (66-3)

Sâlik irince kemâle şöyle bil (79-12)

Şarâbı sen içmedin sarhoş u mest olmadın (135-7)

Kimdür anı baña göster şol sularda turmayup (140-5)

Derdile kul olmadın sultânı arzularsın (136-5)

Kırk yılda ere irdük bu şohbete irince (164-2)

3.1.5.7. Edat Grubu

Bir isim ve edat unsurunun bir araya gelerek oluşturdukları kelime gruplarıdır. Metnimizde bu kelime grubu **içün**, **çün**, **içre**, **üzre**, **özge**, **gibi**, **ile** vb. edatlarıyla oluşturulmuştur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Taşun içe hayâlâtı için taşa zuhurâtı (2-6)

Habs için geldi gelür itlâk için fermân baña (5-1)

Şu mâhîler gibi kendüñi deryâdan cüdâ sanma (19-2)

Kesret içre ol ne vahdetdür ki ana yok 'idâd (27-2)

- Kesret içre bend-i ağyar olmuşam yâ Rab meded (29-6)*
Manşûr gibi meydâna girüp dâra gelürler (43-4)
Bülbül gibi dâ'im öter eğlencesi tevhîd olur (60-49)
Çıkup huccâc ile gitmek ne güzeldür ne güzeldür (62-1)
Çeker el gayr-ı Hâk'dan ol bu ma'nâ özge seyrândur (68-4)
Vech-i bâkî levhi üzre dâimâ a'yânımız (72-6)
Vechi üzre gör ne yazmış defter-i Raḥmân'a bak (89-1)
Ehl-i diller sükût üzre kamustı münzevi (90-1)
Pervâne gibi ateşe dâ'im cân atarsın (95-2)
Nasîbimiz kadar elhamdülillah (157-8)
Şol kadar kıl nâleyi kim gülsitân itsüñ seni (189-2)

3.1.5.8. Bağlama Grubu

İki kelime ya da kelime grubunun eksiz olarak **u**, **ü**, **ve**, **vü**, **ile** vb. sıralama edatları ve **hem...hem**, **ne...ne**, vs. denkleştirme ve bağlama edatlarıyla oluşturulan kelime grublarıdır²⁵⁵.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

- Dünye vü uhrâ daḥi hem haşr u neşr olmak nedür (27-7)*
Gönlüme daḥi ne gelürüm ne giderüm var (46-5)
İñler idi yer ü gök hep tağlar ile taşlar (55-3)
Meryem ü 'İsâ vü Mehdî -dem ü Havvâ gibi (63-5)
Kimüñdür feyz ü hem ihyâ ne sırdur hem dem-i 'İsâ (133-4)
Ne Mısrî 'yüm ne Mehdî'yüm ne 'İsâ'yum ne insânum (143-7)
Alduñ çü beni benden geçdüm bu cân u tenden (144-2)
Ne sendedür ne bende sığmaz ol bir mekânda (156-1)
Kim bilürdi zülfüñ ile kaşlaruñ ma'nâsını (163-4)
Ben ölem ve hem dirilem (166)
Sidre vü tûbâ gözetmez kâmilüñ cân u dili (172-5)
Yer ile gök arası tolar daḥi taşardı (176-3)
Geç ağ ile karadan halkı bırak aradan (180-5)

255 Nestrin Sis, age., s. 121.

'Abid ü zâhidlerüñ 'aklını hayrân eyledi (186-5)

Merâtib Sidre vü Tûbâ sıfat bil 'Arş-ı a'lâyı (190-2)

Hem rûh-ı muşavverdür o hem 'âkil ü dânâ (198-11)

3.1.5.9. Ünlem Grubu

Metnimizde ünlem grubları bir isim ve **ey**, **âh**, **vâh**, **dirîgâ** ünlem unsurunun birleşmesiyle oluşmuştur.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

*Güldürmedüñ önden soña **âh mihnetâ vâh mihnetâ** (7-1)*

*Gülden cüdâ bir bülbülem **âh firkatâ vâh firkatâ** (7-4)*

*Mecnûn-veş âh ideyüm **Feryâd-veş vâh ideyüm***

*Bu virdi hergâh ideyüm **âh hasretâ vâh hasretâ** (7-5)*

*Nâlân olup girdi yola **âh rihletâ vâh rihletâ** (7-7)*

*Uyan gafletden **ey gâfil** seni aldamasun dünyâ (8-1)*

*Bu Niyâzî kendüden dimez bu sözü **ey püser** (12-11)*

*Ey tarikat erleri **ey hakîkât** pirleri (35-1)*

***Ey dirîgâ** gitdi şehr-i Ramazan (139-5)*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SÖZCÜK TÜRLERİ

4.1. Zamirler

4.1.1. Şahıs Zamirlerinde

Şahıs zamirleri varlıkları şahıslar halinde ifade eden kelimelerdir. Varlıkların bütünü konuşan, dinleyen, adı geçen olmak üzere üç şahısta toplanmaktadır. Bir varlık konuşan, dinleyen ya da adı geçendir. Bunlar dilbilgisinde birinci, ikinci ve üçüncü şahıs olarak isimlendirilmiştir. Şahıslar teklik olabilecekleri gibi çokluk da olabilirler. İsimleri doğrudan karşılayan zamirler, isim hâl ekleriyle çekime girdiklerinde teklik 1.şahıs, 2.şahıs ve 3.şahıs zamirlerinin kökleri değişmektedir. Şahıs zamirlerini karşılayan kelimeler aşağıdaki gibidir²⁵⁶.

Teklik 1. şahıs zamiri “ **ben / men**”

Teklik 2. şahıs zamiri “ **sen**”

Teklik 3. şahıs zamiri “ **o, ol**”

Çokluk 1. şahıs zamiri “ **biz**”

Çokluk 2. şahıs zamiri “ **siz**”

Çokluk 3. şahıs zamiri “ **anlar**”

1. şahıs zamirleri: “ben / men, biz”

ben:

*'Abd-i mahzum **ben** tasarruf bilmezem (123-1)*

*Zerresi zâhir olaydı ger **beni** yakan oduñ (55-2)*

*Dermân arardum derdüme derdüm **baña** dermân imiş*

*Bürhân arardum aşluma aşlum **baña** Bürhân imiş (78-1)*

*Ne sendedür ne **bende** sığmaz ol bir mekânda (156-1)*

*Alduñ çü beni **benden** geçdüm bu cân u tenden (144-2)*

*Ta'n eyleme zâhid **benüm** hâlüme (158-4)*

256 Muharrem Ergin, age., s. 306.

men:

Men 'aref'le thâ rameyte iz rameyte'remzini (27-12)
*Ol **menem** kim vâşif-ı esrâr-ı ilm-i Âdemüm (118-1)*
*Mağbûb sevisinden bizi **men** eyleme vâ'iz (122-3)*
*'Âlem-i ârâyı buldum 'âlem-i âra **menüm***
*Mâlik-i kevn ü mekânım tâcile dârâ **menüm** (125-1)*
*Gör bugün 'Îsâ **menüm** Mısırî cihân-ı 'âlemüm*
*Mürdeyi zinde idem ol cânlara cânân **menüm** (125-6)*

biz:

*Tâ ezelden **biz** bu 'aşk içinde rüsvâ olmuşuz (76-1)*
*Herkes aňlamaz **bizi** bizler mu'ammâ olmuşuz (76-4)*
*Yohsa bu fırsat **bize** bâkî degül (92-3)*
*Nice erbâb-ı 'ulûmı kıldı **bizden** mevt irak (106-3)*
*Halkuñ artuk eksigine keylimüz yokdur **bizüm***
*Kimseye ta'n itmeye hiç dilimüz yokdur **bizüm***
*Lâ-mekândan gelmişüz **biz** ilimüz yokdur **bizüm***
*Bu fenâ gülzâra hergiz meylimüz yokdur **bizüm***
*Her seher bülbül gibi nâlân olan aňlar **bizi** (177-2)*

2. şahıs zamirleri: “sen, siz”**sen:**

*Ne sanduñ **sen** bu gaddârı ki tâ böyle anı sevdüñ (8-2)*
*Uyan gâfletden ey gâfil **seni** aldamasun dünyâ*
*Yakañı al elinden kim **seni** soñra kılur rüsvâ (8-1)*
*Hatt-ı Kur'ân şekli söyler **saña** bir bir aşliyâ (11-3)*
*Rızasın **sende** buldılar Muhammed (28-12)*
*Yâ ilâhî saña **senden** el-^ciyaz (30-1)*
*Derdlü kullara yine **sensin** melâz (30-2)*
*Vallahi Deccâl **senüñ** emeklerüñ hebâdur(32-1)*

siz:

Yoğ anda sen ben siz ü biz birlik ile yeksân kamu (151-10)

Çokdan arardum ben bunu ya ben sizi ya siz beni (174-1)

Yanlıı haber söylemiş size viren ıalıı (176-1)

3. şahıs zamirleri: “ol, anlar”**ol:**

Bir zamân yüz virme dünyâ ehline 'uzletde ol (12-5)

'Aşıık-ı nakkaıa şadık 'ibretle ol hayrâdadur (65-6)

Ey Niyâzî fariğ ü âzâde ol var çekme gam (83-5)

anuñ:

Anuñ zatına ğayet sun'una hergiz nihâyet yok

Anuñçün her bir isminden gelür bir kâr olur peydâ (2-9)

Elinde anuñ 'asâsıdur şeri'at (18-20)

anı:

Ne sanduñ sen bu gaddârı ki tâ böyle anı sevdüñ (8-2)

Ne deñlü ğayrıya ağlatsa bir kimse anı da (75-4)

Gör ne sırdan fayz alur gözle anı (102-2)

aña:

Nicesi tãkat getürsün aña karşı Mısrî kim (55-9)

Çenginüñ çengi aña Kur'ân yeter (96-9)

'Id-i ekberdür aña vuşlaı-ı cânâne gerek (101-7)

Mısrî aña şor kâf ile 'anķâ haberin sen (138-12)

anda:

Ne hâsil şol 'ibâdetden riya vü 'ucb ola anda (54-6)

Niçün sevmeye cân anı ki anda buldı cânânı (116-2)

andan:

*Gelür yüzbin dahi **andan** bulur i'mâr olur peydâ (2-4)*

*Hep görinen dost yüzi **andan** ayırmam gözi (20-10)*

*İtme **andan** soñra ašlâ kul u sultânile bahş (21-10)*

*Bu yolu bil **andan** gel deryâyı bul **andan** tal (98-4)*

***Andan** dahi büyükdür bu balıguñ kulağı (176-4)*

anlar:

*Hemân **anlar** da 'aklınca şanur kim (18-16)*

***Anlar** ki ezel gözleri şaçuñda kalupdur (43-2)*

*Dünyâya **anlar** girmedi girdiyse de eğlenmedi (151-16)*

*Ne toğarlar ne tolınurlar **anlar** (190-5)*

anlara / añlara:

*Yine işi **anlara** lûtf ile ihsân olur (52-6)*

*Ƙıl ferâgat **anlara** çekme emek (96-5)*

*Şorma güzelüm **añlara** 'llâ'haberin sen (138-10)*

*Bu didigüm cennet degül **añlara** ol minnet degül (151-7)*

*Söyler var **anlara** sendedür dost ili (196-3)*

anlarda:

*Terk eylemişler kâl ü kıl lâl olmuş **anlarda** bu dil (151-14)*

anlaruñ:

***Anlaruñ** dañi turar eskidi kaftânum benim (112-10)*

*Mülk-i Süleymân **anlaruñ** yanında bir virânesi (188-6)*

4.1.2. İşaret Zamirleri

Metnimizde işaret zamiri olarak **bu**, **şu**, **o** ve **şol** kullanılmıştır. Metnimizde tespit ettiğimiz işaret zamirlerinin görünüşleri aşağıdaki gibidir;

“bu, bunlar”

İşaret zamiri **bu**'nun çokluk şekli **bular** ve **bunlar**'dır. Metnimizde işaret zamiri olarak “**bu**” ve “**bunlar**” kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

bu:

*Müşkili çokdur Niyâzî'nüñ velî biri de **bu** (27-13)*

*Geçirüp onu bu **bunu** şol eyler (41-17)*

***Bunda** seni hiç bilmeyüp inkâra gelürler (43-2)*

*Haqq'ı aña itmeden **bundan** 'ubûr (51-5)*

***Bunuña** bir oldı dem-i 'Îsâ ile Mısırî (46-5)*

bunlar:

*Karaeflâk'ile zıddeyn olur **bunlar** dahi ol (24-4)*

***Bunlardan** bildür baña hem ne dürür mebde' me'âd (27-7)*

*Vâr kelâmında işâret me'hazine **bunlaruñ** (71-7)*

İşarat Zamiri: “şu, şunlar”

İşaret zamiri **şu**'nun çokluk şekli **şular** ve **şunlar**'dır. Metnimizde işaret zamiri olarak “**şu**” ve “**şunlar**” kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

şu:

*Mülki **şu** ki terk ide bulur şâh-ı mülûki (198-21)*

***Şuna** kim senden bir hüdâ geldi (132-4)*

şunlar:

***Şunlar** ki görüp yüziñi bu dâra gelürler (43-1)*

***Şunlar** ki tatmadı ezel bezminde anuñ cür 'asın (188-3)*

İşarat Zamiri: “ol, olar”

İşaret zamiri “**ol**” ve şahıs zamiri “**ol**” arasında çekim yönünden herhangi bir fark bulunmamaktadır. Bilhassa işaret zamirleri, isimlerin önüne gelerek sıfat görevi ile kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

anda: “orada”

*Seni şâh-ı ‘ilim kıilup ol **anda** (28-11)*

*Niçün sevmeye cân anı ki **anda** buldı cânânı (116-2)*

*Yoğ **anda** sen ben siz ü biz birlik ile yeksân kamu (151-10)*

olar:

***Olar** kim der-i dildârı temâşâ iden her nûrdan (68-3)*

*Olmaz **olarda** hiç fesâd buğz u hâsed kibr ü c inâd (151-9)*

*Şeytân **oları** görmedi andan **olar** pinhân kamu (151-16)*

*Yokdur **olarda** ihtilâf günden 'ayân Hâk bî-hulâf (151-11)*

“şu + ol > şol”

Şol işaret zamiri şu teklik 2. şahıs işaret zamiri “şu” ve teklik 3. şahıs işaret zamiri “ol” daralması yoluyla meydana gelmiştir. Tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

***Şol** ki söz kâdrin bilür cânuñ nisâr eyle aña (83-2)*

***Şol** ki bülbüldür güle karşı nice zâr olmasun (142-3)*

*Mâyenuñ zevkiñ alıma **şol** kim (183-9)*

4.1.3. Dönüşlülük Zamirleri

Kişi kavramını pekiştirerek belirten ya da yapılan işin yapana dönüşünü gösteren kelimelere dönüşlü zamir denir. Türkçede dönüşlü zamirler “**kendi**” sözcüğü ile kurulmaktadır²⁵⁷. Eski Anadolu Türkçesinde dönüşlülük zamiri olarak “**öz**”, “**kendü**” ve “**kendüz**” kullanılmıştır²⁵⁸. Metnimizde “**öz, kendi, kendü, kendüz**” kullanılmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

öz:

*Tevhîde tapşur **öziñi** kimseye açma râzuñı (3-4)*

*Belki vech-i Hâk’a mir’atdur **özüñ** bir hoş gözet (40-7)*

*Görür **öz** nefsinı her bakduğı dem (120-3)*

*Lâkin Hâk’ı bulmuş **özi** söyleşdüğü fûrkân kamu (151-15)*

257 Mehmet Hengirmen, age., s. 152.

258 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 85.

*Ne büründi bakduğuñca **özine** (38-7)*

*Ķatı çalışdı süründi yöneldince saña **özün** (130-5)*

kendi:

***Kendi** okur dâim 'llâ vecchêhû'Sübhânımız (72-5)*

*Ķurur **kendisi** yok gibi işin işler hafâda*

*Alan viren odur **kendisi** mahfidür görilmez (75-5)*

***Kendini** göstermek içündür bu şan'atdan garaz (82-3)*

*Sanasın yidi tamuduñ 'azâbı **kendidür** vâ'iz (84-3)*

*Ķurtulup hayvân adından **kendin** insân eyledi (186-11)*

kendü:

***Kendü** mir'âtuñda gözle anı sen (102-1)*

*Bu Niyâzî **kendüden** dimez bu sözü ey püser (12-11)*

*Güç getürme **kendüñe** geldükçe a'dâ ta'nesi (83-4)*

*° Ömrüñi hiçe şatma **kendüñi** oda atma (153-6)*

*Gezme gel bahr u berri **kendüñde** iste sırrı (37-3)*

*Her kişiye **kendünden** akreb olan dost zâtıdur (129-7)*

*Burc-ı belâda gördüm **kendümi** fâl içinde (161-5)*

kendü + öz > kendüz

***Kendüzini** bilmez şaşar 'aşk u hevâ halvetdedür (53-3)*

4.1.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsiz şahısların, varlıkların veya diğêr şeylerin yerini tutan zamirlere belgesiz zamir denir²⁵⁹. Bir kişinin ya da nesnenin kesinlikle gösterilmediğı belirsizlik zamirleri isim hâk eklerini alarak çekime girmektedirler. Örnekler aşağıdaki gibidir:

biri:

***Biri** ancak görür dârı bire deyyâr olur peydâ (2-14)*

*Ķoymadı **biri** bunuñ câhından u mâlından (165-3)*

259 Mehmet Hengirmen, age., s. 154.

birisi:

*Biri ehl-i hayme **birisi** kûrâ biri bilâd (27-3)*

cümle:

*Hem dahi **cümle** fena bulduқта ° aşk bakî kalur (1-3)*

*Na'ra-'i İsrâfil oldu **cümleye** çalındı şûr (49-2)*

*'Irz u vakâr u mâl menâl yağma olupdur **cümlesi** (173-2)*

her biri:

***Her biri** bilmekte hâlüm vâlih ü hâyran ola (168-8)*

*Bir kabirden biñ Muhammed **her birisi** yüzbiñe (49-3)*

***Her birinüñ** iftirâkı kıldı bizi ke'l-hilâl (106-3)*

her kim:

*Anı **her kim** ki sevdiyse dînini eyledi yağma (8-2)*

*Leylâ-yı 'aşkuñ senüñ **her kimi** Mecnûn ider (47-3)*

***Her kimüñ** kim derd-i Hâk'dan yüreginde olsa tağ (86-1)*

***Her kime** olsa feth-i bâb içer bunu görmez 'azâb (159-6)*

her kişi:

*Hadd-i zâtında mu'ammâdur bu gûya **her kişi** (71-9)*

***Her kişiye** kendünden akreb olan dost zâtıdur (129-7)*

her ne:

***Her ne** okursañ çün otuz ikiden taşra degül (14-5)*

***Her neye** baksa gözüñ bil sırr-ı Sübhân andadur (33-1)*

***Her ne** işitse kulağın mağz-ı Qur'ân andadur (33-1)*

her nere:

***Her nere** varsam yakar bu cânımı° aşk ateşi (29-5)*

hiç kimse:

*Yanar Niyâzi derdile **hiç kimse** yok hâlin bile (7-7)*

ķamu:

*'İlm-i Füşuş'la ķamu odları söyünür **ķamu** (17-6)*

***Ķamuya** yek nazar birle şubûdufi rû-yı tevĥîd it (19-1)*

*Ķü bildüm vech-i cânânı **ķamuda** sezdüim Allâh'ı (116-3)*

*Bakup **ķamudan** Ĥaķķ'a çağıruram dost dost (20-8)*

ķangı:

***Ķangısı** Ĥaķ'dan ırağ olmuş bularuñ söylegil*

***Ķangısı** ķâdir ki Ĥaķ emrine eyleye 'inâd (27-5)*

kim:

*Yakañı al elinden **kim** seni şoñra kıtur rüsvâ (8-1)*

***Kim** seni buldı kendi yoğ oldu (187-6)*

kimesne:

*Zerk-i tâ'atle **kimesne** ĥâl-i 'aşkı añlamaz (142-4)*

kimi:

***Kimi** iķrâr ider anı kime inkâr olur peydâ (2-12)*

***Kiminüñ** âh u efgânın bol eyler (41-4)*

***Kimini** maĥrem idinüp ehl-i 'irfan eyleyen (140-13)*

kimse:

*'Adâvet kıлма **kimseyle** saña nefsüñ yeter düşmen (8-3)*

***Kimse** maĥrem olmadı hiç râzına (38-8)*

***Kimseye** iz virmemiş bu yolda revân eyleyen (141-4)*

*Ķoyanlar 'aql u idrâki olur mı **kimseden** bâķi (184-3)*

ne kim:

*Ma 'na yüzinde **ne kim** var cümle ĥarmânuñdadur (40-3)*

***Ne kim** geldi cihâna hem dahi her kim geliserdür (160-5)*

nesne:

Ėayrı nesne sanma 'aşkı zâhidâ (77-2)

İşit Niyâzînüñ sözün bir nesne örtmez Hâk yüzün

Hâk'dan 'ayân bir nesne yok gözsüzlere pinhân (78-9)

niceler:

Bu harâbî niceler çalışdı ma'mur itmeğe (12-3)

Niceler şuretâ cellâd olurlar (190-12)

dükeli:

Dükeli ins ile cinne olan ihsâna değer (57-9)

4.1.5. Soru Zamirleri

İsimlerin yerine soru youyla geçen kelimelere soru zamiri nedir. Soru zamirlerden “**kimi**” şahısları “**ne**” ise nesnelere karşılıklıdır²⁶⁰. Bunların dışında günümüzde kullanılmayan “**ķanda**” ve “**ķandan**” soru zamirlerinin varlığında tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz örnekler aşağıdaki gibidir:

kim:

Halkı bunca enbiyâ kim geldi de'vet eyledi (82-2)

Şehâ yüz döndüren senden kime dönse gerek yüzün (130-1)

Gözün yuman cemâlünden kime açsa gerek yüzün (130-1)

Zerrece 'aşk odı kimde olsa yakar varlığın (142-6)

ne:

Hân-ı fazluñdan ne gider ger toyunsa cümle ac (23-4)

Ey Niyâzî ne yatarsun aç göziñi uyğudan (69-5)

Her kıatre hemîn lücce-i deryâ neye baksam (122-5)

Nedür Ėur'ân'un esrarı nedür esrârüñ envârı (133-6)

260 Mehmet Hengirmen, age., s.150., Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 88.

ķanda:

Her ķanda baķsam g3rini3r g3zleri3me sırr-ı ezel (15-2)

ķandan gel3r yoluñ sen3ñ ya ķanda varur menziliñ (78-5)

4.1.6. Baēlama Zamirleri

Baēlama zamirleri bir kelimeyi herhangi bir kelime grubuna ya da c3mleyi bir kelimeye veya kelime grubuna baēlayan zamirlere denir. T3rkiye T3rkçesinde baēlama zamiri olarak Farsça dilinden alınmış “**ki**” ve “**kim**” eki kullanılmaktadır. Bu zamirler ana c3mle, yardımcı c3mle ve c3mlelerin şahısları arasında baē kurarlar. Her iki baēlama zamiri “**ki o**” manasını vermektedir²⁶¹.

Niyāzi-i Misri Divanından bazı 3rnekler şoyledir:

ki:

Bir ‘ilimd3r ol ki kamu ‘ilm 3 irfān andadur (33-4)

şunlar ki g3r3p y3z3ñi bu dāra gel3rler (43-1)

Bunca gāvğalar ki oldu geldi geç di gitdi hep (63-3)

Ol ki zulmetde ķalupdur dil aña b3rhānadadur (65-5)

Odur ādem ki nefsin tanı mışdur (120-2)

G3z ķulaķ oldu hep bir her ne ki var ol oldu (180-1)

Ol ki ‘anķādur yere d3řmez bil anuñ sāyesi (182-5)

kim:

Ser-i ‘uřřāki top eyler anuñ kim raksı çevgāndur (68-4)

şu kim Hāķdan gel3r cānā yerilmez (190-10)

4.1.7. İlgi (Vasfiyet) Zamiri

İlgi zamiri “**ki**” isimlerin eksiz ya da bulunma hāl eki almış şekillerinde eklenmektedir. Ek durumundaki ilgi zamiri eklendiēi kelimenin 3nl3 seslerine uyum saēlamaktadır. Metnimizde ilgi zamiri kelimelere hep ince şekliyle eklenmiřtir²⁶².

261 Zeynep Korkmaz, age., s. 449., Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 89.

262 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 89.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

-ki:

Âdemdeki âyât-ı Hûda'dan haberüm var (31-6)

'Men 'aref sırrındaki ma'den seniñ kânuñdadur (40-7)

Mücerred dildeki 'ilmi veya 'irfânı neylerler (54-5)

Haattınuñ leylindeki yüzbiñ meh-i tâbâna baq (89-4)

Şaşar andan tağdaki hıznîr da yek³ (96-3)

Nedür dillerdeki 'ilmeyn nedür hem remz-i Zülkameyn (133-3)

İçindeki bî-pâyânı arzularsın (135-3)

Dil-i vîrândaki ol kenz-i vîrândan haber geldi (170-4)

4.2. Zarflar

Filleri, filimsileri niteleyen veya belirten kelime ya da kelime grublarına zarf denir²⁶³. Zarflar kelimelerin anlamını yer-yön, zaman, ölçü, nitelik ve soru bakımından sınırlamaktadırlar²⁶⁴. Metnimizde, yapı ve görev bakımından birçok zarf bulunmaktadır. Bunların bir kısmı doğrudan zarf olanlar; bir kısmı ise yön, karşılaştırma ve vasıta hâl ekleriyle meydana gelen zarflardır. Divân'da kullanılan bazı zarflar ise Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmaktadır.

4.2.1. Zaman Zarfları

hemân:

Sermâye bu yolda hemân teslim olur buña inan (3-3)

seher:

Kulluğa bil bağlar iseñ şâm u seher ağlar iseñ (3-10)

bir zamân:

Halk-ı 'âlem didiler c İsâ'ya Mısırî bir zamân (5-8)

dün:

Ey çarh-ı dün n'ettüm saña hiç virmediñ râhat baña (7-1)

gice gündüz:

Kim ki zikre gice gündüz sa'y ider (26-2)

263 Mehmet Hengirmen, age., s. 160.

264 Yakup Karasoy, Orhan Yavuz, Ahmet Kayasandık ve Bekir Direkci, Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, SÜ Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları Konya 2002, s. 199.

soñi:

*Hârın gezüp evvel **soñi** gülzâra gelürler (43-9)*

hemîn:

*Çana boyanmış göz **hemîn** Nil ü Firât'ı kan görür (44-2)*

öñdin:

*Nefsüñi saña bildirür ölmezden **öñdin** öldürür (53-2)*

bir gün:

***Bir gün** olur cümle zehr-i mâr olur (56-7)*

kaçan:

***Kaçan** kim ol kemân-ebrû girer seyrân-ı 'aşq içre (68-3)*

bir nefes:

*Anuñ için **bir nefes** ayılmadı mestânımız (72-1)*

dün gece:

*Lutf ile **dün gece** geldi bize teşrif itdi yâr (72-3)*

her dem:

*Halk-ı 'âlem **her dem** okur küllü şey'in hâlıkün'' (72-5)*

bugün:

*Gör **bugün** 'Îsâ menüm Mısrî cihân-ı 'âlemüm (125-6)*

İmdi:

*Gör **imdi** bahri kandan bunca emvâc (120-6)*

dün ü gün:

***Dün ü gün** gönli fikrüñe düşdi (132-5)*

bir dem:

*Gel ey bâd-ı şabâ lûtf eyle **bir dem** (134-1)*

henüz:

*Sen bu evün kapusın **henüz** bulup açmadın (135-3)*

gehî:

*Güneş olup **gehî** toğdum zemîn ü âsumân içre (152-4)*

nâ-gâh:

*İre lutfi saña **nâ-gâh** Hâk'a yalvar seherlerde (154-5)*

Yakın:

***Yakın** geldi tulû'a şems-i rûhum (157-4)*

seher vaktinde:

Bu şeb baña seher vaktinde mihmândan haber geldi (170-5)

evvel:

'Aşk meydânında evvel dikdi anuñ dârını (185-5)

biñ yılda:

Taşradan varılmaz biñ yılda erilmez (196-4)

4.2.2. Yer Zarfları**aradan:**

Her şey ulaşup Hakk'ına çıkdı aradan kâ'inât (15-3)

girü:

O bahre şalar iseñ şâyet girü gelinmez (73-6)

berü:

Alleme'l-esmâ'ya mazhar ister iseñ gel berü (76-11)

taşrada:

Ben taşrada arar idüm ol cân içinde cân imiş (78-2)

ortada:

Hakk'ıla ortada kalmaya nizâ' (85-7)

içerü:

Hurûfa bakma andan içerü bak (87-10)

Zâhidâ şûret gözetme içerü gel câna bak (89-1)

taşra:

Toğrı yoldan taşra gitme Mısriyâ (96-10)

aradan:

Geç ak ile karadan halkı bırak aradan (180-5)

4.2.3. Miktar Zarfları

Türkçe ve yabancı kökenli miktar zarflarının bir kısmı sıfatlardan bir kısmı ise sözcüklerin tekrarlanmasından oluşmuştur. Miktar zarfları sıfatların tekid hâlleridir²⁶⁵.

265 Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 95.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

çok:

*Gerçi kütüb **çok** yazar ilm-i ledünden haber (17-5)*

hep:

*Bunca gavğalar ki oldı geldi geç di gitdi **hep** (63-3)*

nice:

***Nice** geldi cânı teslim eyledük kurbânlığa (72-4)*

bunca:

*Bir cemâli **bunca** elvân eylemiş (79-3)*

bir katre:

*Bu 'âlem o deryâdan **bir katre** imiş ancak (91-2)*

key:

***Key** sakın çıkma izinden mürşidüñ (92-7)*

biraz:

*Ber-çarâr olup **biraz** eglenmedüñ (99-4)*

küllî:

*Zevk-i **küllî** isteyen 'âşık daği 'üryân (100-16)*

ol kadar:

***Ol kadar** nâz arturur bir gül-'izâr eksük degül (104-2)*

nice kez:

*Halka bir kez dönmedin ben **nice kez** devreyledüm (112-13)*

bir kez:

*Halka **bir kez** dönmedin ben nice kez devreyledüm (112-13)*

artuk:

*Ümmetine cümleden **artuk** ider Hâk rahmeti (119-4)*

katı:

***Katı** çalışdı süründi yöneldince saña özin (130-5)*

igende:

*Dirüp dünyâyı cem' itme **igende** (131-6)*

katre katre:

***Katre katre** kıldı zâtını daği 'aşkuñ yeli (172-7)*

zerre zerre:

***Zerre zerre** kıldı Mısrî'nüñ vücûdını kazâ (172-7)*

şol kadar:

Şol kadar kıl nâleyi kim gülsitân itsüñ seni (189-2)

4.2.4. Suret Zarfları

hemân:

*Sermâye bu yolda **hemân** teslim olur buña inan (3-3)*

pâre pâre:

*Dil oldı **pâre pâre** çağıruram dost dost (20-1)*

yalñız:

*Çün gel oldı **yalñız** girdüm yola tenhâ garîb (39-5)*

hoş:

*Belki vech-i Hakk'a mir'atdur özüñ bir **hoş** gözet (40-7)*

halka halka:

***Halka halka** salınan kâkül mi yâ hablü'l-metîn (50-4)*

eyle kim:

*Dâ'imâ 'aşk ehliyle 'aşinâlık **eyle kim** (66-4)*

derd ile:

*İñlemek saña yaraşur **derd ile** (51-3)*

ne deñlü:

***Ne deñlü** eylersem pend ü naşihat (67-4)*

serâser:

*Diler bir demde katl eyler **serâser** 'âlemüñ halkın (68-5)*

şöyle kim:

*Bârekallâh hoş muşanna' eylemiş tâ **şöyle kim** (71-5)*

şöyle:

*Tamuya **şöyle** toldurmuş içinde yok turacak yir (84-4)*

eyle:

*Cümle yârânuña **eyle** gel veda' (85-2)*

bu resme:

*Degil billâhi mürşidlik **bu resme** (87-5)*

bir bir:

*Bunca şüretler libâsın gâhi **bir bir** giyerüm (113-14)*

yine:

Olur zâhir gider yine kalur yem (120-6)

toğrı:

Nûr-ı Kur'ân ile toğrı gidelüm (139-5)

böyle:

Ey Niyâzî böyle bulmuş bulan ol cânânını (185-7)

4.2.5. Soru Zarfları

ne:

Hân-ı fazluñdan ne gider ger toyunsa cümle ac (23-4)

niçün:

Diseñ niçün bilinmez hâl-i 'ülâ (120-13)

4.3. Sıfatlar

4.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların özelliklerini belirten ve isimlerden önce gelerek onları niteleyen sıfatlara ise niteleme sıfatı nedir²⁶⁶. Metnimizde niteleme sıfatının birçok örneği tespit edilmiştir. Bilhassa Divânımızda niteleme sıfatları **-lu / -lü** ve **-suz / -süz** ekleriyle kurulmuştur. Ayrıca Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşan örneklerin varlığında saptanmıştır.

Niyâzî-i Misrî Divanından bazı örnekler şöyledir:

Azuğum yok yazuğum çok yolda dürlü korku var (39-6)

Kiminiñ altunun kara pul eyler (41-3)

İder ak güneşi gâh kara balçık

Kara balçığı açar gâh gül eyler (41-9)

Gehî issuz harâbı şinlik idüp (41-16)

Başı devletlü kul oldur Hak'ı bulmuş ola seri (64-6)

Ey Niyâzî dünya için zerrece gam çekme kim (66-6)

Bârekallâh hoş muşanna' eylemiş tâ şöyle kim (71-5)

İkisin bir bilüp toğrı hakikatle görür kim Hak (80-5)

²⁶⁶ Mehmet Hengirmen, age., s. 132.

- Nice mecrûh eylediyse rûhîni **emmâre** nefis (81-2)*
- Sükkerî** helvâdur andan hasil olur inbisât (83-4)*
- Bir katı **gerekli** söz var kıl simâ' (85-1)*
- Ķuri** da'vâ mı şanduñ sen bu 'ilmi (87-3)*
- Başmı hırkaya çekmiş şu **yatan** aşıana bak (90-2)*
- Nefhi** hayât eyleyen nefesidür kâmilüñ (94-2)*
- Sükkeri** olan ğidâyı neylesün*
- 'Ağ l u fikri Bekri'nüñ **tuzlu** semek (96-7)*
- Kümmel-i** insân içinde biñde bir inşân gerek (100-17)*
- Eski** dîvârı yıkup hem katl-i oĝlâna gerek (101-4)*
- Yeni** divâra begüm bak **eski** virâne gerek (101-5)*
- Ol gözleri **fettân** dili sengîñüñ elinden (111-2)*
- Geh kamuyı câmi' olmuş **ulu** meydân olurum (113-9)*
- Ne görürse **eyü** kem zîr ü bâlâ (120-3)*
- Seherde **açılan** güllerde midür*
- Ağan** suda **esen** yıllerde midür (134-3)*
- Cevzüñ **yeşil** kabını yemekle dad bulunmaz (135-6)*
- Nûr ile bulmuşdı 'âlem **yeni** cân (139-1)*
- Bu **hoş güzel** yapusu var otuz iki kapusu var (151-2)*
- Akıtum nice dem yaşlar gözümden **tolu** kan içre (152-1)*
- Uyan gözüñ aç turma yalvar **güzel** Allâh'a (153-1)*
- Döküp **acı** yaşın dâ'im Hâĝ'a yalvar şehirlerde (154-1)*
- Ey **bî-misâl** vâhid hüsnüñ misâl içinde (161-1)*
- Ķâ'be-i nûr-ı siyâhuñ **bî-nihâyet** yolları*
- Ķat' ider **erbâb-ı** 'aşk bir lemha'-i tevhid ile (162-2)*
- Ben gidem bu **ten** sarâyı yıkılup vîrân ola (168-1)*
- Merkezi de **belürsüz** zâhir **küçük** noktadır (176-6)*
- Baş açık **yalın** ayak râh-ı fenâ abdâliyuz (177-4)*
- Gizli** sultândur sırr-ı Sübhân'dur (183-2)*
- Şol **siyâh** zülfüñ teli 'aklum perîşân eyledi (186-1)*
- Kendi sunar **tolu tolu** peymâneler 'âşıklara (188-2)*
- Ölmezden evvel öldürür **bâĝi** hayâtı ol bulur (195-4)*

4.3.2. Sıfatlarda Berkitme, Küçültme ve Karşılaştırma

4.3.2.1. Berkitme Sıfatları

Sıfatlarda berkitme “**m, p, r, s**” ünsüz sesleri ile yapılmıştır. Metnimizde hem “**m, p, r, s**” ünsüz sesleri hem de sıfatların tekrarlarıyla yapılan berkitmeler bulunmaktadır. Misrî Divanından bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

*Şol fakir olup gezenlerde hazine **toptolu** (22-4)*

*Anuñ içi **toptoludur** Türk ü ‘Arab Süryân kamu (151-21)*

***Dürlü dürlü** fitneler saçuñdan oldı âşikâr (186-3)*

4.3.2.2. Küçültme Sıfatları

Metnimizde küçültme sıfatları **-cak / -cek** ve **-cuk / -cük** ekleriyle yapılmış olup tespit ettiğimiz örneğin görünümü aşağıdaki gibidir;

*Şol **uşacuklar** gibi binersin ağaç ata (136-2)*

4.3.2.3. Karşılaştırma Sıfatları:

Karşılaştırma sıfatları **-rak / -rek** ekiyle yapılmaktadır. İnceleme altına altığımız metnimizde karşılaştırma sıfatı örneği tespit edilememiştir.

4.3.3. Belirtme Sıfatları

İsimleri göstererek, sayı belirterek, soru sorarak veya belgesiz olarak belirten sıfatlara belirtme sıfatları nedir. Belirtme sıfatları işaret, belirsizlik, sayı ve soru sıfatları olmak üzere dört bölüme ayrılmaktadır²⁶⁷.

4.3.3.1. İşaret Sıfatları

İsimleri göstererek belirten sıfatlara işaret sıfatı nedir. İşaret sıfatları “**bu, şu, o, ol, şol**”, kullanılmıştır²⁶⁸. Metnimizde “**bu**”, “**ol**” ve “**şol**” sıklıkla kullanılmıştır.

bu:

*Ey Niyâzî mürşid isterseñ **bu yolda** c aşka uy (1-7)*

***Bu sırdandır** ki bir kâmil zuhûr itse **bu** c âlemde (2-12)*

*Añladum zebh-i azîme bir işaretdür **bu** **koç** (5-6)*

²⁶⁷ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 91.

²⁶⁸ Faruk Kadri Timurtaş, age., s. 91.

*Velî n'idem ki kâr itmez **bu öğütler** saña aşlâ (8-4)*
*Çok segirtti gaflet ehli **bu serâbı** şu şanup*
*Bulmadılar hiç **bu şahrâda** biri bir kaçre âb (12-4)*
*Gördüm **bu 'âlemler** kamû benüm vücûdumla tolu (15-6)*
*Can **bu ilden** göçmedin can ânı bulmazsa ne güç (22-1)*
*Milel küfrinde **bu kâfir** nice sâl eyleye pervâz (24-3)*
*Çokdur envâ'ı **bu halkun** biri insan üç bölük (27-3)*
***Bu kafesde** rûz u şeb zâr olmuşam yâ Rab meded (29-3)*
*Aradum bar u berri bulmadum ben **bu sırrı** (35-3)*
*Elbette **bu bağ** içine kim girse Niyâzî (43-9)*
*Ben de 'arı terk idüp girdüm **bu dervişliğe** (47-6)*
*Ata ata kirpik okın **bu Niyâzî'nüñ** dilin (50-8)*
*Adın işitmekle düşdi halka **bu savaşlar** (55-9)*
*Gönül virme **bu dünyâya** başın uğratma gavğaya (64-5)*
*Dikkat ister **bu mu'ammâ** mişlidir gafil mebâş (71-3)*

şu:

*Başmı hırkaya çekmiş **şu yatan aşlana** bak (90-2)*
*Vech-i ehadîyyet ki **şu eşyâda** görünmüş (95-5)*
*Nice açıldum nice şoldum **şu gül** gibi cihân içre (152-3)*

o:

*Geldüm **o dost** ilinden koka koka gülinden (20-14)*
*Terk it Niyâzî seni bul andan **o sultânı** (47-9)*
*Gözsüz olanlar **o yüzi** göremez (56-6)*
*Çavuşup birbirine hâlâ **o deryâ** olmuşuz (76-6)*
*Fakru fahri'dür Niyâzî bil **o devletden** garaz (82-5)*
*Mısrî ko **o sevdayı** Sübhan'a İrem dirseñ (98-7)*
*Gel şorma **o mecnûnlara** dâna haberin sen (138-8)*

ol:

*Zann ider **ol câhilûñ** devr ile 'isyân olur (52-5)*
*Çaynayup akar **ol ateşle** gözümde yaşlar (55-1)*

İ'tizâr ile Niyâzî yazdı **ol târihe** şerh (71-10)
 Ben taşrada arar idüm **ol cân** içinde cân imiş (78-2)
 Ne kim takdir idüpdür **Haq** olur elbetde **ol zâhir** (80-3)
 Lîk görmez **ol yüzi** keşretde tuğyân eyleyen (140-14)
 Bu didigüm cennet degül añlara **ol minnet** degül (151-7)
 Hemân ki **ol şehre** gelür her korkudan âzâd olur (151-18)
 Yine zuhûr iden **ol mekânda** vü zamânda (156-2)
 'Ukdesin kim hall iderdi **ol kitâbdan** zülfünüñ (163-5)

şol:

Ne hâsıl **şol 'ibâdetden** riya vü 'ucb ola anda (54-6)
 Buldılar **şol zevkı** kim buldı anı ancaq havâş (81-5)
 Kindür anı baña göster **şol sularda** turmayup (140-5)
 Çek sîneñe dağ üzre dağ **şol haste** canuñ ola sağ (151-27)
 Vuzû'dan el yuyup râhat idüp **şol nefsi** yaturma (155-2)
 Mısrî'ye sögsün **şol ağız** Allâh demek bilmez ola (169-5)
 Biz ricâl esrârını **şol zenlere** açılmazuz (177-3)
 Mısrıyâ **şol cânlara** cânân olan añlar bizi (178-9)
 Nice terk etsüñ ^c aşkı **şol ^c âşık** (187-4)
Şol el ki anuñ olmaya hayr u hasenâtı (198-3)

4.3.3.2. Belirsizlik Sıfatları

bir:

Bir nefes göñlüm senüñ 'âşkundan itmegil cüdâ (1-4)
 Bu sırdandır ki **bir kâmil** zuhûr itse bu ^c âlemde (2-12)
 Añladum zebh-i azîme **bir işaretdür** bu çoç
 Hem beşâretdür gele Yahyâ ile mihmân baña (5-6)

cümle:

Cümle milletde hamzevî hõrdur' (34-7)
 Sen saña bak **cümle 'âlem** halkı dîvânuñdadur (40-6)
 Hurûf-ı cârre gibi **cümle eşyâ** (41-21)

hep:

zayf-ı mükerremdür bu cân hep yigidüm kand ü nebât (15-4)

***Hep güzeller** arasında buldı hüsnüñ çün revâç (23-1)*

*Şaşurdı bizi nefis-i bed eyledi **hep yolları** sed (114-6)*

***Hep du'âlar** bunda olurdı kabûl (139-4)*

***Hep erenler** hû ile kaldırırlar cân perdesin (149-2)*

her bir:

*Ki **her bir sözüñ** içinde tıyasın cevher-i ma'na (8-5)*

*Zülfüñüñ **her bir telinde** bağı biñ Mecnûn'ı gör (89-4)*

*Hem dem-i 'İsâ ile **her bir nefesde** mahremüm (118-4)*

her:

***Her zerre** Niyâzî heme hürşîd-i münevver*

***Her kaatre** hemîn lücce-i deryâ neye baqsam (122-5)*

*Sen gâ'ib ü hâzırsın **her hâlüme** nâzırsın (144-6)*

*Sen şunmadın ol yolınur **her emrüñe** fermân kamu (151-5)*

ķamu:

***ķamu müşkiller** yanuñda ĥall ola (25-8)*

*Ĥaķ'ıla bî-nişân iken **ķamu cânlara** cân ilen*

Düşürdi bî-mekân iken beni kevn ü mekân içre (152-2)

nice:

*Gör ki **nice dere** olupdur bu 'ilimde dört kitâb (14-4)*

***Nice zaķmetler** çeker üftâdeler vaşluñ umup (23-3)*

*Çıkarur gâhi yoldan **nice yolcu** (41-15)*

4.3.4. Soru Sıfatları**ne:**

*Ezel câmindan içilmiş **ne şerbetdür** anı bilmem (126-1)*

*Akar gozlerimün yaşı **ne hikmetdür** anı bilmem (126-2)*

*Cüdâ düşdüm o Leylâdan **ne hasretdür** anı bilmem (126-3)*

*Ne sırdur Âdem ü Ĥavvâ **ne sırdur** "alleme'l-esmâ"(133-2)*

*Bu Mısrî'ye 'aceb bu tağ **ne derdi** (193-5)*

4.4. Edatlar

Tek başlarına anlamları olmayan–cümle içindeki görevlerine göre anlam kazanan–, cümle içinde isimler ve fiiler arasında anlamlı kelimeler grubunun oluşmasını sağlayan kelimelere edat nedir²⁶⁹. Hacıeminoğlu edatları “alet sözler” ve “vasıtalar” olarak isimlendirmiştir²⁷⁰.

4.4.1. Bağlama Edatları

Cümleleri ya da cümle içindeki kelimeleri, kelime grublarını mana bakımından veya şekil yönünden birbirlerine bağlayan sözlere bağlama edatı nedir²⁷¹. Metnimizde Türkçe ve yabancı kökenli birçok edat kullanılmıştır.

4.4.1.1. Şart Bildirenler

gerçi:

Tarîkat gerçi sultanlıktur ammâ (18-11)

ger:

Zerresi zâhir olaydı ger beni yağan oduñ (55-2)

egerçi:

Gelen kıldan egerçi kim hatâdur (67-1)

eger:

Eger öldürmese oğlanı şoñi fâsık olurdu (101-6)

4.4.1.2. Sınırlama Bildirenler

velî:

Mazhar-ı tâmmı velî âdem yüzidür şübhesiz (33-7)

lîk:

Yola geldüm lîk göçmüş cümle kârbân bî-haber (39-4)

ancak:

Yûsuf yoluna ağlayan ancak dime Ya 'kûb (138-3)

269 Hatice Şahin, age., s. 62.

270 Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul 1992, s. 5.

271 Necmettin Hacıeminoğlu, age., s.112.

4.4.1.3. Sebep Bildirenler

illâ:

*Kenz-i lâ-yefnâyı bilmez kandedür **illâ** fakîr (4-5)*

çünki:

***Çünkü** gitdi ey Niyâzî kalmadı aşlâ hicâb (14-7)*

ya'ni:

***Ya'ni** râhat 'ayn-ı mihnet mihneti râhat midur (27-10)*

zîrâ:

*Ehline añlar bellüdür bilür **zîrâ** bir illüdür (151-23)*

çün:

*Hakîkat şehrine **çün** rihlet oldı (157-2)*

çünkim:

*Sen beni **çünkim** bilmedüñ (166-17)*

çü:

*Bu 'âlem halka-i vuştâ **çü** nâsût bil bu şugrâyı (194-4)*

4.4.1.4. İstisnâ bildirenler

illâ ki:

*Anı tevhîd eylemez **illâ ki** şirk ehli ider (16-3)*

meger:

*Bu fenâ içre bekâ tıyduñ **meger** (99-3)*

4.4.1.5. Cümle Bağlayıcıları

kim:

*Ey Niyâzî dünya içün zerrece gam çekme **kim** (66-6)*

ki:

*Şûretâ gördi **ki** bir şekl-i münakkaş neylesün (145-4)*

4.4.1.6. Bağlama (Atıf) Edatları

yâ:

*'İlm-i ledün okını **yâ** gürzini şal nice bir (36-4)*

yâhud:

*Nicesi baksun etrâfa **yâ** aḥkâfa **yâhud** kâfa (45-3)*

ile:

Encüm ile şems ü kamer ateşlere düşmüş yanar (53-4)

veyâ:

Yarınki va'd olan hûrî veyâ gilmânı neylerler (54-2)

4.4.1.7. Bağlama (Atıf) Vavı

vü:

Zât u esmâ vü şifât ile ki hâlâ yekdemüm (118-5)

u:

Alduñ çü beni benden geçdüm bu cân u tenden (144-2)

ü:

Cünbüşi gösteren sen şekl ü hayâl içinde (161-2)

4.4.1.8. Karşılaştırma Edatları

ger ger:

Her ne görür kendiyüzün ger yahşi ger yaman görür (44-1)

gehî gehî:

Gehî kahr u gehî lûtfun kemâlin bilmek isterseñ (58-3)

geh geh:

Bir 'aceb hatlar durur geh yazılır geh silinür (72-6)

gâhî geh:

Geh Naşârâ geh Yahûdî gâhî tersa geh Mecûs (113-4)

gâhi gâhi:

Gâhi dünyâ gâhi 'uqbâ gâhi maşşer geh şırât (113-11)

ne ne:

Be-küllî anda gark imiş ne ben varum ne 'irfânım (116-4)

hem hem:

Hem fikir hem bir gülüm kim şolmazam (123-3)

4.4.1.9. Benzetme Edatları

şanasın:

Şanasın yidi tamuduñ 'azâbı kendidür vâ'iz (84-3)

nite kim:

Nitekim cân olur mahfî bedende (88-4)

şan kim:

Çalkalar hep yeñiden şankim bahâristân ola (168-6)

şanki:

Akduğınca şanki bir rûh ı revândur Aspozi (191-3)

4.4.2. Son Çekim Edatları

gibi:

Şular gibi çağlar iseñ tiz bulunur 'umm'an saña (3-10)

dek:

Evvel olmuş umarız tâ haşre dek yıkılmasun (71-8)

Farsça benzetme edatları

-veş:

Mecnûn-veş âh ideyüm Feryâd-veş vâh ideyüm (7-5)

-vâr:

On sekiz biñ 'âlemi seyr eyledüm seyyâre-vâr (125-2)

4.4.3. Soru Edatları

neden:

Dünye ile bağanup kalmak neden (25-2)

niçün:

Niçün ol mayalar ümmet ki Hakk'un (28-12)

ne deñlü:

Ne deñlü eylersem pend ü naşihat (67-4)

nedür:

Ne yerdür merkez-i ednâ nedür yâ halka-i vuştâ (133-5)

kanı:

Ķanı bir mürşid-i kâmil isteyen (146-1)

nice:

Pes nice ayılsun ki dâ'im devr ider peymânesi (188-5)

4.4.4. İşaret Edatları

tâ:

*Ger naşîhat eyleseñ **tâ** haşre dek (96-4)*

uşda:

***Uşda** vahdet gülleri açıldı hep (51-2)*

4.4.5. Berkitme Edatları

dañi:

*Hâkim şer'i **dañi** ger saña uydurduñ ise (36-3)*

hiç:

*Gönlüm göginüñ yıldızınıñ **hiç** 'adedi yok (46-2)*

de:

*Ben **de** 'arı terk idüp girdüm bu dervişlige (47-6)*

yine:

*'Arifüñ kâdrin **yine** ol 'arif olanlar bilür (83-3)*

tağı:

*Bu vücûdum **tağı** kalka atula yünler gibi (168-3)*

4.4.6. Çağırma Edatları

yâ:

*İntizâr-ı şubh-ı dîdâr olmuşam **yâ** Rab meded (29-1)*

eyâ:

***Eyâ** Deccâl Hâk'un takdîri bil hergiz bozulmaz (75-1)*

-yâ:

Diyâr-ı dâr-ı dünyâda Hüdâyâ bâki dârum yok (93-1)

-â:

İşigine kıya başın diye şâhâ ne gerek (101-1)

i:

*Tevbe iderdi hayra niyyet **i** derdi şerre (171-4)*

4.4.7. Ünlem Edatları

hasretâ:

*Bu virdi hergâh ideyüm âh **hasretâ** vâh **hasretâ** (7-5)*

âh:

Bir devâsuz derde düşdüm âh ki lokmân bî-ḥaber (39-3)

dirîgâ:

Ey dirîgâ gitdi şehri Ramazan (139-5)

4.4.8. Cevap Edatları

belî:

Gerçek ere diyen belî eğlencesi tevḥîd olur (60-2)

4.5. Yabancı Unsurlar

Niyâzî-i Misrî Divanında tespit edebildiğimiz yabancı unsurların metnimiz içindeki örneklerinin görünümü aşağıdaki gibidir:

4.5.1. Arapça Unsurlar

Başa gelen ekler

lâ – “Olumsuzluk bildirmektedir.”

Lâ-cerem ol şevk-i rûhâni ile 'ümrândadur (65-4)

Lâ-mekân ilinde seyyâr olayum şimdengeru (150-7)

Lâ-mekândan gelmişüz biz ilimiz yokdur bizüm (177-2)

4.5.2. Farsça Unsurlar

Başa gelen ekler

–**be**– “iki kelime arasında bulunarak yaklaşma ifade eder”

Sâl-be-sâl evrâk eşcâr inḳılâbı olmasa (163-6)

bed– “Eklendiği kelimeye kötü anlamı katmaktadır.”

Kimüñ bed-nefs ü bed-efâl u bed-hû bed-zamîr itmiş (80-2)

Yezîd-i bed-nâm idi °ilimde ḥaḥam idi (171-7)

Dime aña ki bu gâyet bed-a'mâl (190-13)

bî– “Bu ek isimleri olumsuz ve sıfat yapar.”

Bahr-i bî-pâyânı bulmaz itmeyen terk-i sivâ (4-5)

Bî-ḥod olandan şaḳın kim saḥibi kim Ḥudâdur (32-4)

Ḥaḳ göziyle baḳ ki bî-şek nûr-ı Yezdân andadur (33-2)

Bir ḥaber virüñ baña ol bî-nişân ḳandedür (35-1)

- Ey Niyâzî Şübhesiz ol **bî-mekân** sendedür (37-5)*
*Kûs-ı rihlet çaldı mevt ammâ henüz cân **bî-haber***
*'Asker-i a'zâya lerze düş di sultân **bî-haber** (39-1)*
*Esmâ'-i ilâhiyyede **bî-had** hünerüm var"(46-1)*
*Münkir-i ni'met olanlar **bî-gümân** hüsrândadur (65-1)*
***Bî-cihet** göstermiş eşyâda özin (103-4)*
*O zevki arzular şânîde **bî-kem** (120-15)*
***Bî-duhân** odlar yakup bu sînemi külhân iden (127-1)*
***Bî-çâre** Mısri'nün sözün diñleyen (146-3)*
*Kâ'be-i nûr-ı siyâhuñ **bî-nihâyet** yolları (162-2)*
*Nideyüm sabrum **bî-vefâ** düşdi (187-3)*
*Halk-ı 'âlem kabza-i kudretde **bî-çün ü çerâ** (192-4)*
nâ– “Bu ek isimleri olumsuz ve sıfat yapar.”
*Şakın soyma anı **nâ-mahrem** içre (18-26)*
***Nâ-murâd** olmağa talib ola kim menzil ala (101-3)*
İre lutfi saña nâ-gâh Hâk'a yalvar seherlerde (154-5)
*Kimi şâdân ki **nâ-şâd** olurlar (190-12)*
pür– “Dolu” anlamına gelmekte olup birleşik kelimeler yapar.
*Bağrumı **pür-hûn** ider şol çeşm-i mestânile bahs (21-1)*
Her nere varsam yakar bu cânımı °aşk ateşi
*Yana yana külli **pür-nâr** olmuşam yâ Rab meded (29-5)*
*Yazılmaz **pür-faqr** cürmi rızâ-yı hükmi-i sultândur*
Libâsın tazeler ancak 'ağıllar bunda hayrândur (68-6)
*Zikr ü fikrûñle beni **pür-nûr** idüp (108-2)*
*Ol vechile ki cân u dili **pür-taleb** olsa*
Dise ne zamân ağara yâ Rab dil-i kıram (121-2)
*Çamıs-ı **pür-nesîm** ile o cânândan haber geldi (170-1)*
*Her taraf **pür** mîve-i şîrîn leb-i dilber-misâl*
Yeşil atlasla tonanmış nev-civândur Aspozi (191-5)
*Ol sebepten ehl-i **pür** 'aql u zekâ vü ma'rifet*
Mağzen-i ehl-i ulûm-ı kâmilândur Aspozi (191-7)
hem– “Birlik ve beraberlik” anlamını katmaktadır.
*Hızr ile **hem-râh** olan kes eylemez çün ü çerâ (10-3)*

*Fikrin icrâ itmemişdür **hem-çünân** küfrândadur (65-2)*

*Pâdişâhâ 'aşkuñi **hem-hâne** kıl (108-1)*

*Derûnum zikrün ile eyle **hem-dem** (124-4)*

*Anuñ için âh u zâr olur hemîn **hem-sâyesi** (182-1)*

ser– “Baş ve başkan” anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

*Dirilüp acb-i zenebden cümle mevtâ **ser-te-ser** (49-2)*

*'Aşl u fikrüm zevrakı yollarda kaldı **ser-nigûn***

*Belki cümle 'aql u fikri bende **ser-gerdân** iden (127-4)*

*Ûtdurur saña sözün hükmin **ser-efrâz** eyleyen (141-5)*

*İçinde cümleñ **ser-askerisin** yâ Resûlallâh (160-5)*

Sona gelen ekler

–**ân** “İsimleri çoğul yapmaktadır.”

*Şol kıyâmet günlerinde **cüml'âlemyân** iniler (69-5)*

–**ârây** “Süsleyen” anlamında kullanılmaktadır.

'Âlem-i ârâyı buldum 'âlem-i âra menüm (125-1)

–**dâr** “Tutan” anlamında kullanılmaktadır.

*Manşûr gibi 'âkıbet yolında **ber-dâr** olur (47-2)*

*Kim ki 'aşkuñ dârına **ber-dâr** olur (56-1)*

*Ene'l-Hağ sırrını cândan geçüp **ber-dâr** olandan şor (58-1)*

*Gözleriñi n'oldu **bî-dâr** eyledüñ (99-1)*

*Gel ey 'ömri tamâm olunca **bî-dâr** olmayan goñül (109-3)*

–**gâh** “Zaman ve yer” isimleri yapmak için kullanılmıştır.

*İre lutfi saña **nâ-gâh** Hağ'a yalvar seherlerde (154-5)*

–**hâne** “Yer” isimleri yapmak için kullanılmıştır.

*İdüp **dil-hâneyi** ta'mîr otur bu beytü'l-ahzânda (170-5)*

–**mend** “–lı ve –li” isimden isim yapma eki olarak kullanılmıştır.

*N'etsüñ Niyâzî **derd-mend** itmiş 'anâşır kayd u bend (114-11)*

–**sâzı** “Düzenleyicik, yapıcılık” anlamında kullanılır, birleşik kelimeler yapar.

*Ki sensün derd-menün **çâre-sâzı** (124-5)*

–**şinâs** “Tanıyan, bilen” anlamında kullanılır, birleşik kelimeler yapar.

*Haşr iden ey **hağ-şinâs** nefesidür kâmilüñ (94-8)*

–vâr “–lı ve –li” anlamında kullanılmıştır.

On sekiz biñ 'âlemi seyr eyledüm seyyâre-vâr (125-2)

–veş “Benzetme eki olarak kullanılmaktadır. Metnimizde “gibi” özelliğindedir.”

Mecnûn-veş âh ideyüm Feryâd-veş vâh ideyüm (7-5)

Kimin pervâne-veş yakup kül eyler (41-10)

Ya'kûb-veş ol didelerüñ görmez olunca (138-2)

Âfitâb olan gönül telvîn-i meh-veş neylesün (145-2)

Dünye vü 'ukbâ hevâsından geçüp abdâl-veş

Kâşif-i cilbend-i esrâr olayum şimdengeru (150-2)

Ŧolanayum Hızr-veş 'âlem gözinden bir zamân (150-5)

–zâr “Yer isimleri yapımında kullanılmaktadır.”

°Andelîb-i bâğ-ı gülzâr olayum şimdengeru (150-1)

Kelime sırasında kullanılanlar

–te– “–dan –den” hâl eki yerine kullanılmıştır.

Dirilüp acb-i zenebden cümle mevtâ ser-te-ser (49-2)

–tâ– “Beri, dek kadar, nihayet” anlamlarında kullanılmıştır.

Ŧohinmaz ol hâl ü had mine'l-ezel tâ ebed (20-9)

Yokluğun tâ gayetinde vâr olur (56-12)

Evvel olmuş umarız tâ haşre dek yıkılmasun (71-8)

Giceler tâ şubh olunca iñledür bu derd beni (129-4)

Dört tekbîri bir kılduk tâ kâmete irince (164-3)

Ezelden tâ ebed hükm-i Süleymândan haber geldi (170-6)

Geldük iştiñ tâ ucına irişdik âhir gücine (174-3)

SONUÇ

17. Yüzyılda Osmanlı devletinde tasavvuf mensupları arasında önde gelen şahsiyetlerden biri Niyazî-i Mısrî'dir. Çeşitli dini – tasavvufi içerikli eserler kaleme alan Niyazî-i Mısrî'nin en çok okunan ve sevilen eseri ilahilerden oluşan divanıdır. Hem aruz ve hem hece vezni ile dinî, tasavvufi içerikli şiirler kaleme alan Niyazî-i Mısrî, şiirlerinde hem klasik edebiyatın dil özelliklerine, hem de aşık edebiyatı dil özellikleri taşıyan sade bir dile rastlanmaktadır. Divanının çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan en çok güvenilen sekiz nüshası Kenan Erdoğan tarafından karşılaştırılarak divanının tenkitli metni yayımlanmıştır.

Türkiye Türkçesine geçiş sürecinde ilk değişmelerin başladığı 17. yüzyılda Türkiye Türkçesine has bazı ses ve şekil özelliklerinin ilk defa bu dönem metinlerinde başlamış olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu ses ve şekil değişmelerinin klasikleşen imla kuralları dolayısıyla tespit edilmesi güçleşmektedir.

Yaptığımız bu inceleme göstermektedir ki Niyâzî-i Mısrî divanı genel olarak dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi ve 17 yüzyıl klasik Osmanlı Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır.

1. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi eserimizde de ilk hecede **i / e** değişmesi gösteren kelimeler genellikle **i**'li şekillerde görülmektedir. Bazı kelimelerin hem **i** hem **e** ile yazılmış şekilleri bulunmaktadır.
2. Kelimelerde kalınlık–incelik uyumu çok sağlamdır. Hatta Türkiye Türkçesinde uyum dışı kalan bazı eklerin bu dönemde uyuma tâbi olduğu da görülmektedir.
3. Bütün Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde olduğu gibi metnimizde de yuvarlaklaşma hadisesi görülmektedir.
4. Düzlük yuvarlaklık uyumu bulunmamaktadır. Ünlüsü yazılmayan eklerin düz ünlülü mü veya yuvarlak ünlülü mü olacağı, eserin tenkitli metnini neşreden bir tercihi olarak 17. yüzyılın genel özelliklerine uygun kabul edilmiştir.
5. Bildirme eki **-dUr / -dUrUr** şeklinde, ilgi hali **-Uñ / -nUñ** şeklinde transkribe edilmiştir. Bazı nüshalarda bu ekin yer yer **-Un** şekli de görülmektedir. Ancak diğer nüshalardaki **-Uñ** şekli esas alınmıştır.

6. Düzlük – yuvarlaklık uyumu bulunmadığı için bazı ekler sadece düz ünlülü, bazı ekler sadece yuvarlak ünlülüdür. Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi bir kaç ekin de hem düz hem yuvarlak ünlülü şekilleri görülür.
7. Bazı kelimelerde düzlük, yuvarlaklık bakımından her iki şeklin bulunduğu görülür. Eserde, iki şekillilik “**kendi** / **kendü**” dönüşlülük zamirinde ve Arapça kökenli “**fursat** / **fırsat**” kelimelerinde tespit edilmiştir. Metnimizde “**kendi**” 16 kez (ع) ile, “**kendü**” kelimesi 12 kez (ؤ) ile; “**fursat**” kelimesi 2 kez (ع) ile yazılmıştır.
8. Kelime başında **t** / **d** ünsüz değişimi bu dönemde karışık bir haldedir. Baştaki **t** sesleri kalın ünlülü kelimelerde daha çok **t** olarak devam etmiş; ince ünlülü kelimelerde **d**'ye dönüşmüştür. Birkaç kelimenin her iki şekli görülmektedir.
9. Yan yana gelen ünsüzler arasında seda bakımından uyum mevcut değildir. Metnimizde görülen geçmiş zaman, bulunma hali eki ve ayrılma hâl ekinin genellikle tonlu ve tonsuz tabanlara tonlu şekliyle eklendiği görülür. Buna rağmen bazı örneklerde bu eklerin tonsuz olarak eklendiği tespit edilmiştir. **gittiler** eşrâf (87-3), **dosttan** yaña (195-2)
10. Metnimiz, fiil çekimi bakımından dönemin dil özellikleri ile bağdaşmaktadır.
11. Metnimizde **-ecek** eki sadece bir yerde zarf-fiil eki olan **-ıcak** eki işlevinde kullanılmıştır. **İşidecek** adını tıydu (17-2)

KAYNAKÇA

- AKALIN, Mehmet, A. Von Gabain Eski Türkçe Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- AKSAN, Doğan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- ARAT, R. Rahmeti ve TEMİR, Ahmet, Türk Şivelerinin Tasnifi Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayınları, Ankara 1992.
- AŞKAR, Mustafa, Niyazî Mısırî Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- ATEŞ, Süleyman, Niyâzî-i Muhammed Mısırî, Mevâidü'l-İrfân (Mevâidü'l-İrfân) Emel Matbaası, Ankara 1971.
- ATİK, Hikmet, Nakşî Ali Akkırmanî Divânı, Buruciye Yayınları, Sivas 2007.
- BANARLI, Nihat Sami, “*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*”, İstanbul 2001, 2.Cilt, s. 650-682.
- BANGUOĞLU, Tahsin, Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- BURAN, Ahmet, Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler, 2. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şoleni 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 45-61.
- BURAN, Ahmet, *Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler*, 2. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şoleni 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 77-83.
- BURAN, Ahmet, Doğu Anadolu Ağızları Üzerine Bir İnceleme, Boğaziçi Yayınları, Ankara 1992.
- BURAN, Ahmet, Keban, Baskil, Ağın Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- CAFEROĞLU, Ahmet, Anadolu Ağızlarındaki Metathése Gelişmesi, TDAY-B 1995, Ankara 1988.
- ÇEÇEN, Halil, Niyazî Mısırî'nin Hatıraları, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- DEMİRAY, Kemal, Temel Dilbilgisi, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1991.
- DOĞRAMACI, Bahâ, Niyâzî-i Mısırî Hayatı ve Eserleri, Ankara 1998.
- DURAN, Suzan, Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler, TDAY-B 1956, Ankara 1988.

- EDİSKUN, Haydar, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.
- EĞRİ, Osman, İlimden İrfâna Nehirden Ummâna Alevilik Bektaşılık, Şah-ı Merdan Yayınları, İstanbul 2014.
- EKER, Süer, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara 2006.
- ERDOĞAN, Kenan, Niyazi-i Mısırî Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.
- ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı II İndeks Gramer, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1963.
- ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Garmer, Ankara 1997.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 1992.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul 2002.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dili Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dili, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1986.
- ERGİN, Muharrem, Türk Dünyası El Kitabı Türklerde Yazı ve Alfabeler, TKAE Yayınları, 2.baskı, Ankara 1992.
- GARAUDY, Roger, İsmâın Va'dettikleri, Çeviren: Nezihe Uzel, Pınar Yayınları, Ankara 1983.
- GÜLENSOY, Tuncer, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Türk Dilinde Edatlar, MEB Yayınları, İstanbul 1992.
- HAMMER, Joseph Von, Büyük Osmanlı Tarihi, çev. M. Ata, Haz. M. Çevik-E. Kılıç, İstanbul 1990.
- HATIPOĞLU, Vecihe, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981.
- HENGİRMEN, Mehmet, Türkçe Dil Bilgisi, Nurol Matbaacılık, Ankara 1995.
- HENGİRMEN, Mehmet, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınları, Ankara 1999.
- İLHAN, Nadir, “*Türk Dilinde Ünsüz Düşmesi Nedenleri, Türleri*”, Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Erzurum Atatürk Üniversitesi, 25 –27 Nisan 2007, s. 87-94.
- KARA, Mustafa, Niyazî Mısırî, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- KARAAĞAÇ, Günay, Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- KARAHAN, Leylâ, Erzurumlu Darîr Kıssas-î Yûsuf, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- KARAHAN, Leylâ, Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

- KARAMAN, Tahir, Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekim Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri Türk Gramerinin Sorunları 2, TDK Yayınları, Ankara 1999.
- KARASOY, Yakup; YAVUZ, Orhan; KAYASANDIK, Ahmet ve DİREKÇİ, Bekir, Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, SÜ Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları Konya 2002.
- KAVRUK, Hasan, Niyazî-i Mısırî Hayatı Sanatı Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya Belediyesi Yayınları, Malatya 2004.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, Çile, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1999.
- KOÇ, Nurettin, Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Eski Anadolu Türkçesinde Aslî (Vocal) Uzunluklar, Türk Dili Üzerine Araştırmalar*” 1.Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 443-458.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türk Dilinde +ça Eki ve Bu ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme*”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 1.Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1995, s.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türkçede Ok ve Ök Pekiştirme (intensivum) Edatı Üzerine*”, 1.Cilt, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Ankara 1995.
- KORKMAZ, Zeynep, Eski Anadolu Türkçesinde Aslî (Vocal) Uzunluklar, Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1.Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- KORKMAZ, Zeynep, Eski Anadolu Türkçesindeki –van / -ven, -vuz / -vüz Kişi Bildirme Eklerinin Anadolu Ağzlarındaki Kalıntıları, TDAY-B1964, Ankara 1989.
- KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, 2.Baskı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1992.
- KORKMAZ, Zeynep, Sadrüddin Şeyhoğlu Marzubanâme Tercümesi, A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara 1973.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türk Dilinde +ça Eki ve Bu ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme*”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 1.Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 104-114.
- KORKMAZ, Zeynep, “*Türkçede ok ve ök Pekiştirme (intensivum) Edatı Üzerine*”, 1.Cilt, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Ankara 1995, s. 77-86.

- KORKMAZ, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- KURT, Yılmaz, Koçi Bey Risâlesi, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- KURTKAN, Âmiran, Niyâzî-i Mısırî' den Esintiler, H Yayınları, İstanbul 2010.
- KÜKEY, Mazhar, Türkçenin Söz Dizimi, Kardeş Matbaası, Ankara 1975.
- MENGİ, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- MISRÎ, Niyâzî-i Muhammed, Mevâidü'l-İrfân (Mevâidü'l-İrfân), (Çev.: Süleyman Ateş), Emel Matbaası, Ankara 1971.
- NEMCİ, İbrahim, Türkçe Garmer, Kanaat Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1929.
- ÖZKAN, Mustafa, Türk Dilinin Gelişmesi Alanları ve EAT, Filiz Kitapevi, İstanbul 1995.
- ÖZTUNA, Yılmaz, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986.
- PALA, İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, L-M Yayıncılık, İstanbul 2003.
- SEV, Gülsel, Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- SEVİM, Emine-PEKOLCAY, Necla, Yunus Emre Şerhleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- SİS, Nesrin, Nev'i Hasb-i Hâl Dil İncelemesi-Metin-Söz Dizini, Öz Serhat Yayıncılık, Malatya 2008.
- SOYSAL, M.Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinler, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 2002.
- ŞAHİN, Hatice, Eski Anadolu Türkçesi, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Ankara 2009.
- TATCI, Mustafa, Limnili Şeyh Abdî-i Siyâhî: Limni'de Sürgün Bir Velî, H Yayınları, İstanbul 2014.
- TATCI, Mustafa, Malatya'nın Gönül Sultanı Niyâzî Mısırî, Promat Bas. Yayın San., 2013.
- TATCI, Mustafa, Ümmî Sinan Hayatı ve Şiirleri, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- TATÇI, Mustafa, Niyâzî-i Mısırî'nin Tasavvufî Bir Rüya Tabirnamesi, Türk Folklor Araştırmaları, Ankara 1989.
- TEKİN, Talat, "Türkçede Kaynaştırma Sesleri", 13. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, İstanbul 2000, s. 55-69.
- TEKİN, Talat, Türk Dilinde Birincil Uzun Ünlüler, Simurg Yayınları, Ankara 1995.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl Gamer- Metin- Sözlük, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- TOPALOĞLU, Ahmet, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989.

- TUĞRULCA, Orhan, Niyazî Mısrî Bilge'nin Sofrası Aşk da Var İsyân da, Bilsam Yayınları, İstanbul 2012.
- TÜRK, Vahit, “*Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi Örnekler*”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 2-3 Cilt 2003, Sayı:44, s. 223-233.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, 3. Cilt, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, I. Kısım, 3. Cilt, Ankara 1988.
- UZUNLAR, Aliye, Bir Mısrî Şeyhinin Kaleminden Hazret-i Niyazî-i Mısrî Mustafa Lütfi Efendi, Revak Kitapevi, İstanbul 2013.
- ÜSTÜNER, Ahat, “*Eski Türkiye Türkçesinde –sUz Eki*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 2001, Cilt 11, 2. Sayı, s. 179-191.
- ÜSTÜNER, Ahat, Türkçede Pekiştirme, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 2003.
- ÜSTÜNER, Ahat, Türkçenin Tarihi Gelişmesi, Grafikkent Dijital Baskı Merkezi Elazığ 2012.
- VARDAR, Berke, Açıklamalı Dilbilimi Terimler Sözlüğü, Multilingual Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- YAVUZ, Orhan, “*Türkçe’de Kapalı E*”, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6. Sayı, Konya 1991, s. 271-306.
- ZİYA, Halit, Kavâid-i Lisân-ı Türkî, Matbaa-yı Osmaniye Yayınları, İstanbul 1302.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Çınar Aydoğmuş
Öğrenci Numarası	122213116
Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Eski Türk Dili
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Ahat Üstüner
Tez Başlığı (Türkçe)	Niyazi-i Mısri Divanı Üzerine Bir Dil İncelemesi

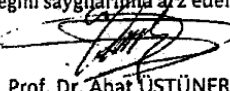
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

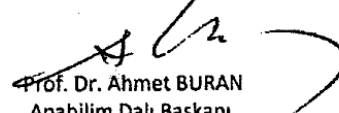
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 226 sayfalık kısmına ilişkin, 21/06/2016 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 21'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

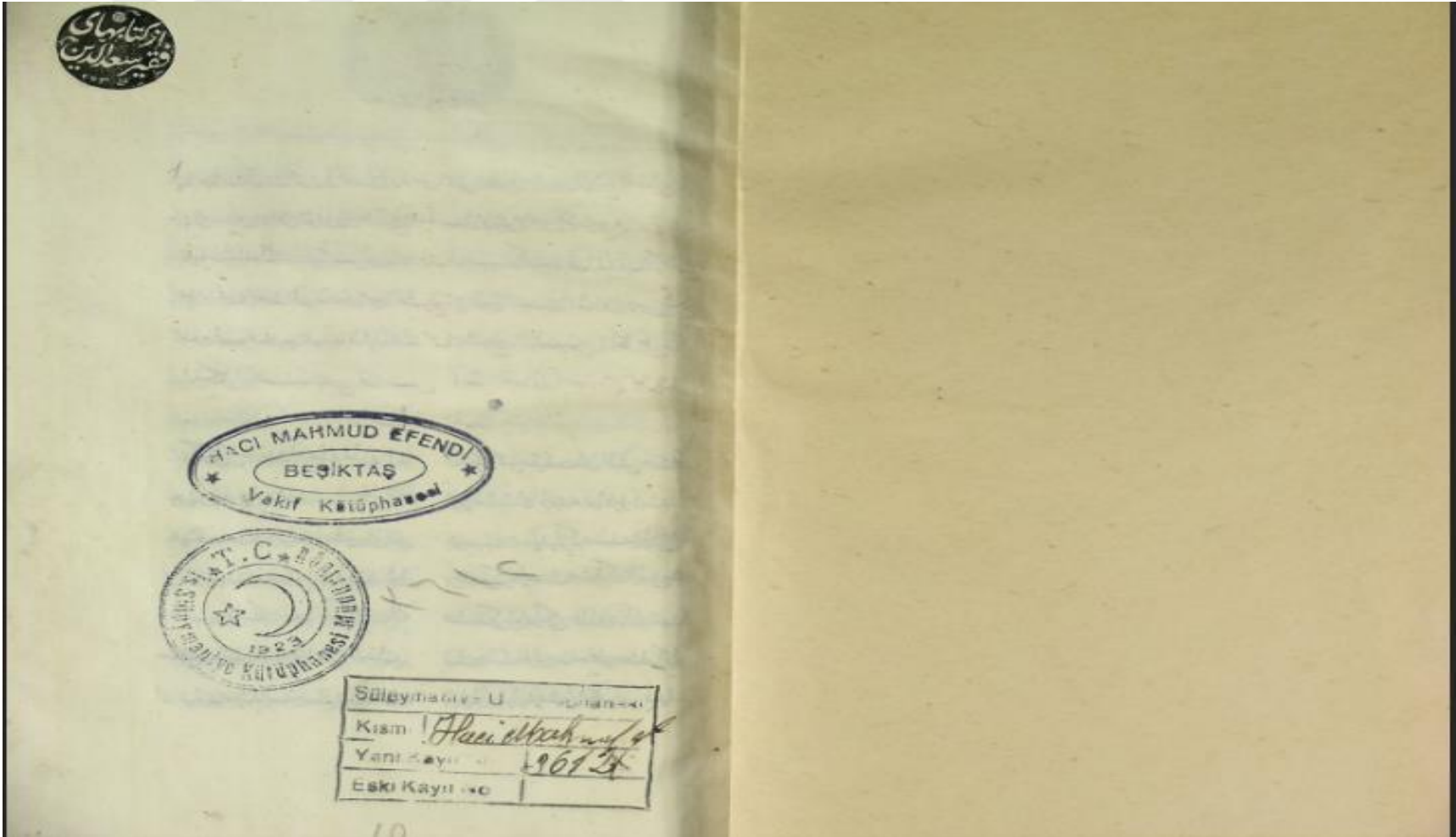
F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

Ek 2. Hacı Mahmud Efendi Divanı

۲۵۷
۲۵۵

بها در بیان انبیا ز العشق فی المصی المدا علی الحقی فی المازون من شیخ المستی
باقی سنان الامالی المازون فی الشیخ الملقب بیا و غلوا المازون فی شیخ عبد الوهاب
الکلی فی المازون فی شیخ شمس الدین المروری الملقب بیکت باشی المازون فی شیخ
علاء الدین العشق فی المازون من الشیخ تاج العبر الفیضی المازون من الشیخ
المعرف عند پیراه رنجانی المازون من شیخ الشیوخ الکامل
المکمل السبجی قدس الله نعلی اسرارم العزیز

در وصف

ای کو کل کج غیریدن کج عشقه ایله افتدا زمره اهل حقیقت فی قماش مقدا
جمله موجودات و معلومات عشق فیه زبیر عشق اولینه بولدیز ابتدا
هر چی جمالی بقا بولدق عشق رانی قلوب بوسبیدن دیدیلر کم عشقه بوقی باشها
ویلر سندن خدایا ایله نوبتک فووق بر نفس کو کام سنک عشق کلام تکمیلدا
ماسلای عشقک سورا سنی کو کلدن ال عشقکی ایله ایکی عالمده باکه آشنا
عشق طاموده اولوق چنتدر عاشقک لیک جنتده اولور سه طاموده عشق کجا
ای نیازی هر شد استرسک بولور عشقک انبیا اولور بایده عشق اولور دهرها

در بیان نور وحدت و ظهورات اسرار حقیقت کئی ذات عیاشی کئی کئی بیست

زهی کنشعنی کاندن کلور هر واه اولور پیدا کئی خلقت ظهور ایدر کئی انوار اولور پیدا
زهی در بای وحدتکم کسلر هر کرا سولجی بوکرت علی لندن طوغوب علی اولور پیدا
نه سحر اولو العجید کم بویوز دن کویوز عیاش او بوزدن غیر یوق تنها کلور زلدا اولور پیدا
طشنتور کوندن بوزنیک جان عم افک هر دم کلور بوزنیک دخی لندن بیلور اعمار اولور پیدا
اولوزین کورن بوعیان روز شمع جمانده فلک کوره کور و جانی دورده اولور پیدا
طشک ایجه خیالی فی بیان طاشظهورا برندن اول برینه تحفه اهر یا اولور پیدا
اودور بیکل کلور ایدر انبیا مرسل مر ایجه کئی مؤمن ظهور ایدر کئی کفای اولور پیدا
تجلی ایلکجه اول سزای ستر اخفاده بو صورت علی ایجر حصا تو بازا اولور پیدا
انک زانینه غایت صنعده هر کج تا بوق انکون هر بر سمنده کلور بر کار اولور پیدا
تجلی ایلکجه اول جلال و کده جمال لندن برینک حاصلی جنت برندن نار اولور پیدا
جمالی ظاهر اولسه تیز جلالی یا فووق کور و سن بر کل اجلس بانده خا اولور پیدا
بوسر ندر که بر کام ظهور ایتس بو عالمده کئی اقرار ایدرانی کیمه انکار اولور پیدا
ولی عارف جلال ایجر جمالی کور دانه بو خا رست انک ایجده کل کل اولور پیدا
نده سر ندر ایکی کسه نظر ایلر بو کوانده بری ایجق کور داری بری اولور پیدا

ایچی عثمان و حدتدر یوزی محی کز ندر
 بوزین کورن کورر ^{غیاور بچند} ^{یا اولور پید}
 آنان لئی برکدن خلاص اولور یکیکده
 نیازی قند باقس اول همان دیدار اولور پید
 کورر اول کتر مخفیدن نیجه ظاهر اولور اشیا
 بلور نقش و صورتدن نیجه اسرار اولور پید

مرحبا اهلاً و سهلاً مرحبا یا بشیر العدل من سلطاننا
 لبس من قتل الامار ی فرحی بل بما الحیبت شیخ المصطفی
 انما الدین فی ضیفاً لکم ما اشتی الالووم اهل الفضا
 ما نظام العالم آت بالعدل ما قیام العدل الا بالذما
 کاشفات القبریات الکتاب ان اقام الحاکمون اوزانها
 منبع الافات فی الدنیا الفضا معدن الافساد فیها الارشانا

من بدالسلطان لازال العدل

ما استدرت فی التماشیل الضحی ^{قدیمه قصیده}
 قد اشرفت الدنیا بالشمس و سولانا فالشمس لها بدر و البدر سولانا
 و النجم لها قطر و الفطر لنا بحر و الذرة لها نجم و النجم قریانا
 العلم باد درس کالعرش بلا کرس فالصدر لها لوح و اللوح محیانا

و العلم لها حال و الحال لها وصل
 من کان له شوق و اعطشه عشق
 الذرة سلطان و الوصلة عرفان
 قد اشرف محی الدین ذا القلب ^{بنلک}
 ای درد درمان استین ^{بتمزجی درد درمان سکا}
 ای راحت جان استین قریان اولاند در جان سکا
 یغیا ایدر سک و ازلغاک کیدر کوکلدن طار لغاک
 محو یلسک اغیا و لغاک یا اولیسر مهمان سکا
 سه ما به یو بولد همان تسلیم اولور بوکه ایسان
 صدق له الله طیان اینمزجی کور احسان سکا
 توحید طابشر اوز یکی کسه به اجمه رازیکی
 شیخ ایزینه طوت یوز یکی شیخون بنر برهان سکا
 او یون کشتی بول اله من مقصودی هرگز بوله من
 بکد معارف قبوسین یوزر کو ستره عرفان سکا
 دنیا ایله عقبایی قو اخری ایله اولی نی قو

واراوت قوری سو با قور
جاندن طلب قیل با ربکی
یوغ ایله کندی و ربکی
چو کورک هب صاغ اولور
طاغدر مشلی باغ اولور
کوچدر قتی حقیق بولی
صدقله اولور سک قولی
قولوغه بیل باغدر ایسک
صورتکی چاغدر ایسک
بیل اولوب اوند کور
عشق اودینه جان اته کور
یونک نیازی ایله خاک
قلبک سرین ایله پاک
شایسته کله سلطان سکا
ایکی فاشک اولسنده چکدی خطاشوا
علم الاسما آیم تعلیم ایتدی اول حقدن خلد

ذات علمه مصطفی اسمایه امدار امین
ذات اسما وصفات افعالا آفا حمله
سپه ایله ادمه ناکم حقه قول اوله سن
کتر لایقنای بلر قنده درالا فقیر
صور تا کورد بیلر ائنه دبیمنی فقیر
روضه خضر ای بلر خضره بوللر لایق
بلکه سندن ایکی فاشک اولور تاسنه
قنده برلر حقی انکار ایلم بومصرنی
بالرحم العصاة کن رحیما
عمری مضی و لیس فی شئی
و ابیض رأسی جملة و زقنی
ماطاعتی الایبا و سمعة
وما اطعت خالصا لربی
یارب عبدک الذلیل ناه
من کثرة الذنوب لیس وجهه
ایکیتدن ظاهر اولمشدر علوم انبیا
هر زمانه بر ولینک وجهنه بولنویا
ایدن امدن ابا حقدن قح اولدی جدا
بحرنی با یانی بولر ایتیمین ترک سوا
صند بیلر ائنه فقیر در کدد بیلر راغیا
اب حیوانی بو ظلمی کون بیلر صاندی سا
جمع جمع الی جملة فتح اولدی بولر هدا
ظا هر اولشکن یوز نده نور ذات کبیا
للذنب الفقیر جان لیا
سوی الفضول والهوی اصاد
ولیس و القول منه شیا
فما وجدت منهم اخلوصا
وما عملت صحاصا مطیعا
یکل انواع الهوی علیا
له یجئ الیک یا علیم

ولكن اَصْبَارُهُ قَوِيٌّ على اسمك العفو يا كرما
 عظام الذنوب من عصاة صغيرة لديك يا حلما
 فما لذت الدنيا الدوا من فضلك العيم يا حكما
 فجذ على المصري فضل وجود من شرجو بك الوري عيما
 ودلني الى رضاك مولا
 فانت خير للرضى دليلا
 حبس ليجوز كذا طو اطلاق ليجوز فويل بك
 اربعين نجوم تمام اولدى تخاونه كوني كجر
 قاب قوسين او ارثا اوجوز الليد بك
 كلدى حق باطل فرار ايندى طولدى مغرب
 اولد اسماعيل كى تسليم اتدى هيمن
 اكدم نوح عطشى براسار ندى بوقوج
 خلق عالم ديد بلى عيسى بصرى بر زمان
 داخى بو ندى او زكه ما اوجى ديدى فرار بك
 ان للرحمن مكر فقدر انفس الورى
 كل حرد سالك بهجا قد بها هو

من لم عقل سليم يقدرى المصطفى قد انا العشق للعشاق من حاج الهدى
 سالك راه حقيقت عشقا بل افرقا
 جملة اشباه بر حالك قولت شدردم بر بزدك بعض ناقص بعضك استعنا نلم
 متدريا علا اولاد نشنة ندر جاصل كلام عشقه دور اول تشنتى كامل كى ايندى
 ميه ناز جواريت تبه تاثير جدا
 كشن وحدت جو قلب امر رايم عشقه لذت وصلت هممان ليق مرام عشقند
 ترك كوين ايلين مست ملام عشقه واروى حيرت حقيقه مقام عشقند
 كم مشخص اول زاول و ايدى سلطان وكدا
 عارفك عشق آل هيدن اول زهمدى نوش ايدوب صهيلى نلق جان اولو ايردى
 مظهر كا عين ظاهر كورينور كيد غمى ايلر مخلو ندرى ست وحدت محسرى
 عاشقى معشوقدن معشوقى عاشقند جدا
 هل حق ولىق ديلرسك زوق طاعتى ليجكى صاف ايلى كور و اذقيافت ترك ايت
 بند كوش ايله بصيرتله سفاهت ترك ايت زاهرل عشقه سويلرس علامت ترك ايت
 شويلى كم ممكن در تعبير ندر بر خندا
 وارغوين ترك ايتكم اولدى ليه اركان عشقه قلبنى باقى كرك انك دمارم بارقه

عاشق اولد کتبه هر دم باشندن صاعقه عشق کلکی جکدی خط حرف جوی عاشق
 کم اوله ثابت که اشباتنه نفی ماعدا

ای نیازی ابتدا سز زوق بولدی عشق بارکدا اشباتنه لاس سز زوق بولدی عشق
 دایم و باقی فنا سز زوق بولدی عشق ای فضولی شمه با سز زوق بولدی عشق

بویله در ایشکه حق از نیله اوله ابتدا

سقانی وجه صحیفی شایبا فکنت الیوم حملوا ذوابا

فشم القصد والطاعات عند المتحاب بالفتا لما تجلی

فلا یاتی الی قلبی خطور من الاسماء والأوصاف

ولا اصغی الی قول سواه ولا عینی نری فی الیوم غیر

ولا فی فتی غیر الحب وصف ولا فی السر عزم غیر مولا

کلامی رؤیتی شمه استماعی له آیه منه انشاقا

فافی حبه المصری کلام فابی شمه ابقی شمه ابقی

حمدا المهی علی بانک المجاءنا ممرانی وغضبان ومهرکاک

ولیس من سطوة سلطانی شافع الامام الهدی المهدی تنقذنا

وشم عیبی لعل الله نزله بیدر مشرقنا وشمس مغربنا

ارحی الی بهمة القول لی هلك فی هذه النظما لایله ملهنا

لأخبرنا للمصری زو وجل

من فم رجاکم والله یصبرنا

وبعد حمدا لاله علی البتی الصلوة محمد صطفا وهو افضلنا

والله الطیبین وصحبه الطاهرین انصار دین مبین وکلم خیرنا

شم الصلوة علی الولی من هاشم ستمی اسم نبی الله اقوامنا

ویدینه خیر دین الله منصرفا وسیف العظیم القفل مفاخرنا

وعلمه علمنا وحکمه حکمنا

وعدله عدلنا مقامه مصرنا

الصلاه هر کم کلور بازار عشق الصلاه الصلاه هر کم یثار سه عشقه الصلاه

الصلاه دارنا الحقد کوکون منصور اولو جان وباشندن کی برار عشق الصلاه

این اهرم کی تاج و تختی ترک ایلوب صونوب ایدال اولان حکار عشق الصلاه

کندی اولداره اویب شوی خلیل الله کی جان و دلدن بیل کلور عشقه الصلاه

واربعی طاعن دلوب شیرین ایلین بول ایدر

ای نیازی سوبله اول معمار عشق الصلاه

ای چرخ دونه ندم سکاچ ویریلک سکاچ
 بندکن آن دایتمندک فریاده داوایتمندک
 ایشمدی دوسته الم واریادی چاندیوم
 کاریدر در دیلم کتم یا شمدک هم الم
 مجنون هفت ایدیم فرها دوش به ایدیم
 وایزسه یوم شیخه صلیح بر سر باره
 بنار نیازی در یله هم که یوق حال سوله
 نالان اولوب کیری یوله اه حلت اولو حلتا
 ایوان غفلت ای قافل سنی الداسون دنیا
 نه صاندک بو قدری که تا یوله ای سوله
 عدلوت قله کسبله سکا نفسک یوق
 اشتدک حق رسول نه نیجا ابات ویتا
 بو ظله هر کوزفا او یونوب کاطوت جملک
 کلام مصطفی زوقن رما غکله یوله کورکم
 کمال دولت استقرسک اوقی ایات لخباری
 که هر چرخ لبجند واری نیازی دیک
 بل

بحالچندک قطریم بحر اولدی حیران بکا
 دوست کورندی چون عیان قلندک برشقی
 فاهول عتقاسیم سترک انشاسیم
 نیان بک دلندن یونسدر صغولین
 هر که چون جان کرک یونسدر جان بکا
 ختم جمیع المرسلین فخریدر فقر وقت
 دولت دنیا سنی بر توبه محتاج ایدر
 بلکه موسی قتلند ایل ایتمز قبول
 درسی عقلکدن لورسک بل سکا اولد
 عزت استقرسک یوری واریکله یوق
 مصریه ختم المظلمات اولدی هر شبدن فراغ
 ظاهره و باطنده قلمدی ایدان خدای
 در حرف باه
 استرسک معرفت اوله سنک عالیجناب
 جوقه ویرمه کندیکی دنیا به جک برک
 دوندیز سکرکم قلفا غر و یوط و ادب

7
 صورته نوزادیم سینه نوزادیم
 نوبت قیامت لکون هم بر آن بکا

بوخرانی نیجه لرجا لندی معهورا بنمکه
 جوق سکرندی غفلت اهلی صومستوب
 بر زمان یوز ویرمه دنیا اهلی غزلت لول
 کوز قولاق دل قبولدن بغله حکم بر زمان
 کراولدن قویرلم دیرسک یوری وارالتق
 کیر یوردن میخانه سینده قومه الیک کسبی
 هتک دئم بولوسو کوم حتی اکا لیده سن
 کمر عذاب آخرتدن بولوق استرسک خالدا

بو نیازی کند بدن دیمز بوسوز عیای پسر
 هبانی سولطویا رسن کوکدن اینز روکنا

موالبدک سکا هر فصل بابی
 سنک وصفکره وارده برینه
 دخی دارینا بله برتخ یوزکده
 علوم صورت ومعنی حقیقت
 اچندن سترمه دئم ایریشور
 کذاب فی کتاب فی کتاب
 جواب فی جواب فی جواب
 نقاب فی نقاب فی نقاب
 شلراب فی شلراب فی شلراب
 خطاب فی خطاب فی خطاب

کده سن بن او دیمکدن کچمه یوق
 صفات و ذات واسه کای دوست
 هین ذات وصفات اسمای بلمک
 بوردن کورین خلقک وجودی

نیازی جسم و قلب و روح که دنور

حباب فی حباب فی حباب

اح کوزک دلان یوق رفع اولد شه بند نقا
 شول سقا هریم خمین لبندک ایچ کورد
 اوغوز ایچ حرفی بلمک دیت کتابک اصلیدد
 مکتب عرفانه کیر لوقو بو عملک اصلنی
 هر نه او قورسک چون او تو زلیکیند طرز کونک
 هر نه سوزکم سولنور غلله توکی یار عرب
 ظلمتی سوزی چقاردی آره بردن آفتاب
 فطره سن نوش ایلمن عشا ابد کور حیا
 صحفه و جهنمه یاز بلیش قونخار نیاب
 کورکه نیجه دنج کو عملک دیت و کتاب
 یوزینک متینی شرح ایلدن قون فصل و باب
 طوت قلاونک کم سکا دجه لاله دللردن خطا

هر نه کم کور کوزک آندن جمال یار باق

چونکه کدی ای نیازی قلدی ایلاد حجاب

مذغیمو ادموع عینی نسیک
 کادت من الا شواق الیکم نذهب

ن نار الفوار لم تنطق من سبورها
 م من شدة السواد في ليلة القراق
 ح حبر نوايا العرقلة القلب الكيب
 م مختصر تلخيص حالي بالبيان
 د داء الفراق ليس من له
 ا ارجو من الله الكريم المستعان
 ل لقد اوردت في تلك القضية
 ي يوم ما تذكر فيكم بحبت
 ر رفعت قلوب النظم الى علياكو
 ج جعبي بكم جمع مصحح به

ب يا عالم احياكم اله الكائنات

درف مادرس اشارك ولاح كوكب ناه

بنم شو محو محض ذات بولدم وجودت
 بن دوست بولدم اولدم اولدم اولدم
 هر شنه بقسام كورينور كورينه سزلد
 بن بايچتم اب حيات ارمز يكا هر كرمات
 كفريله ايمانك كجوب اعيانك بولشم ثبات
 هر شنه اولاشوب حفته چقدى اوزك كلثبات

9

دوست به بن دوست اولدى زوقيله عشر بولدى
 حاوندن ايتدم رحلتى كورنه بولدم وحده
 كوردم ابو علملر قويمم وجودم له طولم
 هر نه بكا كم اكيلم اولى باكه هر شنه اكيلور

اولمش نيازى هب سنك سايدك شت

سرحتى نيجه سى فاش ايليم بن اى ثقات
 هر نه دكلو اشكار ايتسم خفا سن آر نور
 لى توحيد ايلد انه كه شك اهل ايدر
 هر نه كم فوق العلى تحت الفراءه واردر
 ذات بر درليك اوصافه غايبه بر قدر
 ظاهر و باطن قوسى بر قدره غير فوق
 كالى بنحق ره زيله ايتمش بيان اهل نكا
 اول عيان نيك اى اور تر دلائل بينات
 وحدت ستنى رو بيانك دى لى لالدر عطفى
 ذات وحدت در ولى كورندى نيجه سقا
 كور بوقا نوسى كه انك شمعى اولد نور ذات
 شمعى انسان اولدى فانوس جمع ممكنات

اي نيازى ادم اولدى چون جهمانك شعلة سى

ببخش اولور ادم دمنده علمه ربح الحيات

هدايت كملت بالشرح قد مرجت
 ما احست بهجة الكتاب اذ كان قبل
 وجملة المنن فى اثنتائه دوجت
 لستحيتن فصار نسخته جمعت

كانها مجمع البحريه يلتقيان عليها سفن الافهام السجيت
 فاكمل الله شرحا قلب جاسعها يا اكمل العلم كالماتن التي شرجت
 راعيكم الخالص المصريح بدمعكم

عن ظهر غيب بيد عروث في خلصت

جان قريشك هر زمانه از كاريدن و زادات
 ايشد بچين انك دويدى جانم زادى
 صد فقه كه كوكم سور كور كه جانم اوى
 كرجه كفا جوقش يازر علم لندك غير
 علم فصو صيله طرو او درى سويش قو
 آنك برنده بتم از هاريدن و زادات

عج الدين ويد الدين ايتديلر اجباى دين

در بيان شريعت مطهره و حقيقت متوره

سلى دين اساسيد شريعت طريق حق هدا سيدر شريعت
 بود اول قيودن كه حقه كه يوك ابتدا سيدر شريعت

اول در يك زمانه يك فخرى ملتز افك
 بود و بر اول ملت هم ريد و زادات

دخى بو يكله ختم الوبر بو يقر
 صراط مستقيمه دعوت ايدن منا دير ندا سيدر شريعت
 خدانك ليله معراج ايجنده حبينه عطا سيدر شريعت
 شريعت انبيانك ستيد قونك اهتدا سيدر شريعت
 يكرها اوج بيله نك بيل نيك اكا و خدا سيدر شريعت
 جهانته چوقدر انواعى علومك قوسنك هاسيدر شريعت
 بو نفس كافى قتل بتم كيون حقا حكم قضا سيدر شريعت
 جهان اكبر ايدن اهل دگر قلوبينك صفا سيدر شريعت
 طريقك كار با نينك او كنجه دليل و مقتدا سيدر شريعت
 حقيقت كچه سلطانك قدر ايتا او كه اذك لواسيدر شريعت
 شريعتنك ولى ياز اولوا صالا و لينك آشتا سيدر شريعت
 شريعتله طهور ارض و سموات بو نبيا نك بنا سيدر شريعت
 نلبلسون شرح با كا اهل الحاد اول اعدانك عدا سيدر شريعت
 همان انزوه عقلى مشهور كم نظام الجون اولاسيدر شريعت
 صفين جانا صقبن انلاوه نووي نيمه سنده اولاسيدر شريعت

10

شده عشق حقیقت اولادى الحاد
 ضیا اولیایسه نوزده یوفیل
 جهانند بر وفق کلز الا
 زهی باشنده تاج ویشال وکسوف
 حقیقت جانیدر الحق ولینک
 چحقیق جان بدن اولدی کجی
 قرآنیمزیدن اولی کجوف جان
 حقیقت دلبر و عتا کسیدر
 صقین صومیه آتی نالهم ایوره
 حقیقت عرش اعلان حقیق
 حقیقت نور ضیا سید شریعت
 حقیقتله قیاسیدر شریعت
 الله انک عصا سید شریعت
 هم آکنده عباسیدر شریعت
 جانتدن ما عدا سید شریعت
 چحقیق سرفلاسیدر شریعت
 حقیقتک بقا سید شریعت
 آنک زین لیا سید شریعت
 یوزک صوفی حبا سید شریعت
 او عرشک استوا سید شریعت

جمع انبیا و اولیایانک

نیازی رهت سید رضیت

بغوی عشق آورنده جان نامک یوی نوبیت
 شو یا هیله کئی کئی دربان جملصانه
 صالقه چاه تقیله صومرایت شریعت
 قویله نظر یله شه بویله روی نوبیت
 احاطه ایلمش هر یا که یو هر روی نوبیت
 سکا سندن سفیرله سنس روی نوبیت

اشکافراق کوزدن چلسون ره صحق بین
 صلوة اهل قرین قبله سید زیم وجدانقه

نیازی طورمه دایم سیدی بر روی نوبیت

بافوی جمال یاره چاغریم دوست دوست
 عشق کله دولشتم زهدی یا کاشم
 مسجد و میخانه ده خانه ده ویرانده
 صولکئی چاغ چاغ دولاشون طبع قناع
 کلیم جهانده غریب اولدم کله عند لیب
 دنیا غمندن کجوب یوقولوغه قناد کجوب
 آره دینم چیلده دمدرو هم تنک در
 کاه رویشم مطلقه که اصل که ملحق
 هبا کوی بن دوست یوزن انلان ابریم کوی
 دنیا اولنجیه نفس پارلنتیور قفس
 مکولکئی دوزیم کون کئی دولازیم
 نه بر دیم نه کورک نه اولویم نه زنگ
 دل اولدی پاره چاغریم دوست دوست
 مست ممل اولشتم چاغریم دوست دوست
 کعبه نخانده ده چاغریم دوست دوست
 حیران بکاصیب و صانع چاغریم دوست دوست
 هریم چکر لر دلوب چاغریم دوست دوست
 عشق قله دایم او جوب چاغریم دوست دوست
 بلور ایکن بندک ده چاغریم دوست دوست
 باغوب قویون حقه چاغریم دوست دوست
 کیمز ولدن سوزی چاغریم دوست دوست
 تا کسلنجی بوسس چاغریم دوست دوست
 دوریله کلیم چاغریم دوست دوست
 هر بریه هر زمانه چاغریم دوست دوست

دو نوز اولمال و صومرایت
 دو کوز اصغر بود در چاغریم دوست دوست

كلام اوردوست ايلندن قوقه قوقه كلده
نيازينك دلندن چاغريم دوست دوست **و**

در حرف ناء

بغري بخون ايد رشول چشم ستايندخت
طغيد عقلمي شول زلف پديتايندخت
ايلرك كيفه معنا دايلدك چون اغري
دله مر كم ايله شول آب حيو تيله بخت
دق باقوت دهانك سوملي دلبرسنك
كلز اولدي ديله هر كل لعل و حوايه نديخت
وجهك اوزد يا بيادون معنای قرآني كورن
ايلز اوراق ايجنه لفظ قرآنيه نخت
چله فتنه قا شكيله كر كلكدن اولديغون
بيلن ايدر جي جهان نده نفس و شيطانكه نخت
شول حكل خطك سبغی زاهد اكلمه
كرسي اوزده ايلز دي كفا و بمانيله نخت
پرتو نور جمالك عكسيدر شمس جهان
نه مناسب ايد اول نور ماه تابانيله بخت
وزه ايك سن نيازى ریح اعظم فورده
حدكي سيل ايمه اول شمس در خسايندخت

جمع و تفصيل نيد و كيني كلدكسه ايسلم اول

ايمه اند فصره اصلا قول و سلطا تيله بخت **و**

جان يوايلدن كو محمدك جاناني بولز سدنك
باري ترك ايمدن ياراني بولز سدنك
صورتی انسان ايجي چول اولور كيشنك
طا شوليله دو كينوب انسانى بولز سدنك

ارمن كو كل ايجنه بحر عمان كز ليدر
دائما صوسن كزوب عماني بولز سدنك **و**
شول فقير اولوب كز نلرده خزينه طوطو
سعي ايدوب اول كنزنى با ياني بولز سدنك
فقير تامه اريشوب سلطانى بولز سدنك
فقير فخرى دولتينه ايريش سلطان اولور
هر كسك در دينه در مانى يينه در دنده در
در ديتك ايجنه كى در مانى بولز سدنك كوج
بولنه كل كك حار و حو كنم حقا عرفا نيدر

اي نيازى كشي اول عرفاني بولز سدنك كوج **و**

هي كوز لارا سنده بولدى حسنك چون
جمع اولوب عشاق بر بر ساكه ايلز حيا
حسن ايجنه بونه شمشلكر كيشه يانه جهان
جان و بر لر بولاكه باقنه قلدي نخت و نياج
نيجه زحمتلر چكرا فتاده لر وصلك اوموب
عاقبت در مابرينه دردكى فارك علاج
نعت وصلك عطا قلسك نوله عاشقو
خون فضلكرن نه كيدر كطونيه جمله آج

اي نيازى ابر حرسك اولينجه وصلنه

عاده اولدور ايلندن جان الور حسته ياج **و**

استريسك اوله سن اهل فلاح
قوللق ايله بالغداة و الروح
دنيا ايله باغلقو قللق نندت
استمز سيمس كه بوئس نياح
نفس و شيطان ندن امين اوله مله
عادتك اولوسو كچه كوند وصلك

بوله كيد رسك سكاره بركك هم بانكده دشمنه لان ساق
 ذكريله نوحده ابرسه كوكل معرفتله بوله صدرك انتاج
 اچلوب كوكل كوزينك پردي حركده ابله سن جفجف صاح
 كوره سن طوغر طوغر بركنش كيجسي بوق دانا اولوش صليح
 فاموشكلر بانكده حل اوله جمله يكشلتن برك اوله صاح

ای نیازی دوست ابلت اوچماغه

هر کلامک اولدی نوردن برصاح **و**

ليس في الدنيا بقاء فيه روح وارتياح
 كل عقل ساك بالزهد عنها هتدي كل قلب سالم بالبعد عنها يستراح
 نفرح الاشوار لاه لوان من لذاتها تجعل الایام لیلاد واحد حق الصباح
 نخرن الاخيار مما يسبح زوالهوى تجعل الافراح غما بالریاضه والصلح
 بالانيس الذل لانا نانس يا اهل الاغدر قل الهی باعدا هل القرعنا بالصاح
 لا يصتح العقل الا بالتحسن بينهم لم يخالص قلب من مندم الا بالجناح

ما رجالی منک یا حسن الاحضرتک

یا وصال الله المصبری یا خیر الفلاح **و**

در حرف خاء

ای قنداش برسوزم وارطوش صماخ ذکره مشعول اول صفین اوله بلبرخ 13
 کیمکه ذکره کچی کوند ز سعی ایدن توری کوکلنده ایدیس لر قساخ
 شول کوکلده کم دوامه ابره اول ابرمزانک سیریند انفساخ
 عشقه دوشوب ریحتی محنت اولد در یار یله ایدر دایم صراخ

ای نیازی عاقبت اول یار یله

وحدت ابر وارلق اولور انسلوا **و**

در حرف دال

مشکم وار سینج ای حق دوستر ایلک رثا کیم جواب ویزر اولسون حق قنده بر مراد
 اول ندک ندر کاه صاحبی یوزو پایا یوق کثرت انجر اول و وحدتد که که اکه بوق عداد
 جوقند اولوی بو خلقن بری انسانا اوج بولک بری اهل خیمه بریسی قر بری بلاد
 اوج بولکدن اوج بولک دلخی بو نمشلی خوج بری کافر بری منور بری اهل انقباز
 قنقسی جقدن ابرخ اولوش بولار ایل سو بکل قنقسی قادر که حق ابریزه ابله عناد
 حقا اکر هر تصرف بو عبت سوزلر ندر نفس و شیطان دیدیکل کدر دیر افسا
 دنیا و اخری دنیا حشر و نشر اولوق ندر بونلری بلاد بکاهم ندر در مبداء معاد

آخرتک جنت و نیرک بر رخکم دینور
 قهر و لطفک علی بر دینک اصالی بند
 یعنی بلحت سون محنت محنتی رحمتید
 حق نعالیدن بقرین اشیا به شیخی بیوی
 ماعرفله ماریت از ریت و مزنی
 فرقی ای دیو بر ممکن ایسه بر سبیل اتقار

مشکلی چو قدر نیازتک ولی بیریه بو

زهد کلامه حتی زهد کندن اولور کسار

بینه زن نعتکی سوبلر محمد دل و جان ملکنی طویلر محمد

نه فارین سنی متع ایتمکین کماهی متع حق ایلمر محمد

سون اول سلطان کونیه سگ ستن مد حکم علی لر محمد

کیوب خلعت لولاکی یونوکه دوشویدر سایه سرو لر محمد

الور شمس و قمر نوری یوز کدن صحنک و القیل بلد لر محمد

فاشکدر قاب قوس سون اویف دکندن آچلور کالر محمد

بولورن اکشدن در چشمیکه بیکه چمن صحنک سنبل لر محمد

لیک لعل و دهانک معدنیدر لسانک و حق سوبلر محمد

شو

شوقین کم چقور کز کیشما بولوب حضرتک رفعت لر محمد 14

قوار و لاج پیغمبر ملا ناک سنی اجاله کلدیلر محمد

سنی شاه علم قیل اول آنده قوس سنی است اولدیلر محمد

نه نقصان ابره جاهیکد قیلور سیک

نیازی به شفاعت لر محمد

کنازوات لاشد نلتا حیات بالاید لیا بدامن لحدن نور ستر الصمد

رسولنا محمد حبیبنا محمد شفیعنا محمد قدجاه نابلددر

شهر لاصیام قدائق بالجوینر لعل اهلآ و سهال امر حیا النور ستر الصمد

رسولنا محمد حبیبنا محمد

شفیعنا محمد قدجاه نابلددر

ظلمت محرکه بیدار اولمشیم مدد انتظار صبح دیدار اولمشیم یارب مدد

کلش وصلک نسیم بر کورب یوا صبا عتدلیب یاغ اولمشیم یارب مدد

قالشم زندان اجسم بیره بو کون تنها عیب بو قفسه روز شب یوزار اولمشیم یارب مدد

شول شایبیم فی صوتدی بکار و زلت اول زماندن مست هشیار اولمشیم یارب مدد

هر زنده یکه اولشم بفار یوجانی عشق اشقی یانده یانده کلی بر نار اولمشیم یارب مدد

بجز اولاد با نیکی حضرتک
 رفیقان سندن بولدی لر محمد

وحدت ایلند سنکل یارایم ^{بکلمه} کثرت ایجره ^{بکلمه} بنفایان المشم یارب مدد

یونیازی دوشک واریق چاهنه یوسف کئی

و آلم فور تار که تاجار المشم یارب مدد

وجود قدیدی کل موجود نفوش قد بدت من عین مشهور

فکل باعتبار عین خلق وفي التحقیق ذات عین معبود

وما فی الکوین غیر الحق اصلا وما فی الظاهر الا اصل المقصود

بری بحر له آلف موج هو الوجود والا موج مفقود

فیانسا ویا انسا حق فی کل العولم انت محمود

لغانوس المظاهر انت شمع لکل الوردات انت مورد

لک القاف ک العنقا جیعا لک الفهرک اللطف ک الوجود

وفي دعواک معروف الامانه وفي معناک معروف و معبود

فلا سما الیت عین اصلا مستحی کل عین غیر معبود

وما المصبری الا اعتبار

و فی کل موجود و معبود

در حرف ذالی

یا آلهی ساکه سندن العیاذ سنسین آخر جمله منو سنعاز 15

در د سنک در مان سنک در شهر یوق در تلی قولور در دینه سنسین مانز

جمع و فرقی ایلکل مشهور من جمع جمع کدن بز ویر التناذ

زوق کلی بارشاهم اولدر بر بززه توحیدک اوله دائم معاز

یونیازی بنده کی ایتمه غریب

ایلکل توحید صرفه آنی شاز

در حرف راه

عارقلره اسرار خدارن خیرم وار عاشقلمه دلدار بقادرن خیرم وار

ای فرقت اوردنه بانوبن بعری کوبین کل کم یاره که درلود وادن خیرم وار

کل اولوبیسک سوزلریمه طوف اولانگ کم جان بخشش ابد رفیع نذارن خیرم وار

ادم یوزی اول یوزن مقابل دیکشم احمد یوسوزده اولان رخسولم اذن خیرم وار

کیر مکب عرفانده اوقو ادمک علین عالملم بو علم لنادن خیرم وار

وجهنده بدی فاشمه آیانی یازلمش ادمک کی آیات همدادن خیرم وار

ادمه یولوب وصف الهمی نی نیازی

اول جمع لوصاف عمادن خیرم وار

واللهي تجال سنك امكرك هيا در جالشديغك سحرهار شرمندار
 محبط و امانه سني هرايشوك اول علقه كنه مركه خردن صفيقن بالاصالحه بلاه
 مسد چون كيد خاك كنه بجزده كوزت قازمه درين قوتوق بو يوكه و رقرارت
 خصم كنه بر كوزت و ارجي سكا سحر بي بخورد اولاندك صفين كم صاحب خداد
 بياغي رود و قز كوله كوله نو دا غلر بياغي نوري بولور دودك صوكه شفا
 دود قزك عسكري هر نه قدر جو غيسه بيضه يد كرخيه اول عسكركا غذا در
 جامورده سن مصرتي جوق كوردي باهريم
وله مظلومه سن قيارسك الله سكا قيار در **وله**
 هر بنيد با قسه كوزك بل ستر سبحان الله در هر نه ايشتمه قولادك مغز فله الله در
 هر شيبه مخلوق كوزيله بفسلون مخلوق اولور حوكوميله نو كدي سنك نور بزبان الله در
 كزيت امواجي با قه جمله در يا بردر هر نه سوچكم كوردين بحر عمان الله در
 وحدتي كزنده بولوق كزتي وحدته هم بر همدرد اول كه قاسم علم و عرفان الله در
 عبرتيله شش سندن كورين اشيا ييق جمله بر آيينه دوكم وجه رحمان الله در
 سوليين اول سولتن اول كورين اول كوزله هر نه و ايعاد و اسفلن كه جلال الله در
 مظهر ناي ولي آدم نوز يد ر شهبه سندر كنه داني هم صفاتي جمله بكان الله در

حشر و نشانه صراط و نوح بر اول مندا حشر نوح رضوان و جنت خويرو علقه الله در 16
 كورين صافنه نازينك هم اسن ملكني
 كوكلي بو يوكه نيك كنج بنه الله در **وله**
 اديزار در پيرين پير در قان من نوز در بر بجز طور در
 استبين ياري ازل شو پيري برون ايرلان حقدك ايريدر
 پرور افوازم حقدك اطولوم دشمنم ني سنك حقدك اول دور در
 شولا كه سقيا آردى طغياني اولدى شيطان جان كورني كوردر
 انذر خلتني بز در رحمتي كذي جوق صديق بركه بو يوقدر
 حقه قول اول قول اوله من قبول دل مسلمانى شاهدي زور در
 مصيريك ديند عترتي زنده
وله جمله ملكن حرم و ع خوردر **وله**
 اي طريقت اولري اي حقيقت پبرلي بر نشان و برك اولي نشان قنده در
 قنده در دوستك انلي قنده آچاوكلي دوست با نغي و سني ليه لي كل خندان قنده
 اره دم بحري بري بولدم سن بو ستردي جسم و جانندن بحري كروچا تا قنده در
 نيازي به بال اولان سترنده سلطان اولان دين و علم بيا اولان اولي نى مكان قنده در

بديگر جان نوز در زن خاليد زنده در
 ان نيم اولوم جان خاليد خاليد در

ای کوکل کل اغله زاری زاری ایکله
 پیرون الخبری اونی نشان سنه در
 سنه در دوستک ابلی سنه لچور کلی
 سو بلر یوجان بللی کل خندان سنه
 کومه کل ری بگری کند کده سه ستری
 جسم و جانده حکم ایلدن کری سلطان سنه
 اکلکسه سن سنی بلدک جان ونی
 غیر نه وزای کوکل جان و جانان سنه
 تن تختیدر یوجانک جان تختیدر جانانک

ای نیازی شبهه سزا اولنی مکاسنه در

ای غریب بلبل دیارک قنده در
 بر خیر ویر کل عزارک قنده در
 سن یو ایلده کسبیه یا ایلدک
 وارستک الینه یارک قنده در
 آرندی کوندن کونه فریادک سنک
 آه و افغان اولدی معنایه سنک
 عشق ایچنده کبدر اوستارک سنک
 بوسنک صبر و قورلک قنده در
 بر اینسک بوق عجب حیرته سن
 راحتی ترک ایلدک محنده سن
 یا سنک لیل و نه یارک قنده در
 کجه کوندن بلبل حیرته سن
 نه کورندی کله فرشو کوزیکه
 نه بورندی باقدی کجه اوزیکه
 کسه محرم اولدی حج رازیکه
 بلد بلر شمسورک قنده در
 کوکده او حرکن سنی ایندر لیل
 چار عنصص بند لینه اور بیلر

نور ایکن آردک نیازی دیدیلر

شول ازکی اعتبارک قنده در

نیچی بوکر و جله نکبئی نیچه بر
 نیچه برای دینی بوق مذهبی بو و ضایع
 نیچه بر عدلی قتل فتنه یا احای اینه
 بنی اولدر صونه بم بو نیچی کل چال نیچه بر
 حاکم شرعی نیچی کرساکه او یوردک اینه
 حلکک حکمی بتردی فتنه آل نیچه بر
 حاضریم بن هنرک وار یسه کل شوشلیم
 علم لدن اوقنی یا کورنی صال نیچه بر
 شتر بیجان دفعی ممکن اوله حی بوسونیه

مصریا وار یسه حالک او بتر قال نیچه بر

کوس رحلت چالدی موت آماهون نیچه
 عسکر اعضایه لزلان دوشد سلطان نیچه
 کونده بر طاشو بنای عمریک روشدی بر
 جان یا تور غافل بناسی اولدی و یلان نیچه
 دل بقاسن دوست فناسن استدم لکنک
 برد و اسن درده دوشدم آهک لقا نیچه
 بر تجارت قبله مار بن نقد عمل اولدی هبا
 یوله کلام لیک کو چشم جمله یاران نیچه
 چون کل اولدی یا لکر کردم یوله تنه ایچ
 دیده کربان سینه بر یان عقل حیران نیچه
 از نیغم بوق یا زنیغم جوق یوله در لوشونق
 یولم اولور سه نوله کردیوشطان نیچه
 یول اری یوله کرکد چغان و ییلاچ بوق
 مصریا کل دیدی ساکه چونکه جانا نیچه

فنه در جهليله ظلمت نفس نغيا نكده در
 ظلمت جهليلی براق حسن استنه نور حكمتی
 جتنك زوقن ديلرسك جمله عفا نكده
 معنی بوزنده نه كم ول جمله خرم نكده
 ظاهر بوخرمن علمده سن بر نكده سن
 باطنا آی كون فلنك جمله فوما نكده در
 صورنا احكام افلاكون و انحرکون ميس
 فایه كور توحيد طوبیعی چونك میل نكده
 آل اله چونك ان ذكری هم سوال اول نفسك
 سن سكا بق جمله عالم خلقی دیوانك در
 صیقل او معرات قلبیه طشمه یر بغایقو
 بلکه وجه حقه مرأ تدراونك بر توفیق
 سر عرف سترده کی معدن سنك نكده در

كنت كتر از من فی بوللكه سنك مصريا

وله كل هوفي اكله كم عبال سنك شانكده در

حقك قولارنی بعض قول ایلر
 الان ویرتا ودر بازلر ایچنده
 انی قول ایلر یینه اول ایلر
 کیمینی بای کیمینی بوخول ایلر
 کیمینك باقرینی ایلر التونف
 کیمینك اه واقعاتی بول ایلر
 کیمینك ارینی الور طول ایلر
 کیمی استراک یار اوغول ایلر

18 کیمی بولمز کیه جولدن عیالی
 کیمینك طنلو بالین ایلر آچی
 کیمینك آچیس طنلو بال ایلر
 قوع بلچینی آجر کاه کل ایلر
 کیمین بولم ایلر کوله قیلور نلر
 کیمی عیسی نفسدر ایلر احیا
 جویکی صاغ ایلر و صاچور کده
 ایاغی باشی ایلر کاه ایاق
 فلی کاه قیجیه نور صغنه
 جفار کاه ایلر بولمک نیچ بولچی
 کهری استرخازی سنك ایلر
 عناصر ایلکی طبع کنه سنكده
 یلی کاه لطفاته ایلر دور
 صوفی طوکر دیر بولمک طنلو ایلر
 سبلی در باچقر طنلو صولتکده
 حروف چاقق کیمی جمله اشیا
 کیمینك آتنه اطلس چول ایلر
 کیمینك آچیس طنلو بال ایلر
 قوع بلچینی آجر کاه کل ایلر
 کیمین بولم ایلر کوله قیلور نلر
 کیمی عیسی نفسدر ایلر احیا
 جویکی صاغ ایلر و صاچور کده
 ایاغی باشی ایلر کاه ایاق
 فلی کاه قیجیه نور صغنه
 جفار کاه ایلر بولمک نیچ بولچی
 کهری استرخازی سنك ایلر
 عناصر ایلکی طبع کنه سنكده
 یلی کاه لطفاته ایلر دور
 صوفی طوکر دیر بولمک طنلو ایلر
 سبلی در باچقر طنلو صولتکده
 حروف چاقق کیمی جمله اشیا

ابدراعقلای چوقایته علیز ابدرايله برایش صان عاقل ایلر

بوسوزك بونسی مصری دکلد

وله لغز بوندن معاسین اول ایلر **وله**

یارب بزه احسان ایت وصلت بولنی کوستر	صورتنه قومه جان ایت عزت بولنی کوستر
ایندی هو غارت اولدی اینتمز عادت	درکاهک اولور غایت قدرت بولنی کوستر
غیبی هودن کس قلبی ریاردن کس	میلمی سفارن کس خلوت بولنی کوستر
جاندن سکا طالب قبل هر طاقه لغشیل	بر پیره مصی قبل خدمت بولنی کوستر
تعالم ابدوب اسمای بلد ربه اشیل	طوبیماغه اولدی تی حکمت بولنی کوستر
خار ایچ بر کلزار نار ایچره طوغار افوار	هر شیده تجلیک اولر رویت بولنی کوستر

شولکم اوله وصلتک خلوت بوله جلوتده

وله بومصریه کثرته وحدت بولنی کوستر **وله**

شونلرکه کوروب یوزیکه بودار کولر	اول عهد وفا ایلیق افار کولر
انلکه انل کوزلری صاچکده قالوبدر	بونده سنی هیچ بلیوب انکار کولر
چشمک قدحین نوش ایدن ابدل الهی	اول عشقله بو عالم بقار کولر
زلفک یلن آنه کیمک کوکلی دولشندی	منصور کی میدانده کیرون وار کولر

هر

شوله انه لری کوز پترایشجا اولون اول

هر تخمی نندن الیکسه رکسک افی یل

هیج بیردی ایزدن جقوب اخر بوله کتمز

یولدری نه وادار وایسه هب سکا عشق

البتده بو یاغ ایچنه کیم کبرسه نیازی

ح خارن کروب اول صوکی کلزار کولر **وله**

خلاق ایچره بر ایینه هر کس بقبر بک کولر	هر نه کوز کندی بونن کینختی کولر
دیدی اولور لون مالون انا ر شیمه سز	قانه بو یاتمش کوز همی ریل و فاتی قان کولر
شول جاهل نادانی کوز اور تحقی انکار ایذ	کامل اولان کمالک هر یز سوزن برها کولر
مدحیه زنی عالمک فیمده بخزید کل	خارود ر زخر مده اول بغلابی قوصاما کولر
طوتدی رکابن عارفک نیچر سولین اول	کامل اولن مسلط کوز دروینتی سلطا کولر
درویشی حق یاتمش ایکن آفی یقاسل فایق	حمام ایچنده دلبری کوز مر کوزی کلن کولر

اولا دلبرک مهش آری شکر در و خلفه داری

وله مصری چکر بو محنتی اول راحت رحمان کوزر **وله**

صیوب بیک پاره ایدن شیشه قلیج جالکدر

بنده هر یان سنده کوزین جمالکدر

آنچونک تیغی چشمک دمام اکساکتیزم
 یحیی باقون اطرافه بالحفاظه یحیی
 یولمز که مکاید سینه زنی نشانیدر
 طاعت سیم و صا و و یولمز و یولمز
 یولمز یولمز یولمز قلما یه او کم غم و صلکده
 شو عفا کم آنک کو چلی نظر کم خیا لکدر
 همین اشقی سکا فولد سنک لکده
 بتم یونسیتم شمردی نه ما هکده نه سا لکده
 اوله اوله
 هر دمه سموات حروفه سفره وار
 هر برجه بنم سیک کتشی و سیک قرح وار
 الحق کورین ایچده عالی نظر وار
 هم ایچی زمینده دو کتیز کم هر م وار
 یونکله بر اولدی دم عسی ایله مصری
 اوله کو کومه دمی نه کله نه کیدوم وار اوله
 دکتیز کوزینک یاشی یینا ایچی یولز اولور
 منصور کیمی عاقبت یونکده بر لولور
 فرقت اوردینه با یوب هر کیمی یولور
 فرهاد این کوزینک یاشدی بیکار اولور

ابراهیم

فرهاد این کوزینک یاشدی بیکار اولور 20
 ابراهیم ایچی درویش ایدن عشق کدر
 بنده عاقبت کوزینک ایدن کوزینک یولور
 یولور جان وین جانان اورد برین
 عشق دو کانه آنک جانیه با بازار اولور
 ترک ایت نیازی سنی یول ایدن اول سلکده
 هر کیم جاشدن کچر اول واصل یار اولور اوله
 ای صتم نولدک جانده قصه اول
 باشم او کوکده چوکان الکه
 کوزینی تولدیم صا ارب و صولیم
 یو میجوری اولدنه یا فدا ک
 تیغ غمز کله طوغه دیک بغرم
 او کدق باشم غوغا یغصا لک
 یونیا زنی اغلند یغکدن
 قطر قطره دو کلند زردیل
 قلایتمز یوجانم قلایتمز یوجانم
 جملای کوز سیم کله یول کده غم

ای دربره جانان کوزینک یاشدی بیکار اولور
 سوزا که کوزینک دیا کجا رار اولور

حلقه حلقه صالحان که کل با جلاله
 قورایتمز بوجانم قالدی هیچ در مانم
 یار یار ایلوق بیغم قزیل قان ایدلی
 قورایتمز بوجانم قالدی هیچ در مانم
 دانه دانه کورینن خالی یا وحدت سیری
 قورایتمز بوجانم قالدی هیچ در مانم
 دونه دونه یا نمدنک درما اوماریم در پی
 قورایتمز بوجانم قالدی هیچ در مانم
 آنه آنه کر پیک اوقونونیا زینک دلوت

قورایتمز بوجانم قالدی هیچ در مانم
 جمالکی کورن سم کلدی دیوانکده طوره سم کلدی
 سرحه سرحه ایلایس جاننی یلیجانا نمدید

حضرت عیسی اینویب کوردن تمام اندک
 در یلوب بعب ز میندن جمله سوتاسیر
 بر قبر دن بک محمد هر برسی یوز بیکه
 انبیا نك آسمان حق کیدر سوزاری

مصبریا

مصبریا هر سوزیک حقدن ایشت حق سوبلکم 27

رجعبیلله با قسرده کور سیه کسه قصور وله
 ابلکه ای در تلو کو کل ابلکه اهل در دک ابلکه چک چاغیدر
 کل تیمار ایت یارن که سن عشقله یارن لرك او کله جق چاغیدر
 شو که غفلتله یا تو را نیز طرب کوده سنده یوقی اولم حاجب
 او شده وحدت کلدی اچلا اذهب بلبک افغان اید چک چاغیدر
 سن ندیم ایدک ان اول شاهه امتحان ایچون کلوسین بو ایلله
 ایتکم سا که بل شور در دبله هم کوزک قان اغلیه جنو چاغیدر
 یوق قورای کو کلکم بلیم نندن قصدا ایدر بیک باره اوله بویدر
 وارایسه کتمک دیلر یاره دن اصلن عزم ابلیه چک چاغیدر
 ای نیازی دنیاده ایتمز حضور شول کشتی کم اولیه اهل غمور

حق اکلایم دیرن بوندن عبور

موتک الجسی کله چک چاغیدر وله
 درویش اولان کشتنک سوزاری عزان اولان سالک حق اولنک راهنه برهان اولور
 علم لندن درستی عارف اولان کشتیلر حسنه دل اولان لرنک دردینه لغما اولور

هر سحر افغان ایدر بلبل حیران ایدر دیند کریان ایدر سینه سی بریا اولور
 بیت دلی پاک اولور ذکر حق ایشدنت صبر و قراری کیدر ایشدی دورانه اولور
 شمع جمالده رو نور پروانه در عاشقوندا ظن ایدر اول چاهلورک دورانه عصیا اولور
 منکر لری دخل ایدر کیمه سوکیز دیمز بیند ایشی انلر لطفله احسا اولور

صنمه نیازی اوزیک درویش اولیدر سنک
 درویش اولان کیشلر شوخ مسلط اولور **وله**

بوخلوند بقمه کداف زوق وصف خلوتده در خلوتله قبل ایچکی صاف نور و ضیا خلوتده در
 نفسکی ساکه بلد در اولمزید لوکس اولدر یوقلق بولیمی دیهر رفرفر و فنا خلوتده در
 دریا اولدر دور و جوشار ککلو یا شنه اتا کد و زین بلر شاشار عشق و هو خلوتده در
 ایچم ایله شمس و قمر ایشلر روش بنان یلور چو کوکلو دور نراض و سما خلوتده در
 اج کوزیکی عبرتله باقی برور قویقین ابراق در غزل اولور دل طوداق وصل بقا خلوتده در
 فرینده وصلت استین محنته راحت استین وحدتده عشرت استین عیش بقا خلوتده در

ترک نیازی سن سخی بریکلچا و تخی

وله طویم دین حق سخی ستر خلا خلوتده در **وله**

بلورسه وجه جانان جسم و جان نیلر کورنسه شمسک انواری متابانی نیلر

بوکونکه جنت عرفانه داخل اولغراق یار نیکی وعد اولان حوری و یاغما نیلر **وله**
 بوکون اعمی اولان یارین طخی اعمی اولور ایت اچه کورجان کوزن کم نئی بصنادانی نیلر
 سلوک انسا کامل صبحین بولمقدن مقصود اوصیبتکم بولنسه صحبت جویق نیلر
 کوکل بو بزمسه وجدانله اللهی حقیقجه حجره دلدی کی علی و یا عرفانی نیلر
 نه حاصل شول عبادتدن ریا و عیب اوله آنه کیدر شرکی کوکلدن کم حقه طغیان نیلر
 صلوة اهل عرفانه قبله سیدر شتم چه اته او وجهه قول اولد ناطاعت نقصان نیلر

نیازی کنت کنز آسیری کند که بولد کسه

وله سلیمان تختنی یا حکمت لقمانی نیلر **وله**

آتش هر چه کله جان دور و عرفانه باشد فاینبو آق اول ایشله کوزندن باشد
 نزه سی ظاهرا اولیدی کریمی باقر اولک عالمی اوجده کجا قیدی هب آنا شلر
 حرفه صوانه طوق تابدی بولیکلرم شیمی ایچکرییدی بیس و کوکه هب طاغیر له طاندر
 آتشم یا شتم اکلدم جان لیجنده کز لیدر ظاهر مده یوق ایچدم حاصل اولد باشد
 بیکسم بو عالم ایچره سر مه یوق محرم بلدی دریم بنم نه قوم ونه قرا شلر
 حلله حال داش اولور هم ستمه سرانقون جمله طاغیردی باشمدن قلدی حالدا شلر
 محوم رفه روشند چون دل بوندن بن اولدیم **وله** یا لکن قالدم دوکلدی قلدی قولدا شیلر

وجده مطلق كونه بوز بلیج هر كونه كوشه
بره كو كده لنی باز جمله نقاشی
نجیبی طاقت كسوس آكه فرشو صحر كج

وله آوین ایست مكله دوشندی خلفه بوساوشتر وله

كه كه عشقك دارینه بر اولور جمله عشاقی لجره اول سر بر اولور
بویزه عشاقی بقان لور عاقبت نارا بر اهییم کی کلزار اولور
قور قمره طامودن اگر عاشق ایسك بلبل اولانك بری کلزار اولور
جنت عرفانه داخل اولانك قده باقسه كور دکی دینار اولور
كوز سز اولانلر بویزه كور مز ائی كورن هب اولور ابصار اولور
دینه نك لذت آلامسه كم بر كونه اولور جمله زهر بار اولور
سز كرك اول جهانه بادشاه بریش اوین كوندن لو تار و مال اولور
تاج و تختی قور لوزنه او مشهك و برینسك دولتك تكر اولور
كرفول اولانك شاه اولانك لید قده بویزه اصی لی بار اولور
الاناج و خسته اولور وصل بار عادت اولور آكه جان ایشار اولور

كیمكه كندی بوع ایدر سه مصریا

بوقلو غك ناغاشده اولور وله

بومع اغیار كتر شدن خور تخان
و حورت ایله نزع وصل بار اولور

رموز

رموز ایسیای واقف اسلر اولانك صور
بویزه اولر اهر نجریدی ملانق اولر صوریه
كوشه هر كوی لطفك كمالن بلك استرك
دك بو منطق الطبری فصاحت اهل كلام
انان طوعه كوز سز كجاهی بلور استیایی

اولدی بوزك صبی سنك ای نكار
قللدی بویزه سی كور لی
لطف ایدر بیایمه بی بک جویده
سآكه عطار اریستور بینه کی
سنده جوجم اولدك شایه لایان
بشمس سكره قلا وراشم اولانك
بو كده نه سی وریبه مهر خاند

ایمه نیاز ای کدای مدد

وله انتظار انتظار وله

ایسوجک بار صبا عقله صاشانه دکر
زیر اول اسلر اول زلف بریشانه دکر

23

زلفی مشکبده معطر اولوز اولومده نعلی
 لب و دندانن هوا سبیله افس کوزباشنک
 غم هیری ایله آهی اکا عاشق اولانک
 یوزینک مهرینه قیشور اولاش دیرلر
 ایشکده باش او یق صدق ایاغن بیک
 لمن الملک نداسن ایشیکجان قولای
 اونلای ایشیدر من عرفه واقفا اوله

سکا بر جده نیازی کراوستد ایریش

دو کلی انسر ایله جته اولان احسانه دکر **وله**

ای اللهم سنی سومک نه کوزلدنه کوزلد
 شول اسم ذاتکی سومک وصالک کلنی بیک
 سوز مددکا هک یوزلر دو کوب بیخیر کوزلر
 وصالک دردینه دوستمک یا اولو عشق اولدنه

نیازی یاری بولوق یا اندک اکلن قلبی

وله ورف بل ایله بر اولوق نه کوزلدنه کوزلد **وله**

حقوب

جقوب ججاج ایله کتمک نه کوزلدنه کوزلد
 اولولارک ریاضاتی ایدر هب خطیاتی
 اولولرک مغیاتی ماشقارک کاستانی
 مدینه شهرینه وار رسم جیدک ^{رضه کوشیم}
 کچپ اول بوجه بلای جقار سق باش بولدی
 نسیلرک نظر کاهی اولیلرک قور کاهی
 بولک جان ترک ایتمک نه کوزلدنه کوزلد **24**
 وصالک جتی لذاتی نه کوزلدنه کوزلد
 ججازک بولوق کور بانی نه کوزلدنه کوزلد
 اشکین یوزیم رسم نه کوزلدنه کوزلد
 کونسه کعبه ایللی نه کوزلدنه کوزلد
 کورن سم کعبه اللهی نه کوزلدنه کوزلد

نیازی یه نصیب اولسه واریم مقصودنی بولسه

وله صفا و زوق ایله طومه نه کوزلدنه کوزلد **وله**

حتی شون عاشقارک اکلنی سی توحید اولور
 طومر اسم سورردی صورتی ملام طومر بیک
 ایزنه ایزن کوزنی جانیه طور سوزنی
 خلقان ارانداک چقر توحیدی کور بیجان تر
 مال و متالین ترک ایدر اهل و عیالی ترک ایدر
 دنیا و لغرت پرده سن اردینه اتر جمله سن
 مصری یله اویان کیشنک کیدر چور کچر ایشک
 عشق او دینه بانقلرک اکلنی سی توحید اولور
 کرجان ایدرین بلی اکلنی سی توحید اولور
 کورمکه ابور بوزنی اکلنی سی توحید اولور
 بلبل کی دایم اوتر اکلنی سی توحید اولور
 حالیه قالن ترک ایدر اکلنی سی توحید اولور
 قور ماسوا اکلنی سی توحید اولور
 ایجنده کی جان قوشنک اکلنی سی توحید اولور

وله يأسبدا فضل في الناس كالبحر
 ومن زهاتحه حساله وله
 ومن اذا ما بدأ فالثور من وجهه
 ومن علا قدره في الخلق مرتبة
 انت ابن الشمس السوا لم يكن يوجد
 فانت عنقود ذلك الكرم يأسبدا
 اشهد شوق الى المند سام كاسم
 انشدت في حجبكم ذا التظم معذرا
 يارب زد فضل في الناس ما طلعت
 مدحى ثنائى له من اخالص القلب
وله ونشء اطيب من نسيمة السحر
 قد اذ اما من يحكى القصر في النظر
 اضء من الشمس اخفى طلعت القمر
 كالبدنفاق جميع للنجم الزهر
 في عصره مثل في البدر والحضر
 ناول لنا قرحاسم ذلك النحر
 وانهل رمعى على خذى كالمطر
 لعل يقبل فظم جاء بالعدر
 شمس وما سجت ورق على النحر
 وليس بالمح للصدى من وطر

در حرف نا
 صدق يا بچوردى بابت وحدت جامن جالهر
 كفر و ايمان نغصيند قوتو يارك بوكون
 لطفاه دون كچه كلكرى تشريفائندى بار
 انكچون بر نفس آيلدى مستانمز
 شول خج وزلفنده بولاق كهر به ايمانمز
 اوين ايشد كين ايل اولدى شكرهما نمز

بچه

بچه كلدى جان تسليم يارك و بابلغ
 خلق عالم هر دم او قور كل شى هالك
 بر عجب خطره در كه ياز بلور كاه سيلنو
 آشتاق ارتديغجراى نيازى دوستلاه

وله ارتدى بزم وحدت اچره كون بكون سيلنمز
 شريعناك سوزلى حقيقتمز بلنمز
 صوم و صلوة حج و نكوة كناه كبري محويده
 سبل كوزي رونان دن بق كوه سوكوندر
 قوسينه ابر شنج وارو كلور كسيلا
 اورر يايه طالمغه جان تركن او مو كرك
 حقيقتناك سرلى طرفتمز بلنمز
 ضرب ذكر اولسه كوكل پاسي سلنمز
 حقيقتناك كشتي طوغمشدر دولتمز
 اودانانك بحر ينه هر كركي صالتمز
 جانكه قيسنج اورر يايه طالتمز
 بو صورتك لباس و ير غبريه نيازى

وله او بخر طازو ايسك شابد كبرو كلنمز
 بولان او فكي كوزل يوزيكي
 وصلته اولان حبيده قارن
 عقلن و بر مز كدين بوله مز
 هر شام و سحر او دكزه بنار
 هم بكري صولان اغاور كوله مز

25

عاشق اوله کور صاروق ایله کور جهدا ایله یین منزل العز
 مفتون اوله لی مجنون اوله لی
وله بومصری دخی عقل کل مز **وله**
 ایا رجال حقا تقدیر سیل هر کز بوز لر ازل لوحنه کی بازی سستز هم یو یولر
 ندکوسعی ایدرسک ایت صوکنه هب چامورد روحوضک ایچی بولاقچه طویلر
 کوکل طویلدقچه عالم عیبک شموسی ایچیکلی ایلر آیدین قوه کوسی سورینر
 ندکوغیرنی اغلتسه برکسه آنیک مقلب اغلور و صوکنده اصلا بونوزی کولر
 طویلر کندسی بوق کبی اشین خفاه الان ویرن اودر کندسی تخفیدر کویولر
 نعم ظاهر در کون لیلره اعماله خفی ائی ظاهر کورن ایشنی بوز مغه یو یولر
 ظرافتله بومصریدک خبر لسم دیر همج
وله حقا ستری امین اولیه نه سلکم دیلر **وله**
 نازلدن بز بو عشق لیجنده رسوا اولمشز اسمر در سو یولرین معناده عنقا اولمشز
 کرچه صورت علمنده صندیلر کتره یوز کثرت ایچره بلدی لر فرد و تنها اولمشز
 شول اضا فاعین صوفلرین کیمک نه وار چونکه اندن صویوق معتا معرا اولمشز
 منطق الطیر ایلغان مغلفنده سو یولر هر کس کلامز بز یولر معتا اولمشز

لفظی

لفظ و صورت جسمه کلامق استر بز یوز بز نه الفاظی نه صورت جمله معنا اولمشز
 قطره لر ماغه ارماع ایزد شجره جمع اولوب قاریشوب بر برینه محال اودر یا اولمشز
 ززه لر شمشه کنش ابر بندی وحدت کانت قلمدی اصلا نقد فرد و بیکا اولمشز
 هر کثافت کم اضافت کوستر آینه دن اوکدورت توزنی سیلوه بجلا اولمشز
 زاهدک ذکر آیدیک شول حرف و صونک بیجا زاکر و مذکور و ذکره بز ستم اولمشز
 صوفنک شول هوی های نغمه سندن الما از وصل دریا بز نز اول سسندن معرا اولمشز
 عالم سمایه مظر استر بیک کل برو ادم وهم آکه تعلیم اولن اسما اولمشز
 تن کوز یله مصری صورتک کور سم دیر کم

وله زبراکم بز قاف صورت ایچره عنقا اولمشز **دیر فرس**

وصل حق اولماغه ایلر سن هوس عشق اولاشغیرینک کوکل کی کس
 غیری نسته صانر عشقی زاهدان کندی جنتدن اولوب دیر مقبوس
 کار باندر بو خالوقی دانما اصل عشق لیجنده اولمشدیر جس
 جسم و جانک قویوکل بکنله کوز راه عشق کیده مز مرکب فرس
 اون سکر بیک عالمی طوطو طوران کاف و نوزنک ترکیله بک نفس
 طرفه العین ایچره یا قوجله سن کر طوقنسه نار عشقند بقیس

26

درخفا باغ جنته اولورسه اوده باق شن
 وله ای نیازی قومه دله خارخوس وله
 درمان آردیم دریمه دریم بگانمانش برهان آردیم اصله اصله بکارهاتمش
 صاعصوم کوزلاییم دوست یوزگورسم دیو برحشش دمارلاییم اولجا ایجنه جانمش
 اول صنوردم آبروم تو غیریدین غیریم بنده کوزر شیدنی بلده که اولجاناش
 صوح وصولوه و حجارنم بقرزاهد اینک انسا کامل اولن لوزم اولدن عرفانمش
 قزده کوزامدی یولک باقنه وار منترک زدن کلور کدی بکنی اکلامین حیونمش
 مرشد کرکدر بلده حق سکا حق الیقین مرشدی اولیا نبارک بلده کوی کمانمش
 هر مرشده دل ویزمه کم یولکی چه بدو آقا مرشدی کامل اوله ناک غایت یول آتاش
 آکلها برسوزدر دوقوش دکلد یوزده عالم قوم بر یوزد در کورن انی حیرانمش
 ایشت نیازنیک سوزین برنسته اورمحق یوزین

وله حقدک عیارنسنه یوق کوز سنلره پنهامنش وله
 هریری حسنک کلسنا ایلمش هر طرفده باغ ویتنا ایلمش
 زینت آتمش زبریس اوصافله هر صفدن ذات اعلا ایلمش
 بونجه اوصافدن کورین بر جمال بر جمالی بونجه الوان ایلمش

هب

27 هب کتاب حقد ایشیا صاندک اول اوقور کم ستر و طمان ایلش
 حسنی نظرهار ایند جمه لصفات زاننه انسانی برهان ایلش
 حقی استرسک یوزی اشابق شمس ذات یوزنده چخشان ایلش
 حق یوزی انسان یوزند کوز یوزی ذات رحمان شکل انسا ایلش
 پنجه کورسون شمس وچهن چون انک زاهد اعمی که طغیا ایلش
 ایجنی آلمش انک زرق وریا کولکنی شیطان بریشنا ایلش
 هر نظرده کور دیک حق عارفک هر کور شده پنجه احسا ایلش
 حقی آکلامق دکل آسان اوله عاد تلحق یوزله ارکان ایلش
 سالاک ابرنج کلاله شویله بیل یوزده کی یاش بغرنی فان ایلش

اکلنجه ذات حقی زوقله

وله بون نیازی نیجه سیران ایلش وله

کوزیت صنع قدیمی کم کیمک خلق عظیم انمش تمام خلقه الو فعلن دلن کولکن کرم انمش
 کیم یبد نفس ویدا فعال ویدخوبیلض انمش قهر اوصافن منظر قیلوانی لایم انمش
 نکم تقدیر ایدوبد رحق اولوالت اولظاهر نده تد بیلدک وناکه که تقدیرن حکیم انمش
 ولی عارف اولن لطف سونتر قهره انجنیز ایدو جمله خلقه عطاس اول عیم انمش

ایکس بریلو طو غو حقیق کور
جلالی پرده سن جکش جمالین جرم اش
ایکستک وه لاد زمد کال حسن ذاتین
انکچون برین قزما ایدو بیرین حیلتمش

وله نه حاصل ای نیازی جفت عفا نکر فرسک **وله**
دجرف طوته لم حق بک انده سنک دار نعیم اش **صاد**

یو طبیعت ظلمتک دیلق استرسک خلاص
کل ریاضتله اربت بوجسم و جلیچون رصاص
نیچ جروج ایلدیسه روحکی اماره نفس
سنده کور ذکر کله دویک باشنه ایلده قصاص
هر نه وقتن غالب اولسه کس غدا ظلمک
کیچکونونذرتت توحیدی قیل ساکرمناص
عزبت خلق اختیار ایت سن کاکل ای کول
تا بولاسن حق فنه عزت ایلده اخصاص

وله ای نیازی یوریاضت یولینه کم کتدیسه **وله**
دجرف بولدی رشول زو فیک بولدی ای الحق خواص **ضاد**

سن سنی بلکدر الحق پیره الفستک غرض
نکته فرم ایلکدر علم حکستدن غرض
خلقی بو نجه انبیا کم کلدی دعوت ایلدی
وحدتک ستری بلنمکدر اود دعوتک غرض
صانع کور کونده یوز بیک در لوضعت کور
کدنی کوستر میکچور در بوضعتک غرض
هب جلالتک پرده سیدر کفر و عصیان
بحر جودک قطره سیدر فضل و رحمتک غرض
نفسنی بیان ایرمیش بر دو کتیز دولت
فقر و فخریدن نیازی بل اودولتک غرض

وله **دجرف** طاء

هر دینک سوزینه الذنوب اتم اخل اولد
هر لیبی ستره محرم صائم ایلده احتیاط **28**
شولکه سوز قدرین بلور جانک نثار ایلکاک
ایغینک آلتنه دوشه یوز بکی چون بساط
عارفک قدر برینه عارف اوله تله بلور
اهل علوک رتب سنی بلر اهل الخطاط
کوچ کورمه کندیکه کل کجا عدل طوی
سکر حلو در آندن حاصل اولور بساط

وله ای نیازی فانیغ وازد اول و اچک غم **وله**

دجرف قهری و لطفی بریلو یصک غم اولور ساکن شاه **نذر**

بوکون بر مجلسه واردم اوتومش بریند ایدر و غط
اوقولوش کتابینی بو خلق اغا دور و غط
ایکی بولمش جهان خلق برین جنت صلش
ایلکر سیدن بیرین طهوبه قیدر و غط
چقراغزنده انشالرقار شیطان ملعوف
صناسن یدی طاسونک عدلی کتدیر و غط
طهوبه شویله طولدوش بلجده بوقه **جده**
اکا بریشدر خلق عجب خذمتده **عظ**

وله بر اشور و اعظا کاحقا که یانز با قیلور دائم **وله**

دجرف نیازی نیک همان الحق جهانده ایدر و اعظ **عین**

صدقه کبر دکه بولمهای شیخاع
برقی کر کلور سوز وار قیل سماع
جمله دن اول ساکلازم اوبان
جمله بار انکل ایلکل و راع

سال و سلک تو و نحو آنک یار ترک ایت انادری و بر سر که صنع
 بر کل فالور اراده آید شیخ طاپشور که ایله اتباع
 بویله ایتسک بلحقیقت بیتره از زمانه حاصل اولور طواع
وله ستره توجیدک نیازی حاصلی **وله**
در حرف حقه اور نام قالمایه نزاع **در حرف**
 هر کیم کدر حقدن بویکنه اولسه داغ عاقبت در مانده ابرو جان و کور کلی ایصاغ
 لیک دردی اولمیانک در دینه هیچ چاره یوق کوکلی اولشد لیک یا نندک اولد اتم اولداغ
 حبس ایدو شهبار روحی داغ نفسی سبل اولد جیفه دن غیره نه سید ایلر هویله آفساغ
 شول اسپر نفس دائم معدن طاموره نفس الزدن قور تلامبخت اولشد طومور
 نفس اودر کم جهل قان کوس قایلر کوکلر روح اودر کم علم نوری کوکلر باقا چراغ
 نونبای معرفتله روشن ایت جانک کوزین کوره سن جانان هر یوزدن اوله طماغ اوس
وله جان و کوکلک شاد اولوب هر غصه دن ازل اوله **وله**
در حرف بر اوله دائم نیازی کوز یکد یقین ابراغ **فار**
 کل اصوفی چصار صوفی قبل انصاف فوصورت دوز کوی قبل ایچکی صاف

ربا بیله بو عمر ناز نیستی نیجه بر صرف ایدو ایدرس اسراف **29**
 قوری دعوی صاندک سن بوعلی بو بویله بو بویله می کنه بر اشرف
 دخی کامل کلک بو می نشانی سکا درویش اوله اطراف و کفاف
 دکل باقده مرشد لک بو رسنه کمال اهلینه یا قشمر بو اوصاف
 اریب پاک ایله قلبک ایله خالص بکنمز بو بویله قلبی آکلا صراف
 حقیقت کار بانین اویله کور قتی روشن بویله کیدر اول اصناف
 فنا قافتند آشمز بو تلری هب بقا عنقا سنه اولور لراضیاف
 بو بویله جمله دن اعلا طور لر سهرای وحدته ایدین اسراف
 حرفه باقمه اندن ایچرو باق نفس در جان دکلر نونله کاف
 نفس محرکه نال اولمش نیازی
وله صدا و حرف ایچنده اولتا اور رفاق **وله**
 بولان جمعیت کبری اولور صاف وجودی اولور نیک حابله قاف
 دلیلله ایلنر دعوی مردی کوکلر تمیتیدر نونله کاف
 اولور ذاتی بو موجوداتک اوجان اولور بو کون اکا اعضا اوصاف
 نته کم اولور جان مخفی بدندن کر کدر اوله مخفی قطب اطراف

ربا بیله

وله فتاهبذلتك جردی اولان ار...

در حرف نیازی کی انجرا اول قوری لای قاف

زاده صورت کوزتمه لجر و کل جلد بق

و جری اوزده کونه بازمش بفر جرایق

مصیبت حشتمه یا بلش هوا فله آبتی

کل اینا نمرسک کیر او قوم کتیب عرفان بق

چشمه کی کوسه دکنج عاشقک جان لور

لباس اجدی جان نفع لایب جان بق

زلفنک هر تلمه باغلو بیک مجنون لور

خطنک لیلند کی یوز بیک تا بانه بق

آتش ز حسا ریله با نیش قر و مش جری

حرف لیا سندن کی معر انضام برانه بق

عالم نك حسنك شرحنده اولش برکا

وله متن استرمک نیازی صورت انسان بق

حق علمه بو عالم بر نشو ایمن الحق

اول نقطه نك ایجنه کیتنی نیویک دنیا

بو عالم او در یاده بر قطره ایمن الحق

ادم رمی هر کیم بولد بیه او در آدر

بو خسه کور بین صورت بر کولک ایمن الحق

بوزوقه بلو هر کس بولد و طهر ناکس

ایرن آکا آدمده بر فرقه ایمن الحق

تاجی دینلن فرقه بوزهره ایمن الحق

مفعول مقاعیلن مفعول مقاعیلن

اسم لازم قولشده بو جهاتک شهره
قاف بونور یا صحر قر اولان سلطانی

ای

وله

ای کو کل اول بغل حقدن ابراق

تند جانک و لایکن ابله ابراق 30

دشیده ده ایلزده اول قیل سفر

هیچ ابد نمه بر مقامده سن طو ابراق

بو خسه بو فرصت یز باقی دکل

منزل آل دوشمندن لو تاپه فریق

کل بو عرض و ناموسی قیل تار و مار

کر بوله کیر دگسه وار عاریک ابراق

خلقک او صلی دیمه ستنک ساکنه

عاقل ایسک ادیکی مجنوننه طاق

علکه مغرور اولور سکن اوله هیچ

اصی و بر من ساکنه تاه ناه اق

کی صغین چقم ایزندن مرشدک

هر نه ایدر سه سکا سن اوله طاق

برالیکه کوز باشندن قیل عصا

برالیکه دره او دندن یا قی چراق

وله ای نیازی طو تر ایسک پنجه

دربیه ساکا استدی کک اشته باقی کاف

حق اولونک رهبری نفسیدر کمالک

دل تختنک سموعه نفسیدر کمالک

تفسکی مات ایلین رفیع مات ایلین

نفع حیات ایلین نفسیدر کمالک

استوکیت آدمی آدمه بولد بوردی

ستر نخت دی نفسیدر کمالک

سون بخشی او قوا کلا غل و جی حقی

بله سن او منطقی نفسیدر کمالک

روح القدس دمئی ادمه استانی
 مایه زات دینلو فیض نجات دینان
 در بر قبیل تنلری ننده ایلمه ناری
 موتایه ایتمه نفس هر کاره کرس
 نیاز فی جان ابدن ذره سی کان ابدن

قطره سن عمان ابدن تقسید کمالک
 ای بلبل شیدا بنه افغانه می کلدک
 بقور یکی باغرسه بلا سن پاش آجر سن
 پروانه کی آتشته رانم جان آتر سن
 هر شی چالشور بر صفتی ایلنه معور
 وجه حدیث که شوا شیا ده کوشش
 بر کسه سنک اولدق هیچ راز که هم
 بوخسته تیازی به شفا جزین ایدرس

دره دوشنک در دینه درانه می کلدک

کوست

کوسته بکدر کوسته بکدر کوسته بک
 کافک بیری جهتم در وی
 هم صراطه اوزر کچی مؤمنلری
 ایلمش در حاله ناشیند ایلین
 سن سلوایی بهوردی استمن
 سگری اولان غلابی نیلسون
 استوی عرش شمر عیاستن
 چنک کول چنکی آقا قان یتر
 طوغری بولدن طشره کدر صبر
 اول منافق لرو ز بر اولسون بایک
 درک اسقله منافق اولدی سک
 شاشن آندن طاغده خزیر بریمه
 کر نصیحت ایلسک تلحشرک
 استدیگی یا بصل یا مرجک
 عقل و فکری بکرنیک طونج سمک
 چنک کانه جولدن قوجا درک
 جانته کلب اوردیگی نان و قک
 انبیا جکدی بودر دیسته بچک

چون کتاب الله در حیل المتین
 بک یا پیش بو عروة الوثقا بک

در ویش اولان عاشق کک بولنده هم مارک
 الجقدن الحق یوریه طیارق ایچنه جوت
 ذکر حقه مشغول اوله تا بانه بانه کول اوله
 ایون کشی اول العزم مقصود فی تیز اوله
 بغری انک بانق کک جا کوزاری تیغ کک
 عشق آتشدن لاجیه اریه التون اولو قک
 استرسه کم مقبول اوله توجیه بویانق کک
 نوع اولیا اول اوله عزیزی طاعنق کک

صرمق کک

درويشك انك الحفي بغدادى بجزءه بويجى

وله بومصرى كى بالجفى هر يراقى باصو كرك وله

مختاره واغب اول احسانه بزم درسك	درد حقه طالب اول درم انه ابرم درسك
جانك دن اميدك كس چا نانه ابرم درسك	عشق بوي بلا ليدر هر كارى جفا ليد
يوزك يره سور خاك ايت عمانه ابرم درسك	اودباق سبتك چاك ايت صو كج اونك پناه
قهرينه ابرو الصال دركانه ابرم درسك	بولوى بل آندن كل درباي بول آندن طلال
بله كركى ترك ايت عرفانه ابرم درسك	پيركله اولن عهدى كوتنك وازيه هفت
يوسف كى محبوب اول كنعانه ابرم درسك	صبرتمده اتوب اول غم چكده يعقوب اول

ترك ايت قورى دعواى هم عجيله رباي

وله مصرى قولو سولاي سمانه ابرم درسك

آه وافغان سكا بار ايلدك	كوزلر كى تولدى بيدار ايلدك
تولدى بلبل ايشيكي زار ايلدك	عشق او دينه ليكي زار ايلدك

نه سبيدن عزم كلزار ايلدك

بوروكمز درويك تولدى سبب	تولدى آغلسك نه ايلرسك طب
تولدى بلبل ايشيكي زار ايلدك	كله كى ديدار يچا كوردك عجب

نه

نه سبيدن عزم كلزار ايلدك

هرج بقاسى بوقدر انك نيز كچر	بوفنا كلزاره طلب سكا كرك
تولدى بلبل ايشيكي زار ايلدك	بوفنا ليجه بقاطوبيك فكر

نه سبيدن عزم كلزار ايلدك

دائم آغلس طوبو دكلتمدك	برقران اولوب بران اكلتمدك
تولدى بلبل ايشيكي زار ايلدك	مكسه بلز حالكى اكلتمدك

نه سبيدن عزم كلزار ايلدك

فرقك كوندن كونه اركون كيدر	بويجه حسرت دن دي جانك تنه
تولدى بلبل ايشيكي زار ايلدك	لطف ايدو كل وينياز به خبر

وله نه سبيدن عزم كلزار ايلدك

ستره غلقد ركوكله ذوقيله ويجلك كرك	عارفك مطلق كلام طوبوعه انسا كرك
بولغاه آنى دو علدو بكم سلطان كرك	بخرينه در تصوف مالك اولمز هر خيس
بوملز آنى بحرا بجزءه بجزءه پايان كرك	دزيكها كاغنى علدو بولمق استين
دلوه كى دعوايه اله حجت و پرهان كرك	معرفت دعواسن ايدن مدعى علم كرم
كوكلى جمله خلق بجزءه خا كلر كسان كرك	عارف اولدر باشنه خلقى در جمع ايلز

کبر و عجبک علندن فوریلوب صاغ اولوغ
 شهرت استی معرفت کتریف بولقد محل
 اولدند اولوب قیره کیرپ هم حمله لوب
 نفسی طاموسی صرطه شرعله بوندک کچو
 سوبلیوب ایشند یکی دخی کور بولور ایکی
 هر قس طوطیلره فتح دهان ایتد که اول
 که خموش اولوب دلندن کسه المایچو
 کاهانس و کاه هبیت کاه رویت که جمال
 نرک اید و جملة قیود ایت ایشه صرف اول
 آره دن اسقاط ایدوب جمله اضافی هین
 چونکه عاریدر اضا فاندن وجودی بلیک
 مصدیر ایزک اضا قاً ایتدک لایق اولدن

وله کمل انسان ایچند بیکده برانسان کرک **وله**

ساکلن مرشدینه خدمت شاهان کرک
 کیجه دنیلبله عقبایی دخی ایتیه عار
 ایشیکیه قویا باشن دیده شاهانه کرک
 بولورک محنتنه اول قتی مردانه کرک

نا مراد

33 نادر اولوغه طالب اولکم منزل اودور
 دخی خلق ایچره ادی عاقل و دیوانه کرک
 اسکی دیوانجه بقوب هم قتل اوغلا نه کرک
 کمی صاغ اولسه لای غضب ایدر اماره نفس
 بو باغک بلبلی عشق اودینه برونه کرک
 بولورله کیمک نیازی کیره قویان اید چا

وله عید اکبر در کا وصلت جانانه کرک **وله**

استریسک بوله سین جانانی سن
 کندی حرانکه کوزله ائی سن
 هر صفتکم سنده ورا یزله ائی
 ایرشنج ذاتنه اوزله ائی
 کتختی اشکار هب سنده در
 ایکی علمده نه و ز هب سنده در
 من عرف سترینه ابر قوغدتی
 حشر و نشریله طهرتی جنتی
 کلسن ایکن بیر یکی خار ایله

33

انفسى افاقي بيل عار ايله
 ذات حقي اكلر ذاكدر سنك
 سن سنى بلك بجا كدر سنك
 صورتى ترك ايله معنى بوله كور
 غير بقره سنه استه سنه بول
 هم صفاتى هب صفاتكدر سنك
 غير بقره سنه استه سنه بول
 قوصفاتى بحر فاته طاله كور
 اى نيازى شرفه غيه طوله كور

ول غير بقره سنه استه سنه بول

اى كو كل حقه كيدك رهي بول
 جانك ابلنده كى شمس و ماه بول
 اهل درد اولوب درده اهي بول
 ارم ايسك شتم وجهه لقمى بول
 فته باقسك اول كوزل اللهى بول

دولت دنيا به مغرور اولمسن
 انلرى عزت صانوخور اولمسن
 لذت جاهينه مسرور اولمسن
 ادم ايسك شتم وجهه لقمى بول

فته باقسك اول كوزل اللهى بول

كرچه اللهه عبارته كوزل
 حاوت اهائنه كرامته كوزل
 زهد و تقوا و قناعته كوزل
 ادم ايسك شتم وجهه لقمى بول
 فته باقسك اول كوزل اللهى بول

اوسكا اچمش دردم كوزين
 نجه شمش كوستر مش ايشاره اوزين
 سن بتورمش سن ها آروس اوزن
 ادم ايسك شتم وجهه لقمى بول
 فته باقسك اول كوزل اللهى بول

عارفه ايشاره اسمما كورينور
 بو نياز بندنده موعلى كورينور
 جمله اسماره مستما كورينور
 ادم ايسك شتم وجهه لقمى بول

فته باقسك اول كوزل اللهى بول

آشنای عشق اولندن آه و ناله كسك دكل
 اول جمال مطلقك عشقنده ارتدق نياز
 كشتى بجه دمارم روزگار كسك دكل
 اولقد رننا زار ترير بر گلزار كسك دكل
 يبرى جنت باقدينى ديدار اولور سه عا
 و جبرى نوزندن آنى باقلمغه ناله كسك دكل
 بو نشانى عاشقك راحت اولور غم بيز
 حيرت اندر رحبري ليل و نهار كسك دكل

شمع عشقه مصرى يا ياندر اوزك بوغ اولملم

عاشقه هر نوقلغك او سنده وار كسك دكل

هو ايسه بتر كو كل اللهه دونه لوم كل
 نجه بر سوره لم غيرى نجه بر ايله لم آرى
 سوا ايسنه اى دل كل اللهه دونه لم كل
 اكلم وصلت يارى كل اللهه دونه لم كل
 بزه حقدن كل اولمدين اجل كوسى اولمدين
 جانك عز ليل المدبر كل اللهه دونه لم

اوزفر ميسن اول ياره كه آلدانمش سن ائيه
سختي آرزوش اقامه كل اللهه رونه كم كل
طلب قبل هر سحر كاهي بود كدن ابل كل آهي
سونار بولدي اللهه كل اللهه رونه كم كل
صونه كم كل بيلنه كلې بويين دبر نلوه
وصالينه ابر نلوه كل اللهه رونه كم كل
نيازي به اولوب حال داش اولور كل بويوله بولاش

وله دو كوي كوزلر بيز دن باش كل اللهه رونه كم كل **وله**

بوفتانك عز و جاهي عيش و نوشي برخيال
كور مردم بر غزرتي كم بوليه آخر زوال
كون بكون اكلمه هراهل فضل و اهل حال
كتمه زوق جهانك كلمه دشم ملادن
بچار باب علوي قيلدي موت بزور ابراق
هر ريتك افتراق قلدی بزى كالمال
كر چه انسانه فلور بيك حسره ويك ربه
كند كنج دنيه دن هراهل فضل نالكال
لبك كند كه عز بزم شيخ محمد دنيه دن
قلبزي بقداي دردي قدزي قيلدي ^{بال}
روح ایدی جسمه ايجره كوياشه عاقده
عالم ارواحه او جدي ايلوب غزم وصال
آه واه و فرقت هجرانده يا مفده دلم
كوزلرم قانيله اولدي بويك غم و ستال
نيه لم چون كل شئي هالك ديد خد
ديبه لم الحكم لله الكبير المتعال

بوتيازي حسن خميسه ريدی تاريخ آنك

وله الله الله ريدی و قلدی بقايه ارحال **وله**

وارلغك

35 وارلغك محو ايلوب ميدانه كل
لا وادان كجوب مردانه كل
كل حقيقت علمي سنده اوقو
بر قدم بص مکتب عرفانك كل
ظلمت حضرت به كير كوه چقار
اب حيواندن ايجوب هم خانه كل
شرف باشه ناج ايد و اسكندر ^{اول}
كج او تور تخت دله شاهانه كل
كوت كنزا سترغ طويله كره
صفله سترغ ديه هر نادانك كل
وحدتك ميداني سترغ وارلكن
كثرت ايجره كبريه سن زندانك كل
اي نيازي باش اچوق ديوانه سن

وله نيجه بر ديوانه سن اوصافنه كل **وله**

پادشاهها عشقكي همزانه قيل
ماسواي عشقك بيكانه قيل
ذكو فكر كله بني پر نور ايدو
مست ومد هوش ايلوب ديوانه قيل
نيلكدر سندن آبرون بني
والغم شهريني بيق و ياره قيل
مرغ روح ميلتي كس غريدين
شول جمالك شمعنه برونه قيل
كوكلي مرآت ذات وجه ايدو
اول تجليله بني مستاندي قيل

جذبه فيضك شلبي طولديروب

وله بوتيازي بنه كي ميخانه قيل **وله**

کل ای بحر حقایقه طلب قلب این صدق
 کل ای کوه لرزیدن هم خیزد اولین کوکل
 کل ای عشق او دینه پروانه کج جان آتیا
 کج کونندز اینی بیل کی زار اولین کوکل
 دو کدی عک ای کوکل هبا بر زده غفلتله
 کل ای عری تمام اولنج بیدار اولین کوکل
 صودن بر عبرت المارک نچونک دانه تو چاقتر
 کل ای وحدت دکنز بی طلبکا راولین کوکل
 ایرشدی منزله بجمله بول اهل من دونی ^{قلیله}
 سنی نیدم بویولر زده بکا یار اولین کوکل
 قونک در دینه چاره سن ایش سن بو عله

نیازی در زندک در دینه چاره اولین کوکل **وله**

نصیحت بعضی الاخوان بمنزه بکشف اسرار ربوبیه وما بدعی الدعوی **وله**

بلجامع الاسرار للفضائل یا کاشف الاستار للعوامل
 فهل رأیت بحراً اوسمعت یری دروا بهالی السجمل
 لکنه لا ینبع الغواص من اخراجها مقدار کف السائل
 کن کاتماً اسل شرع المصطفی نکن ولیاً هاری القوافل
 ولا تجب عنها کل سائل بل کن زماناً سائل المسائل
 واحذر عن الدعوی بها فانه لدى الکرام عد دعوی باطل
 وابسئک بغفر واحتیاج فی الهیوی وبالفناء عن الوجود والحقائل

هذا

هذا من المصردی تحفة لکم

وله خذها فأن من جملة القوال **وله**

سوف تری النور قبیل القول بهزم عیسی به اجثار غول
 سوف تری ظلمتهم تجلی نه ها و کرم علیهم نچول
 سوف تری میر عفار یتهم حین راه من فریب یقول
 سوف تری اهل سما یحیی یسجد بالطوع للوقول
 سوف تری قویة مصر یتهم تنشق عنه ارضه بالوصول

در حرف مبین

اولمده دیکر ایدی آه وافغانم بنم کج کونندز بلمز ایدی زلد و کریانم بنم
 دوشدی عشق اودی بوجانه بقدی کالین ^{تیمی} کل اولنج یا نزا اولدی نارسوزانم بنم
 خار و خاشاک انا نیت ینالی عشقله - عرش و کرسیدن کلکش اچلدک بیدانم بنم
 عار و ناموس شیشنه سن برله اوروی ^{قرمیدن} وجه حقی اولدی هر روزده سیلنم بنم
 راحتیه استدم وصلینی قریلیدی بکا درده دوشوب اغلینج کلدی جانانم بنم
 طوبله چوکافی صوندی باک جاناتان لطفله بنده در انا کو نیمز طوب چوکانم بنم
 حیرت اندر حیرته شوپله دوشردکوکلی ^{شیر} شرح اولنمز بودل ابله شمده حیرانم بنم

عالم اول عمار حیرت اندند بگا
 ابتدا عزم ایلینچر بوجود اقلیم
 هب برز قفتان ویرلادی دوشلری هم بکا
 صویه واردق انلرله قابلین طولدر بیلر
 دیرلر امش خلقه ذکره کبروت و غیره بچون
 حلقه برکز دوندیس بن نیچه دویک ایلیم
 یاربله عهد ایلیم که طاقو کا جمع اول
 آنچون که جمع که پریشان نا اید
 دوندردائم معیاسی تقاضا سنجی
 دونه عرشیه هرکیم خبر اولدیسه

وله اول دویار الحق نیازی علم و عرفانم بجم **وله**

عادتیم بود زلندن کونده بریشان اولورم
 بوجهانک خلقه بربر اولم اوغرر بجم
 که سحاب و که مطر کا هر طولومر که فار
 که نصهار که بودی که تر سا که مجوس
 دیرلوب کا جمع اولور کا هر بریشان اولورم
 جمع ایدوب بوخ فاشی بریدستان اولورم
 که نیات و که حیوان کا انسان اولورم
 کا هر مشبع کا اولور سق مسلمان اولورم

37
 کاہ عابد کاہ زاهد کا هر فسفه دوشم
 کاہ اولور باقر قزای و کاہ التون و کومش
 کاہ اولور بندر حقیر هیچ کس اولور نیند
 نعل ابله طریق اولور سندن برم که طار اولور
 کاہ اولور بوخ من علمده بن براندیم
 کاہ اولور موجود و معدوم که چون بعدم
 کاہ دنیا کاہ عقبا کا هر محشر که صراط
 کاہ مالک کاہ آتش کاہ نفوس که حمیم
 کاہ ذرّه کاہ کونش کا هر فر که نجوم
 بوخ صور نر لباس کا هر بربر کبریم
 شمدی که شرتک اولور آدم نیازی سوبلور
 ای قدرت استی پادشاه لطف ابله بوخ بوگر
 شول اسم ذاتک حقیقون جمله صفاتک حقیقون
 اول ستر اعظم حقیقون اول نور اکرم حقیقون
 لطفکله انسان ایلرک وصلکله احسان ایلرک
 کاہ عارف کاہ معروف کاہ عرفان اولورم
 کاہ اولور علمده بومعدنر و کان اولورم
 کا هر فایز قافه حکم ایدن سیمان اولور
 کاہ عرش و کرسیدک یکک عالی میدان اولور
 که قیوسی جامع اولمش اولور حرمان اولورم
 کاہ تجلیله جان و کاہ بهمان اولورم
 کا هر برنخ کاہ جنت کاہ نبلک اولورم
 کاہ خور و کا هر غلمان کاہ رضوان اولور
 کاہ ارض و که سما کاہ عرش رحما اولورم
 که صوبینوب که جمله سننک عرش اولورم
 عالم وحدت لیکنک ستر بز دان اولورم
 بغلندی هر یا تم ای شاه لطف ابله اولورم
 عز و ثباتک حقیقون لطف ابله اچی ویر اولورم
 اول فخر عالم حقیقون لطف ابله اچی ویر اولورم
 هر کل حیلن ایلرک لطف ابله اچی ویر اولورم

صالدك سكاره خورد بلي ارم اولونوم سني
 بشاشردى بيزى نفس بدلدن هب بوز
 بوجان بنده وصلت ديلرس شاهل وركت
 هر قنده كامل كور سوز ياقا كور نور
 قولدن نوله يار يتا كم ساكه طوغرى بول
 ذكر ك انيس ايت بوزله ايرشه تا اولدن
 بىغلا دى دنبا رنى لطف ايله اچى وير بولم
 اى لطفى چوق سنده مد لطف ايله اچى وير
 وار ما دل نصرت ديلر لطف ايله اچى وير
 دو نوب سكا بلوار ز لطف ايله اچى وير
 سنس قورورده دوا لطف ايله اچى وير بولم
 بول كوستره ابلدك ايله لطف ايله اچى وير بولم
 نسون نيازى در رمنده ايمش عناصر فيد ويند

بلم اللهى غيرى قتلطف ايله اچى وير بولم
 صالدك اول نور نبوت بر تو بن فوق الام
 غلغله طولدى جهانده قوند بولر علم
 بحر علمده بلندي حكمت لوح وقلم
 مرجيا اى صاحب المعراج فى راج الظلم
 دوست لغبكه يار دلدى اى بنى محترم
 حمد لله ساكه امت ايمش اول ذى كرم
 شول زمانكم باش اچى بال اوق فان اعليم
 طوعك اول صدر رسالت با صلحك ترازون
 چال نوب طبل بشارت كلرى شاه انبيا
 نور وجهه ندى انجم وشمس و قمر
 مرجيا اى مصطفى اى نور عين اصفيا
 كلبيدك عالم خلق او نمزى جهان
 بن كنه كار امته سن شاهى ارسال ايلدى
 يار رسول الله سفاغت قبل نيازى مجرمه

اياغى

اياغى توزنى سورمه چكلدك كونجانم
 كورينور اولد هر كاهى كوزمه وجه جانانم
 بچون سومبجان انى كمانده بولد جانانى
 بقلدى قلعه كفرح ياپلدى دين و ايمانم
 چو بيلدم شتم وجه اللهى قورده ستردم اللهى
 فدايم حقدده واللى نه بيلم قلدى نه دانم
 كه بيلدم جمله حق ايمش اولده غير بوق
 بكلى آنده غرق ايمش نه بن واريم نه عرفانم
 بولوشدى برتن و برجا بولمكى ايند بيلرسيران

نياز بدن كورين اول بن الحق اديله صانم

عشقك مينه بن قانه كلدم
 شوقك نارينه خوش يانه كلدم
 شمع نوحيدى كوردم يا قشدر
 كدى قاريم پر وانه كلدم
 حلقه ذكرى قورميش عاشقلى
 بنده صحنده جولانه كلدم
 مجنونم بكون ليلا درد ندم
 عقلى نيلرم د بوانه كلدم
 دردى جانانك اچدى باره لر
 بفرم اوستنده در مانه كلدم
 اچى ستانك خاكچا بسنه
 سورمه كوزم سلطانده كلدم

باره مى بيلدم يار مدن ايمش

بونده نيازى لقمانه كلدم

اول منتم كم واقف اسرار علم آدم كاشف كنج حقيقت هم حيات عالم
 بنده مخفی اولدی غیبیا لغیبیا اسرار همی بنده در ستارانت آكه كند مبرهم
 بن جمال حقى جمله شيدن ظاهر كور مشتم بومر بایه انكچون باقدیغچه حرمم
 هر سوزم مفتاح فضل كنت كتر اولمشده هدم عيسى ايله هر بر نفسك محرم
 جمله موجوداتی و بر دم بن وجود واحد ذات اسما و صفات ايله حاد بكدم
 برده كو كده هر نه كم وار بغلودر باشی بكا اشكاره ونه باند بر طلسم اعظمم
 بن اومصرى يم وجودم مصرينه شاه اولشم

وله حادثم كرجه ولى معينه ستر اقدم **وله**

اول جهانك فخر نيك سرتينه قريان اوليم خطبه لوهك اين شانينه قريان اوليم
 قاب قوسين واد ناسينه قريان اوليم بن انك علميله عرفاننه قريان اوليم
 بن انك اسرار معلجه قريان اوليم
 اول ابو بكر و عمر عثمان على دريت ياريد اول رسالت باغتك انلكل كلز ريدر
 جمله اصحابى هدايت باهنگ انلوريدر بن انك الينه اصحابينه قريان اوليم
 بن انك اصحاب و احبابينه قريان اوليم
 اول حسرتلر نيه نه ريلچوردى اشقا هم حسين اولدى صوسر لوقك شهيد كند

ايكيدر

ايكيدر اصل و نسل جمله آل صطفى بن انك الينه اولاد دينه قريان اوليم **39**
 بن انك اولدر و انسابينه قريان اوليم
 جمله امتك خير ليدر او شاهك امتى امتينه جمله دن ارتق ايدجق رحمتى
 انبيا انكله بولدى بو نخلطف و عزتى بن انك لطيفينه احسانينه قريان اوليم
 بن انك انواع الطافينه قريان اوليم
 هر نده كلو انبيا و مرسلين كم كديلر امتى اولقلغى حقدن تمنى فيلدير
 اوليا اكا نيازى قول و قريان اولدير بر انك آباغتك توزينه قريان اوليم

وله بولينه كيد نلرك بزينه قريان اوليم **وله**

خدا نك صنعت آيينه عالم دوشوبدد صانعك مرآت ادم
 اولور ادم كه نفسين طامشدر اولويدر حضر و عيسى ايمهم
 نه كور رسه ابو كم زير وباللا كورداوز نفسى هر باقدىغى دم
 اكر رالى اكر مرئى و حرات قونك اصليدر ادم دهكى دم
 نفسدر بجز ذات الحق حروفى انك امولجى بل اول شار و حرم
 كور امدى بجز كاندر بو نجه امواج اولور ظاهر كيدر نيه فالوريم
 بو عالمده بجز درهم موليد انك امواجيدر شكيكده ريم

هزاران موجی بر آنکه یوغ ایدوب ایدر امثالنی بنجدید دمارم
 عجب مثلی دیمک غیری دیک یاخود عینیمی یا جمعی داسیم
 بن عین و بنیلن غیرد بکدر بودر مثالی جواب الله اعلم
 اوزنی اولکیدر صورتد رز غیر که یعنی چا اودر ترکیب اودیم
 زیر اجا بردر جوق اولد صورت بودر قول محقق هم مسلم
 دینک نیچون بلنر حال اولی چون اولدر صکره نیچون دیرک بلیم
 نعتردن بلنرک ظهوری اوبر لادن در دیدیکی بلسم
 نیچایسه نشن اولده کوکلی اوزوقی اوزولر ثانیده بیکم
 طلب اولکی روقی حکم جاندر جهل ترکیبتک حکمی اول اسم
 قوبر نقطه در علم الخوقی دست چوغلدنچه طولر قلبه هم فیم
 نیازی تحت باره نقطه اولدی

ول عینک سرتیه اولالی محرم

برکسه عجب بوقیکد بوسینه م یارم شرح ایدر اکا حالی سینده کی یارم
 اول وجهله که جان وولی بطلب اولسه دیسه ندزما آغره یارب دل قارم
 چون نفسنی بلسه کیشتی اللری بلور مشن بومعینه بوق بندر علاجم نوله چان

ترک

ترک ایلبه هم عدله ناموسی اولار اول وقت ابورک یاره سینه هر صی صام 40
 المحسن لعل کراته در نستره دیکر کورینور کچه نیازی و التمس لصدی
 وجهه وضو الله عنده بر وانه یه اود بلیله دایم کله زارم قدس سه
 یا من توحد بالغفران والعصم یا من کبا والذنوب لایه کاتم
 یا من ترحم دمع العین کالایم یا من یحب انین العید من ندم
 یا من لایه دوا و الداء والسقم
 لم اقدر الصبر فانفسی من غولتها وزاد طغیا دنها جی و ماتنها
 الان قفت علی باب الجاه لها اذ نیت کلی ذنوب واعترف بها
 لکن عرفتك بالتوحد والکلم
 قد فاتنی العمر والشیخوخة نازلة بالراس مالی العید السیر ریلحه
 والنفس فی کثرة العصیاء هائ نام العیون العبد ساهره
 تکی علی الباب وسط الیل فی الظلم
 صارت ذنونی کوج البحر ومدد عدت عن الرمل والنجوم بالعدد
 بغرم فی العوالم خیر مقتصد لا تقطعن رجائی فیک یاسند
 یا غافر الذنب للرجین بالکرم

مامالت النفس الى الطامس كسل وما اعتدت الحسنة المحشم من عمل
فسالت العين للصرى من وجل ارحم بفضلك لا تنظر الى الدليل

ان الكريم يحب العفو عن خدمه

جانانه كورينور بجا جانانيد بقسم كاشانه كورينور همه ويزنه بقسم
مست اولوب اياغم زه بصديغي باليم هر بار اول ايكي كوزلوي مستانيد بقسم
محبوب سويستدن زعي منع الملوطن ايستمن اولور قولغم افسانيد بقسم
جمله بوجهاد اول صتمك وحييد الحقا كرمسيجيد ودره ياخورد بخانيد بقسم
هر ذره تيازي هم خورشيد منور هر قطره هيمن لجه دريا نيه بقسم
ابن وقتم بن ايلوقت اولمزم عبد محضم بن نصرتق بلزم
ان دائمد حقيقت كورستي آندم بن كتمزم بن كلزم
مرم ايجره بن طوغزم يرغلام هم بگرم بر كلزم كيم صولمزم
بن طوغزم آند سز عيشه هم اتصال واركا ابر لمزم
صنم كم مهادي هم مهادي اوود ادي شجيا درانك يا كلزم
وصفيد اسم احسن جمله بوسوزي اشبانه علي كلزم
سز ايله باكا ايجردن سولمزم مصر يا بن طوغزم بن اولمزم

اي

وله در حرف نون

141

اي يوكو كلم شهر بن بيك قريه ويزن ايدنه نى رخا اولر يقوب بوسنتي كجلمان ايدنه
اهل عالم در دينك مثلن كورده لحت بولوب جنس و مثلى اولمبن دره بنى دكان ايدنه
بر بحر در سلولى نوق موي اولمز منكر ليلنك فجرن كور جز كو كه كي جولان ايدنه
عقل و فلكم ذورق بوللده قالدي سوكوفه بلك جمله عقل و فكري بنده سر كردان ايدنه
كجنت ميدان ايدن بوعلمك هر كوشن مصر يه اوجدن اوجه هر كوشن زندان ايدنه

وله

كل اي غريت ديارنده اسير اولور قلاون كلى ديا خرا بنده با نوب عاقل اولمبن انسانه
كوزك آج برده سن قالد طولو ايجو بر ميوندي فقي مجنونند در بو كا كوكل ويزن طولو انسانه
ففسده طولو سكر و بر راجع قلاون عجب نيجو نيز ايدن ر بوز ننده كيران انسانه
نده مشكل حال اولور عقلتنه با نوب اولمبن اولوم وقتنه عز ايل كلنج اوينا انسانه
فراوشن كو كل اي غافل نصيحت نيلسترسكا حجر دن فقي در قلبى او كوت كالانجا انسانه

نيازي بواو كودى سن ويرا اول كدى نغسكا

دكل غبرى يه آندن كم طوته هاريشدن انسانه

تند جانم جاننه جانانم در ايله هود بن دله سترم سرده سبى اتم در ايله هود بن

وردن جان ستم و اولمزم در اكون نون
وامى ستم او در اوبوب جباران انسان

دست قدرتله یا زایش یوزینه آیات حق
 کوهک تختنه سلطانمدرالله هودین
 جمله اعضادن کلور ذکرنا الحق نعوسی
 جسم لیجنده زار واقفاندرالله هودین
 کججه لرتاصیح اولنج ^{کلور} دوردینی
 دردیمک ایجنده درمانمدرالله هودین
 بیره کوه که صغیرین بر مؤمنک قلبنه در
 قطره مک ایجنده عماددرالله هودین
 کسوه نندن معراسیراید رجو کوهی
 رخص اوران ابدال عیانمدرالله هودین
 هرکشی به کند بدن اقرب اولان دوست نیندر

ای نیازی دله جهانمدرالله هودین

شها یوز دوندیرن سندن کیم طوموسکرک ^{یوزین}
 کوزن یومن جمالکدن کیر آجسکرک یوزین
 سنی ترک ایلین انسان بولوروج جسم اولجا
 بوزکه آیت رحما و قور هرکیم سیر یونده
 صچکل کر بچکن فاشکن هوا و صانفا شک
 شههم یوقدر ابقداشکن کم ایلروسون فزین
 بیوردی حق قرآنه ایه لر آرمه سجده
 دیو و شیطان اوکیم بونه قبول اینترحق ^{سوزین}
 قشان محر اینی شمدی نیازی قبل لیدند

فتی چالندی سوزندی یونلجسکا یوزین

کوهکدن ذکره ایلله اشتغالی
 ذکر دن غیر اشتغالی نیدرس
 بونلدی کور حقه فکر و خیالی
 بو حال دن غیری احوالی نیدرس

عبارت

عبارت آجسین یونعظارور
 عدن اولمغل خالی نیدرس
 عمل اولدرکه آنده اوله اخلاص
 خلوص اولمین اعمالی نیدرس
 ایج اول زهری بال اولسوسکنده
 صوکنده زهر اولان بالی نیدرس
 دیروب دنیا بی جمع اینجا بکنده
 سنکله فالیمان حالی نیدرس
 قومکری الدایوب کرمه بوخلخی
 بومکر وقتنه و آلی نیدرس
 کوهکل اقبال خلقه اوله مغرور
 کوهکلسزا اولان اقبالی نیدرس
 ریایسبله بو خلقی کل از نتمه
 فوتاج و خرقه و نشالی نیدرس
 قوری فیاه مقصود لکیر
 یوری حال اهلی اول فانی نیدرس
 فنا اندر فنا به ابرو یکبسه
 فراغت اهلی اول حالی نیدرس
 قوخلقی نفسک اصلاح ایل اول
 صلاح اهلی اول اضالی نیدرس

نیازی استین حقی بولوروش

کل امدی استنه اهالی نیدرس

ای کریم الله ای غنی سلطان
 در تلویز سنندن اومارز درما
 لطفک حد یوق لسانه پایان
 در تلویز سنندن اومارز دریمان
 کرچه قولدره معصیت جو قور
 رحمتک مولی داشی آر تو قور

۱۲

غیر بیدن بز هیچ مدد یوقدر
 کل دیمزایسک بز که کاره
 چاره یوق اولیسه سیند چاره
 شو که کیم سنک برهد کلدی
 بر جفا سیند بیک صفا کلدی
 بو نیازی چون ذکر یک دوشد
 ذاتیکه ابرن شکر که دوشدی

در تلوین سندن او مار ز در مان

انا ای مرشد عالم خیر و بر علم مولان
 نه سرد آدم و حق انه سرد علم لاسما
 ندر دللره کی علمین ندر هم دیمز و الق
 کیمکدر قبض هم حیانه سرد همدم عیسا
 نه سرد مرکز ادنی ندر یا خلقه و طی
 نه ندر قرآنک اسرار ی ندر لیسار لکانوای
 ندر مصری ندر کنعان سلیم کیمد یا کیمد

کل

وله

43 کل ای بار صبا لطفایله بریم
 بشارتله بز ی قیل شاد و خرم
 اندم نیچ بیل کون و مکافی
 عجب نیچه بولویاستسین آنی
 سحر ره آچا دن کلد ره میدر
 افن صوره اسن بللره میدر
 اول ایلدن عزم ایذنیچه بوجهاز
 تسلی ویر قلوب علشقانه
 حریم قدس ده هوتنه وار بیک
 یزنه عزم ایلیویب بونه کلور بیک
 نسیم فیض اقدس بحجودیک
 جمال ذات اعلو در شمش بودیک
 آکر جان ایسه حسنینک بهاسی
 نیاز نیک قدیمی آشناسی

وله

خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن
 خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن
 بولنمادی انک نام و نشانی
 خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن
 یا خون افغان ایدن دگلره میدر
 خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن
 طوبیله او غره سک دوز جنانده
 خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن
 ساری خاص جانانی کور بیک
 خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن
 حوار نندن مقدسدر وجودیک
 خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن
 نیچه بیک جان انک اولشوقه ناسی
 خبر ویر بیزه جانان ایلر نندن

وله نادانی زك اتمدك یاری از زولرس
 من عرفه نفسه قد عرف ربه
 سن بولوبك قپوس هنوز بولوب آچدین
 طشده او فور مكله یالک لئوری اوچاق
 طاغیر کی قوشانش بلك گاهی سنی
 جوزك دیشل قابی بمکله طار بولمز
 غریبکد روشمدك محنته صانتمدك
 بیانده سن اولیک بوق بریانش اوچغک
 بن باغله بوستانا کریم خیار بولدم
 باش سز فیک کی بریکرله سوز لیله

وله یوش لهن تیازی عرفانی از زولرس
 جانکی زك اتمدین جاناتی از زولرس
 شول او شاققر کی بنرس آغج آنه
 قریح لری کی سن اوفق اوفق بوررکن
 ز تار کی کسمدین ایمانی از زولرس
 چو کانه طوبک بوق هیدانی از زولرس
 مکلر دن ایلر وسبیلک از زولرس

طوبوعک

طوبوعک جفیا صوفی دکر منصور سن فطره یکمدین عثمانی از زولرس ۴۴
 ولرسن نیازی بوری آتما و قن ایزی

وله در دله قول اولدین سلطانی از زولرس

ای که جمله کانا تک اصلنی بر جان ایدن
 علمه اسمایله هم تاج کرمتنا ایله
 وجه آدمه جهان فانوسنی تویر ایدن
 اولن ادم صوکر خاتم فیلوب بوعالمک
 نقطه بر کار عالم لحدک ذاتن فیلوب
 انبیا اولیا هب منظر انوار حق
 آرمی قدر تله اول جانده سوپ بجانا ایدن
 عرش اعلادن مکلر جمع سلطان ایدن
 کند ذاتنا و جوی حجت و برهان ایدن
 خاتمی محمود و حنت زیده انسان ایدن
 سترنی قطب حقیقت منظر رحمان ایدن
 مصطفی ده هر ششون بن جمع ایدن و برهان ایدن

اسم و رسمی محو ایکن بوعاچر و بیچاره تک

وله نامنی مصری و بوق دله آد و صا ایدن

الدکی کوکل حسنله بکنا خبرین سن
 یعقوب و شن اول دبه لک کوریز الوفیر
 یوسف بولینه اغلین الحق ربه یعقوب
 قیسی نیجیل اغلا زوا کلمدی عشق
 دوید کی هم اول یوسف زینبا خبرین سن
 آکلادی ناصور سک او بیبا خبرین سن
 ایشدک انی تولدی زینبا خبرین سن
 آلسک توله بطوغریجه ایلا خبرین سن

طاهر دخی را بنزد آنک یوزینه فر شو
 هر فزده آنک ذره حسن کوزه س صور
 صور یکی یوزک بره سور فلا یوکدن
 علامه نیچ یوزیک اولور عشقه کرتار
 بلیقره ده صورمه یوری حالت عشقی
 توحیدی صفت لیل اشیات وجود
 هر کیم بودوله صدق له کبیر رسدوغ اولوز
 ده هوتله ناسوق کو کل آکدی ایسه

ب مصری آکا صور فافله عشق خیرین س

ین فرقت او دینه یانندی جهات
 نور یله بولمشدی عالم کی جان
 ایندی قرآن سنه ای نوری کوزل
 کندی ای نهیلی و کبیر کوزل
 کاه تسبیح و ثنا و ذکر ایله
 جان بولور دی مره دلف نور ایله

بجای

بجای ایچره بغلور و دینچیر
 هب دعا اولادی بولور قبول
 جمع اولوب حقه مناجا ایه لوم
 بلذک قدرین نیازی نیل لوم

ب ای دروغا کندی شهر رمضان

کلمیدر بلبلد رسول زار و لوقعا ایلمین
 ناز و یاد و آب و سخا کل کل خیر ویر اصلنی
 آتشیک کرمیقینک سرف طویقور بکا
 کیمدر آق باک کوسر شول حورده مطور
 خاک نه معدنند بر آتندن معادن کتیا
 آی و کونک بلذ لری کم دوند ویر ویر کخیر
 باده بر در ساق بر مجلسه کی بار آتد بر
 کیمنک مسجده منورین آکد ویر ویر عابد
 زاهدک بکری صار رتوب افدن کم هر بند
 خلقدن ایش یوزینی پهانه کچش ووزینی

45

بجای کیمدر آکدی شهر رمضان
 ای دروغا کندی شهر رمضان

کورس محبوبی کو کلی اختیار سائل اولور
 اهل درد عشاقی کیم درد زار و گریان ایلین
 کیم بوسردن کیمنی محروم اید و بی جاهل اید
 کیمنی محرم اید بنویس اهل عرفان ایلین
 وحدت اهل جمیلده بر نوری سیرا ایدیلر
 لیک کور عز اول بوزی کفر نه طغیا ایلین
 ای نیازی کیم وجودین ترک ایدرس اولدر

جمله یوز لایحه اول بر یوزی سیران ایلین

کیمکه جانک بکیر ایسه دیک بزه بار اولسون
 عار و عرض ایله کلوب عاشقنه بار اولسون
 غم بوکن عاشق اولدن دائم چکد کلشدر
 رویمین دوست یوزینه عشق کفر قات اولسون
 دریا و یونمز راحت اتمز کیم کوند ز عانقی
 شولکه بیلدر کل فر شو نیچ زار اولسون
 زرق طاعتله کسنه حال عشقی آکلیمز
 طالب صادق ایسک بیلگنه ز تار اولسون
 رحر حقه محرم اولیق دکنک کاره دکل
 کیم دیلرسه عشقنه بار اولسون غیا اولسون
 زنه چه عشق اوردی کیمده یافر وارلغن
 عشق اوردی استر که حقدن غیر کیم و اولسون
 جمله افکار لغه حوش جمع اید و نوجیدیله
 نفضله وحدتده حس اول غیر افکار اولسون

ای نیازی حال عشقی هر کسه فاش ایله

ستر حقدد آکه بیکانه خبر وار اولسون

علم بچ وجود اصدا فنک دند سیم بر
 معارف کنز دلا و صاف انک و یازنه سیم بر

بنم

بنم علم قند مجتهدلر عاجز اولدیلر
 ولی علم آلهینک دلی دیونده سیم بر
 بر حاله جهانک خلق بر بر رضی اولمشدر
 بنم بر حاله میام یوق حقدن بنم نه سیم
 بکلی عالمک خلق بلور لرینده بر درد وار
 بلنم سوز بکیم کیمدر نه نیک مستقیم بر
 اگر چه صورتنا آخرده کدم عالم ملکه
 نه ماضی ندم مستقبل هر آنک نه سیم بر
 بنور دم بیلکیمی نیکم حق بیلکند ندر
 نکلدن خطاب غیبک کارخانه سیم

ند مصری ندم نه هریدی ندم نه عشق ندم نه انام

بویانک دائمی شمعک ولی پروانه سیم بر

سودم سخی هب واریم یغادران آسون
 کوردم سخی افکاریم یغادران آسون
 آدک چو سخی بندن کچدم یوجان و تندن
 عقلم سخی هر واریم یغادران آسون
 بن وارلغی آتدم دوست وارلغی یندم
 هر ایتی لی بازارم یغادران آسون
 کچدم بن ادو صاندن چقدم بر او و کاند
 هب عرضله وفارم یغادران آسون
 کلدی دله دلدارم بولدم کل کلام
 شمد نکرو هب واریم یغادران آسون
 سن غایب و حاضر سن هر حاله تا طرس
 لحواله اطوارم یغادران آسون
 چون بولدی کوکل یارین ترک ایلام اغیار
 ایمان ایله ز تارم یغادران آسون
 مصری به وجود امکان بر اولدی قونغیار
 طاعتله از کارم یغادران آسون

46

ولده
ولده
تشنه بحر محیط اولاد دل ریش نیلگون
طوطی سگرفشان افتاب به کثر نیلگون
جرعه صهبای زانی نوش ایدر نمکین بوله
آفتاب اولاد کول تلویں مپوش نیلگون
عارفان اسرار ستار اولد یغون نامرعیب
طعن ایدر زاهد ریلین دیوسکون نیلگون
ارمک و جهنم حقی کونمد ابلیس لعین
صورتا کوردیکی بر شکل منقش نیلگون
جان نیاز عاھل عشق نازکانه وعظدر

اهل نقش اولاد استمزدل مشقوش نیلگون
وصال العبد الی الله بلا بین ولادین
کذاک العبد بالاله بلا بین ولادین
جمال قد بلا حقا بکل الوجه الاملاقا
تجلی بان تحقیقا بلا بین ولادین
فان الخلق لم یثقل من الامکان لا تفعل
اری حقا وجود الکل بلا بین ولادین
بری فی کل مرات باسقاط الاضافات
وجود الوحده الذات بلا بین ولادین
بیان المرشدین الزم لهم هذا المشهد العظیم
تری مالا یری العلم بلا بین ولادین
سقانی شربه صبی فاحیا به علما
فصار العلم لی عینا بلا بین ولادین
تجلی وجه بالذات علی المصری فی الخالد

دخول بافتاء الوجودیات بلا بین ولادین

کبر

کبر سماع ذکر له کل یانه یانه هودبو
ابر صفای عشق حقه یانه یانه هودبو
هب از نرله هو بوله فالدر دیلوا پرهن
آجد یلر کوز لرین آندن یانه یانه هودبو
کوردیلر هو فابلش هب اون سکرینک علی
فیض آلور لجمله هودون یانه یانه هودبو
ذات حقه بولد یلر بولشد بلر بو هو بول
دوست کورندی هر طرفدن یانه یانه هودبو
ای نیازی کو کلت عاشق ک حکمت هودبو

کنت کترک نخر نه سندن یانه یانه هودبو

فویهار ابر شدی بیدار اولیم شمد نکرو
عند لیب باغ کلزار اولیم شمد نکرو
دنیا وعقبا هول سندن کجوب ایلک وش
کیریم میدانه برار اولیم شمد نکرو
دو کون دارود یارک نحت ونختن تک ایدو
ابن ارهم کبی دتار اولیم شمد نکرو
طولنا یم حضر وش عالم کوز ندک بزنا
مطلق اولوب ستر ستار اولیم شمد نکرو
نیچ بر یوتن زمینه قرار اید و قلام
جبقیم کو کلر ده دوار اولیم شمد نکرو
بواضا آقا و قیودات ایلترین اید و خراب
لا مکان ایلنده ستار اولیم شمد نکرو
مزج جانی بو ففسدن اجوز و شادانه
اول عدم شهرینه طیار اولیم شمد نکرو
بریدن فالدی بکامنسوا اولد نونه همان
بوغ اید و آتی داخی وار اولیم شمد نکرو
فالمه سن وار لقه مصرینک وجود و نه
قور نور ایم وصل دلدار اولیم شمد نکرو

47

برشمه بر ابرشده بولم دور يا درونيد قو
 بخوش كوزل باپوسى اولونون كوجي قو
 آب وهواسى معتدل كيرن چقا مزاي ويل
 بلبلى نالانيد رجان وولى حيلان ايدد
 استجاره سازلر جانورالرده ميواصانور
 كم سلسيلك نونشا ايدد حيقا قى بهوش
 بوديدكم جنت دكل انلاره اول منت دكل
 شهر حقيقت در آدى حى سري بونه قوش
 اولونلورده هيج فساو بغض وحسد كرونا
 اولزى جانلردن عزيز سوزلى جانلردن لذيز
 اول شهره مرسل كلدى انلارى رفق قوردى
 حق مذهبه مذهبرى دى باي تشريفى
 ترك ابلشرفال وقيل نال اولش انلرده بودل
 يوقدر انلرده لفتلاق كوندن عياش عباد

وله

اكا كيرن كوزل اولوم ايجر آب حيون قو
 جمله شهر لردن اولوهر باكه باغ بستاقو
 طاقلارى لالاق قزل باغلامى كلخندان قو
 نيچى لرى سيران ايدد هر كوشده خوبان قو
 سن صومندن اولونون هر مر كى فرمان قو
 نسينم ايدد سرخوش ايدد اولوهر لوجي مستاقو
 بونك حفاسى زوق اهل چنان حريك قو
 اول ستره عارف اولدى حق ايدى مها قو
 جمله بلبش يوق اصلا ياد برينه لئون قو
 يوق آند سن بن سوز برك ايله بى كاقو
 انلر يولى ياكلدى اوصافدى قران قو
 حاصل قو مطلبدى قدر لوجده دره آن قو
 هر حالدى حقه دليل هب حظ رحما قو
 هر ايشلرى حقه مضارح ابلش بزدان قو

كچ

كچه سكا باقوب كوزى صحت ايدد سوزنى
 دنيايه انلر كيرمدى كير ديسه اكلدى
 اكا كير رسه بر كشي كيدر كوكلدن تشوقى
 هما اوشمه كه كم كلوهر قور قورن انل اولور
 دارالاساندر اول شهر لكن كير يوز سكره بر
 كيمك اوشمه نون اولنلار نون اولدى
 هر سمت اوشمه كير يوليدلكن كير نون اولدى
 اهلى بول اول ابللرك صبر كچوسن بولك
 اهلى بولودد بلور بول بر ابللور در
 كير انبيلك سلكه بين بوجودك فلكه
 وارشم وجه القى بول فاكورنه ساك اول
 جاندن رياضتا و تعجب چكسك الى ايدون طلب
 چك سنك داغ بشول حست چانك اوله صاغ
 جان اربنچر اصلد بلبل كى كل فصلت
 چا ابلددر وصف ايدكم در بيله تعريف ايدكم

لكن حق بولش او زى سويلشده كچوفان قو
 شيطا اولدى كوزمدى انلدن اوله بنه قو
 باشينه بودولت قوشى قوش اولون سلطان قو
 بولدره بلدره فلور ديو پرى شيطا قو
 صبر اكا داخل اولونوخدر و ملك صول قو
 ادا بحق كوزلدى ارشاد ايدد ريبان قو
 آنك اچي طوبى طوبور ترك و عرب سريان قو
 بر ناز باليكز كيه نى قور دبلشدر سوز قو
 هر بر بسى احسن صفت هر شكل بر هاقو
 قمر ايله نفسك عسكرك غرق ابلش طوفان قو
 سندن سكا ايله سفر كم ايدد سن سيران قو
 اولور رياضانك صوكى در نلر كيه در شان قو
 شايد اوله طاع اوسق باغ يادلر اوله يالند قو
 هب جتنق عرض ايلسك اولور كا نيلن قو
 بونك انوب دو كو دلبر بونلره هر جان قو

48

کل ناله فرموده جانکی اعدا بچین بولوا کنی
 طوبی تو نیاز نیک سوئین بوند که کوی
 وار اول حقیقت شمرینه ابرائیک حنک تر
 در حریف **هوا**
 ازیدن تارینه عشقک یانه کلزم بچا ایچ
 حقیقینه نشان لیکن قوی جانله جان ایکن
 بچ کلام بچ کلام بچ طوغلم بچ اولدم
 بولوتی کو که آفدم بچور لو لغورم بچدم
 نبات اولوب بچ دورنا بچ دمک اولون
 چون انسان صورتین بولدم حقیق و شتا
 ایرشدی هرفت بوزی کوکل اولد حنک بوزی
 نیاز طوندی سربوزی کمان کندی عیانه
 اولیان کوز کلام طومره بولور کوزل اللهی
 هر کجی فی قائم اول کچوندی صائم اول
 برکون بویوزک کورمز هم فونک ایشتمز
 بولوندک ایزک ابرمه بولور کوزل اللهی
 هم ز کرایله دائم اول بولور کوزل اللهی
 بوفضت ال کبرمن بولور کوزل اللهی

صالحی

صغالیغی غنمت بل هر ساعتی نعت بل
 عمر کی هیچ صائنه کند کی اوده آتمه
 هر بختی نورس طوبی اوله شو صغاده بون
 هر وقت سحره بیک لطفی کلور اللهک
 المهان ایزین یارایت جانانه دی شادایت
 کل آمدی نیاز لیه درگاهان نیاز لیه
وله حاجات دراز لیه بولور کوزل اللهی **وله**
 اویان غفلتدای نایم حقه بیلور سحر لیه
 قیوسنده طوبی هر بار بوزک درگاهت
 سحر لیه آچیلور کل کچون نایلید بیلبل
 کل ای مسکن بچاره بکنده کریمه آورده
 اچیلور باب سبعا فی دوکیلو فحش نیافی
 سحر در ما و بخوردن اویان نیازی طومره در اوله
وله اوله کم ابریشنه در ما حقه بولور سحر لیه **وله**
 کوکل تبسم کچ سبعا در ما حج ایفک ابرمه
 نماز اهللندک اول کخصم س طومره اوله

حوزه تلفون صولان کوزل اللهی
 این لطفی سنا اگاه حقه بولور سحر لیه

69

عبادت اهلی اول دایم بوزله قالدی مجله اولدی
 بوزله برك سووكل بوز یانک مسجدا یجنده
 مؤذن ناله سن دکله اعلی بده تشو
 جماعته نماز ترک ایه فی المش کدور تلر
 خطیبی ضمیر علی سن آنک فعلی ایوی دایم
 نیازی طاعتی ترک ایلم بکم فضول لاقدر
 دیمه که حق سنکه موجود اوله یابزه
 مکانی مکاندر نشانی نشاند
 هم جان وهم تن اولددر هم سن وهم بر اولد
 صنود سن که اود راستد بک یا بوزور
 او بوقور برهور کیدنه وطولانده

نیازی آس کوزک بق هرشی اولددر حق

صنم آقی کیم اوله نهانده وعیا نده

خدا دعوت ایدر الحمد لله بوجان حقه کیدر الحمد لله
 حقیقت شهرینه جور اولدی کوکل دور جز ایور الحمد لله
 طوبیالده جا اول وصال جیبی هم او قور هم بازار الحمد لله

بقین

بقین کلدی طلوعه شمس رجم بوکون کونتم طوغر الحمد لله 50
 اولوم دبد کلری دخیلوت یار قواغیار کیدر الحمد لله
 شهادت منصیدر عالی عصب بزه ویر بلس الحمد لله
 کوزکدی معنی یوز ندن کمانی بوز ولدی هب صور الحمد لله
 بلشدک بوزده هم انسانلر کد نصیبم قدر الحمد لله
 نده غم کیدر سه دنیا دن نیازی

وله وصالیته ابرو الحمد لله

دو نمک استر کوکلم جمل سولون دونه لم عاشقلم مود در دیله
 کچمک استر کوکلم ملک فنادن کچه لوم عاشقلم مود در دیله
 دره دوشن عاشق نسو جهرانی در اهلنک دایم یا تمقد جانی
 دو نر آرزولوب وصل جانانی دونه لم عاشقلم مود در دیله
 آیی وکون یلد زلر هم نه فلکلم عرشک اطرافنه صصفه مکل
 میدان عشقده چون ایدر لر دونه لم عاشقلم مود در دیله
 طعن ایله زاهد بنم حالمه دخل ایله هر کز بودر انمه
 در ساد ووزنده بولدم جانمه دونه لم عاشقلم مود در دیله

باشم آچون کبردم عشق سیدینه منصور اولورم نالغی دارینه

باغده نیازی شوقیک نارینه

یا نه لم عاشق موی دردیله

بالم نیچم ایلسم نسیم بوخلونک شربینه	بو جانق تسلیم ایلسم بوخلونک شربینه
هب کو کله ای اندرسلر شربینه طوله رسلر	برجک بزنی فاند رسلر بوخلونک شربینه
شربینه کوندر کده حق اوکچ کون اولدیه	یلد زلی اتم چناق بوخلونک شربینه
بو بر عجب ایلدن کورلیغی بوئی ایچین بلور	کیم طاته حیرتده فالور بوخلونک شربینه
هر کیم اولسه فتح باب ایچر بوئی کور حیرتده	جسم و جان ایدر کبا بوخلونک شربینه
شربینه دو کتمدی ایچن لری اوصا تمده	نیازی هر کز قائمدی بوخلونک شربینه
ظهور کانتانک معدن سیم یار سول الله	رموز کنت کنزک مخفی سن یار سول الله
بشر دین بو عدله سنک صورتک شخصکده	حقیقتک هوبنده دکل سن یار سول الله
وجودک جمله موجوداتی نیچجام اولدیه	دخی علق محیط اولدی قوس یار سول الله
دهانک منبع اسرار علم من دد نیدر	حقایق علمک سن محرمی سن یار سول الله
ند کیم کلدی جهانده هر جمه هر کیم کلسر در	ایچنده جمله نک سر عسکر سیم یار سول الله
جهان باغده انسا شجره در غیر بیلر بیلر	نبیلر میوه سی سن زینده سن یار سول الله

شفاعت قلمسک وارلق نیازی فی بوغ ایدر

وجودی رحمتک سن رهیمی سن یار سول الله

ای نی مثل واحد حسنتک مثال ایچنده	آینه نک کورندی بر خو جمال ایچنده
دویشدی قوهیا کل قائمکه مقابل	جنبشی کوسترن سن شکل و خیا ایچنده
بو صنعتی کیم بلور بو قدری کیم کورد	بو مولتی کیم بولور و جنک و جلال ایچنده
فته بولور استین لطفکی ای دوست سنک	چونکم آئی کیزلک فخر و جلال ایچنده
مصطفی حسنتک چون نعال ایلم بر	بیج بلاده کوردم کندی می قال ایچنده
طالعی بو قلدیم محنت اونک بولدم	انکچون بورورم هر دم سادل ایچنده
قسمت روزنزل ایلدی قو نصیب	کیمسی بولدم راحت کیمی نکال ایچنده
بزمده محنت ایتمش قسمتمز از لده	قالدی باشم انکچون فتنه و آل ایچنده
غمسز اولد آرمی صانمه آئی آدمی	حیواندنک اول اضلدر قالدی ضلال ایچنده
شاز بلیق اهل عشقه عشقک غمدر بلی	شول آیر بلیق کوزلدر اوله وصال ایچنده
حقق تجلی سنه مشتاق اولور و جانم	کورمدی جو قددن آئی شونلف و خیال ایچنده
مسجدک اولد مغاله زوقه ابریدی زاهد	قلزری دعوی اول شول قیل و قال ایچنده
یخانه ده وار مغاله زوقه ابریدی زاهد	بیک شغلک صوفینک کیم ده شال ایچنده

مسجد و میخانه بی فرقی ایلمم زاهدان کورندم ایسه نه وارحایله دال ایجنه

و پرستیگی نیازی سریکی ویرمه یاده

نادانده سترین ویرن قالور و بال ایجنه

فلکی باغ جناح ایت روضه توحیدیه جان رماغن قیل معطره توحیدیه

کعبه نور سیاهک نی نهایت بولگرن قطع ایدر باب عشق برلمحه توحیدیه

هر ندکلو روسیاه اندیسه عصیانک سنی آغزنی سنک بوزک بوغره توحیدیه

ماوردی انس و جتی سیر ایدور شجاعت کیمکه توحید ایلدیسه جذبه توحیدیه

ای نیازی عارف باقله کوکلدن سلب ایدر

اون سکر بیک برده نی برلمحه توحیدیه

ذره لر ظاهر می اولوردی افتابی اولسه قطره لر قنده یغاردی هیچ سخا بی اولسه

بجز ذاتک موجنک هیچ حدی و پایانی یوق ظاهر اولمز دی جهان آنک حبابی اولسه

هر کس آنک هم کور می بوز کی ای دوستنک کبریا ی لن ترانیدن نقابی اولسه

کیم بلوردی زلفکیله فاشلرین معنی ایکی عالم کیمی شرح ایدر کبابی اولسه

عقده سن کیم حل ایدر دی اولک کابندن زلفک آنک انسان دیندن آخرکی بابی اولسه

حشری آنکا ایلین لمحد الزام می اولور سال بسال اولوق و اشجی ارتقا اولسه

قبری

قبری وحدت کوشه سی حشر فاشکام ایلد

ای نیازی کیمده کم جهلک عذاب اولسه

احوال سلاطینجام بوساعته ارنجه دیم سکا اجمالین تاغایته ارنجه

بزیش اریدک چقدق برکونه بوله کبریه فرق یلده ایه ابردک بوصیته ارنجه

هریکایه جالفندق چوق آردی طائفدی دورت تکبیری برقدق تا فامت ارنجه

چون قامت اولوب طوردق بولونلاغر و جبهینی عینا کوردک بو حیرته ارنجه

طاعت بولمیش الحور لحت بولمیش الحق عزت بولمیش الحق بو خدمته ارنجه

کثرت ایدی بر اولدی صورت ایدک اولدی ظلمت ایدی نور اولدی بو آیت ارنجه

چون جانله بر ایدک ابدنله طاعنقدی آخرکه ده ابردک بو وحدته ارنجه

بیک روز یون فنا ایدم الی بوز خمشو شد تا اون یشنه دک اوجدم بو حالت ارنجه

دنیا نیدر عاشق عقبای نیدر صادق

مصری اولکه کور ابق سن وصلتی ارنجه

ای شه زین دنیانک کل آله الدانمه شمع زنجی نارینه بر وانه کیمی یا نمه

فانیدر آنک حسنی وارنکنه بو یا نمه عهدینه و وعده یته کوکل و پیر و ایانمه

حقدن بوسوزم حمله آنکا برکطای نمه کرجکلر تسلیم اول هر سوزدی بلصانمه

52

بودنيہ يدي باشلي بيك ديشلي بار قعد هر باشده بيك اغزي وار هر قهري آمدد

وعز يد ارتك تريك تريك همان سمدد هر شمر بي كم اليك شريت دكل اولدومد

حقدد بوسوزم حقدد انكار يك طابينه

كركچك اوه تسليم هر سوزي بلوصانه

مات اولدي نچي شهلم بودنيك اللط طوبى مادي بونك بري مالندن وجاهدند

عبرت آله بياورسك ل ماهل سالندن كوزنجي دون تيز تيز هر بيريس حالندن

حقدد بوسوزم حقدد انكار يك طابينه

كركچك اوه تسليم اول هر سوزي بلوصانه

عقليله بونك هر كر بر حيله سي بلنيز شيطان ذخي كيزي بو علمد بونيز

هر نه قدر آكاس شتم ايلك التمز رفقيله ايدر مكري هر يكايه چالتمز

حقدد بوسوزم حقدد انكار يك طابينه

كركچك و تسليم اول هر سوزي بلوصانه

مصري سكا در بوسوزم جهل بت ال كوز ^{عبرت} ففريله ايدوز فخري ايمه آكاسن متد

طوتمه صقبن اصاو هم كسيه واركدون اطرض جهلان كر بولدكسا كر صحت

حقدد بوسوزم حقدد انكار يك طابينه كركچك و تسليم اول هر سوزي بلوصانه

كل

وله وله

كله دجال كل كله كويكه بوكون نل اوله 53

جمله ابل سكا كوله كله دجال كل كله

كوركيم سنك حالكي نوله

دورك تمام اولدي سنك ذوقك حرام اولدي سنك

بولد سنك لام اولدي سنك كله دجال كل كله

كوركيم سنك حالك نوله

ملكك سفي طوقسو نل كر سبكي عرشندن آتوقنل

تحت الغرايه دوكونلر كله دجال كل كله

كوركيم سنك حالك نوله

فجر ايدك سن اللهدن لاله اذ اللهدن

غضب ايردي سكل شاهه كل دجال كل كله

كوركيم سنك حالك نوله

عز اول برهان ايدك شتر ايسنه بولون ايدك

شيطانلره شيطان ايدك كله دجال كل كله

کورکم سنک حالک نوله
 جا این جانک پرتسن
 کل دجال کل کورکم سنک
 اکا او یانلری سور
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 صونک سنی اولدوم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 هم ید بیضا بنده در
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 عیسی آخی چول بورینور
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 کوبک اولوب جوق خریلک
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 عسای همد مدر کالان
 جاناره همدر کالان

قرآن

قرآن بجم فرقان بجم
 بو ظلمتی اچان بجم
 قرآنک اسر بجم
 مؤمنک اقراری بجم
 اولولری دیر بدم
 دجال بن بایلدوم
 دجال عجب یورولمک
 بر اولوسن دیرلمک
 سن بنی چونم بدمک
 خصمه مقابل اولمک
 وجودم حق وجود یدر
 معدوم ایکن موجود یدر
 مصرتیک سوزی طاغیدر
 حق جواهر طاغیدر

وله قافیة لام الالف وله

54

در تلواره در مان بجم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 کورکم انواری بجم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 اغلو بنی بن کولدم
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 عناد کدن آبرلمدک
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 ایمانه قابل اولمک
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 اللهک خلق جور یدر
 کل دجال کل کورکم سنک حالک
 قونچیلر طیار عیدر
 کل دجال کل کورکم سنک حالک

دو لنگه او در کم دوری فلك بلز اولد
 اشأ او در کم ستر فاشس وملك بلز اولد
 حركت اينزده سوكونه دريا كوردم ضمه س
 دريا او در کم قعر في اصلو سمك بلز اولد
 ادم او در کم نان اوله هم ماه هم ظلمان اوله
 حيواندن اول اضملد زمان و نمك بلز اولد
 كامل او در کم آج سو ستر جوق جوق اشك
 ناقص او چكدر بوند كم هر كز لك بلز اولد
 هر بر بنی هر بر وی ذلتله ایردی منفله

وله مصری به سوكونه شول اغز الله بيمك بلز اولد

دور ایدن و کلدم جهانده بنه بر و اولد
 بن کیدم بوتن ساری بيقله و پلان اولد
 جوش ایدن عمان ساجسم کیمسین طائفید
 بر لر لنتده نتم طبر اعله بکسا اولد
 بو وجود مطاغی قالفه انله بو کتر کبی
 شش جهانتم آچله بر حدی بوق میدن اولد
 دوریت با نمدن نار و یار و آب و خاک ایدن هم
 بنلکم انلر الوب بو وار لغم نالان اولد
 طائفیله ترکیبم اونوزا یکی حرف اوله تمام
 نقطه سترم قمونك چو هیرنه کان اولد
 جمله افکار و حواسم حشر اوله بو عرصه
 قالفه لهب بکیدن صانکم بهار سنا اولد
 بوم تبلی در او کون هر معنی بصورت کبر
 کیم نبات و کیمی حیوان کیمسی انسان اولد
 قیریم دوستلر کلو فکر ایدن لرا حوالی
 هر بری بلکده عالم واله و حیدرک اولد
 هر کیم استر بونیا زی در دمتدی اول زین
 سوز لر بنی او قوسونکم سترینه جهان اولد

بو کون

وله قافیة یار وله

بو کون یعقوب قبله یوسف جانده خبر کلد
 قمیص بر نسیم ایله او جانندن خبر کلدی 53
 آجل ای کون لرم انوار وجه ذولجلالید
 دل ابد رو لکم اول هر درو خشانده خبر کلدی
 برغه ناقصم دیو کمال اهلنی کورد که
 قون نقصانی تکیل ایدن انانده خبر کلد
 نه کم وار یغما اولدی چک غم شمدن کور و وار
 دل ویرانده کی اول کنت ویرانندن خبر کلد
 ایلق دل خانه تعمیر او نور بو بیت از خنده
 بو شب با کسیر و قشنگه مهمانندن خبر کلد

بو مصریک وجودی مصریک اولد شهنشاهی

وله از لادن تا اید حکم سیلاندن خبر کلدی

زواله کون صالندی قلعه و الندی
 باطل وجود طو لندی وجود جوق بوند
 وجود انسانه جان محقق اولدی سلطان
 شیطانی سوردی حرا او حنانه اول سندن
 بر محقق سنا ایددی قتال و جبار ایددی
 جاروی مکار ایدن کجا زولغی بلندی
 نو به ایددی خیره نیت ایددی شیره
 کوب اولستیدی خمیر خک کوی طندی
 سوز لری اول بشری عام ایددی ضرری
 اهل حقیق جگری دیلم دیلم دیلند
 او ظالمک لندن چقدی چوغنی بولندن
 جدا روشوب ایلندن رفقر لری چالندی
 بزید بد نام ایدی عله خا خام ایدی
 ایت ایدی بلعام ایدی طشر و بر ای صالندی

وله **وله**
 قیلدن آنجه وقلجده کسکر اول شاهک بو
 هر کمال اهلی قوس سنده آنک انلی قوی
 او قاری قوس قضا ناک قونجه یول آور
 یوته سینه قلب سلطانده کچر اوق بول
 چون مقدم فقر فخری دیک سلطان الرسول
 یا عجیبی فخر ذلی دینسه بو آخر ولی
 فرجه ترجه ایکی دریا جمع البحر اولون
 تحت اقدام ارازل عرش رحمان منزلی
 عارفک برهمنی وار عرش اکا اولمز مقام
 سدره وطونی کوز تمز کمالک جان اول
 عاشقک عاقلدر لجه آدی ملحد یا ولی
 عاقلک میزک عقلک ماوراسن الماری
 ذره ذره قلدی مصرینک وجودینی قضا

وله **وله**
 قطره قطره قلدی ذابتنی دخی عشقک بلی
 قضا ب النک قویونم یا ولی یابن آخی
 جالاد اوکنده بو یونم یا ولی یابن آخی
 عرض ووقار مال و منال یغالتد کجی
 صوبتمشم بو یولده بن یا ولی یابن آخی
 جسم بو کورن فرق اربعین اولدنا کجی
 قلدی بنی رتم مین یاسن بنی یابن سنی
 واته سندن قور فخر دعوی یاطل قلتم
 حقدی یولیم یا کلیم یاسن بنی یابن سنی
 وار دی جفالی کوکلرینک الی یور طغیان
 ایندم سنکچون برین یاسن بنی یابن سنی
 آخر عمل قلمدرو یاسن بنی یابن سنی
 مهدی بنم عدلدر عبسی بنم فضلدر

56
 میدانه جوق کلای قبا عورت کبی کیم قبا
 بن مصیریم کیدم عبا یاسنی یابن سنی **وله**
 یا فک یا کلکی کلخنی آنک قرنکی نمرنی
 چوقدن اراددم بن یونی یابن سنی یاسنی
 چون کور دیکن کم طنزم صاع و صول بقمنم
 صانور سکر طا بنیم یابن سنی یاسنی
 کلذک ایشک تا او جینه ایشک آخر کونجه
 فورق او درکم فوجنه یابن سنی یاسنی
 شمسک یا ننه ذره ایچک ایچنه قطر
 ظلدن شجره ایتمر حذر یابن سنی یاسنی
 خور خور او یورکن یا صکر مصری اول وقت لصکر

وله
 بولک زیان واکر یابن سنی یاسنی **وله**
 دوست ایلرینک منزلیک علی کوردی
 دردله در مان اولد المالی کورندی
 طوطیلر سکر باغتنک ذوق ایشدی
 بلبلره جان کلرینک دالی کورندی
 میچنون کبی صحرا لری اغلادی کندکن
 لیلن طاعتک لاله سنک الی کورندی
 تن یعقوبنک کوز لری آجلسه عجیبی
 جان یوسفنک کل یوزنیک خالی کورندی
 قال هلنک اقوالنی ترک ایله نیازی
 شمدنکر و حال اهلینک الحوالی کورندی
 ای کفر اولان اغریب اولدرمی بو بالعی
 بکلش خبر سوبلش سینه ویرن صالعی
 بیره کوکه صغیان بو اغریب صغری
 قرفی ایچیکن آنک دربالرک یتاغی

بیرله کونک اراسی طولدر قیامت شاری
 اگر ظاهرا اولیدی جهانده بطرناغی
 بر کونورن صاری او کونون دوریونونک ^{باشنه}
 اوندن ذمی بیوکدر دیوالقن قولدی
 ندکلر وصف ایدرم بیکده بری دکدر
 زیر یونک ننده لوح وقلم طوبغی
 مرکزیده بلور سنظا هر کوجان نظدر
 عرشکه کرسی انک غدا سنک چناغی
 بو صونک صور فی الدار بو خلقی ولی

وله معینه هر بر قلی یورنیانک قاطیغی **وله**
 خر روی بار یله سکران اولدا اکر بری
 قطره بحر ایلون عمان اولدن اکر بری
 جاهل کلام زوی العرفان اولدن اکر بری
 واقف اسرنا اولوب حیران اولدن اکر بری
 اکر حیوان اولدن انسان اولدن اکر بری

خلقن آرتق اکسیت یوقدر بزم
 کسب طعن اینک هیچ دیلمز یوقدر بزم
 ده مکاندن کلمشز بلیمز یوقدر بزم
 بوفا کلزاره هر کز میلز یوقدر بزم
 هر سحر بیل کی نالان اولدن اکر بری

ستر وصل باری بول آرنلره اچلمز
 بز حقیقت شمسوز روز نلره اچلمز
 بز رجال اسرار فی شول نلره اچلمز
 زاهد القاف اولدن رهنلره اچلمز
 اچلوب کلر کی خندان اولدن اکر بری
 صانکر زاهد کی خوف و جا ابد الیوز

بکمشز

بکمشز اندن شهانیم لقای ایلون
 تکنه اقلیم دهونده بقای ایلون
 باش اجق یالن ایاق راه فنا ایلون
 رفع ایدوب تن جبهه سحر ایلون اکر بری
 مصر یا شهر فنا یله اوغره دی زلم یوک
 شمس روی بار یله بدو کله چو شام یوک
 قولونه رحم ایلون قلد نظر شاهم یوکون
 لی مع الله وقتنه محمد ذرا هم یوکون

وله اول سرلی وحدته مهان اولدن اکر بری **وله**
 ذات حقدن محم عرفان اولدن اکر بری
 علم سرده مجری پایان اولدن اکر بری
 بوفا کلزارینه طالب اولتلا اکر حز
 وجه باقی حسن حیران اولدن اکر بری
 دنیا و عقبای تعمیر ایلکدن بکمشز
 هر طرفدن بیقلوب ویران اولدن اکر بری
 بز شول ابدال بر اقدق اگمز دن شالمز
 وار لغندن صوتوب عریان اولدن اکر بری
 قهر و لطفی شنی واحد بلین چکر عذاب
 اول عذابدن قورقلوب سلطاً اولدن اکر بری

زاهد ایق یور دکن اکر سن سن بری
 چرعه صافی اچوب مستان اولدن اکر بری
 عارفان هر پرسوزن طوبیغنا کرک
 بوجره اندک صانکر حیوان اولدن اکر بری
 ای نیازی قطره مزدر یایله صالقه یوکون
 قطره نیجه اکسوسون عمان اولدن اکر بری

خلق قویوب ده مکان ایلننه منزل طوتلی
وله مصر یا شول جانلره جانان اولدن اکر بری **وله**

بن صنور دم عالم بچره باكه هېچ بارقلدي
 بن بنی ترك ايلدم كور مدك اغيار قلدي
 جمل ماشياره كور دم خاري وركن اري قو
 هب كلستا اولدي عالم شمدي هېچ خاقلد
 كچه كوندز زار و فغا ايليو اكردي دل
 بلنم تولدي كسلدي اهل ناز قلدي
 كدي كزيت كلدي وحدت اولد خلو
 هب حق اولدي جمل عالم شهر و بازار قلد
 دین دیانت عادت و شهرت ابدی ووردی به

وله ای نیازی تولدی سنده قید دیندار قلدی

جان ینه بلیل اولدی خار جل و کل اولدی
 کوز فولدی اولدی هر هر بندر و زول
 او باندی چون نار عشق فیاری لبار عشق
 هر یکا په چا غلیوب افدی کوزم بیل اولد
 کوکل او بچره طالدی دلم طوفولدی قلدی
 کوزو اتان زکر نه اعضالم دل اولدی
 فرهاد بو کون بن اولدم وارلق طاعنی دلم
 شبر ینمه وارمغه هر جانیم بول اولدی
 کچ آق ایله قاره دن خلقی براق آن دن

وله نیازی دین بورادن طور سکا کل اولد

کوکلری طولدر ان نلرک خلونے
 اولویری دبرلدر ان نلرک خلونے
 یا قه باق کل ایدر هر دیکنی کل ایدر
 حقدن بکا بول ایدر ان نلرک خلونے
 صدقاه کبرن کشتی آه و ناز اولویر ایشی
 کوز دن ایدر باشی ان نلرک خلونے

طوبغوز

طوبغوز اولد ایلدی نینکچور دیولدی
 یقین ایدر دیولدی ان نلرک خلونے 58
 ایچیکد بر او دصال نفسک صفات بقار
 جانک کوزنی آجر ان نلرک خلونے
 سنی سکا بلدر اغلر ایکن کولدر
 عرفا نیله طولدر ان نلرک خلونے
 نیازی سن وار دیوری صانه بو فی ظاهری

وله ایچریدن ایچری ان نلرک خلونے

طالب حقا دواسن دیور سر مایسی
 انچون آه و ناز اولور همین سر مایسی
 عاشقک معشوقی بولنده در آرتدیج
 ارنلرک دم بدم اقران ایچتد پایسی
 طاعتک اخلاصا بر عز عملد اعمال ایله
 عزتی قوزلتی طوبت اولدر انلرک مایسی
 ارض واسع استر نیسک کاملاک کیچیند
 عرش و کر سیدن کلشدر بر ولینک آییسی
 عارفک کوکلینی بلز قنده در خلق جهان
 اولکه عنقاور بره دوشمن بیل آنک سایسی
 کیمک مازغ البصر سلطانک طفلی اول

وله مصر یا شول فیض اقدس نور اولدی رایسی

اول سلوکه شیخ کامل مکمل المال اقی سنان لغری حضرت ینمه ارسل اولنا ندر
 ایلسون الله جوق نخبانی اکم ویدر عالم غایا
 قطب خلائیق بحر حقایق فرجامه عد هب
 کبزی سلطاندر ستر جهانده مرشد جانده هب
 نقطه کبر اکور عزاعا کبزیلیدر نیر جملان
 مقایه نازنه

فلسفی کشف ایلمش شفاف کور بولنده هسرتی قی
 اوه یوب بولم قولوغن قیلا نلقین الا بولدی ^{د حلاوتی}
 نیلسو تعلیم و لیر تسلیم بانیچ بولسا اولکلا ^ت
 شہر المالی جانہ بولالی اوق ساند شہوت ^{ذاتے}
 مایہ ناک زوقن آلمز شوکم شیخ حق بلز یوق ^{دعا یاقی}
 حتی جلفه ستری ذائقه صاور و سمدن هب ^{یتا}

و شیخ حق بل ای نیازی کم بیر یوزند حق هدایا ^و

سکا عاشق اولون دلریندر احو و غلانی ^و
 جمالک سبیلیدن کوزلر نیکر باغ و خونی
 شارب عشقله سکران اولوب هریر ییشتا ^و
 و جمالک کولینه حیلر اولان نیلر کلستا
 قیانتل عقل و ادراکی اولور می کسدن پاک ^و
 یا قوب بوسینه چاکی دوشل آشتای یانی
 نیران عشقه یاندریجا رشوق طالتلر ^و
 کوزندن یا شیل قانی دوکون بولرمی جان ^و

نیازی قالدی حیرتده ینا ردل نارفرتده

و دوشوب یوزار غریبه دون و کون ایلر افغانی ^و

ای کوکل گوش ابله عاشقلر کفتارنی ^و
 نیچه در کور دوستله یانقلرک پازارنی
 روست بلدسی سمه نه عیالده توستلرک ^و
 صکره اوله یاره لرک استند بیلر دمانی
 دردنی در مان ویریدرینه اول یاره لرک ^و
 انکچون آنقورر عاشقلرک افغانی
 عشق اودی شوپله یاقوبد جسم و جان ^و
 کل ایدوب صاور دیلر جمل وجود خرمانی

وصل

وصل حق استین جان و جہانک ایدوب ^و
 عشق میدانتنه اولر اوکده آنک دارنی 59
 ساقی بزم الست پیمانہ سن لیجندری ^و
 کور که نیچه کشف ایدر لر سترحق استارنی
 فی نشانک منزلن قاف عدمک ایزلیوب ^و

و ای نیازی بولم بولمش یولن اول جانانی ^و

دلبر اغزک لوفی ایچم طولوقان ایلدی ^و
 شول سیاه زلفک تلی عقلم بریشا ایلدی
 هر کیمک کم شہرینه اوغزادی عشقک عسکری ^و
 هب عمارتن انک بر دمک و یار ایلدی
 درلودر لوفتنه لر صاچلک اولدا اشکار ^و
 خاق عالم صاندیلر کم آتی شیطا ایلدی
 خد و خالک ایکی بولش بوجہانک خلقنی ^و
 بیرینی کافر بیرینی اهل ایمان ایلدی
 کوزلی سترکدن خیر و پر دکه عشاقک ^و
 عابد و زاهد لرک عقلینی حیلر ایلدی
 کورنه عبرتدکه ستر وحدتی سیر تبکک ^و
 جمع و تفصیل اوغیرت قولی سلطا ایلدی
 جمل اسماء و صفاتکدر کورین غیردی یوق ^و
 هریری بروجهل خوب ذانک اعلا ایلدی
 قدرتک انسانق منظر قلد بیغیچود زانک ^و
 یوزینک نقشنی هب آیات و آرد ایلدی
 اورتدی بوپازار کثرت کوزلرین خلقک و فی ^و
 عارف اولون جمل یوزدن سنی سیرک ایلدی
 بونہ حکمت بونہ قدرت بونصعد کولک ^و
 ذوق کونہ فطره در بای عمان ایلدی
 کیمک بوسردن خیر و اولد عارف اولور ^و
 فور تلوب جیولہ آندک کدین اتشا ایلدی

لعل جانان اوله لیده ای نیازی مشربک

سوزلرک عشاق لیچنده آب حیوانه ایلد **ول**

چون سکا کوکلمینلار دوشد **ول** دردوغم پاک آشتا دوشد

زهد و تقوی به یار ایلم اول **ول** عشقل بندن هب جدار دوشد

واعظا یدر کل عشقی ترک ایله **ول** نیده بهم صبر منی وفاد دوشد

نیچه ترک ایلسو عشقی شوق مایق **ول** اگ قرشوسن هر بقا دوشد

و چه کی کور سیم طاعت عظم **ول** زلفک اکا چون مقتدر دوشد

کیم سنی بولدی کندی یوغ اولد **ول** وصلک ای دوست جان بهلو دوشد

عشق عشاقک دعوا تمشوس **ول** جان قوره غیبت اول صدا دوشد

بوتیارینک هیچ و چونده ذره قوماری هب بقا دوشد **ول**

بر یوزه روش اولدی کوزیم یوزیک کوز دوشد **ول** اولمش جمالی شمعک ایله کون پروزی

کندی صورطو طوطو چمانه لر عشقاره **ول** برکز الندن فوش بدن اولور عبه ستاری

شونلرک طاماری اولک بزمنده اناک چرمه **ول** طا تمایه بوند دلخی اول عشق اهلینک بیگانه

هر بر قوری لاق اهللی بلخل اولمز بوجلمسه **ول** اول جاره قییمز نیچه کل دیبسون کاجانانسی

عشق اهلی ایلمز اولدن تا ابد سخوش اولد **ول** پس نیچه ایلسوک که دئم دور ایدر پیمانہ سی

بر ملک

بر ملک مالک ابلش عشاقی اول پاریشاه **ول** ملک سلیمانک یاننده برو یازسی 50

ایکی جهانده کیمی مصیارت عین یتز

کلدیجک بارک صوندیغی جوهر لک هر یازسی **ول**

زهد کی قوعشق روش اهلچا ایتوسنی **ول** بپر عشق فوللق ایت جانان چا ایتوسنی

بر زمان بلبل کی افغانک اغدد کوکله **ول** سول قدر قیل نالخی کم کلت ایتوسنی

عارونا موسک برقی شمه رت قیاسک صویون **ول** کی ملامت خرقه سنکم اول نهان ایتوسنی

یوزیک بر لک یاقول آلتند قو کیم **ول** حق تعالی باشلار وزه اسم ایتوسنی

و برمه راحت نفسک دئم غزای اکو ایت **ول** کعبه دل فتح اولوب دارانما ایتوسنی

کل یارینک الندن برقدح فوش ایلد کیم

محو ایدو نلم و نشانک بی نشان ایتوسنی **ول**

بلور عز عارفک حال و نشانی **ول** دکل عرفان فلان ابن فالانی

برین ترک ایله نک یوقدر مکافی **ول** حقیقت اهلینک اولمز نشانی

ایزنی یوقدر که ایزندک بلیت **ول** دخی قوز عز که قوزندن بلیت

سون آقی صنمه سوزندک بلیت **ول** حقیقت اهلینک اولمز نشانی

ندکلور وایسه عالمده اوصاف **ول** صفتل افورانی بیل اهل عرف

عتاد اهل دكسك ايله انصاف حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 سن آنك صبر وشكركي صورتك بولمزنس اووصفيله برسك
 بلنكيم تشانغی آررسك حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 قباب حقه مستور اولن ایلر صفات حق الیجنده كورینورلر
 نه طوغرلر نه طولو نورلر آنلر حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 غضب شهوت كی ابقدرلر بتوب اوستنك سیاح اولمجلر
 بولارل چقدیلر عشقچانلر حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نه كم افاقده خور كورس عارف وجود نده اولم عراف صارف
 انچون دیر بونی اهل معارف حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 كورنسه طشه دن بوصف ^{واعل} ایچوكدك بر بنه اولسه مقابل
 یقینه بریم ايله اولم حائل حقيقت اهلنك اولمزنشانی
 آئی اولن اوردا غلامغیچون یا غیرت كوسته طارتمغیچون
 اورده اغلام طار بولورچامغیچون حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نفس سز دنیه ده بر حرف درین نفسده حرفه بویانور ایلز
 شوكم حقدن كلورجانا بولمزن حقيقت اهلينك اولمزنشانی

جهانده

61 جهانده بر كور اولمزنكی جان بولونمايه ایجنده اهل عارفان
 اولور موصوف صفات ایلده آن حقيقت اهلنك اولمزنشانی
 كیمی شاران كیمی ناشا اولورلر كیمی استاد كیمی تزار اولورلر
 نیچه لر صور تاج اولورلر حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 شد بعقل اولورسه كور افعال دیمه اكاكه بوغایت ید اعمال
 شرع در انمسه سنده قبل اقیال حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نكم موجود اولوردر بوجهانده كرايشلنسه قویرلور بر نده
 بهانه بولمزنس هیچ بر نده حقيقت اهلينك اولمزنشانی
 نیازی به كلور هر غیب وحاضر كورنیور جمله اعراض و جواهر

نشانیله اولور هر بری ظاهر

حقيقت اهلينك اولمزنشانی

بارك الله كلش ایلبلاندر اسبوزی جنتی نذ كیر ایدر علی مكاندر اسبوزی
 معتدل آب و هوایم مجمع انواع ذوق مجمع بزم صفای عارفاندر اسبوزی
 آب حیوانی بگنفر حاصلنده دیر مسیح اقد و غنچی صانكه بروج رواندر اسبوزی
 جامه خضرا سن ایام ریبعد كیم كبر شبهه سن منزلكه خضر سلاندر اسبوزی

هر طرف بر ميوه شهرين لب دلبر مثال
 بشل اطلسل طو تاش فرج اولد راسوزي
 ني مدالما سي اوزده نقش اولو ايا اسخ
 لاجرم صنع خدايه بر بياندراسوزي
 اول سببدن اهلي بر عقل و زكوا معرفت
 محزن اهل علوم كاما ندراسوزي
 جنت من تحتها الانهار تجري ديشه خوب
 هذ جتات عدن دن تشاند راسوزي
 اي نيازي كر طوفونماييدي هج بارونا

وله كيم ديمزدی اگ فردوس جتاند راسوزی **وله**

حمد لله حبس زندان اهل حالك فرقی
 فقر و ذلت درد و محنت اول كروهك فرقی
 جسس جسستم ایدن جان ایدر لیت خادوم
 خلوتن روشن ایدر انوار حق جلوتی
 ظلت ایچره تشنه دلا آب حیوانه ابرر
 قلت ایچره صبر ایله چوقی كسه بولدی لیتی
 خلق عالم قبضه قدر تده تی چون و جملا
 حق قضا سیند رضا و بر بول قلیك و معنی
 عزت عقابیه ذل در نیازی چون طریق

وله نفی زجانه بوبولدن ایده کور سر عتی **وله**

تولیدی ای کشتش طاعنی تویکدی
 سنك دائم بوزك بویله کولیدی
 بوزك کوزك قان اغلیوت شتاند
 بتن درلو چچکلر صولیبیدی
 سنك اب و هوکی مطلب ایدوب
 باشکده هر طرف یاران اولوییدی

کیرد

کبریه کو کله باش چکسیدک باشکده درلو بوران اولییدی **62**

مصرلی یه عجب بو طاع نه دیری **وله**

شعره اکر بیه کلوب بر سولیبیدی **شعره**

بر کوزکه آنک اولیه عبرت نظر نده
 او دشمنیدر صابحنک باش اوزونده
 قولی که او کوت المیه هر دکلد یکنده
 آقت آقا قورشونی همان سن دلیکنده
 شول ال که آنک اولیه خیر و حسناتی
 و بریزر آقا جنت ایلینک دریجانی
 ایاق که عبادت بولنی بلزانی کس
 او کر نسین آتی مسجد او کونده قیودن
 بردل که حفاک ذکر ایله اولیه معنادر
 اوز مس اول ات پاره سندنک بویله
 نفسم دیم شول دیوه که یلتر سنی شته
 نفس او در آنک فکری و میلی اوله خیر
 کو کلید درو کم ایچی و سوسله طولمش
 کبر یله حسد عسکر یه پاننی آلمش
 سول جانکه فقط جسم دری طوبه در جهان
 حیوانده ده وار در لو طمره طوره قان
 جان اولکه نفخت دیدی قرآنده آقا حق
 اول نفی زجانه در بو ستر مطلق
 اول روح ارضافیه کیم ابردی او در انشا
 اول نقطه کبرلادن اولون صورت جهان
 انسانده دینور آکا لئی آدم معنا
 هم روح مصقد او هم عاقل و دانا
 ذیرا که جهانده نیه کل یکنی بلدی
 مقصود اولون مطلب اعلا سنی بولدی

اول نغز ايمش آدمه بل مشرب اعلا
 اول نغز ايمش ديري طوتن جمله جهاني
 اول نغز ايله اولدي عمارت بو عوالم
 اول نغز ايله كوزي لچققلر كورد عبرت
 ال انكله ويرمكه ميل ايلدي حالي
 دل انكله قيلدي اوزنك ذكريله معتاد
 نفس انكله راضيه و عرضيه اولدي
 روح انكله ايتدي سماواته عروجي
 علوي اولوب الطلاقا يرشدند سلوكي
 اينش لخي يوقوش بر اولوب جمل يانده
 كيدر ايكلك برك اولوب هر شئي اولوب حق
 چون كيه بولوت علمه كون طوعه تحق

اول نغز كي آدم دميد رآر جي است

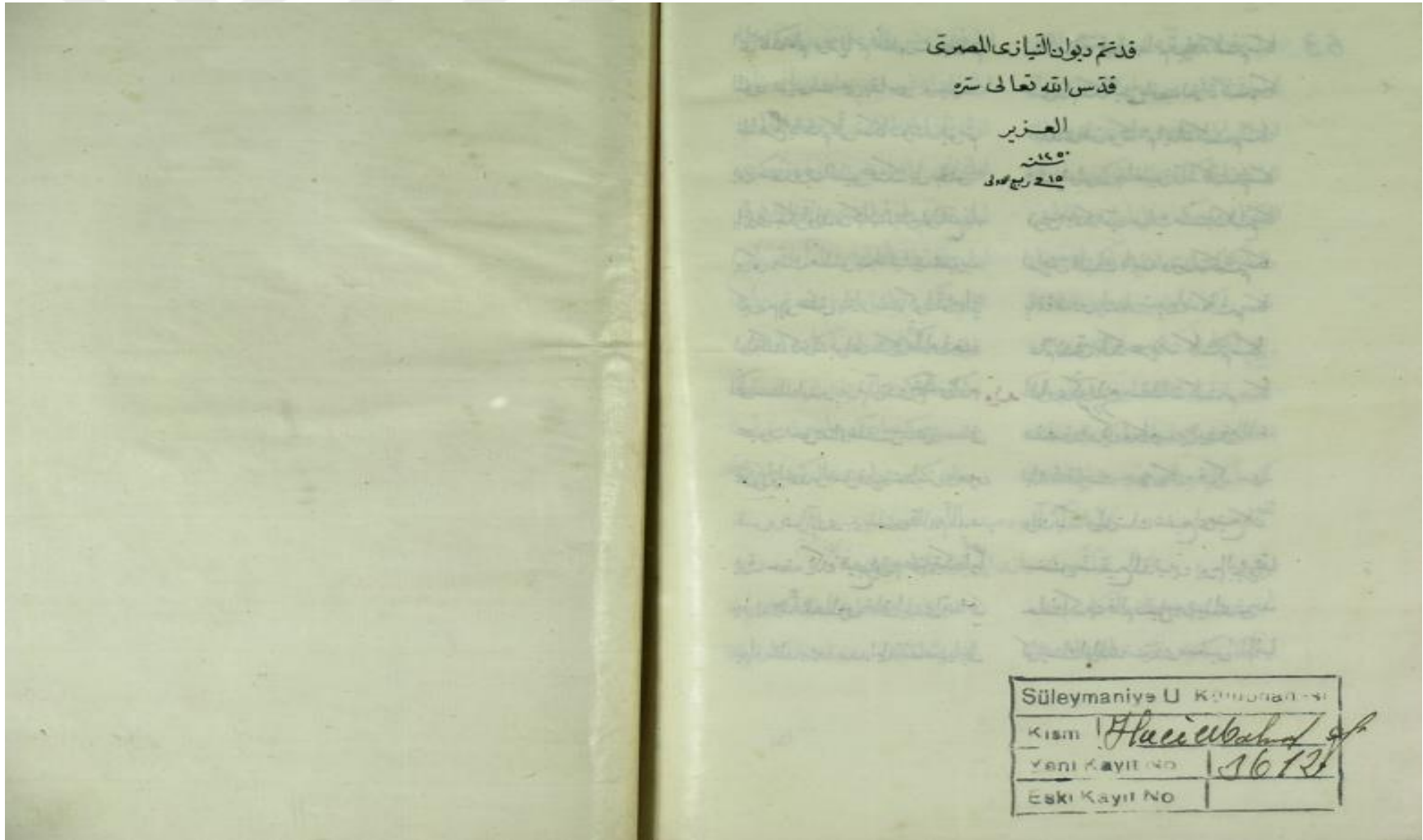
وله اول دمله نيازي ايريلور منزل دوسته *زينبان بيبي*

بيرم عزيزم بصفا سيرانه كلشم سكا
 اي كنت كترلك مظهر يها ليجلد رهبري
 مظهر ذات مصطفی سلطان كلشم سكا
 اي مرشد لرك سروري احسان كلشم سكا

ای کان علم و عرفانم مظهر ستر سبحانم
 المون د بھوت حی بقاسی وجود
 ظاهر باطنم کلی سکا دوندر یونم
 یوز سوروبن اغلیو همتکه بل بغلو
 یاندي جگر اولدي كجاب ديلرم اول قمع باب
 اير كور ملك مطلوبه طالباري محبوبه
 كيردم بو عشق بازارينه بو كو فقوم پايه
 اول كنت كترلك بولمغ سكر عمار اولمغه
 اتمی ستان ايدر بېرم آرتدي بنم آه وزدم **وله** افوازي كوزلرم سلطان كلشم سكا
 محبوب حق ممتاز خلق سن محمد مصطفی
 مقصود امر كن فكان خير البشر خير الوالي
 محمود واحد واصل قرب خدا سن يا امين
 نفس وهو آدی بنی ظلمت نه قالم المدد
 يوق حضرتكده هيچ نوزم عجزا تيكه حاجا *نهي*
 چون رحمة للعالمين خلق ايلدي اتد سنی
 حاشا كه بن قالم دليل جرميلدي نور خدا
 بچاره نك جرمين مدد ايله شفاعت يانتي
 كونيستك اولدي سیدی سنسین امام انبيا
 ايدرسك قبول جانم قربانه كلشم سكا
 صوتدم سكا الي طوت لقران كلشم سكا
 قالمدي ظن و كمانم ايمان كلشم سكا
 قطره اولوبن چاغلیو عماره كلشم سكا
 فوض ايتكده آب حیات مستان كلشم سكا
 امراض قلبك باينه در زمان كلشم سكا
 يا نماغه دروك نارينه برونه كلشم سكا
 علم لدني بلكه عرفانه كلشم سكا

63

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including a date "۱۳۰۴" and other illegible text.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Malatya ilinde dünyaya geldim. İlköğrenimimi Malatya Fatih ilköğretim okulunda başlayarak Kayseri Erciyes İlköğretim okulunda tamamladım. Liseyi Malatya Fatih Anadolu Lisesinde okudum. 2008-2012 yılında Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldum. 2013 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalında Yüksek Lisans öğrenimime başladım halen devam etmekteyim.

